

KAYSERİ TARİHİ ARAŞTIRMALARI

CİLT III

MEHMET ÇAYIRDAĞ

Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 196

Kayseri Tarihi Araştırmaları / Cilt III

Mehmet Çayırdağ

Bu kitap KAYSERİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'nin bir kültür hizmetidir.
Eserin tüm hakları saklıdır. Yazılar ve görsel malzemeler izin alınmadan kullanılamaz.

Birinci Baskı: Şubat 2024

ISBN: 978-605-9117-82-1

ISBN Takım No: 978-605-9117-68-5

Yayın Koordinatörü : Salih Özgöncü

Yayın Yürütme Kurulu : Erkan Küp
: Mustafa Erdoğan
: Maide Olgun

Gözden Geçirenler : Gülsema Yurttaş
: Rumeysa Ersözlü
: Muhammed Karadurmuş
: Tuğba Kaygısız
: Sena Babur
: Mustafa Ergül

Tasarım : Selvinaz Yılmaz

Kapak : Selvinaz Yılmaz

Baskı ve Cilt : Yenidoğan Mah. Matbaacılar Sitesi 7. Blok No: 76

Kocasinan/KAYSERİ info@kardeslerofset.com.tr

T.: +90 352 331 61 00

Adres : Kayseri Büyükşehir Belediyesi

Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı

T.: +90 352 220 70 90

KAYSERİ TARİHİ ARAŞTIRMALARI

CİLT III

MEHMET ÇAYIRDAĞ

Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları

TARİH DİZİSİ

TAKDİM

Sevgili Kitapseverler!

Hayal etmenin ve özgürlüğün kaynağı, başarının sırrı, geçmiş deneyimlerin bilgisi ve hakikat arayışı okumaktan geçmektedir. Okumak ve kitap gönül-den gönüle yoldur.

Okumakla aralanır perdeler, açılır ufuklar, aydınlanır karanlıklar, çözülür sırlar, anlaşılır insanlar. Okumak, bizi cehaletin karanlığından bilgeliliğin fe-lahına çıkarır. Yepyeni ufukları bize açan kitaplarla kültürel mirasımızı ve başka dünyaları okuruz. Her bir kitap yolculuğu ile zamanımızı ve dilimizi en doğru şekilde kullanıp hayattan ve zamandan kazanmış oluruz.

Kitap, tarihî bağlamda bir hafıza, kültürel anlamda bir geleneğin tevarüsü, sanatsal ba-kımdan insanlığa bırakılan mirasın geleceğe taşınması, medeniyet açısından ise zamanı ve mekânı belirleme unsurudur. Kitabı ve eseri olanlar insanlık tarihini yazarlar.

İlk çağlarda dahi taşlara, mağaralara yazan insanın amacı kendini ifade etmek ve iz bırak-maktır. Gerek tahtalara, ağaçlara, derilere yazılı olsun gerekse iki kapak arasında sahifelere yazılsın kitap, kültürel bir mirastır, toplumun hafızasıdır.

İlk emre muhatap olan insan, okur Yaratan Rabb'inin adı ile kâinatı, kendini, Rabb'ini ve kitabı. Bu yönüyle kitap vahiydir, hakikattir, dünya ve ahiret mutluluğunun rehberidir.

“Eğitimi önemsiyoruz çünkü cehaletin düşmanınız.” sloganıyla hareket ettiğimiz güzel şeh-rimizde ulaşım, yol, su gibi ihtiyaçları şehircilik anlayışıyla görüp giderdiğimiz gibi, sosyal ve kültürel ihtiyaçları da dikkate almaktayız. Kitapları ve kitap yuvaları olan kütüphanele-rimizi hemşehrilerimize sunma gayreti göstermekteyiz. Kayseri Büyükşehir Belediyesi ola-rak, siz kitapseverleri kitaplarla buluşturmak için elimizden geleni yapıyoruz. Gerek basılı kitaplar, gerek e-kitaplar ile hayal etmeniz ve hayallerinizi gerçekleştirmeniz için sizleri kü-tüphanelerimize bekliyoruz.

Tarihsel ve coğrafi anlamda medeniyetlerin beşiği olan Kayseri’de tarihimizi, geleneğimizi, kültürümüzü ve sanatımızı yansıtan eserleri yayımlayarak halkımıza ulaştırma kaygısı ta-şıyoruz. Biliyoruz ki yayımladığımız eserler geleceğe bıraktığımız mirasımız, hoş bir seda-mızdır. Açtığımız her bir kütüphane ve kültür merkezi, yayımladığımız her dergi ve kitap, memleketimize olan saygı ve sevgimizin somut bir göstergesidir. Akif’in dediği gibi: “Oku-yorsa ahali, yapılamayacak ne var...”

Hayal eden, merak eden, araştıran ve okuyan neslimiz gelecek adına ümit vaat etmektedir. Kütüphanelerimizin raflarında okurlarıyla buluşmayı bekleyen her bir kitap bu anlayışla ha-reket eden hemşehrilerimizi beklemektedir. Unutmayalım ki bir insanın hayatta kendisine yapabileceği en büyük iyilik; iyi bir okur olmaktır.

Bir kütüphanenin rafında, bir kitabın sayfalarında, bir yazının satırlarında gönüllerimizin bu-luşması dileğiyle...

DR. MEMDUH BÜYÜKKILIÇ
Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Ahi İsa	11
Ahmed Midhat Bey	12
Ahmet Nazif Efendi	13
Ahmed Paşa (Hacı-Doğancı)	15
Ahmed Paşa (Kalaylıkoz)	16
Ahmet Paşa (Kaptan-ı Derya)	16
Akbıyıklıoğlu Hasan Ağa Vak'ası	20
Akçakayalıoğulları	21
Alameddin Kayser	22
Ali Dağı	23
Ali Saib Paşa	25
At Meydanı/Pazar	27
Bayram Paşa Mevlevihanesi Ve Vakfı	29
Bedesten	30
Bostancı Baba (Çelebi) Ve Zaviyesi	31
Boyacıoğlu Üstad Abdi Vakfı	32
Rasim, Mazlum Can	32
Celâleddin Karatay	33
Cüneyd Bey	34
Cüzzamhane (Meczumin Zaviyesi)	36
Çerkes Bey	38
Demirtaş	39
Devlethane	40
Dilaver Paşa	41
Doğa Hatun	41
Dulkadiroğulları	42
Ebu İshak Alemdârî Tekkesi	46
Ebü'l-Kasım Bin Ali Et-Tûsî	46
Emineddin Mikail	47
Emir (Şeyh) Çoban	48
Emir Ağaogulları	49
Emir Ali Bey	50
Emir Gazi (Melik)	53
Emir Halil Türbesi	55
Emir Hasan Bey	57
Emir Ömer Bey Vakfı	58
Evhadiye Tekkeleri	59
Evhadüddin-i Kirmanî	60
Evliya Çelebi'ye Göre Kayseri	62
Feyzioğulları	64
Gavremoğulları	65
Gön Hanı	67
Gülük Şemseddin	67
Güpgüpoğulları	68
Gürcü Hamamı	70
Gürcü Hatun	70

Hacı Abdi (Kığlamazzade) Vakfı	73
Hacı Halil Efendi	74
Hacı Hamza Vakfı	76
Hacı Hüseyin Paşa	77
Hamza Hamid Paşa	78
Hamza Paşa	79
Hançerli Fatma Sultan Ve Vakıfları	80
Harsanos Kalesi	81
Hasan Dağı	83
Hasan Ve Hasum Bey Vakfı	84
Hatice Hatun	85
Hatice (Mısır) Hatun	86
Hatiroğlu Şerefeddin Mesud	86
Hızır Bey	89
Hoca Hasan	90
Hoca Vatan	91
Hüsami Hasan Bey	92
Hüseyin Bey	93
İbnü Abdüzzâhir Ve Baybars'ın Kayseri Seferi	95
İmamzade Reşit Ağa	97
İncesu Omuzu Güçlü (Gürzlü) Zaviyesi	98
İncesu Şeyh Kumari Zaviyesi (Türbesi)	101
Kayseri'de Bulunan Ebu İshak Kâzerunî Tekkesi	102
Kadı Bedreddin Mahmud	102
Kadı Mescidi	103
Kalaycioğulları	104
Kalenderhane - Tarihçe Ve Mekân	105
Kaluyan	107
Karamanoğulları	109
Kayır Han	111
Kemaleddin Kamyar	112
Keyhüsrev II.	115
Kığlamazzadeler	117
Kırk Nisa (Kırk Kızlar) Türbesi	117
Kitabeler	118
Kutbeddin Melikşah	121
Kutluğ Tekin Hatun	122
Mehmed Paşa (Erkiletli-Nişancı)	123
Melik Arslan	126
Melik Mehmed Gazi	127
Melike Adiliye Hatun	130
Meşhed Ovası	133
Meydan Kapısı	136
Mollaoğulları	136
Muineddin Süleyman Pervane	138

Muzaferreddin Mahmud	141
Nasrullahzade Hacı Mehmed Efendi Vakfı	143
Nureddin Mahmud Sultanşah	144
Ok (Meydan) Burcu	147
Papa Eftim (Pavli Eftim Erenerol) Ve Kayseri Patrikanesi.....	149
Pervane Bey Medresesi Ve Vakıfları.....	153
Pir Ahmed Bey	155
Raşid Efendi Kütüphanesi Ve Vakfiyesi- Raşid Efendi Mezarı	156
Rükneddin Süleyman Şah II.....	161
Sahip Ata Fahreddin Ali.....	164
Sahip Şemseddin Muhammed Isfahani	166
Saide Hatun (Tekgöz Kaplıcası) Vakfı	169
Samsameddin Kaymaz	170
Saykalan Hisarı	172
Seraceddin Lala Bedir.....	173
Sivas Kapısı	174
Süleyman Bey (Dulkadıroğlu)	175
Süleyman Türâbî.....	176
Şemseddin İsfahani	177
Şeyh Çelebi	178
Şeyh Müeyyed	178
Taceddin Vakfı	181
Tâc-ı Kızıl	182
Tacıkızıl Mahallesi	182
Talas	182
Taşkın Paşa	186
Tavlusun	187
Timurtaş	189
Yeni Kapı.....	190
Yeşilhisar	190
Yoğunburç	192
Zahireddin Mahmud	193
Zırha Kalesi.....	194
Dizin.....	196

ÖNSÖZ

Kayseri Büyükşehir Belediyemiz daha önce iki cilt olarak, çeşitli dergilerde yayımlanmış bulunduğum ve sempozyumlarda bildiri olarak sunduğum Kayseri tarihi ile ilgili makalelerimi ‘KAYSERİ TARİHİ ARAŞTIRMALARI 1 ve 2. CİLT’ ismi ile bir araya getirerek yayımlamıştım. Bu defa yine Büyükşehir Belediyemizce, uzun süredir yayınlanan, altı ciltlik kapsamı içeren ‘KAYSERİ ANSİKLOPEDİSİ’ ne yazmış bulunduğum maddeleri üçüncü cilt olarak yayımlamış bulunuyor.

Kayseri Tarihi ile ilgili yapmış olduğum bu çalışmalarını, ilk yayımladıkları yerlere ulaşılmasının zor olduğu veya mümkün olmadığını görerek bir araya getirip ilgililerin istifadesine sunan Büyükşehir Belediye Başkanımız Dr. Memduh Büyükkılıç’a ve kitabın yayımlanmasında emeği geçen arkadaşlara teşekkürlerimi sunarım.

MEHMET ÇAYIRDAĞ
01.08.2023-Kayseri

AHI İSA

Eretna–Kadı Burhaneddin Dönemi emirlerindendir (? – Sivas, 1893). Kayseri merkezinde şimdi yok olmuş bir mahalleye isim vermiş ve yine Kayseri’nin Gesi beldesine bir vakıf zaviye inşa ettirmiştir. Ahi İsa, Kadı Burhaneddin’in veziri durumunda ve yakın adamıydı. 1381 yılında Kadı Burhaneddin’in, küçük yaştaki son Eretna Sultanı II. Mehmed’in naibi ve kendisinin de düşmanı olan Kılıçarslan’ı ortadan kaldırma hadisesinde o zaman Eratna Devleti’nin veziri olan Kadı’nın tarafını tutmuştu. Yine aynı yıl, hasımlarından olan Amasya Emîri Hacı Şadgeldi’ye elçi olarak gönderildi. 1383 yılında Sultan Kadı Burhaneddin’e karşı Kayseri’de isyan eden ve asayişsizliklerde bulunan Kayseri Hâkimi Ömer oğlu Cüneyd Bey’in üzerine gönderilen emirler arasında Ahi İsa da bulunmaktaydı. 1387 yılında isyan ve eşkıyalığa devam eden Kayseri Emîri Cüneyd üzerine Ahi İsa ile birlikte harekete geçen Kadı Burhaneddin, Cüneyd’in savunmaya geçtiği kaleye önce Kayserili askerlerin başında Ahi İsa’yı gönderdi. Kayserililerin Ahi İsa’nın yanında olduğunu gören Cüneyd’in moralinin bozulup, kaleden çıkarak kaçacağını zannediyordu. Beklenenin aksine bir durum ortaya çıktı, kale kapısına yaklaşan Ahi İsa’yı Cüneyd ele geçirip esir ederek kale içine aldı. Bunun üzerine çok hiddetlenen Sultan, Cüneyd’in saklandığı kaleye tekrar tekrar kuvvetler gönderdiyse de bir netice alamadı. Bu şekilde Sivas’a dönen Sultan ertesi yıl hazırlıklarını yaparak Kayseri Kalesi üzerine yürüdü ve burada bulunan Cüneyd’i kurdurduğu harp aletleriyle muhasara etti. Neticede Cüneyd durumun vahametini görerek Ahi İsa’yı bıraktı ve kendisi de gelip af dileyerek iki taraf arasında sulh yapıldı. Ahi İsa’nın bu tarihten 1393 yılındaki ölümüne kadar neler yaptığı hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. Herhalde o, hayatının sonunda Kayseri’nin Gesi Kasabası’nda yaptırdığı zaviyesine çekildi. Kayseri’de onun zamanında Ahilik çok revaçtaydı ve devlet ricali arasında birçok Ahi bulunuyordu. Ahilik, Ahi Evran’ın Kayseri’de başlattığı bir esnaf tarikat teşekkülüdür. Vakıf kayıtlarından Ahi İsa’nın Gesi’de olduğunu öğrendiğimiz zaviyesi (tekke), bugün maalesef yıkılıp yok olmuştur. Ancak Gesi’nin eski yerleşim yerinde halkın tekke yeri diye bildiği bir mahal bulunmaktadır. 1393 yılında Sivas’ta ölen Ahi İsa’nın mezar taşı Sivas’ın Kabakyazısı Mezarlığı’ndaydı. Fakat Sivas Şehri kitabının yazarları İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Rıdvan Nafiz Edgüer, 1928 yılında Selçuklu lahit tarzındaki mezar taşını Sivas Lisesine naklettiler. Taşın üzerinde tercüme olarak “Merhum, affedilmiş, temiz şehit Yüce Allah rahmetine muhtaç, Merhum Ahi Mehmed’in oğlu Ahi İsa toprakları bol olsun, yedi yüz doksan beş senesi (1393) şevval ayının başında vefat etti.” yazılıdır. Buradan Ahi İsa’nın babasının da Ahi olduğunu anlamaktayız. Kayseri’nin 1872 tarihli Vergi Tahriri’nde Ahi İsa Mahallesi “Rumiyan Ahi İsa Mahallesi” olarak kaydedilmiş olup, o tarihte mahallede oturanların çoğu Rumlardan müteşekkildi. Mahalle, Kazancılar Çarşısı ile Millet Caddesi arasındaydı. Ayrıca mahalleye adını veren bir cami ve zaviyenin olduğu bilinmektedir.

Kaynakça: Esterâbâdî, *Bezm*, s. 203-308; Cömert, *19.Y.Kayseri*, s. 164; İsmail Hakkı, Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, hzl. Recep Toparlı, Erzurum 1992, s. 195, 196; Yücel, *KBAD*, s. 50-88.

AHMED MİDHAT BEY

Ahmed Midhat Bey

Devlet adamı, bestekâr, şair ve udi (Kayseri, 1860–1931). Kayseri’nin Güpgüpoğlu ailesinden olup devlet idaresinde görev almış, aynı zamanda Klasik Türk Musikisinin önemli bestekârlarından birisidir. Vakıf sahibi Güpgüpzade Hacı Mustafa Ağa’nın oğlu Hacı Efendi (Şair Müştak)’nin oğludur. Annesi Kayseri’de Mihaddiszade ailesinden Ayşe Hanım’dır. Orta öğrenimini Kayseri’de tamamlayıp 1880’de Kayseri vilayeti (Mutasarrıflığı) yazı işlerinde ilk memuriyetine başladı. Daha sonra Develi Kazası Mal Müdürlüğüne tayin edildi. Bu görevde altı yıl kaldıktan sonra memuriyetten ayrılıp tahsilini tamamlamak üzere İstanbul’a gitti, imtihanı kazanarak Mülkiye’nin (siyasal bilgiler) idadi (lise) kısmına girdi. 1894’te okulun yüksek kısmından mezun oldu. Ahmed Midhat Bey İstanbul’da tahsile gitmeden önce Kayseri’de Akçakayalıza Ömer Ağa’nın kızı Talia Hanım ile evlendi. Bu evliliğinden, Cumhuriyet’in ilk kadın milletvekillerinden Ferruha Hanım ile oğlu Ferudun Bey dünyaya geldi. Karaisalı, Zile, Duma (Şam), Tavas ve Kuşadası kaymakamlıklarında bulundu. Şam’ın Duma kazası kaymakamlığı görevi esnasında Talia Hanım, babasının hastalığı sebebiyle eşinin yanına dönemediğinden burada Bedriye Hanım ile ikinci evliliğini yaptı. Bu Hanım’dan da Hacer ve Tarık isimli iki çocuğu oldu. Haymana Kaymakamı iken dördüncü rütbeden “Osmanlı” Nişanı ile ödüllendirildi. Daha sonra tayin edildiği kaymakamlık görevine gitmeyerek memuriyetten ayrıldı ve memleketi Kayseri’ye dönüp burada altı yıl serbest çalıştı. 1912’de Gümüşhane Sancağı Mutasarrıflığına (vali ile kaymakamlık arasında bir görev) tayin edildi. 1913’te bu görevden azledildi ve daha sonra da emekliye ayrıldı. Bundan sonra on iki yıl İzmir’de, altı yıl da İstanbul’da kaldı. Gümüşhane Mutasarrıflığından sonra İzmir’e yerleşen ve Kemeraltı’nda bir halı ve mobilya mağazası açan Ahmed Midhat Bey, ailesini de Kayseri’den İzmir’e getirmeye karar verdi. O yıllarda Kayseri’ye en yakın tren hattı Ulukışla’dan geçmekteydi. Aile Kayseri’den arabayla Ulukışla’ya geldi ve oradan da İzmir tarafına gitmek üzere harekete geçti. Mütareke yıllarının o karışık günlerinde Ermenilerin trene koydukları bomba patladı ve bu vahşi sabotajda talihsiz Ahmed Midhat Bey’in hanımı Tâlia ve 26 yaşındaki oğlu Ferudun birlikte şehit oldu. Kızı Ferruha ve onun çocukları komaya girecek şekilde yaralandı. Yaralılar Konya Devlet Hastanesine kaldırıldı ve burada aylarca süren tedaviye tâbi tutuldu. Ahmet Midhat Bey bu hadisenin verdiği tahammül edilemez ızdıraplarını eserlerinde gösterdi. Yaralıların sedyelerle İzmir’e getirilişlerinin üçüncü gününde, yani 15 Mayıs 1919’da Yunanlıların İzmir’e çıkmasıyla acılı aile kendilerini yeni bir felaketin içinde buldu. Bütün İzmir’e yapıldığı gibi Ahmed Midhat Bey’in de evi ve mağazası yağmalanıp talan edildi.

Bunun üzerine Bozyaka’da yeni bir eve taşınma imkânı bulan Midhat Bey, 1922 yılında İzmir’in kurtuluşu sırasında kaçan Yunanlıların yeni bir kahpeliğiyle karşılaştı. Yunanlılar evini, eşyalarını, kitaplarını, şiiirlerini ve bestelerini yaktılar. İzmir’in kurtuluşu sağlandıktan sonra devlet kendisine küçük bir ev tahsis etti. Ahmed Midhat Bey İzmir’de bu acılar içinde Bektaşî “Ruhi Baba Dergâhı” ile irtibata geçerek teselli bulmaya çalıştı. 1928 yılında tek başına İstanbul’a geçen Bestekâr, burada bir otel odasına yerleşerek bütün hayatını musiki ve şiire hasretti, İstanbul’un meşhur şair ve musikişinaslarıyla sohbetler etti. Kalp rahatsızlığı sebebiyle memleketine dönmek isteyen bestekârın çileli hayatı, Kayseri’de Mart 1931’de sona erdi. Bayrağa sarılı tabutu şehrin resmî erkânı ve kalabalık bir halk tarafından Güpgüpoğlu aile mezarlığında toprağa verildi. Büyük Bestekâr ve Şair Ahmed Midhat Bey’in yüze yakın söz ve saz eseri vardır. Kendisi bir iki musiki aleti kullandıktan sonra udda karar kılmıştır. Onun bilhassa iki şarkısı çok ünlü olmuştur. Birincisi hicazkâr makamında olup sözleri:

*Lezzet almış, geçmiyor sevdâ-yı didardan gönül
Geçti aylar, geçti yıllar, geçmiyor yârdan gönül
Var mıdır bir faide bu hâle ısrardan gönül
Geçti aylar geçti yıllar, geçmiyor yârdan gönül*

İkinci meşhur şarkısı kürdilihicazkâr makamındadır. Güftesini de kendisinin yazdığı (zaten şarkılarının tamamına yakınının güftesi kendisine aittir) bu şarkıyı hastalanan kızı Ferruha Hanım için bestelemiştir. Ahmed Midhat Bey Gümüşhane Mutasarrıfı iken Kayseri’de kızının ağır şekilde hastalandığını öğrenir. O devirde (1912 yılı) kış ortasında iptidai vasıtalarla, bin bir güçlkle Kayseri’ye gelir. Hasta yatağında ağır şekilde yatmakta olan kızı için meşhur şarkısının güftesini yazar ve besteler:

*Meftunun oldum ey vech-i Ahsen
Ayrılmam artık bir lahza senden
Yandım tutuştum can ü ciğerden
Ayrılmam artık bir lahza senden*

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, Kayseri’de *Güpgüpzâde Hacı Mustafa Ağa Vakıfları (1806- 1814)*, Kayseri 2002, s. 73-77; Mücellidoğlu, *Mülkiyeliler*, C. III. s. 612-619; Yılmaz Öztuna, *Türk Müsikisi*, Orient Yayınları, Mayıs 2006, C.I. s.38.

AHMET NAZİF EFENDİ

Ahmed Nazif Efendi

Devlet adamı, yazar (Kayseri, 1860 – İncesu, 24 Aralık 1914). Mir’at-ı Kayseriye ismiyle ilk genel Kayseri tarihini yazdı. 1860 yılında Kayseri’nin Lalapaşa Mahallesi’nde doğdu. Aile evleri Lale Camii ile Kay-

seri Lisesi arasındaydı. Babası Kayseri'nin Dellakzade ailesinden Müftü Kâtibi, Şair Raşid Efendi'dir. Annesi Kâtipzade ailesinden Behice Hanım'dır. Nazif Efendi imkânları ölçüsünde Kayseri'de tahsilini yaptıktan sonra Kayseri Ticaret Mahkemesi Kalemünde ilk memuriyetine başladı. Bundan sonra sırasıyla Mukavelat Muharrirliği (noterlik), Ticaret Mahkemesi Başkâtipliği, Meclis-i idare Başkâtipliği, Bîlûmum Mektepler Hat Muallimliği, Aziziye (Pınarbaşı) Kaymakamlığı, Havza Kaymakamlığı, Bünyan Mal Müdürlüğü, İncesu Mal Müdürlüğü görevlerinde bulundu. Aynı zamanda hattat olan Ahmed Nazif Efendi bir taraftan Kayseri Mekteb-i İdadisinde (Lise) hüsn-i hat (güzel yazı) muallimliği yaparken diğer taraftan da İdare-i Hususiye Memurluğunu (Özel İdare Müdürlüğü) yürütmekteydi. Kendisini çok iyi yetiştirmiş, âlim, fazıl bir kişi olan Ahmed Nazif Efendi, Arapça ve Farsçaya da aşinaydı. Onun bu kültürünün kaynağı, muhakkak ki müftü kâtipliği yapan şair babası Raşid Efendi olmalıdır. Nazif Efendi bu görevleri esnasında sadece resmî işlerle ilgilenmedi, kültürünün bir gereği olarak şehirdeki eski eserleri inceleyip onları esas alan bir tarih yazdı ve bunların korunması için üstün çabalar sarf etti. Kayseriye Şehri isimli eserinde kendisinden sitayişle bahseden büyük tarihçi Halil Edhem Kayseri'nin önemli yapılarından, bugün maalesef sadece kalıntıları kalmış olan Hoca Hasan Medresesi'nin yerinden düşen kitabesini nasıl koruduğunu görgü şahidi olarak belirtmiştir. Ahmed Nazif Efendi, şehirde bu şekilde yerlerinden çıkmış, ortada dolaşan ve tahrip gören birçok eski eseri, hocası bulunduğu tarihî Kayseri Lisesi'nde topladı ve böylece Kayseri'nin ilk müzecilik çalışmalarını o tarihlerde başlattı. Orada toplanan eserler daha sonra 1929 yılında Hunat Medresesi'nde açılan Kayseri Müzesi'ne devredildi. Ayrıca kendisi İslami, gayri İslami paralardan oluşan bir koleksiyon vücuda getirdi. Kayseri'ye ait paralardan oluşan bu önemli koleksiyonun bir kısmı, konak hâlindeki evlerinin komşularına düğün yapmaları için iyilik yapmak üzere tahsis edilmesi sırasında düğündeki çocuklar tarafından dolaplar açılıp paraların kapışılmasıyla yok oldu. Nazif Efendi'nin bu paralarından Kapadokya Dönemine ait birkaç gümüşü, ölümünden çok sonraları mahkemeye intikal eden tereke eşyaları içinde görüldü.

Ahmed Nazif Efendi resmî görevlerindeki üstün hizmetleri sebebiyle 1895 (24 Nisan 1311) tarihinde Padişah II. Abdülhamid'in irade-i seniyesi olarak "Dördüncü Rütbe" ile taltif edildi. Bu husustaki Padişah fermanı ailesinde bulunmaktadır.

Ahmed Nazif Efendi, sahip olduğu kültür birikimiyle Kayseri'deki matbuat hayatının ana direklerinden biri oldu. Mir'at-ı Kayseriye ismiyle iki cilt ve üç kısımlık ilk genel Kayseri tarihini kaleme aldığı gibi, büyük devlet adamı ve vatanperver Kayseri Mutasarrıfı Muammer Bey'in 1910'da Kayseri'de resmen çıkarmaya başladığı ilk Türk gazetesi Erciyes'in yazı kadrosunda da yer aldı. Burada Kayseri tarihi ve tarihî şahsiyetleriyle ilgili çok miktarda makalesi yayımlandı. Daha sonra bu yazılarını, Kayseri Meşhurları (Kayseri'ye Mensup Meşahirin Tercüm-i Ahvali) isimli müstakil eserinde topladı. Ahmed Nazif Efendi son görevi olan İncesu Mal Müdürlüğünü yürütmekte iken 24 Aralık 1914 tarihinde daha, genç denilebilecek bir yaşta, 54 yaşında hayata gözlerini yumdu. Cenazesi, Seyyid Burhaneddin Türbesi'nin hemen doğusundaki aile mezarlığında toprağa verildi. Ömrünü boşa geçirmemiş, bütün zamanını görevine ve memleket kültürüne hasretmiştir.

Ahmed Nazif Efendi'nin Seyyid Burhaneddin Türbesi bahçesinde bulunan mezarı

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu); A. Nazif, *Meşâhir* (Diriöz'ler); Önder, *KBT*, s. 132- 134; H. Edhem, *Kayseri* (Göde), s. 18-19, 30.

AHMED PAŞA (HACI-DOĞANCI)

Devlet adamı (Üsküdar/İstanbul?–öl. 1588). Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murad Dönemi devlet erkânından Hacı Ahmed Paşa, aslı Sinop'ta Candaroğulları (İsfendiyar)'ndan Kızıl Ahmed Bey'den geldiği için "Kızıl Ahmedli" diye de anılmıştır. Uzun yıllar sarayda padişahların av kuşları olan doğanlarla ilgili "doğancılık" hizmetinde bulunduğu için "Doğancı" lakabını aldı. Doğancı Hacı Ahmed Paşa Rumeli, Şam ve Karaman (Konya) Beylerbeyliği yaptı, III. Murad Döneminde bu padişaha en yakın hizmetlerde bulunduktan sonra 1588 yılında (Mimar Sinan'ın vefat yılı), yüz yaşı civarında vefat etti. Türbesi Mimar Sinan yapısı olup Üsküdar'da kendi adıyla anılan Doğancılar Semti'nde, camisi (şimdi yıkılıp yok olmuş) yanındadır. Ahmed Paşa Konya Valisi iken (1558 ve 1571'de iki defa Konya Valisi olmuştur.) Kayseri'de Mimar Sinan'a bir külliye yaptırdı. O devirde şehzadelerden bazıları da Konya'da valilik yaptıklarından (mesela onun döneminde Şehzade II. Selim), bir vilayette iki valinin bulunmaması için asıl valiler, eyaletin ikinci büyük şehri olan ve Makarr-ı Mirmiran (Beylerbeylerinin oturduğu yer) ismini alan Kayseri'de kalıyorlardı. Nitekim Osmanlı Dönemindeki Hükümet Konağı'nı (saray) daha önceki valilerden Osman Paşa, muhtemelen Mimar Sinan'a yaptırdı. Mimar Sinan'ın eserlerinden bahseden tezkerelerde "Kayseri'de Hacı Ahmed Paşa Camii" olarak geçen ve halkın Kurşunlu Camii ismini verdiği camii, 1573 yılında (kitabesi yanlış olarak daha geç tarih vermektedir) yanında han, hamam, mektep ve imaretten oluşan bir külliyeyle birlikte Mimar Sinan'a yaptırmıştır. Bugün bu külliye den sadece tek kubbeli ve minareli cami kalabilmiş, çifte kubbeli hamamı otuzlu yıllarda yol genişletilmesi esnasında yıkılmıştır. Ahmed Paşa'nın Kayseri'deki bu hayratına 1581 tarihli vakfiyesinin bir bölümünde bazı vakıflar bağladığına dair kayıtlar bulunmaktadır.

Bu kayıtlara göre Paşa şimdi ilçe merkezi olan Tomarza'yı, Tekgöz (Yalnız Göz) Köprüsü yakınında, Gergeme (şimdiki Bünyan ilçesinin Doğanlar Mahallesi), Sarioğlan'da birer değirmen ve müştemilatını, Yorgat Köyü'nde (Erkilet yakınında, şimdi yok olmuş) dokuz kıta evli bağı, şehir içinde cami yakınındaki bir bahçeyi (şimdiki Mimar Sinan Parkı), Ambar Köyü'nde (şimdi mahalle) bir araziye vakfetmiştir. Vakfiyesinde ayrıca vakfın görevlilerini, imaret ve hanın işletme şekil ve ihtiyaçlarını belirtmiştir.

Ahmet Paşa'nın Mimar Sinan'a yaptırdığı Kurşunlu Camii (Albüm TBMM)

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, "Mimar Sinan'ın Kayseri'deki Eserleri", *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri (4-7 Kasım 1997)*, Ankara 1999, s. 163-168; M. Süreyya, SO2, C. I. s.208.

AHMED PAŞA (KALAYLIKÖZ)

III. Ahmed devri sadrazamlarından (Kayseri/Molu Köyü, 1635 – İnebahtı 1715). Babası kalaycı olduğu için “Kalaylı Ahmed Paşa” lakabıyla şöhret buldu. Sadarete tayini sırasında sarayda Koz Bekçiler Odası’nda bekletildiğinden “Kalaylıkoz” lakabıyla anıldı. Kayseri’den İstanbul’a giderek saraya intisap etti. Burada Mabeyinci Yusuf Ağa, Kızlar Ağalığına getirilmesi üzerine o da Kahvecibaşı oldu. Daha sonra Sakabaşılıkla Cidde’ye hacca gitti. Yedi yıl Beylerbeylikle Cidde Valiliği yaptı. Tahsili yoktu ancak parayla pek çok şeyi elde edeceğini biliyordu. Bu yolla Van Valiliğini elde etti (1688). Bir süre sonra hem Vezir oldu hem de Kaptan-ı Deryalık makamına getirildi. Kaptanlıktan alındıktan sonra Bozcaada’da ikamete mecbur edildi (1690). Ancak bir süre sonra Valide Gülnuş Sultan aracılığıyla Trabzon, Sivas ve Kıbrıs Valiliklerine, sonra da Sadaret (Başvekillik) Kaymakamlığına getirildi. Azak Seferi’ne gönderildi ve orada iki yıl kayboldu. Yine Valide Sultan’ın yardımıyla kendini affettirip Kandiye Valiliğini elde etti, daha sonra Sadarete getirildi (1704). Ancak kendisinden sonra sadrazam olan Baltacı Mehmed Paşa’nın entrikaları sebebiyle bu vazifede ancak üç ay kadar kalabildi, sonra azledildi. Azilden sonra Limni Adası’na sürüldü oradan 1705’te Hanya, 1706’da İnebahtı muhafızı oldu. Ancak hakkındaki şikâyetler üzerine tekrar İstanköy’e sürüldü. Yine affedilip Kandiye’ye Valiliğine getirildi (1710). Şikâyetler devam edince oradan tekrar İstanköy’e sürüldü. 1712’de İnebahtı muhafızlığına getirildi. Ardından 1714’te Trabzon Valiliğine getirildi ise de bu göreve başlayamadan. 80 yaşında vefat etti. Kibirli, azametli ve gereksiz yere övünen biri olarak tanındı. Öyle ki Padişah III. Ahmed’in tahta geçmesinde bile rolü olduğunu, daha önceki hükümdar III. Mustafa’nın tahttan indirilmesine sebep olan Edirne Vak’ası’nı da kendisinin düzenlediğini iddia etmişti. Şairler onu bu huylarıyla ele alan şiirler yazmışlardır.

Kaynakça: Danişmend, *İOTK*, C. V. s. 51-52, 201; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, s. 452; M. Süreyya, SO1, C. I. s. 231; Casim Avcı, “*Ahmet Paşa (Kalaylıkoz)*”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 2008, s. 148-149.

AHMET PAŞA (KAPTAN-I DERYA)

Kaptan-ı Derya Ahmed Paşa’nın
The Graphic dergisinde yer alan resmi

Kaptan-ı Derya, devlet adamı (Kayseri/Pusatlı Köyü, 1806 – İstanbul, Eylül 1878). Kayseri’nin bir köyünden İstanbul’a giderek burada Kaptan-ı Deryalığa (Deniz Kuvvetleri Komutanlığı) kadar yükseldi. Yaklaşık 1806 yılında Kayseri’nin Develi ilçesinin Pusatlı Köyü’nde doğdu. Babasının adı Mehmed’dir. On yaşındayken babasıyla İstanbul’a gitti. 1825 tarihinde bahriye (deniz) neferi olarak askerliğe başladı. Daha sonra çavuşluğa yükselerek görev aldığı Karadeniz’de, iki geminin çarpışması üzerine gemilerden birinin arka tarafında açılan yarayı soğukkanlılıkla tamir ederek bir felaketin önlemesinden dolayı önce mülazımlığa (teğmen), yirmi gün sonra da yüzbaşılığa terfi ettirildi.

Bu rütbedeyken kaptan olarak Sisam Adası’nda Rumların çıkardığı isyanı bastırmak üzere görevlendirildi.

İsyanda yaralanmasına rağmen gösterdiği gayret, sebat ve metanetiyle asileri yakalayıp isyanı bastırdı. Bu hizmeti üzerine binbaşılığa terfi ettirilip iftihar nişanı ile ödüllendirildi. 1833 yılında Trablusgarp’ta, sonra Girit ve Mısır isyanlarında görev aldı, rütbesi miralaylığa sonra da Riyale (Amiral) rütbesine terfi ettirildi. 1845 yılında Mehmed Ali Paşa’nın Kaptan-ı Deryalığında patrona (ferik, amiral), daha sonra da kapudane (birinci ferik, amiral) rütbelerine yükseltildi. Mehmed Ali Paşa’nın Kaptan-ı Deryalıktan alınması sebebiyle altı ay kadar açıkta kaldı. Sadrazam Mustafa Reşit Paşa tarafından hizmetleri takdir edilerek mülkiye rütbelerinden paşa rütbesinin ilk derecesi olan mirülümuralığa tayin edildi. Yedi ay sonra deniz mirlivası (tuğamiral), iki üç ay sonra da ferik (tümamiral) oldu. Osmanlıların müttetikleri İngiliz ve Fransızlarla birlikte Ruslara karşı yapılan Kırım Harbi’nde, önce Kaptan-ı Deryalık vekâletinde bulundu. Daha sonra Karadeniz Donanması Kumandanlığına tayin edilerek bulunduğu Mahmu-diye Gemisi ile Sivastopol Savaşı’nı idare etti. Bu hizmetinden dolayı da kendisine vezirlik (müşirlik, mareşallik) rütbesi verildi (1854). Yine o tarihte donanmasındaki altmış bin askerle Kırım’ın batısındaki Gözleve’ye gidip Rusya Donanması ile savaştı. Bu savaşı kumanda mevkiinde, atılan kurşunlardan elbisesi delik deşik olduğu hâlde, maiyetinin ısrarlarına rağmen yerinden ayrılmayarak idare etti.

Kırım Harbi sonunda 1856’da barış yapılması üzerine İstanbul’a gelen Ahmed Paşa’ya harpteki hizmetini takdiren Padişah Abdülmecid tarafından mücevherlerle süslü bir kılıç ve Mecidi Nişanı’nın birinci rütbesi verildi. 1857 tarihinde, merkezi Rodos Adası olan Cezayir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz Adaları) Valiliğine tayin edildi. Aynı sene İstanbul’a çağrılarak Meclis-i Vâlâ üyeliğine getirildi. 1860’ta İzmir Valisi oldu ve aynı yıl sonradan çıkan hadiseler sebebiyle Sayda Valiliğine gönderilip Beyrut Limanı’ndaki gemilerin nezareti de kendisine bırakıldı. Sayda’dan sonra ikinci defa İzmir Valisi oldu. 1864’te Yanya Valiliğine gönderildi, Yanya’da iken Yunan muharebesi çıkınca orada da önemli hizmetler gördü. Yanya’dan bu defa merkezi Çanakkale olan Cezair-i Bahr-i Sefid Valiliğine getirilerek (1866) burada beş altı sene görev yaptı. Bu görevi esnasında Gelibolu’da bir de cami yaptırdı. 1873’te de Bahriye Nazırı (Denizcilik Bakanı) olarak başkent İstanbul’a döndü. Bir buçuk seneden fazla bu görevde kaldıktan sonra azledildi ve Şûrâ-yı Devlet (Danıştay) Üyeliğine atandı. Aynı yıl İzmir’e, Bursa’ya sonra tekrar İzmir’e vali oldu. 1875’te Adana Valiliğine gönderilmişse de burada kısa süre kaldı.

1876 Nisanı’nda ikinci defa Bahriye Nazırı oldu. Bu görevinde iken Serasker Hüseyin Avni Paşa, Sadrazam Mütercim Rüşti Paşa, Midhat Paşa, Şeyhülislam Hasan Hayrullah Efendi ile birlikte oluşturdukları komite tarafından Sultan Aziz tahttan indirilip öldürüldü ve yerine V. Murad tahta çıkarıldı. Sultan’ın hal’ edilmesi esnasında Ahmed Paşa tehdit için donanmanın toplanını Dolmabahçe Sarayı’na çevirdi. Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sultan Abdülaziz’in hal’i ile ilgili açılan davada alınan ifadelere Ahmed Paşa’nın, Padişah’ın tahttan indirilmesini ilk defa düşünen iki kişiden biri olduğu ifade edilmiştir, diğeri ise Hüseyin Avni Paşa’dır.

Sultan Abdülaziz’in hal’i ve V. Murad’ın tahta çıkarılmasından sonra Girit meselesini görüşmek üzere Midhat Paşa’nın Konağı’nda Sadrazam Mehmed Rüşti, Serasker Hüseyin Avni, Bahriye Nazırı Kayserili Ahmed Paşa’nın da içinde bulunduğu bir toplantı yapıldı. Bu toplantıyı, Sultan Abdülaziz’in intikamını almak üzere basan Çerkez Hasan isimli yüzbaşı öncelikle Serasker Hüseyin Avni Paşa üzerine kurşunlarını boşalttı. Bunun üzerine Ahmed Paşa hemen Çerkez Hasan’ın arkadan kollarını tutarak tabancasını aldı. Fakat bu defa Hasan, kamasını çekerek Ahmed Paşa’yı kol, kulak ve yüzünden yaraladı. Böylece elinden kurtulup can çekişmekte olan Avni Paşa’yı bu defa bıçakla delik deşik etti. Bu arada Hariciye Nazırı Raşid Paşa korkudan öldüğü hâlde, onun da başına bir iki kurşun sıktı. Daha sonra Sadrazam Rüşti Paşa, Kayserili Ahmed Paşa ve Midhat Paşa’nın saklandıkları odanın kapısına yüklendi ve Sadrazamdan, kimseye bir şey yapmayacağını söyleyerek Ahmed Paşa’nın kendisine verilmesini istedi. Sadrazam onu soba demiri ile uzaklaştırmaya çalışırken bir taraftan da gitmesi için nasihat etti. Bu arada Midhat Paşa’nın kardeşi Ahmed, Hasan’ı arkasından yakaladıysa da Hasan, kurtularak onu da öldürüp kaçtı. Bir müddet sonra da yakalanıp asıldı.

V. Murad'ın da hastalığı sebebiyle hal' edilmesinden sonra, Kanun-ı Esasî'yi kabul şartıyla aynı yıl (1876) tahta çıkarılan II. Abdülhamid Döneminde, Sultan Abdülaziz hadisesi sebebiyle Ayan Meclisi Azalığına tayin edilmek üzere Bahriye Nazırlığından alındı (1877). Kısa bir süre sonra Rus Seferi münasebetiyle İstanbul'dan uzaklaştırılıp Tuna Valiliğine gönderildi. Yine aynı yıl Rusçuk Kumandanlığına tayin edildi ve burada düşmanı oyalayıp sonra Varna taraflarına geldi. Felaketle biten 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi) esnasında Rumeli'de, harp sahasında olan Ahmed Paşa, Padişah'a yazdığı Eylül 1878 tarihli dilekçesinde, yaşlandığını ve kalp hastalığından mustarip olduğunu belirtip İstanbul'a dönmek için izin istedi. Sadrazam Servet Paşa da Padişah'a onun için arizayla istirhamda bulunmuşsa da, Sultan Abdülaziz hadisesinin baş müsebbiplerinden olması dolayısıyla II. Abdülhamid, hatt-ı hümayununda "Mahut Kayserili Ahmed Paşa cahil ve garazkâr ve müntehip (fırsatçı) bir zat bulunduğundan, vaktiyle Bahriye Nezaretinde iken maiyetinde bulunan bazı zabitan ve neferatı hud'a (hile) ile iğfal ederek amucamın sarayını bahren (denizden) abluka idüp hal'ine sebep olmuştur. Tarife ne hâcet cümlelerin malumudur. Anıncün bu adama asla emniyetim yoktur. İstanbul'da bulunmasını katiyen kabul edemem" ifadeleriyle talebini şiddetle reddetti. Ayrıca cevabı yazı olarak Mabeyn Başkâtibi de Paşa'nın İstanbul'a katiyen gelemeyeceğini belirttiyse de Ahmed Paşa bu cevaptan bir ay sonra muhtemelen kalp krizi geçirerek İstanbul'a geldi ve on gün sonra da 72 yaşında vefat etti. Bu arada onun hakkında Padişah'a ricada bulunan Sadrazam Safvet Paşa da bu görevinden azledilerek Paris Elçiliğine gönderildi. Ahmed Paşa'nın mezarı Süleymaniye Camii kiblesinde, Kanuni Sultan Süleyman Türbesi yolu üzerindedir. Deniz çapası kabartmalı baş taşında "Hüvelbâki, asakir-i bahriye-i şâhâne müşîrân-ı fihamından esbak Kapudan-ı Derya merhum ve mağfurünle Kayseriyeli Ahmed Paşa, ruhiyçün fatiha, sene 1296 fi 2 min şehri-i Zilkade" yazılıdır. Ahmed Paşa'nın evi de İstanbul'da Süleymaniye'dedir. Kültür Bakanlığı harap hâle gelmiş olan eski eser evi, istimlak ederek restore ettirdi. Bina bugün Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulu Hizmet Binası olarak kullanılmaktadır. Ahmed Paşa memleketi olan Kayseri'de bir rüşdiye (ortaokul) yaptırdı ve iki çeşmeyi de tamir ettirip su yollarını yeniletti. Okul, şimdiki Orduevi'nin kuzeyindeydi; sonradan ilkokula çevrilen okul, zamanımıza kadar gelmiştir. Eski güzel binası yıktırılıp yerine betonarme bir ilkokul yaptırıldı, sonra o da yıkılarak bugün yeri boş alan hâline getirildi. Okulun ilk yapılışında kapısı üzerinde şair Fevzi'nin yazdığı şu kitabe bulunuyordu:

*Kıldı bu mekteb ile Hazret-i Ahmed Paşa
Maskat-ı re'si olan Kayseri şehrin ibyâ
Hayra sarfetdi nükud-ı himemin ol Âsaf
Etdi hak yoluna bu dâr-ı ulûmu inşâ
Bu debistanı edip tâlib-i ilme tahsis
Eylesinler diye tahsil ulûm-ı şettâ
Nakd-i gûşîşle haridâr olagör ey tâlib
Mahzen-i cevher-i ilm işte küşâd oldu sana
Resm-i zibendesi gûyâ kafes-i Hak Kur'an
Bülbül-âşâ gel oku eyleme ömrün ifnâ
Mevkiinde ne dil-âver eser-i hayr oldu
Ede bânisine Hak ecr-i cezîli i'tâ
Geldi itmâmına Fevzî ne güzel bir tarih
Oldu dilkeş yapılp Mekteb-i Ahmed Paşa*

Sene H 1285 (M 1868/69)

Kitabe bugün kayıptır. Bu okulun kuzeyinden geçen caddenin ismi Ahmet Paşa Caddesi'dir. Çeşmeleri ise kendi unvanıyla anılan Bozatlı (Pusatlı'dan değişme) Mahallesi'ndeki, eski yaptırının ismini almış olan Hacı Mehmet Çeşmesi ile (Bu çeşme bugün Seyyid Burhaneddin Mezarlığı'na taşınmıştır.)

Karaimam Mahallesi (Eski Bahçebaşı'nda) Çeşmesi'dir. Her ikisine de metnini şair Fevzi'nin yazdığı aynı kitabe konmuştur:

*Sarf-ı himmet ederek eyledi Ahmed Paşa
Vatan-ı aslı olan Kayseri şehrin ibyâ
Bildirdi muhtâc idi âbâ bu vilâyet halkı
Mâ-i ihsânı ile onları kıldı irvâ.
Çekdi bunda yol azıtmışdı bu mâ-i hayvan
İtdi emriyle yine hayatı bu mahalden icra*

*Yani tâ başdan alup yolların tecdid iderek
İtdi bu mâ-i hayatı bu mahalden icra
Peder ü mâderinin rûhunu şâd itmek için
Böyle hayrâta anı kıldı muvaffak Mevlâ
Teşnegân söyledi menkût ile Fevzî târih
Âbâ kandırdı cihan halkını Ahmed Paşa*

Sene H 1287 (M 1870)

Kitabenin tarihinden, Ahmed Paşa'nın çeşmeleri, Çanakkale Valiliği sırasında yaptırdığı anlaşılmaktadır. 1865 Kayseri Depremi'nde yıkılan Hasbek Mahallesi Dilaver Paşa Mescidi'ni de onarttı. Ahmed Paşa'nın genel olarak ümmî (tahsilsiz) fakat zeki ve gözü pek, otorite sahibi bir asker olduğu anlaşılmaktadır. Hayratına ait yapmış olabileceği bir vakfiyesine rastlanmamıştır.

Kaptan-ı Derya Ahmed Paşa tarafından yaptırılan
Ahmet Paşa Rüştiyesi (Ortaokul) (N. Karakaya arşivi)

Kaptan-ı Derya Ahmed Paşa'nın Süleymaniye Camii
bahçesindeki mezarı

Kaynakça: Karal, *Osmanlı T. C. VII*; İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Kayserili Ahmet Paşa Hakkında İkinci Abdülhamid'in Bir Hatt-ı Hümayunu", *Belleten*, (1943), S. 25-27, s. 523-543; *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, "Ahmed Paşa, Kayserili (1806-1878)" mad., s. 455; M. Süreyya SO1, C.I. s.305; Ömer Yürükoğlu, *Kayseri Çeşmeleri*, Kayseri, t.y., s. 63-67, s. 139-142; Hamit Arbaş, "Çanakkale Kayserili Ahmet Paşa Külliyesi", *VI. Ortaçağ Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu, Bildiriler*, Kayseri 2002, s. 55-65.

AKBIYIKLIOĞLU HASAN AĞA VAK'ASI

1820 yılında Kayseri'de birçok cinayet işleyip devlete isyan eden yeniçeri zorbasının yapmış olduğu olaylar. 22 Ramazan 1820 tarihinin ikinci gecesi (12 Haziran) Akbiyıkoglu Hasan Ağa isimli bir yeniçeri, etrafına topladığı 14 kişilik eşkiya grubuyla, teravih namazından sonra Nakibüleşraf Kaymakamı (Peygamber soyundan gelenlerin işlerini görmek üzere görevlendirilen kişi) Molla Zâhid'in Lala Paşa (Lale) Mahallesi'ndeki evini basarak kendisini ve amcasını katledip, konakta bulunan misafir eşraftan bazılarını da yaraladı. O sabah hadise duyulunca eşraf telaşa düştü ve herkes kendi başının çaresine bakmaya başladı. Sağa sola dağılan eşraf nihayet şehirde Feyzizade Fethullah Efendi'nin Konağı'nda toplanıp durumu görüşmeye başladılar. Bu sırada eşkiya Hasan Ağa o zaman köy olan Talas'ı bastı, birçok kişiyi katlederek mallarını yağmaladı. Daha sonra Kayseri'de Fethullah Efendi'nin Konağı'ndaki toplantıyı haber alan Hasan Ağa 9 Temmuz Cuma günü, 500 kadar adamıyla konağı bastı; Fethullah Efendi, konağı saran eşkiyayla mücadele ederken, bir yandan da gizlice Mütesellim (Mutasarrıf Vekili) Akçakayalı (Akçakayalıoğulları) Salih Ağa'ya haber göndererek imdat istedi. Ancak evvelden beri yeniçerilerin taraftarı olan Salih Ağa, mesul mevkide bulunmasına rağmen baştan beri hadiselerle müdahale etmediği gibi bu imdat çağrısına da cevap vermeyip şehri bu hâlde bırakarak Akçakaya'daki çiftliğine çekildi. Çaresiz, eşkiyayla büyük bir mücadeleye giren Fethullah Efendi, çarpışarak konağındaki muhasarayı yarıp Akçakaya'ya, aynı zamanda akrabası (eniştesi) olan Salih Ağa'nın yanına sığındı, ancak Salih Ağa'nın kendisini kabul etmek istemediğini görerek buradan Hisarcık'a geçti ve bir adamının yanına iltica etti. Yakını zannettiği bu adam onu Hasan Ağa'ya haber verdi. Hasan Ağa'nın adamları Hisarcık'a gelip Fethullah Efendi'yi teslim aldılar ve yolda öldürüp kesik başını bir mızrağın ucuna geçirip şehirde teşhir ettiler. Diğer taraftan konakta bulunan eşraftan Güpgüpzade Hacı Bekir Ağa (Güpgüpoğulları), Fethullah Efendi'nin oğlu Âdil, yeğeni Nazif Efendi, Tosunbayraktar Ağa, Gesili Bey'in yeğeni ve 20 kadar zevat daha katledilip konak yağma edilerek yakıldı. Bu hengâmede Feyzizade ailesinden sadece küçük bir çocuk olan Hilmi haremnden bir kadının sahiplenmesiyle kurtulabildi. Yine toplantıda bulunan ileri gelenlerden Müftü Hacı Halil Efendi konak yakınındaki Seyfullah Efendi Camii'ne kaçtı, ancak eşkiya onu da orada katletti. Hatta bir ifadeye göre camiyi de ateşe verdiler. Bu hadiselerden sonra Hasan Ağa vilayete gelip mutasarrıflık makamına geçti ve kendisini mütesellim ilan etti. Birkaç gün sonra hadiseleri bastırmak üzere Kayseri Mutasarrıflığına tayin edilen Borlu Müftüzade Hacı Hüseyin Paşa, karşı koymayı önlemek için Hasan Ağa'yı da resmen mütesellim (vekil) tayin etti. 1 Ağustos 1820 tarihinde Hacı Hüseyin Paşa'yı 500 adamıyla karşılayan Hasan Ağa, bir müddet sonra Paşa'nın çevre köylerden 15.000 civarında asker toplaması üzerine durumdan endişe ederek birkaç adamıyla Hacı Bektaş Kasabası'na kaçtı ise de, Hüseyin Paşa onu orada yakalatarak getirip Kayseri Meydanı'nda (At Pazarı) astırdı ve arkasında kalan diğer adamlarını da ortadan kaldırdı. Bu hadiselerin manevi yönüyle ilgili bir hadise anlatılır. O zamanda şehirde dolaşan Koltukçu denilen meczup bir zat bir gün Molla Zâhid Efendi'yi yolda çevirip "Molla Zâhid, çocuklar açtır" diye bağırır. Molla Zâhid de bunu kendisine saygısızlık kabul edip adamcağızı görevlilerine dövdürtür. Bunun üzerine halk arasında ermiş olduğu kabul edilen biçare adam "Osman Efendi'nin oğlunun (Molla Zâhid) anasını ağattım" diye inler ve nihayet birkaç gün sonra bu hadiseler meydana gelir. Kayseri Müzesine hediye edilen Emin Karakaya koleksiyonu içerisinde bulunan arkası tırtıklı bir palanın Hasan Ağa'ya ait olduğu ifade edilmiştir.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'ât* (Palamutoğlu) ; İlyas Gökhan, *Kayseri'nin 191 Numaralı Şer'iyye Sicili, H. 1234/M. 1820-1821-1822*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), EÜSBE, Kayseri 1994; İlyas Gökhan, "Akbiyıkoglu Hasan Ağa Hadisesi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, (Eylül 1996), S 117, s. 35-38.

AKÇAKAYALIOĞULLARI

Kayseri'de XVIII. ve XIX. yüzyılda öne çıkan ailelerden birisidir. Ailenin çeşitli fertleri bu yüzyıllarda Kayseri'de bazı resmî görevlerde bulundular. Aile bu ismini eskiden müstakil bir köy iken şimdi Talas ilçesinin Zincidere beldesine bağlı Akçakaya Mahallesi'nden almıştır. Akçakaya aynı zamanda Somuncu Baba (Şeyh Hamid-i Veli)'nin ve zamanımızın önemli iş adamlarından Sabancıların da köyleridir.

Akçakayalıoğulları'ndan Sadık Ağa'nın ismine ilk defa, Kayseri Şer'iyye Sicilleri'nde rastlanmaktadır. 1787 yılında Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Avusturya'ya açmış olduğu sefer için, Kayseri'nin varlıklı şahıslarından Zennecizade Hacı Ahmed ile biraderi Mustafa ve Bektaşzade Bektaş ve Akçakayalı Abbaszade Sadık Ağaların hazırlayacakları silahlı ikişer yüz atlı ile Edirne'de Ordû-yi Hümâyûn'a katılmaları Padişah (III. Selim) fermanıyla emredildi ve adı geçenler maiyetleriyle birlikte yola çıktılar.

Bu tarihte Ordu Defterdarlığı ile Reisülküttap (Dış İşleri Bakanlığı) vekâletinde bulunan Kayserili Mehmed Raşid Efendi'yi ziyaret eden Zennecizade ve Bektaşzade'ye Raşid Efendi'nin "Sizden başka Kayserili ağalardan daha kim var?" şeklindeki sorusuna, Kayseri'nin yerlisi olan bu ağalar, "Akçakayalı Sadık Ağa namında bir köylü var ise de kendisinin ve maiyetindeki atlıların ehemmiyeti yoktur." demeleri üzerine, aslen Kayseri'nin Ispıdın (Bağpınar) Köyü'nden olan Raşid Efendi'ye bu sözler ağır gelmiş. Bunun üzerine Sadık Ağa'yı getirtip ona iltifat ederek onu Kayseri Mütesellimliğine (mutasarrıf vekilliği) tayin ettirmiştir. Bunun üzerine Akçakayalı Abbaszade Sadık Ağa 1792 tarihinde Kayseri'ye gelerek mütesellimlik görevine başladı. Aynı yıl Kayseri ve Niğde sancakları mutasarrıflığı Mehmed Paşa'ya verildi. Sadık Ağa da mütesellimlikten alınmış ise de yine aynı yıl Kayseri sancağı İbrahim Paşa'ya verince Sadık Ağa tekrar mütesellim oldu.

1803 tarihinde Ömer Paşa, Kayseri Mutasarrıflığına tayin kılındı, ancak aynı zamanda adı geçen idam fermanı da Kayseri Naipliğine (Kadılık) gönderildi. Ömer Paşa durumu tahkik etmek üzere gizlice Kayseri'ye gitti ve babası gibi mütesellim olan Akçakayalı Sadık Ağazade Salih Ağa'nın konağına misafir oldu. Ancak konakta kendisine yapılan fevkalade ikrama itimat edip istirahat çekilen Ömer Paşa, Kayseri'nin Yeniçeri Serdarı Karamehmed Ağazade Veli Ağa'nın adamları tarafından uykuda yakalanıp Kale zindanına hapsedildi ve orada idam edildi. Bunun üzerine Kayseri ve Bozok (Yozgat) Mutasarrıflığı, Cabbarzade (Çapanoğlu) Süleyman Bey'e verildi ve Mütesellim Salih Ağa da değiştirildi.

1815 yılında Tuna sahillerindeki kalelerin tamirâtı için Devlet tarafından Kayseri sancağından istenen 10.000 kuruşun toplanmasında Kayseri eşrafı içerisinde Akçakayalı Abbaszade Salih Ağa da görev aldı. Aynı yıl Kayseri ve Bozok sancakları mutasarrıflığına Ahmed Paşa tayin edildi, Kayseri mütesellimliği de Salih Ağa getirildi. Sivas'ta çıkan karışıklıkları önlemek üzere Ahmed Paşa ve Salih Ağa beş yüz atlıyla Sivas'a resmî görevle gittiler ve olayların yatıştırılmasına yardımcı oldular.

1817 yılında cirit oynadıktan sonra aniden vefat eden Mutasarrıf Ahmed Paşa'nın yerine Hacı Bekir Paşa tayin oldu, Hacı Bekir Paşa Rum ve Ermeni cemaatinden alınan vergilerle yapıldığı iddia edilen yolsuzluklardan, eşraftan Osman Efendioğlu Molla Zâhid, Feyzizade Fethullah Efendi ve Akçakayalı Sadık Ağazade Salih Ağa'yı mesul tutarak bunları hapsedti ayrıca her birinden 32'şer kese ceza parası aldı. Neticede bir daha memleket işlerine karışmamaları için teminat olarak bunları serbest bıraktı. 1818 Şubatı'nda Salih Ağa ve Fethullah Efendi Kayseri'den Adana'ya kaçarak, orada bulunan Cebbarzade (Çapanoğlu) Mehmed Paşa'ya sığındılar. Fethullah Efendi buradan İstanbul'a gittiye de bunların sürgün edilmesi için verilen ferman üzerine Sadık Ağa Adana'dan, Molla Zâhid de Kayseri'den sürgüne gönderildiler.

1820 yılına gelindiğinde Salih Ağa'nın yine mütesellim olduğunu görmekteyiz. Aynı yıl patlak veren şehirdeki yeniçeri zorbası Akbiyıkoglu Hasan Ağa Vak'ası'nda, eşkiya Kayseri'de katliam yaparken Salih Ağa hadiselerle müdahale etmediği gibi, Akçakaya'daki çiftliğine çekilerek tamamen tarafsız kalıp bir

bakıma rakiplerinin ortadan kaldırılmasına göz yumdu.

Akçakayalızade Salih Ağa'nın ismine 1852 yılında da Kayseri eşrafından olarak tesadüf edilmektedir. XIX. yüzyıl başlarında Kayseri'de vakıf kurmuş iki kardeşten Güpgüpzade Hacı Mustafa Ağa'nın 14 Nisan 1806 tarihli birinci vakfiyesinde mülk sahibi olarak Akçakayalı Salih Ağa'nın ismi geçtiği gibi, 1872 Vergi Tahriri'nde de Kayseri'nin çeşitli mahallelerinde aynı aile efradına rastlanmaktadır.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'ât* (Palamutoğlu) ; Cömert, 19.Y.*Kayseri*, s. 75, 108, 141, 163, 204, 205, 223; İlyas Gökhan, “Akbiykoğlu Hasan Ağa Hadisesi”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, (Eylül 1996), S.117, s. 35-38.

ALAMEDDİN KAYSER

Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin yakını, Selçuklu devlet adamı (?– Kayseri, 1284). III. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında (1264–1282) bu Sultan'ın emîrleri arasında yer aldı. 1276/77 yıllarında vuku bulan sahte Selçuklu Sultanı Siyavuş (Cimri) isyanı'nın bastırılmasında önemli rol oynadı. Mevlevî kaynaklarından olan Eflâkî Dede'nin Menakibü'l-ârifin isimli eserinde ve Sultan Veled'in eserlerinde onun hakkında malumat bulunmaktadır. Bu bilgilerden Alameddin Kayser'in Kayseri Valiliğinde de bulunduğunu anlamaktayız. Nitekim aşağıda belirtileceği üzere Kayseri'ye bir de zaviye (tekke) yaptırıp bunun için bir vakıf kurdu.

Eflâkî'ye göre Mevlânâ'nın en yakın müritlerinden ve dostlarından. Mevlânâ'nın ona çok büyük iltifat ve dualarda bulunan iki mektubu bulunmaktadır. Mevlânâ'nın çevresinde bulunan Vezir Muineddin Süleyman Pervane ve karısı Gürcü Hatun'la da yakınlık kurdu. Bilhassa Gürcü Hatun ile sık sık görüşüp Mevlânâ hakkında karşılıklı düşüncelerini söylerler ve Gürcü Hatun'dan maddi yardımlar görürdü. Sultan Veled'in Kayseri Kasidesi'nden, Gürcü Hatun'un da Alameddin Kayser'in de Kayseri'de bulunduğunu, oradaki önemli dostlarından olduğunu öğrenmekteyiz. Yine Muineddin Süleyman Pervane, Kayseri'ye yaptırdığı medresesinin (Pervane Medresesi kalıntıları Kapalı Çarşı içerisinde) açılışına, Sultan Veled'i (Mevlânâ vefat etmiş olduğundan) davet etmek için Alameddin Kayser'i gönderdi. Mevlânâ'nın vefatından sonra onun üzerine türbeyi de Alameddin Kayser yaptırdı. Kendisine türbe yapımı için Muineddin Pervane'nin ve Gürcü Hatun'un para yardımı yaptığını ve Pervane'nin bu iş için Kayseri gelirlerinin bir kısmını Alameddin Kayser'e tahsis ettiğini, Eflâkî'den öğrenmekteyiz. Türbenin mimarlığına Alameddin Kayser, Şeyh Bedreddin-i Terbizî'yi tayin etti. Bu hizmetlerinden dolayı Sultan Veled ona üç mehdiye yazmış ve bunlarda onun türbeyi ve medreseyi yaptırdığını zikretmiştir. Alameddin Kayser'in 1284 yılında öldürülmesi üzerine de ona sekiz bentlik bir ağıt yakmıştır.

Alameddin Kayser'in şimdi maalesef yeri dahi bilinmeyen Kayseri'deki zaviyesine, XVI. yüzyıl Osmanlı Tahrir kayıtlarına göre, Kayseri merkezindeki Tavlusun (o zamanki ismi Tavasun), Büyük (Ulu) Bürüngüz ve Kumarlı Köyü'ndeki gelirlerini vakfetmiştir. Yine Kayseri Şer'iyye Sicilleri'ne göre Büyük Bürüngüz'de Alameddin Camii'nden bahis vardır. 'Alameddin Kayser' ismini, Kayseri'deki görevlerinden ve bu şehirle ilgisinden dolayı almış olabileceği düşünülebilir.

Kaynakça: Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, 3 cilt, çev. Prof. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1973, s. 24, 319, 320, 431, 466, 467, 506, 719; Mehmet Çayırdağ, “Seyyid Burhaneddin'den Sonra Kayseri'de Mevlevilik”, *KYTSB3*, s. 101-113; Mevlânâ Celaleddin, *Mektuplar*, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1963, s. 35, 36, 186, 187, 221, 222; Mevlânâ Celaleddin, Divan-ı Sultan *Veled*, hzl. Prof. Dr. Ferudun Nafiz Uzluk, Konya 1941, s. 87, 88, 452, 453; Naci Arslan, 81 ve 84 *No'lu Kayseri Şer'iye Sicili*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniv., Kayseri 1995, B. No 81/86, 84-72, 324, 325; Yasemin Demircan (Özırmak), *Tahrir ve Bukaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1992, s. 26, 27, 29, 30.

ALİ DAĞI

Erciyes'in tali volkan konilerinden biri olup, Talas'a yönelik, onunla özdeşleşmiş, güzelliği ile meşhur bir dağ. Ali Dağı deniz seviyesinden 1871 m yüksekliktedir. İkisinin üzerinde Roma Tömülüsleri (yığma mezar tepeleri) bulunan üç tepe ile sonlanan bu güzel dağ III. Jeolojik Çağ'ın sonu ile IV. Jeolojik Çağ'ın başında oluşmuştur. III. Jeolojik Çağ'ın ortalarından itibaren Erciyes ve çevresinde meydana gelen volkanik püskürmelerle dağın ana kütlesi oluşmuştur. Sonraki evrelerde dağın yamacı ve eteklerindeki fay (kırık) hatları üzerindeki birtakım bacalardan püskürmeler olmuş, böylece bu dönemde Lifos, Ali Dağı ve Yılanlı Dağı yığılarak meydana gelmiştir. Ali Dağı'nın üzeri toprak ve taş parçaları ile kaplıdır. Akçakaya, Endürlük ve Kıranardı köylerine bakan güney tarafı meşe koruluğu ile kaplıdır. Talas'a bakan kuzey tarafı ağaçlandırılmaya çalışılmaktadır.

Ali Dağı isminin nereden geldiği konusu tartışmalıdır. Ona bu ismi, büyük bir ihtimalle bugünkü Kırgızistan'da bulunan tarihî Talas şehrinden buraya göçen Türklerin eski şehirlerindeki dağların ismini vermiş olduğu düşünülebilir. Zira bugün de Kırgızistan'daki Talas'ın bitişiğinde Aladağlar bulunmakta olup bu isim burada Ali Dağı (Hz. Ali'yi hatırlatması ile de) olmuştur. Nitekim Kırgızistan'da bulunan Talas; Kiçi (Küçük) ve Ulu (Büyük) Talas şeklinde adlandırılmıştır. Bu adlardan biri ile Kayseri'deki Talas'ın bir mahallesini Kiçiköy adı ile kurmuşlardır. Aynı şekilde, Akçakaya'nın adında da yine Eski Talas yakınında bulunan Akçıköy'den geldiği düşünülmektedir. XIII. yüzyılda meşhur mutasavvıf Mevlânâ'nın hocası Seyyid Burhaneddin Hazretlerinin Ali Dağı'na çıkarak inzivaya çekildiğini Menâkübü'l-ârifin haber vermektedir. 1277 yılında Kayseri'ye bir sefer yapan Mısır Türk Memlûklü Sultanı Baybars'ın yanında bulunan Arap tarihçi İbn Abduzzahir, ordunun Salkuma (Gürpınar) Köyü'ne geldiklerinde, bu köyün batısında Asib Dağı bulunduğunu ve bu dağda meşhur şair İmrülkays'ın mezarının olduğunu kaydetmiştir. Bu dağa ait ondan:

*Ey komşumuz birçok şeyler oldu
Asib burada oldukça ben de buradayım
Ey komşumuz biz ikimiz burada garibiz,
Her garib diğer bir garibin akrabasıdır*

şiirini nakletmiştir. İmrülkays hakkında yapılan araştırmalarda yaklaşık 530 yılında Ankara'da vefat ettiği belirtilen meşhur şairin mezarının Asib yani Ali Dağı'nda olduğu bu belgeyle ortaya çıkmaktadır. Evliya Çelebi de İmrülkays'ın mezarının Kayseri yakınında Ases Dağı'nda olduğunu zikreder. Nitekim dağın Hisarcık tarafına bakan üçüncü tepesinde bir tekketürbe harabesi mevcut olup 1649'da Kayseri'ye gelen Evliya Çelebi ayrıca Ahmet Tirani Hazretlerinin bu dağda defnedildiğini belirtmiştir. Osmanlı döneminde yapılan tahrirlerde Kayseri'de 'Cebel-i Ali (Ali Dağı) Nahiyesi' adıyla bir birim bulunduğu bu nahiyenin İstafana (Reşadiye), Akçakaya, Talas ve Çay (Talas yakınında, Ali Dağı eteğinde, şimdi bir bağ semti) Köyleri'nden oluştuğu kayıtlıdır. Ali Dağı Talas'ta bulunan üç cemaat mensubunca da kutsal tanınırdı. Türkler–Müslümanlar buranın isminin Hz. Ali'den geldiğine ve Hz. Ali'nin atının ayağının ve kılıcının izinin kayalar üzerinde bulunduğu inanır, buraya çıkıp inmenin büyük sevap olduğunu söylerler ve burada çeşitli makamlarda adak adarlardı. Ermeniler kendileri için kutsal olan Aziz Garabet ile özdeşleştirirler, Rumlar Bizans döneminin meşhur Kayseri Hristiyan Valisi (Metropoliti) Aziz Basileios'u (Büyük Basileios) burada anarlardı. Nitekim XIX. yüzyılda bu dağda (yukarıdaki üç tepe arasındaki düzlüğe) Rumlar tarafından bir manastır ve bir su mahzeni inşa edilmiştir. Dağ folklor olarak da birçok değerlere sahiptir. Yaz sonunda cevizlerin kavlaması dolayısıyla çırpılması ve üzümlerin kesimi zamanının geldiğini belirten bir yağlı direk geceleyin yakılırdı (Kayserililer buna “çıra yanması” ismini verirdi).

Böylece Kayseri takviminin bir unsuru ortaya çıkardı. Dağın güzelliğini anlatan ve “Bızdık” denilen bir halk oyununun da sözleri olan;

*Ali Dağı da derler dağların bası
Kucağına da çekmiş koca Talas'ı
İndim Hisarcık'a yedim kirası
Eşi aman aman bızdık bızdık
Yenile de gaydeyi düzdük düzdük
Güzellerinen gezdik gezdik
Çirkinlerden bezdik bezdik
türküsi Kayseri'de meşhurdur.*

Ali Dağı üzerine son zamanlarda araçların çıkması için bir yol açılmıştır. Bu yolun sonlandığı en yüksek tepesine Emniyet Müdürlüğü Dinleme İstasyonu kurulmuştur. Yine dağda son yıllarda uluslararası yamaç paraşütü yarışması yapılmaktadır. Talas'a doğru iki tepe arasındaki büyük yarığın 1934 yılındaki Talas'a gelen büyük sel yüzünden oluştuğu söylenmektedir. Bu selle ilgili Talas Yolları'nı Seller Bürüdü türküsü yakılmıştır. Dağ çeşitli kuruluşlarca ağaçlandırılmaya çalışılmaktadır. Eteklerinde Büyükşehir Belediyesiince mesire yerleri tanzim edilmiştir.

Ali Dağı (S. Sarıgül)

Ali Dağı'nda yapılan paraşüt gösterileri (Bünyamin)

Kaynakça: Reşat İzbirak, “Kayseri İlinin Fizikî Coğrafyası ve Jeolojik Oluşumu”, Cumhuriyetin 51. Yılında Kayseri, 1973 il Yılı, s. 14; Sümer, Yabanlu, s. 81, 82; Evliya Çelebi, Seyahatname, C. III, s. 112, 113; Ahmet Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1973, C. I, s. 145; İnbaşı, 16YBKayseri, s. 94, 95.

ALİ SAİB PAŞA

Ali Saib Paşa (M. Çayırdağ Arşivi)

Serasker (Kayseri, ? – İstanbul, 8 Ağustos 1891). Talas ilçesinin Kışıköy Mahallesi'nden olup Abdülaziz ve II. Abdülhamid Döneminde Seraskerliğe (Savunma Bakanlığı) kadar yükseldi. Mahallî söylentilere göre küçük yaşta İstanbul'a götürülen Ali Saib, orada bir hayvanla yük taşıırken gösterdiği becerikliliğe şahit olan Kâsım Paşa isimli yüksek rütbeli bir zat onun okumasına imkân sağlayarak bu mertebelere yükselmesine sebep oldu. Mekteb-i Harbiye (Harp Okulu)'ye girip erkân-ı harp (kurmay) olarak mezun oldu, sırasıyla miralay (albay), 1867'de liva (tuğgeneral), 1869'da ferik (tümgeneral) oldu ve Daire-i Şûrâ (Danıştay) Azalığında bulundu. 1871'de Daire-i Şûrâ Reisi, sonra da Vidin Kumandanı oldu. 1872'de Zaptiye Nazırı (Emniyet Genel Müdürü) oldu, kısa sürede azledilerek Mart 1873'te İşkodra Valisi, 5 Mayıs'ta Tophane Nazırı, 7 Temmuz'da vezirlik rütbesi verilerek Üçüncü Ordu Müşiri (Mareşal), Haziran 1874'te buna ilaveten Manastır Valisi, 12 Aralık 1874'te Serasker Kaymakamı, 4 Nisan 1875'te de Serasker oldu. Bir müddet sonra tekrar Tophane Müşirliğine getirilmişti ki, çok kısa sürede bu görevden alınarak 9 Eylül 1875'te yine Üçüncü Ordu Müşiri ve Manastır Valisi oldu. Haziran 1876'da Niş Kumandanı, 3 Mart 1877'de (II. Abdülhamid'in tahta çıkmasından bir müddet sonra) Üçüncü Ordu Müşiri, İşkodra ve Niş Kumandanı oldu. 1 Ocak 1879'da tekrar Tophane Müşiri olup 9 Eylül 1885'te de ikinci defa Serasker oldu. 8 Ağustos 1891'de kalp hastalığından aniden vefat edene kadar bu vazifede kaldı. Mezarı, İstanbul'da Divanyolu'nda II. Mahmud Türbesi bahçesindedir. Oğlu Sadi Paşa'nın da mezarı hemen yakınındadır. Tarihlerin kaydına göre bilgili, iyi idareye malik, halim selim ve çalışkandı. Padişah II. Abdülhamid onu çok sever ve sık sık konağına misafirliğe gelirdi. Paşa'nın vefatı üzerine memleketi Talas'a gelip yerleşen kâhyası Mustafa Efendi'nin anlattığına göre, Padişah II. Abdülhamid bir gün Paşa'yı evinde ziyareti esnasında, Paşa'ya ellerini açarak “Paşa! Devlet umurunda bu elin parmakları kadar kalmadık.” diye dert yanımtır.

Ali Saib Paşa memleketi Talas'a (Sicill-i Osmânî'de yanlışlıkla Tarlabası olarak yazılmıştır) bir cami, üç çeşme, bir hamam ve annesi Esma Hanım için Talas Mezarlığı'nda bir türbe inşa ettirmiş, hayratının giderleri için de Talas'ta, bir kısım arazinin gelirlerini tahsis ettiği bir vakıf kurmuştur.

Ali Saib Paşa'nın mezar taşı:

*Allah, Allah nübh sipibr ile kevkbe diriğ
Düştü İstanbul'a velvele-i hanin-efzâ
Sordum eyâ bu ne hâlet ne kıyâmet, dediler
İrtihâl eyledi hayfâ Ali Sâib Paşa
Yümnî serasker-i zî-şan ki Şehinşâh-ı cihan
Feyziyâb-ı nazar etmişdi anı ser-tâpâ
Hatıra gelmez idi bir gün içinde nâgâh
Kasr-ı ikbâle kaid ola tâbut-ı fenâ
Yedi yıl mesned-i âli-i sipehdârîde
Oldu iclâl ile, ikbal ile himmet-pîrâ
Cebhe âlisi etti matla-i nûr-ı temkin
Hikmet-i rüşdiyle eyledi umuru icrâ
Rezmlerde hâyardar idi, bezmde dil-perver idi
Zull-ı şimşiri telh-i kesr etdi vakt-i rızâ
Kimsenin hatırın etmez idi rencide
Hüsni-ı ahlâkına meftun idi pîr ü bernâ
Vatanında nice âsâra muvaffak oldu
Cami ve çeşme yapıp eyledi mekteb inşâ
Hizmetinden oldu Sultan-ı Muazzam râzâ
Hak-teâlâ kıla hulûsuna Firdevs-i rızâ
Kendisi gitti güzel nâmı cihanda kaldı
Rahmetullah-i aleyh bî-devam-ı ebedâ
Çekdi bir ah, bu tarihini yazınca Muhtar
Rihlet-i bezm-i naim eyledi Saib Paşa*

Sene H 1309 (M 1891)

Ali Saib Paşa'nın II. Mahmud Türbesi bahçesindeki mezarı

Kaynakça: M. Süreyya, *SOI*, C.III. s. 683; Karal, Osmanlı T, C.VII; *Resimli Mecmua*, İstanbul 1307 (Beyazıt Devlet Kütüphanesi Arşivi).

AT MEYDANI/PAZAR

Kayseri merkezinde. Kuzeyde Hacı Kılıç Camii önünden gelen İstasyon Caddesi, doğudan gelen Sivas Caddesi, güneyden gelen Talas Caddesi (Seyyid Burhaneddin Bulvarı) ve batıdan gelen İstanbul (Osman Kavuncu) Caddesi'nin kavşak yerinde bulunmaktadır. Bugün ismi Cumhuriyet Meydanı olan alan, III. yüzyılda inşa edilen Roma surları ve daha sonra VII. yüzyılda Bizans Döneminde İç Kale hâline getirilen surların kuzey-doğu köşesinin kuzeyinde yer almıştır. Bu meydan Anadolu Selçukluları Döneminde buraya yaptırılan İl Sarayı, Devlethane ile birlikte önem kazandı. Surların, şimdiki Bürüngüz Camii yerinde olan Meydan Kapısı, isminden de anlaşılacağı üzere buraya açılıyordu. I. Alâeddin Keykubad Döneminde (1220-1238) doğuda ortaya çıkan Moğol tehlikesine karşı Konya, Sivas ve Kayseri surları sağlamlaştırılırken Devlethane'nin etrafı da surla çevrildi. Bu surdan günümüze sadece, Zeynelabidin Türbesi yakınında bulunan Ok (Meydan) Burcu'nun birinci katı kalmıştır. Meydan'ın kuzey tarafına ise meşhur Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali, Sahabiye Çeşmesi'ni ve Medresesini (1265-1266) yaptırdı. Yine Aksaray Mirlivası (Mutasarrıfı) Hüseyin Bey XVI. yüzyıl ortasında Hacı Kılıç Camii'ni tamir ettirip yanına bir imaret yaptırtırken, Mimar Sinan'a, Meydan'ın kuzeyine Sahabiye Medresesi; kuzeybatısına halk arasında Çömlek ismiyle anılan Meydan Hamamı'nı yaptırdı. Meydan'daki Saray (Mirliva Sarayı, Hükümet Konağı) yenilenecek zamanımıza kadar gelmiştir.

1938 yılında yaptırılan son tarihî bina 1990 yılında yıktırılıp, eski mimariden esinlenerek, bugünkü modern Vilayet Konağı yaptırıldı.

Bugün mevcut olan Saat Kulesi, II. Abdülhamid Döneminde, 1906 yılında Vilayet ve Belediye bütçesinden yaptırıldı. Saat Kulesi yanına da şimdi yıkılmış bulunan altı sütunlu ve kubbeli bir Şehzade Çeşmesi yaptırıldı. Saat Kulesi ile birlikte yapılan bitişiğindeki Muvakkithane (namaz vakitlerinin tespit edildiği oda), 1919 yılında Atatürk'ün Sivas'ta ilan ettiği "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kayseri Şube merkezi oldu. Reisicumhur Mustafa Kemal Paşa 1924 yılında, eşi Latife Hanım ile birlikte Kayseri'ye geldi ve halkın dertlerini burada dinledi.

Cumhuriyet Döneminde ismi Cumhuriyet Meydanı'na çevrilen At Meydanı veya At Pazarı'nın At Pazarı ismi buradan kaldırılarak şehrin eski Tekke Önü semtine verildi. Kayseri'nin eski belediye binası ve sonradan yapılan Tan Sineması da Cumhuriyet Meydanı çevresindeydi. Yine Sahabiye/Serçeönü Camii de Meydan'ın kuzeyinde bulunuyordu. 1934 yılında Meydan'ın Kurşunlu Cami tarafına, Heykeltıraş Zühtü Müridoğlu'nun yaptığı ilk Atatürk Heykeli dikildi (şimdi Büyükşehir Belediyesi önünde, Mustafa Kemal Paşa Bulvarı ortasındadır). 1976 yılında zamanın belediyesi tarafından eski heykel kaldırılarak Heykeltıraş Gürdal Duyar'a modern tarzda Atlı Atatürk Heykeli yaptırıldı. Bu heykel, vatandaş tarafından beğenilmediğinden Meydan'ın ortasına Saat Kulesi yanına, kurucularını Kayseri kurumları ve dairelerinin oluşturduğu bir dernek tarafından 1982 yılında açılan yarışmayı kazanan Heykeltıraş Haluk Tezonar'a şimdiki bronz, yüksek taş kaideli Atlı Atatürk Heykeli yaptırıldı. 2007 yılında Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından Meydan'ın kuzeydoğu köşesine, ortada tek başına duran sivil kıyafetli Atatürk ve arkasında stilize Selçuklu Kartalı kanatlarına ve onun devamı panolara, Milli Mücadele'de Kayseri ve Kayseri'nin geçirmiş olduğu belli başlı tarihî dönemleri ihtiva eden ant heykeltıraş Azmi Sekban ve İnyet Türkoğlu'na yaptırıldı, kompozisyonların konuları ve metinleri Mehmet Çayırdağ tarafından hazırlandı. Meydan'ın kuzeybatı köşesine 2000 yılında çok katlı Hilton Otelini inşa edildi. Bugün (2008) Meydan'ı, Hilton Otelini, Sahabiye Medresesini, Vilayet Konağı ve İç Kale, 1975 yılında eski tarz taklit edilerek yaptırılan iki minareli klasik Osmanlı tarzındaki Bürüngüz Camii (yerinde eski basit toprak damlı olan halk arasında "İki Kapılı" olarak adlandırılan bir camii vardı) ve Meydan Parkı çevrelemektedir. Kayseri Belediyesi tarafından, Cumhuriyet Meydanı'nın altına bir yer altı çarşısı inşa edildi (1973–1978). 2007 yılında Büyükşehir Belediyesi tarafından, yayalaştırılmış kısımların yoğun olduğu, yeşilin hâkim oranda bulunduğu, ortasından Raylı Sistem Hattı'nın geçirildiği bir alan olarak yeniden düzenlendi.

Heykeltraş Gürdal Duyar tarafından yapılan Atatürk heykeli

Meydanın 1930'larda ilk düzenlenmesinden (Fotoğraflarda Kayseri)

Şehzade Çeşmesi (üzerinde Millet Çeşmesi yazıyor) (Albüm TBMM)

Meydanın en son (2008) düzenlenmiş hali (KBB Arşivi)

Kaynakça: H. Edhem, Kayseri, (Göde), s. 120- 128; Erkiletlioğlu, Osmanlı Kayseri, s. 266; Çayırdağ, KTA.

BAYRAM PAŞA MEVLEVİHANESİ VE VAKFI

IV. Murad Devri sadrazamlarından Bayram Paşa'nın yaptırmış olduğu Mevlevihanedir. Mevlânâ'nın hocası Seyyid Burhaneddin'in dergâhı, Menâkibülârifin'e göre Kale hendeği yanında, bugünkü Kale Önü'nde, yani Bayram Paşa'nın yaptırdığı mevlavianenin yerinde bulunuyordu. Seyyid Burhaneddin'den sonra kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen, ancak 1500 tarihli Kayseri'nin Osmanlı dönemindeki tahririnden şehirde bir Mevlevihanenin mevcut olduğu ve buna ait vakıf akarların bulunduğu anlaşılmaktadır. İhtimal bu mevlviyane de Bayram Paşa'nın yaptırdığı yerde idi ve Paşa Mevlviyane'ni harap olan bu bina yerine yaptırdı.

1637 yılında sadrazam olan Bayram Paşa aynı yıl yaptırdığı Mevlviyaneye vakıf akarlar bağladı ve bunlara ait 10 Temmuz 1637 tarihli vakfiyesini tanzim etti. Bu vakfiyeye göre Bayram Paşa'nın Yenikapı, (Kayseri dış kale kapılarından biri olup, Hunat Camii önünde Kağrı Pazarı semtinde idi) dâhilinde yaptırmış olduğu Mevlviyaneye, bu bina çevresinde müstemilatlı bir ev ile 65 dükkân, şimdi Pamuk Han'ı olarak bilinen Kapan Hanı'nın 5/6 hissesi, bir başka yerde iki dükkân ile Talas Camii'ne ait Mevlviyane yakınında bir dükkân (takas yapılmış), iki ev ve bir arsayı vakfetti. Vakfiyenin hayır şartları kısmında vakfın mütevellisi ve mevlviyanenin şeyhi olan Mustafa oğlu Ramazan Efendi'ye ve bundan sonra gelecek ve aynı zamanda şeyh olanlara günde 8 akçe, tekke'deki görevlilerden noktacıya 1 akçe, duacıya 2 akçe, naat okuyana 1,5 akçe, kâtibe 4 akçe, müezzine 1,5 akçe, aşçıya 3 akçe, aşçı yamağına 2 akçe, neyzenbaşına 4 akçe, kudümzene 2 akçe, farâşa 1 akçe, meydancıya 1 akçe, mevlviyanedeki sakinlere (bulunanlara) yemek masrafı olarak 100 akçe, Şeb-i arus (Mevlânâ'nın ölüm yıldönümü) günü masraflarına 20 akçe, mevlviyanenin dokuz odasında oturmakta olan dervişlere mum ve sabun bahası olmak üzere ikişerden 18 akçe tahsis edilmiştir.

Mevlevihanenin yapılışından 12 yıl sonra, 1649 yılında Kayseri'ye gelen Evliya Çelebi Seyahatname'sinde şehirdeki tekkeleri anlattığı bölümde; "Celaled-din-i Rûmî Âsitanesi bir mevlviyanedir ki, cümle bilgi sahipleri, fakir ve fakâ erleriyle doludur. Haftada iki defa Mevlânâ ayni olup sema ve safâ ederler. Bu âsitane (tekke)nin bahçe kapısı önünde bir âb-ı hayat çeşmesi vardır. Bütün dervişler ondan su-suzluklarını giderirler. Tekke içinde müteaddit oda ve sofalar olup matbah, semahane, mutribhane ile süslüdür" diye yazmıştır. Yine teferrüç (gezinti) yerlerini anlatırken, "şehir içerisinde pâri fâniler için Mevlviyane mesiresi vardır" demektedir.

Mevleviyane'yi 1819 yılında Kayseri Mutasarrıfı Hacı Ebubekir Paşa tamir ettirdi ve bunun içinde kapısı üzerine bir kitabe yazdırdı. Yine 1235 yılında ölen oğlu Celaled-din Bey'i de Mevlviyane harimine defnetti.

1925 yılında tekkelerin kapatılmasına kadar varlığını sürdüren mevlviyanenin son dört şeyhi, babadan oğla geçecek şekilde: Süleyman Türabî (öl. 1835), Ahmet Remzi Efendi (öl. 1865), Süleyman Ataullah Efendi (öl. 1916) ve son Mevlevî şeyhlerinden büyük şair ve yazar Ahmet Remzi Dede (Akyürek)'dir (öl. 1944). İlk iki şeyhin mezarı Seyyid Burhaneddin Türbesi içinde, diğer ikisinin mezarı da aynı türbenin avlusundadır.

Bugün yıkılarak arsa haline gelen mevlviyanenin bir kısım alanı üzerine Vakıf Bayram Paşa İşhanı yaptırılmıştır. Mevlviyanenin vakfı olan Pamuk Hanı'nın hemen tamamının mülkiyeti özel şahıslara geçmiş olup han harap haldedir.

Kaynakça: Danişmend, *İOTK*, C. III, s. 322-373, C. 5, s. 35; Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Yay. Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı, İst. C. III; A. Nazif, *Mir'ât* (Palamutoğlu), s. 171, 172; Mehmet Çayırdağ, "Seyyid Burhaneddin'den Sonra Kayseri'de Mevlevilik", *KYTSB3*, s. 108-111, Yasemin Demircan Özürmak, *Tahrir ve Evkaf Defterleri ne Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1992, s. 26, 27, 38, 44, 65; İnbaşı, *16.YBKayseri*, s. 68.

BEDESTEN

Osmanlılar Döneminde 1497 yılında yapılmış Kayseri'nin ilk tarihî çarşı binasıdır. 1463 yılında Fatih Sultan Mehmed zamanında Karamanoğulları'ndan Osmanlılara geçtikten sonra ticari olarak gelişme gösteren şehirde, surlar içinde (içeri şar) ticari yapılar inşa edilerek, çok sonraları kapalı hale gelen “Kapalı Çarşı” oluşmaya başladı. “Selçuklular zamanında surlar içinde ticari yapı olmadığını”, 1277 yılında Mısır Memlüklü Sultanı Baybars'ın Kayseri'ye kadar yapmış olduğu seferde Arap tarihçi İbn Abdüzzahir yazdığı risalesinde belirtmektedir. XIV. yüzyılın sonunda Kadı Burhaneddin Döneminde Kayseri Valisi Hızır Bey'in kızı Şah Hatun tarafından yapılmış bulunan Kapan (Pamuk, Penbe) Hanı'nın karşısına, asıl çarşıları başlatan Bedesten (Bezzasistan) II. Bayezid'in hizmetkârlarından, aynı zamanda oğlu Mahmud Bey'in kızı Hançerli Fatma Sultan'ın kocası Mustafa Bey tarafından yaptırıldı. Bu sebeple Bedesten vakıf kayıtlarına “Hançerli Fatma Sultan Vakfı” olarak geçti.

Bedesten dört ayağa dayanan kubbeli, kare planlı geniş bir orta bölüm ile bunun kuzeyinde ve güneyinde, ortaları kubbeli yanları tonozlu iki yan bölümden, meydana gelmiştir. Kare planlı asıl orta kısım ortada dört ayağa, kenarlarda duvarlara dayanan sivri kemerler üzerindeki dokuz kubbe ile örtülüdür. Orta kubbe pandantifleri mukarnaslıdır. Kubbelerde orijinal küçük daire ve sonradan açılmış büyük dikdörtgen ışıklıklar bulunmaktadır. Orta bölümün dört yana açılan dört kapısı vardır. Bunlardan ikisi kuzey ve güneydeki yan bölümlere ikisi de yıldız tonozlarla dışarıya açılır. Bunlardan doğuya açılan kapı bugün Kapalı Çarşı içinde kalmış olup, saç kaplamalı eski kapı kanatlarını muhafaza etmektedir. Batıya açılan kapının yıldız tonozu üzerinde, vakfiyeye göre vâkıfın yaptırdığı, şimdi yıkılmış olan mescit bulunmakta idi.

Bedestenin kuzey yan bölümüne açılan kapısı üzerinde tercüme olarak “Bu bina Mehmet Han'ın oğlu, büyük şan, adalet ve ihsan sahibi Sultan Bayezid Han'ın - Allah mülkünü devamlı eylesin- kullarından Abdülhay'ın oğlu, kılıç ve kalem sahibi muhterem Emir Mustafa tarafından, halkın ihtiyacı için 903 senesinin kutsal Muharrem ayında (1497) yaptırıldı” kitabesi bulunmaktadır.

Mustafa Bey'in, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde bu yapılarına ait 907 Şevval (1501) tarihli vakfiyesi bulunmaktadır. Vakfiyesinde söz konusu bedesteni, bunun kuzey ve güneyinde kuyumcular ve haffaflar (ayakkabıcılar) çarşılarını (Bedestenin iki yan bölümü), bunlara üç taraftan birleşik otuz sekiz dükkânı yapıp vakfettiğini, Bedesten yanındaki çeşme (batı kapısında) üzerine bina ettiği mescide, görevli otuz hafızın okuması için 30 cüz Kur'an-ı Kerim koyduğunu kaydetmiştir. Ayrıca Bezzaz Hanı (Kapan-Pamuk Hanı olmalı) ile Bedestenin kuzey bölümü olan Haffaflar Çarşısı arasına da dört dükkân yaptırdığını belirtmiştir.

Bedestenin vakfına ait mescit yıkılmış ve cüzler de kaybolmuştur. Ancak yaşlıların ifadesine göre mescit 50 yıl öncesine kadar mevcutmuş. Bunun yanına, Bedestenin güney bölümünde (Kuyumcular Çarşısı) çıkışı kapatacak şekilde, son Osmanlı dönemi Kayseri mutasarrıflarından Hilmi Paşa'nın yaptırdığı basit mescit bulunmaktadır. Bedestenin güney ve doğusunun bir kısmını Vezir Hanı, doğusunun diğer kısmın ve kuzeyini Kapalı Çarşı, batısını da, sonradan ekleme dükkânlar, yol ve Kapan (Pamuk) Hanı çevrelemektedir. Hemen yakınında Kadı Burhaneddin Dönemi Kayseri Valisi Şeyh Müeyyed Çeşmesi (Asmalı Çeşme) bulunmaktadır. Kayseri'de Selçuklular dönemine ait bir de Eski Bedesten bulunmaktaydı. Ancak maalesef bu önemli yapının kalıntıları 1990'lı yılların başında resmi görevliler tarafından ortadan kaldırıldı.

Bedesten (TTK)

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Kitabelerin XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları”, *Vakıflar Dergisi*, S. XIII, s. 545-547; Sümer, *Yabanlu*, s. 86.

BOSTANCI BABA (ÇELEBİ) VE ZAVİYESİ

Kayseri’de türbesi bulunan velilerdendir. Hayatı hakkında hiçbir tarihî malumat bulunmamaktadır. Mezarı ve şimdi yıkılmış bulunan zaviyesi Kayseri merkez Küllü (Küllüce) Köyü’nde, Kızılırmak kenarındadır. Yakın zamanlarda yenilenmiş bulunan türbesi, burada bulunan eski bir mezarlık içindedir. Mezarında bulunan mezar taşlarında da herhangi bir yazı bulunmamaktadır. Köylüler türbe çevresindeki, geniş bir alanın onun dergâhına ait olduğunu söylemektedirler. Esasen köy türbe yakınındaki bir vadide bulunan eski yerinden tepede bulunan bugünkü yerine taşınmıştır.

Osmanlı dönemi 1500 ve 1584 tarihli vakıf tahrirlerinde “Vakf-ı Zaviye-i Bostancı Çelebi” olarak tahriri yapılmış bulunan Bostancı Çelebi Zaviyesi (Tekke)’nin gelir kaynağı olan arazinin “Ambar Viranı Mezrası (ekinliği)’nın ve Kızılırmak kenarındaki Boyalı Mezrası veya Köyü” olduğu kayıtlıdır. Ambar Viranı, bugünkü şehrin Ambar arazisidir. Kızılırmak kenarında olarak belirtilen Boyalı Köyü’nün ise bugünkü Küllü Köyü olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten Ambar’da büyük bir arazi Bostancı Çelebi vakfına ait iken son zamanlarda yanlış olarak, oradaki Kara Mustafa Paşa vakıf arazisi ile birlikte kadastro tespiti ve mahkeme kararı ile maliye hazinesine yazılmıştır. Vakıf evladından Bayram Mazmanoğlu bu hususta vakfı kurtarmak için çalışmış ise de başarılı olamamıştır. Küllü Köyü’nde de bugün vakfa ait kayıtlı herhangi bir arazi kalmamıştır. Vakfın 1500 tarihli yazımında meşihatın (zaviye şeyhliğinin) Bostancı Çelebi evladından Elvan Çelebi veresesine ait olduğu ve halen Mevlânâ Cemal tarafından tasarruf edildiği kayıtlıdır.

XIII. veya XIV. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Bostancı Çelebi hakkında Hacı Bektaş-ı Veli menkıbelerinde bahis bulunmaktadır. Buna göre sık sık Hızır A.S. ile buluşan Hacı Bektaş-ı Veli bir gün Kayseri’nin yukarı tarafındaki Seykalan (kayıtlarda yanlış olarak Saklan olarak okunmuştur) Kalesi’nin (bu kale kalıntısı halen mevcuttur ve Fatih’le Karamanoğlu Pir Ahmed arasındaki anlaşmaya konu olmuştur) batısında (vakıf arazisinin bulunduğu Ambar’da) Hızır Aleyhi’sselam ile buluşur. Orada bir kişinin kavun ektiğini görürler (Ambar arazisi bugüne kadar kavunları ile meşhurdur). Önce Hacı Bektaş-ı Veli sonra Hızır A.S. asıl adı Bahaeddin Çelebi olan bostan eken zata “Kardeş, bostandan bir kavun koparıp getir de yiyelim” derler. Bostan sahibi Bahaeddin Çelebi de “baş üstüne, inşallah olunca getiririm” deyince, bunlar, belki olmuştur, bir dolaşta bak” derler. Bahaeddin Çelebi “Bir bakayım” deyip bostana girdiğinde burnuna kavun kokusu gelir. Yeni ektiği bostan mahsul vermiştir. Bunlardan ikisini koparıp birini Hızır A.S.’a, diğerini Hacı Bektaş-ı Veli’ye verir. Böylece Hacı Bektaş-ı Veli Bahaeddin Çelebi’ye himmet eder ve onu velilik mertebesine ulaştırır. Bahaeddin Çelebi’nin adı da bundan böyle Bostancı Baba olur ve birçok kerametler gösterir.

Bostancı Baba Türbesi ve soyundan Kâzım Okat

Kaynakça: Yasemin Demircan Özırmak, *Tabir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1992, s. 31; *İslam Âlimleri Ansiklopedisi*, C. 10, s. 131.

BOYACIOĞLU ÜSTAD ABDİ VAKFI

Kayseri’de 1544 yılında tesis edilmiş bir vakıf olup bir kısım gelirler Zeynelabidin Zaviyesine tahsis edilmiştir. Vakıf vakfiyesinde, Kayseri Merkez Kapan Hanı (sonradan Pamuk Hanı ismini almıştır, bugün Camiikebir Mahallesi’nde onarıma muhtaç halde mevcuttur) Mahallesinde Mirzabey Kervansaray-ı (bu kervansaray ve yaptırını bilmemekteyiz) yanındaki bir büyük evi, çocuklara Kur’an öğretilmesi ve öğreten muallimlerin kalmaları için; Kayseri köylerinden Salkuma (değiştirilen yeni adı Gürpınar) köyündeki Sultan Ahmed (Kadı Burhaneddin Ahmed olabilir) Değirmeni’ni, Talas altında ve Germir köyünün yakınında Kenaş’ta ortaya çıkan ve şehre üç koldan gelen ve şehirdeki bir kısım çeşme ve su kanallarını destekleyen suları; şehir içinde Cansız Kervansarayı önündeki iki dükkânı; misafirler için bir evi, şeyhler için başka bir evi, Zeynelabidin Türbesi yakındaki mescidi (yıkılıp kaybolmuş), türbe çevresinde bir evi; mescid hizasında duvarı nakışlı kireçten mamul (alçı süslemeli) bir çeşmeyi ve Çardak diye meşhur Şeyh İbrahim Mescidi civarındaki bir helayı, İmam Zeynelabidin Türbesi civarında bir bahçeyi, Kızılcalı Çarşısında bir dükkânı, şehir içinde iki parça yeri, Akın Köyü’nde bir araziye, şehir yakınında Bulak mezarını ve Envârü’l-âşıkın isimli kitabı vakfetmiştir.

Vakıf, Zeynelabidin Türbesinin etrafını çini ile süsleyip içerisine aba, sarık, halı, kilim, kandil ve tekke için bakır eşyalar koymuştur. Hayır, şartı olarak vakfettiği evlerde, Çardak ve Zeynelabidin mescidinde Kur’an okunması ve görevlilere maaş ödenmesi, suyuolları ve helanın bakımının yapılması için tahsisler yapmış, mütevelliliği kendisine ve Hacı Hamza evladına bırakılmıştır.

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Kitabelerden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları”, *Vakıflar Dergisi*, S. XIII, s. 557, 558.

RASİM, MAZLUM CAN

Kayseri’de Millî Mücadele’nin önde gelen simalarındandır (1891– ?). Ünlü edip ve bestekârlarımızdan Ahmed Rasim Bey’in oğludur. 1911 yılında Kayseri İdadisinde (Lisesi) tabiat bilgisi öğretmenliği yaptı. Millî Mücadele yıllarında vatan savunmasına atıldı, 1919 yılında Sivas Kongresi’nde eski bir ihtiyat zabiti (yedek subay) olarak Atatürk’ün yakın güvenliğinde görev aldı. Kongre tamamlanıp Temsil Heyeti seçilince Mustafa Kemal Paşa ile görüşerek onun izniyle Kayseri’de hizmete devam etmek üzere Kayseri’ye döndü. Kendi ifadesiyle ilk memuriyetine başladığı bu şehirden feyiz aldı. O zaman burada hâlen ihtiyat zabiti olan öğrencileri bulunmaktaydı. Kayseri’ye geldikten sonra öğrencileriyle birlikte ‘İhtiyat Zabitan Cemiyet’ini kurdu ve bu Cemiyet’in başkanlığını yaptı. Sivas Kongresi’nden sonra 19 Aralık 1919’da Ankara’ya gitmek üzere Kayseri’ye gelen Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal ve arkadaşlarının karşılanmasında ve Kayseri’nin Millî Mücadele’ye hazırlanmasında önemli roller üstlendi. Cemiyet’i ziyaret eden Mustafa Kemal Paşa’ya karşı onun emrinde olduklarını ifade eden heyecanlı bir nutukta bulundu. Şehirde kendisi gibi Millî Mücadele’nin önderlerinden olan Ahmet Hilmi (Kalaç) ile birlikte, Adana’yı işgal eden Fransız ve Ermenilerle mücadele etmek üzere Adana’ya Doğru isimli bir gazete çıkarmaya başladı. Vilayet Matbaasında basılan gazete, mutasarrıfın çekingenliği sebebiyle birkaç sayıdan fazla devam etme imkânını bulamadı. Maraş Müdafaası başladığı sırada Develi üzerinden, Ermeni katliamının zirvede olduğu Haçın (Saimbeyli) tarafına geçerek burada Atatürk’ün talimatıyla Develi Belediye Başkanı Kamberli Osman Bey’in başlattığı Kuvayı Milliye hareketine bizzat katılıp Haçın’ın ve Şar (Tufanbeyli)’in kurtarılmasında görev aldı. Cumhuriyet yıllarında bir süre Kızılây müfettişliği yaptı, son yıllarında Adapazarı’nda Merkez Eczanesi müdürü olarak çalıştı.

Kaynakça: Önder, *KBT*, s. 38-39, 158-159.

CELÂLEDDİN KARATAY

XIII. yüzyılda Anadolu Selçuklular’ın büyük devlet adamı (?–1254). Kendisinin ve iki kardeşinin isimleri ve tarihi kaynaklar, onun aslen Anadolulu Hristiyan bir Türk aileden gelmekte olduğu ihtimalini kuvvetlendirir. Selçuklu sarayına küçük yaşta alındıktan sonra burada dinen ve ilmen yetiştirilip çeşitli hizmetlerde bulundu, 1120 yılında tahta çıkan Selçukluların büyük sultanı I. Alâeddin Keykubad’ın en yakın adamlarından oldu, onun 18 yıllık saltanatı boyunca taşthane (Saraya ait nefis elbise, kumaş vs. eşyanın bulunduğu yer; taş, leğen demek olup bu birim, hükümdarların temizlenmesi için leğen tutmaktan çıkmıştır.) emirliğini hiç değişmeden muhafaza etti. Sultan’ın 1237 yılında Kayseri’de Keykubadiye Sarayı’nda zehirlenerek öldürüldüğü esnada yanında bulundu. Bir ihtilalle, babası I. Alâeddin Keykubad’ın yerine sultan olan II. Gıyâseddin Keyhüsrev’in Emir Sadeddin Köpek’le birlikte birçok yetişmiş devlet adamını ortadan kaldırılması esnasında Celaleddin Karatay bir köşeye çekildi, ancak Köpek’in yanlış tasarruflarından usanan sultanın onu öldürtmesi üzerine Karatay, eski görevini ve ilaveten de Hazine-i Hassa Emirliğini elde etti. Gayet kötü bir idarede bulunan Keyhüsrev’in, 1243 yılında Moğollar karşısında Sivas Köseadağ’da büyük Selçuklu ordusu ile bozguna uğraması üzerine Selçuklu Devleti onlara bağımlı hâle geldi. Moğollar, Köseadağ’da elde ettikleri başarıdan sonra Kayseri’ye gelip şehre zorla girerek Kayseri’ye tarihinin en büyük zulmünü yaşattılar. Keyhüsrev bu hadiseden az zaman sonra bir eğlence esnasında öldü. Karatay, Alâeddin Keykubad zamanında başladığı Kayseri’deki meşhur kervansarayı Karatay Hanı’nı bu sultan zamanında tamamladı.

1245 yılında genç yaşta ölen Keyhüsrev, küçük yaşlarda üç çocuk bıraktı. Karatay ve diğer emirler önce büyük Şehzade II. İzzeddin Keykâvus’u tahta çıkardılarsa da bir müddet sonra Moğollar’ın saltanatı ikinci kardeş IV. Rükneddin Kılıçarslan’a vermiş olmaları yüzünden durum karışıklığa uğradı. Keykâvus zamanında önemli bir görev olan saltanat naipliğinde bulunan Karatay, birbirine düşman olan Selçuklu emirlerini toplayarak fitneyi önlemek üzere üç kardeşin birlikte sultan olmaları kararını çıkarttı. Kılıçarslan buna itiraz ettiyse de yapılan savaşta mağlup olunca üçüncü kardeşleri II. Alâeddin Keykubad’ı da aralarına alarak 1249’da tarihte ilk defa üçlü saltanat başladı. Karatay da Sultanların atabeylik (danışmanlık) mevkine geçti. Ancak idaredeki emirler, sık sık bazen açık bazen de gizli bir şekilde Moğollarla irtibat sağlayarak saltanata müdahaleye kalkışıyorlardı. Moğollarca da takdir edilen Karatay’ın yüksek şahsiyeti ve karakteri bu müdahaleleri önliyordu. Nihayet Moğol Hanı Mengü Han’dan elçiler gelip müşterek saltanattaki büyük kardeş II. İzzeddin Keykâvus’un, Han’ın Orta Asya’daki merkezinde huzuruna gitmesini istediler. Bu istek önce kabul edilmek istenmediyse de Han’ın ısrarı üzerine üç kardeş ve Celâleddin Karatay diğer bir kısım emirlerle birlikte Kayseri’ye gelip Keykâvus’u buradan Han’a yolcu ettiler. Keykâvus Sivas’a gelince Karatay’ın Kayseri’de vefatını haber aldı ve perişan bir hâlde Moğol elçilerinden özür dileyip geri döndü. Moğolistan’daki büyük Moğol Hanı Mengü’ye de “işlerimi idare eden atabeyim Celâleddin Karatay öldüğü ve garp tarafında düşmanlar zuhur ettiği için kendim gelemeyeceğim, benim gibi sultan olan kardeşim Alâeddin’i gönderiyorum.” diye bir mektupla birlikte kardeşini yola çıkardı. Mektubun tarihi olan 1254 yılı aynı zamanda Karatay’ın da ölüm tarihini ortaya koymaktadır.

Karatay’ın naaşı, tahnit edilerek Kayseri’den Konya’da bulunan medresesinde ki türbesine nakledildi. Belki de tahnit sırasında çıkarılan iç organları Kayseri’de ki kervansarayında bulunan ve ona izafe edilen türbededir.

Bütün tarihi kaynaklar, Karatay’ın dindarlığı, hayırseverliği, dürüstlüğü, büyük bir devlet adamı olduğu hakkında birleşmişlerdir. Geceleri namaz kılar, gündüzleri oruç tutar, her türlü maddi zevklerden sakınır; Müslüman gayrimüslim herkese yardım ederdi. Konya’da yaptırdığı medresesinde sık sık Mevlânâ ile beraber olurdu. Mevlânâ ona hümet gösterirdi. Devrin kaynaklarından Aksaray’ın anlattığına göre Kayseri’de yaptırdığı hanın bitmiş hâlini görmek için yola çıktığı hâlde, yaptırdığı bu büyük eserin müşahedesinden kendisinde bir gurur meydana gelir endişesiyle eserini görmeden geri döndü ve inşaatın bütün defterlerini kime ne kadar ücret ödediği belli olmasın diye yaktırdı. Kendisine “Yeryüzünde Allah’ın velisi” diye hitap edilirdi. Devlet onun ölümünden sonra tamamen karıştı, sultanlar ve emirler, Moğolların müdahalesiyle birbirlerine düştüler ve düzende, hızla bozulmaya doğru gidildi.

Celâleddin Karatay’ın Kemaleddin Rumtaş ve Seyfeddin Karasungur isimli iki kardeşi vardı, onlar da devlet hizmetinde bulundular. Karatay’ın kendi evladı olmadı, bu yüzden Kayseri’de yaptırdığı kervan-

sarayın tevliyetini (vakfın işlerine bakma vazifesi), buraya yerleşen kardeşi Karasungur'un oğullarına bıraktı. Ayrıca kız kardeşleri de yoktu.

Celâleddin Karatay, Kayseri'deki kervansarayından başka –Konya'daki mezarının olduğu medrese– Antalya'da bir Dârüssüleha (zaviye, imaret) yaptırıp vakfetti. Bütün bunlara ait orijinal vakfiyeler günümüze kadar gelebilmiştir.

Karatay Hanı (Müjdat)

Kaynakça: İbn Bibî, el-Evamiir, C.I. s. 244-457, C.II. s. 12-184; Aksarâyî, MA, s. 28, 73; Osman Turan, “Celâleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri”, Belleten, s. 45, s. 17-171; Turan, SZT, s. 330- 534.

CÜNEYD BEY

Eretna ve Kadı Burhaneddin dönemi Kayseri hâkimi. Ömeroğulları isimli Türkmen ailesinden olan Cüneyd Bey hakkında ilk bilgiye, Eretnalıların üçüncü hükümdarı Alâeddin Ali Bey'in Kadı Burhaneddin'i vezirliğe tayin ettiği 1378 yılında rast gelmekteyiz. Bu tarihte Sivas merkezine gelen bir elçi, ahalinin Niğde şehrini Karamanoğlu Ali Bey'e teslim etme kararına vardıklarını bildirdi, Vezir Kadı Burhaneddin ile birlikte orduyu hazırlayarak yola çıkan sultana yolda Kayseri Valisi Cüneyd Bey de katıldı. 1379 yılında da Erzincan'ı Emîr Mutahharten'den almak için Ali Bey ile Kadı Burhaneddin bu şehir üzerine yürüdü; Mutahharten'e yardıma gelen Akkoyunluların üzerine Cüneyd gönderilmişse de mağlup olup esir düştü. Daha sonra Cüneyd'in bu esaretten kurtulduğu ve Kayseri şehrinin kendisine verildiği anlaşılmaktadır.

1380 yılında Alâeddin Ali Bey vefat etti. Bunun üzerine tahta çocuk yaşta çıkan II. Mehmed Bey'e ümeradan Kılıçarslan naip oldu ama Kadı Burhaneddin vezirliğe devam etti. Kadı Burhaneddin –Alâeddin Ali Bey'in ölümü üzerine– merkezi idareye isyana başlayan Cüneyd üzerine yürüyüp kendisinin ve atalarının kadı olduğu ve mülklerinin bulunduğu Kayseri'yi ele geçirip onu buradan uzaklaştırmayı istediye de Kılıçarslan önceleri buna mâni olmaya çalıştı. Çünkü Kılıçarslan Cüneyd'i destekliyordu. Cüneyd'in sıkışınca sığındığı ve kendisinin tahkim ettiği Kızılırmak kenarındaki kale, Kadı Burhaneddin'in Kayseri ile birlikte almak istediği Horsenos Kalesi'ydi. (Bu kale bugün Kayseri'nin ilçesi Felâhiye yakınında Silahtar köyü, Kızılırmak kenarında kale görünümünde yüksek ve çok sarp kayalık üzerinde idi. Yöre halkı buraya “Harsanis Kalesi” demektedir. Kalenin çok yakınında yine tarihi kalıntıları bulunan Zırha (Sariha) Kalesi bulunmaktadır.) Neticede Kılıçarslan'ı bertaraf edip çocuk yaştaki II. Mehmed'i de tahttan indiren Kadı Burhaneddin 1381 yılında kendi sultanlığını ilan etti. Sultan Kadı Burhaneddin 1383 yılında Sivas'ta dinlenirken Kayseri Emîri Ömer oğlu Cüneyd'in Kızılırmak kenarındaki bir mağarayı müstahkem bir kale hâline getirip bölgede yağma ve tahriplere giriştiğini öğrendi. Cüneyd üzerine kendisine çok yakın emirlerden Ahi İsa, Emîr Pir Ali ve Emîr Yusuf Çelebi'yi gönderdi ama merkezde kendisine karşı başlatılan bir isyan hareketi sebebiyle emirlerini geri çekmek zorunda

kaldı. 1383 yılında Sivas-Kayseri çevresindeki Moğol oymakları ve Türkmenler, kendilerine zarar veren Cüneyd'i Kadı Burhaneddin'e şikâyet ettiler ve Sultan'a bütün güçleriyle yardımcı olacakları konusunda da vaatte bulundular. Bunun üzerine Kadı Burhaneddin Kayseri üzerine yürümeye karar verdiyse de başka bir düşmanı olan Erzincan Emîri Mutahharten'in kendisine karşı yeni bir teşebbüsü üzerine bu sefer sonuçsuz kaldı.

Moğol emirleri 1384 yılında Sultan'a yine Cüneyd'den şikâyetle devam ettiler. Çünkü Cüneyd çüretini daha da artırarak Kadı Burhaneddin'e bağlı emirlerden Feridun'un elinde olan Sivas-Kayseri arasındaki Gedük Kalesi'ni muhasara ederek tahrip etti ayrıca komşusu Karamanoğullarına ait Berakut Kalesi'ni de almaya teşebbüs etti, fakat Karamanoğulları kuvvetlerine mağlup olup esir düştü. Ancak daha sonra onlarla anlaşarak serbest kaldı. Bu defa Kayseri'ye gelen hacı kafilisini yağmaladı. Bunu duyan Kadı Burhaneddin, Cüneyd'i yok etmeye karar verip savaş hazırlıklarına başladı. Ordusuyla Kayseri'ye gelip şehrin dışında karargâhını kurdu, mancınık ve merdivenleri surlara yönelterek kale kapılarını ateşe verdi. Bir ara müdafiler Sultan'ın askerlerine karşı başarılı bir çıkışta bulundularsa da Kadı Burhaneddin orduyu tekrar toparladı. Şehre karşı büyük bir taarruza hazırlanırken Cüneyd'le beraber hareket ettiği anlaşılan Erzincan Emîri'nin Sivas üzerine yürüdüğünü haber aldı. Bunun üzerine Sultan mecburen Kayseri muhasarasını kaldırarak Mutahharten üzerine yürüdü ve onun kuvvetlerini çekilmeye mecbur etti.

1385 yılında Moğollar Kadı Burhaneddin'e Cüneyd meselesine bir son verilmesi için tekrar müracaatta bulundular. Bunun üzerine Sultan büyük bir ordu hazırlayıp Kayseri meselesini halletmek üzere harekete geçti. Şehir çevresindeki bütün kaleleri teslim aldı. Şehir dışında Sahrayı Kasır (Köşk Dağı, Köşk Medresesi'nin bulunduğu alan) da ordugâhını kurdurdu. Şehirden gelen bir kişi, ahalinin teslim hazırladıklarını bildirdiyse de bir müddet sonra halkın, surların Boyacı Kapısı'nda toplanarak müdafaaya hazırlandıkları öğrenildi. Bunun üzerine hemen şehre taarruza geçildi. İç Kal'e'de müdafaada bulunan Cüneyd bu şiddetli hücum karşısında gelip teslim olarak bağımlılığını ilan etti, böylece şehir harpsiz teslim alındı (1385). Fetihden sonra şehir girip Emarat Sarayı'na (bk. Devlethane) yerleşen Sultan, halkın can ve mal emniyetini temin hususunda kararlar aldı. Bazı askeri tedbirleri de yerine getirdi. Bu hadiseler esnasında Cüneyd'in Karamanoğullarına iltica etmiş olduğunu görmekteyiz. Karamanoğlu Alâeddin Bey, Cüneyd'i önce hapsetti, sonra da ona biraz asker vererek kendi ellerinde bulunan Develi Kalesi'ne gönderdi.

Moğollar 1386 yılında Kadı Burhaneddin'e gelerek Cüneyd'i himaye eden Karamanoğulları üzerine, Develi'ye yürüme izni vermesini istediler. Kadı Burhaneddin kendisi için uygun olan bu talebi kabul etti. Oymaklar Develi üzerine yürüdüler. Bu sırada Osmanlılarla (I. Murad) mücadele hâlinde bulunan Karamanoğlu Alâeddin Bey, Kadı Burhaneddin'den anlaşma istedi ve sonunda yapıldı. Ancak bir müddet sonra Karamanoğlu Alâeddin Bey'in Osmanlı tehlikesi geçince anlaşmayı bozup Kayseri'yi tehdide ve Cüneyd'i desteklemeye devam ettiği haberi geldi. Fakat Kadı Burhaneddin düşmanlarından Amasya Emîri Ahmed üzerine harekete geçme hazırlığı yaptığı için şimdilik Kayseri işini ertelemedi. Cüneyd'in Kayseri şehri üzerine giriştiği tahripleri önlemek için 1387 yılında hazırlıklara başlayan Sultan, Kayseri askeri ile Emîr Ahi İsa'yı önden Kayseri üzerine gönderdi. Ahi İsa şehrin kale kapısını zorlamaya başladı ancak başlarında Cüneyd'in bulunduğu müdafilerin müteaddit hücumları karşısında zor durumda kalarak Sultan'dan yardım istedi. Yardım geldi fakat Ahi İsa, Cüneyd'e esir olmaktan kurtulamadı. Kadı Burhaneddin şehre birkaç taarruzda bulundu ve çevreyi yağmalattı fakat bir netice alamayacağını görerek müdafaayı kaldırıp Sivas'a döndü.

Kadı Burhaneddin 1388 yılı kışında bu defa Cüneyd'le iş birliği yapan Moğol Türkmen gruplarına karşı yeni bir harekete geçerek Kayseri'yi tekrar ele geçirmeyi planladı. Kışın ovalara inen göçebeler üzerine yürüyerek onları bir bir yakalattı ve Cüneyd'e ait bir kale de teslim alındı. Daha sonra Sivas'a dönen Kadı Burhaneddin, aynı kış tekrar Kayseri ve Cüneyd üzerine harekete geçtiği gibi büyük tedbirler de almaya başladı. Neticede durumdan endişe duyan Cüneyd, Ahi İsa'yı sultana göndererek anlaşma istedi. Önceleri buna inanılmadı ama kayıtsız şartsız itaat edeceğini, istenilen vergiyi ve askeri muntazaman

göndereceğini yeminle taahhüt edince anlaşma sağlandı ve ona ait teslim alınmış yerler iade edilerek barış yapıldı.

Bu sırada Doğu'da Anadolu için Timur tehlikesi doğmuştu. Bu esnada Cüneyd'in tekrar isyan ederek karışıklıklara sebebiyet verdiği, Kayseri'yi tekrar kendisine müstakil merkez yapmak istediği öğrenildi. Bunun üzerine Sultan, Cüneyd üzerine yürümek için gerekli savaş aletleri de dâhil hazırlıklara başlanmasını istedi. Cüneyd'i bir daha itaate mecbur bırakan Kadı Burhaneddin ondan Kayseri şehri ve ahalisine, çevredeki Moğol oymaklarına herhangi bir zarar vermemek üzere teminat alarak başkent Sivas'a döndü.

Memluklu Sultanı Berkuk, Memluklular'a ait Malatya Valisi Mintaş'ı himayesine alan Kadı Burhaneddin üzerine, 1388 yılında Halep Naibi Yelboğa kumandasında gönderdiği ordu ile başkent Sivas'ı ve burada bulunan Kadı Burhaneddin'i muhasara etmeye başladı. Memluklular'ın, Kadı Burhaneddin'in üzerine yürümesini, Kadı Burhaneddin'in bazı düşmanlarıyla Kayseri Kalesi sahibi Cüneyd teşvik etti. Neticede Kadı Burhaneddin bütün ihanetlere karşı Sivas Kalesi'ni kahramanca savundu ve Memluk ordusu bir anlaşma yaparak geri çekilmek zorunda kaldı.

1389 yılında Kadı Burhaneddin yeniden Kayseri Kalesi sahibi Cüneyd üzerine yürüdü. Cüneyd, Memluklularla iş birliği yaptığı gibi, Karamanoğullarıyla da anlaşarak Kayseri çevresindeki Türkmen ve Moğollara saldırılarda bulundu. Sultan, kaçarak Develi Kalesi'ne sığınan Cüneyd'i burada da muhasara etti. Kışın soğuğuna rağmen Cüneyd'i muhasara etmeye devam eden Sultan, nihayet dayanmanın faydasızlığını gören ve gelip teslim olan Cüneyd'i yanına alarak Kayseri'ye geldi. Develi Kalesi'ni de adamlarından Feridun'a verdi. Cüneyd Kayseri'de suçlarının bağışlanmasına ve hil'at (kürk) giydirilmesine rağmen yakınlarını Kayseri'de bırakarak bir fırsatını bulup kaçtı. Bu hadiseden sonra Kadı Burhaneddin, Kayseri'yi yeğeni Şeyh Müeyyed'e verdi, Cüneyd'den de bir daha haber alınamadı.

Cüneyd Beyin sık sık sığındığı Felâhiye-Silahtar köyü yakınında bulunan Horsenos Kalesi kalıntıları

Kaynakça: Esterâbâdi, *Bezm*², s. 153, 391; Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, Ankara 1970, s. 36-175.

CÜZZAMHANE (MECZUMİN ZAVİYESİ)

Kayseri'de cüzzam (lepra) hastaları için yapılmış koruma ve tecrit yeri (tekke, zaviye). Halk arasında adı miskin olan hastalığa yakalananların bulunduğu binaya, aynı zamanda Miskinler Tekkesi de denirdi. Hastalığın bulaşıcı olması ve ilerlemiş durumlarda hastaların kötü bir görünüme bürünmüş olması sebebiyle Roma Döneminde bunlar lanetlenmiş insanlar olarak kabul edilir ve تنها yerlerde kale gibi yapılara hapsedilirler, uzaktan yiyecekleri ve suları temin edilirdi. IV. yüzyılda Doğu Roma'nın Hristiyan Bizans'a dönüşmesi esnasında Kayseri'deki meşhur Hristiyan Metropolit Büyük Basileios şehrin kapıları önüne yaptırdığı binaların arasında teşkilatlı bir cüzzam hastanesi bulunmakta idi. Türkler za-

manında Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemlerinde bu insanlar hasta olarak kabul edilip onlar şehir içinde yaptırılan dinlenme yerlerinde (cüzamhane) korunur, her türlü ihtiyaçları devlet ve vakıflarca karşılanır, ancak hastalık bulaşıcı olduğu için bunların halk içine karışmalarına müsaade edilmezdi. Konya Merkezi'nde bütün teferruatıyla bildiğimiz cüzamhanenin bir benzeri de Kayseri'de bulunmakta idi. Kayseri cüzamhanesine ait en eski bilgileri, Dulkadiroğlu Hasan Bey'e ait Kayseri'de kurulmuş bulunan Mezcumin Zaviyesi Vakfı ile elde etmekteyiz. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in Selçuklu Tababeti isimli eserinde verdiği bilgilere göre Hasan Bey Kayseri'deki Mezcumin Zaviyesi (Cüzamlılar Tekkesi)'ne Salkon (Salkuma, şimdi Gürpınar) köyünün gelirlerini vakfetti.

Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan 1332 (M 1916) tarihli evrak, o tarihte Miskinler Zaviyesi Zaviyedarı, Kayseri'nin Tac-ı Kızıl Mahallesi'nden Nuh Naci'nin vakıf hesabında görünen yanlışlığa verdiği cevabı ihtiva etmektedir. Bu cevapta vakfın vakfiyesinin Defter-i Hakanî'de kayıtlı olduğunu ve tescilli bir suretinin de kendinde bulunduğunu ifade etmektedir. Vakfiyeye göre Salkuma ve Seferler köylerinin aşar vergilerinin zaviyenin yemek ihtiyaçlarına ait olduğu belirtilen yazıda maalesef şimdi yok olmuş olan zaviyenin nerede olduğu ve burada kimlerin kaldığı belirtilmemiştir. Çok önemli olan vakfiyenin arşivde kayıtlı olduğu belirtildiğine göre Vakıflar Genel Müdürlüğü kayıtlarında araştırma yapmak gerekmektedir.

16. Yüzyıl Vakıf Tahriri'nde Kayseri'de Hasan Bey Zaviyesi'nden bahis bulunmaktadır. Ancak bu kayıtlarda vakıf köyleri arasında Salkuma'nın ismi geçmemektedir. (Burada okunan Salur köyü acaba Salkuma olarak yazılı olup da yanlış mı okunmuştur, belli değildir.) Yine bu kayıtlarda cüzamlılara ait hiçbir bahis yoktur ve dini faaliyet gösterilen mutar zaviyelere ait bilgiler bulunmaktadır. Bugün bir kısım halk arasında Gesi beldesi yakınında, Belasi (Balâ Gesi) Deresi kenarında sarp bir yerde bulunan manastır kalıntısının cüzamlılara ait olduğu yanlış ve mesnetsiz olarak söylenmektedir.

Cürcürük Mescidi (C. Arslan)

Kaynakça: Süheyl Ünver, Selçuklu Tababeti, Ankara 1940 s. 100; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", Vakıflar Dergisi, S XIII, s. 532-533; Yasemin Demircan, Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları, Kayseri 1992, s. 20-21.

ÇERKES BEY

Bozok (Yozgat) ve Kayseri Mirlivası (Sancak Beyi) (?–1588) olan zat. XVI. yüzyılın ikinci yarısında bu göreve başladı. 1577 tarihli vakfiyesine göre babasının adı Keser İsa Bey'dir. *Kayseri Erciyes* Dergisi'nde 1938 yılında yayımlanan "II. Selim'in Çerkez Ahmed Paşa'ya Vermiş Olduğu 1577 Tarihli Temliknâme" başlıklı makalede Kayseri, Sivas, Bozok ve Kırşehir sancakları mutasarrıfı Keser İsa Bey diye meşhur İsa Bey oğlu Veziri Âzam Çerkez Ahmed Paşa'ya Sivas ve Yozgat'ta çıkan isyanları bastırması karşılığında, başta Rumdeğın (Felâhiye) köyü olmak üzere birçok köy ve mezranın arpalık olarak verildiğinden bahsedilmektedir. Vakfiyelerinde Çerkes Bey olarak geçen bu zatın, fermanda vezir ve paşa olarak geçen zatla aynı kişi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, Temliknâme incelendiğinde bunun sahte olması akla gelmektedir. Çünkü Çerkes Bey hiçbir zaman paşa olmadı, tam tersine hakkında 1584'te Celâli isyancılarını arkaladığı ve şekavetlerine göz yumduğu şeklinde şikâyetler bulunmaktadır.

Çerkes Bey'in 1577 tarihli vakfiyesinde Kayseri'de Meşhed İni ve Mesire köyleri ile Sivri Kilise ve Yazı Kınık mezralarındaki (ekinlik) hisselerini Akdağ (Akdağ - madeni) Kazasına tâbi Çayırşeyhi köyünde (Çayıralan ilçesi) bina ettiği cami giderlerine vakfettiği kayıtlıdır. 1588 tarihli başka bir vakfiyesiyle de Kayseri'de Hürrem Çavuş Mahallesi'ndeki Yoğunburç yanında bulunan evini, Kayseri çarşılarındaki dükkânlarını, şehirde ve Felâhiye'deki bahçelerini, sahibi olduğu bir kısım köylerdeki hisselerini kendisine ve evladına vakfetti.

Çerkes Bey'in türbesi, Çayıralan'da yaptırdığı cami yanında bulunmaktadır. Türbe kitabesinde Kayseri ve Bozok mirlivası olduğu ve 1588 yılında vefat ettiği yazılıdır. Çerkes Bey'in babası İsa Bey de Bozok Sancağı Beyliği'nde bulundu ve 1551 yılında Safevilerin Erzurum'u muhasara etmeleri esnasında şehit düştü. Bozok Türkmen asıllı bu aileden gelen kişiler "Çerkes Beyoğulları" olarak Felahiye'de devam ettiler. Bu ilçeye bağlı İsa Bey köyünün aileyle alakası bulunmalıdır.

Felâhiye'de Çerkes Beyoğulları'na ait konak

Kaynakça: Faruk Sümer, "Bozok Tarihine Dair Araştırmalar", Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Anma Kitabı, Ankara 1974, s. 342; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", Vakıflar Dergisi, s. 559-561; Mustafa Akdağ, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyanları, Ankara 1975, s. 321; Naci Kum, "Kayseri Tarihi ile İlgili Bir Vesika", Erciyes I (1938), S 4.

DEMİRTAŞ

XIV. yüzyılın ilk yarısında, Kayseri'yi kendisine merkez yapmış, İlhanlıların Anadolu Valisi (?–1328). Babası İlhanlıların meşhur devlet adamı Emîr Çoban'dır. Aile Moğol veya Kırğızların Soldoz Kabilesi'ne mensuptur. Devrinin söyleyişine göre ismi Timurtaş Noyan'dır. Emîr Çoban İlhanlı hükümdarı Olcaytu Hüdebende Mehmed'in kızı Dolandı Hatun'u alıp Han'a damat oldu. Alcayto Han da Çoban'ın oğulları Bayram Hoca, Dımışk Hoca ve Demirtaş'ı yanından ayırmıyordu. Anadolu'daki bazı hadiseler sebebiyle 1314 yılında buraya bir sefer yapan Beylerbeyi Emîr Çoban, Karamanoğullarının savunduğu Konya'yı aldı ve burada bir sene kalıp Anadolu vali vekillikine oğlu Demirtaş'ı bırakarak İran'a döndü. Demirtaş, Anadolu'da Kayseri'yi kendisine merkez yaptı. 1316 yılında Hüdebende vefat edip yerine genç yaştaki oğlu Ebu Said Bahadır Han geçince devlet işleri tamamen Çoban'ın eline kaldı, Demirtaş'ın da Anadolu valiliği kesinleşti. Ancak, emirlerin birçoğu Çoban'a karşı çıkarak gizlice Ebu Said ile anlaşıp onu öldürmek istedilerse de Çoban, Hükümdar'ı da yanına alıp bunların üzerine yürüdü ve 1319'da yapılan Zencan Çayı Muharebesi'nde büyük bir zafer kazandı ve muhalif emirlerin hepsini yakalatıp işkenceyle öldürttü. Bu hadiseler İran'da olurken Anadolu'da da Çoban'ın oğlu Demirtaş'a ve Çoban'a karşı çıkan emirlerin yakınları harekete geçtiler. Demirtaş kaçıp saklandı. Babası Çoban'ın muhalif emirlere karşı galip geldiği haberi gelince Demirtaş saklandığı yerden çıktı ve kendisini yok etmeye uğraşan emirleri ortadan kaldırdı ve hazırladığı bir orduyla da Tebriz'e, babasının yardımına koştu.

Demirtaş 1315'ten 1327 yılına kadar 12 yıl Anadolu umumi valiliği yaptı. Anadolu'da asayişin temin edip İlhanlılara (Moğollar) karşı hareket içinde olan Anadolu beylerini itaat altına almaya çalıştı. 1320 yılında Karamanoğulları'nın elinde olan Konya şehrini aldı. Karamanlılar Lârende (Karaman)'ye çekildiler. Ertesi yıl Adana'daki Ermeni kralı üzerine yürüyüp tahriplerde bulundu. 1322 yılında birçok şehrin ileri gelen beyleri ve ilmiye sınıfı mensupları (bunlar arasında Kayseri hatibi Zahireddin de bulunmaktaydı) kendisine biat etmesi üzerine, istiklalini ilan edip adına para bastırdı ve daha ileri giderek Mehdi-i Ahir Zaman olduğunu yaydı. Orta Anadolu'da uzun bir asayişsizlikten sonra dirlik ve düzeni sağlayarak halkın memnuniyetini kazandı. Merkez'de Atabey durumunda olan babası Emîr Çoban bu hadiselerden büyük üzüntü duyarak hasta hâlinde ordusuyla Anadolu'ya girip oğlunun etrafındakilerin bir kısmını öldürdükten sonra, onu yanına alarak merkez Sultaniye'de bulunan Ebu Said'in huzuruna götürdü, ondan af diletip tekrar Anadolu valiliğine gönderdi.

Demirtaş bundan sonra da Anadolu'da asi gördüğü beyleri cezalandırmaya devam etti. Önce Selçuklu Hanedanının kaçıp saklanan birkaç kişi hariç tamamını ortadan kaldırdı. Sonra Anadolu Beyliklerinin en kuvvetlisi olan Hamid oğlu Dündar Bey üzerine yürüyüp onu, daha sonra da Eşref oğlu Süleyman Bey'i öldürdü. Afyonkarahisar'ı ve Sivrihisar'ı aldı. Bir kısım Moğol emirlerini de ortadan kaldırdı. Demirtaş'ın 9 kardeşinden birçoğu devlette önemli görevlerde bulunuyor ve Sultan Ebu Said Bahadır Han'a tahakküm ediyorlardı. Nihayet bunlardan sıkılan Ebu Said, Merkez'de (Sultaniye) Çoban'ın önemli görevlerde bulunan oğullarını, sonra da kendisini ortadan kaldırdı. Ebu Said'in teşebbüsleriyle sıranın kendisine geldiğini gören Demirtaş sonraki merkezi olan Sivas'tan ayrılıp ailesi ve eşyalarını muhtemelen Yavaş Karahisarı (Yeşilhisar)'na saklayıp yerine ümeradan kayınbiraderi Eretna'yı vekil bırakarak Mısır Memluklu Sultanı Melik Nasır'a iltica etti (1327). Orada önce hüsnükabul gördüyse de sonra kendi gururu ve Ebu Said'in ısrarı üzerine 1328 yılında idam edildi. Öldürüldüğünde 30 yaş civarındaydı. Güzelliğiyle dikkati çekerek. Öldüğünde dört oğlu bulunuyordu.

Kaynakça: Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, (1969), s I, s. 83-101; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş", Belleten, C. XXXI, S. 121-124, s. 602-646; Aksarayî, MA, s. 1, 252-261,264 (Müellif eserini Timurtaş Noyan'a takdim etmiştir.); Mehmet Çayırdağ, "Eretnalı Beyliği'nin Paraları", Belleten, s 240, s. 435-437; Turan, SZT, s. 642-650.

DEVLETHANE

Kayseri’de bulunan Selçuklu saraylarının en eskisi olup İç Kale’nin kuzeyinde, Cumhuriyet Meydanı’nda (eski At Meydanı) bulunuyordu. 1169 yılında Danişmendlilerden Anadolu Selçuklular’ına geçen Kayseri’de Selçuklulardan önceki sarayın burası olup olmadığı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Kayseri Devlethanesi’ne ait (Selçuklular zamanında başka illerde de Devlethane ismiyle saraylar bulunmaktaydı.) ilk bilgiye, Sultan I. Alâeddin Keykubad Devrinde 1223 yılında ulaşmaktayız. Bu tarihte Sultan, karşısında varlık gösteren emîrleri ortadan kaldırmak aynı zamanda otoritesini sağlamak için bu sarayda tedbir aldı. Sultan, emîrleri saraya davet ederek, bahçe etrafındaki surları kuşattırdı. Emîrler saraya girince kapıları kapattırdı. Emîrlerin bir kısmını sarayın bezmhanesine (eğlence salonu) aldırdı. Daha sonra emîrleri tutuklattı ve zindanhaneye koydurdu. Bu bilgilerden, sarayın eğlence salonunun ve zindanlarının bulunduğunu ve etrafında bahçesinin bulunduğunu, bu sarayın etrafının I. Alâeddin Keykubad tarafından surlarla çevrilmiş olduğunu, bu surların devamındaki kitabesinden ve bugün ayakta olan bu surlara ait Ok (meydan) Burcu’ndan anlamaktayız. Alâeddin Keykubad, doğuda zuhur eden Moğol tehlikesine karşı Konya, Kayseri ve Sivas surlarını tahkim ettirdi. Alâeddin Keykubad daha sonra 1225 yılında şimdiki Şeker Fabrikası gölünün çevresine yaptırdığı Keykubadiye Sarayı’nda hayatının sonuna kadar oturdu, ancak Şehir Sarayı Devlethane de kullanılmaya devam etti.

Saray hakkında ikinci bilgiye Alâeddin Keykubad’ın 1 Haziran 1237 yılındaki ani vefatı üzerine rastlıyoruz. Sultan bu tarihte Keykubadiye Sarayı’nda zehirlenerek vefat edince emîrlerin bir kısmı, onun vasiyeti gereği ortanca oğlu Kılıçarslan’ı bu sarayda tahta çıkardılar, diğerleri büyük oğlu II. Keyhüsrev’i şehirde Devlethanede tahta çıkardılar. II. Keyhüsrev, sarayın sofasında tahta çıktı ve emîrlerin biati için saraya geçilen surların Meydan Kapısı açık tutuldu.

1277 yılında Anadolu’yu Moğollardan kurtarmak üzere bir sefer düzenleyen büyük Türk Memluk Hükmüdarı Baybars, ordusuyla 20 Nisan 1277 yılında Kayseri’ye geldi, önce Keykubadiye Sarayı’na geçti, 12 Nisan cuma günü şehre girerek Sultanlık Sarayı’nda (Devlethane) tebrikleri kabul etti. Devrin tarihçisi İbn Abdüzzâhir’e göre bu saray, gurur verici bir devlethaneydi. Etrafını meyve bahçeleri çevirmişti. Duvarları göz alıcı muhtelif şekilde çinilerle bezenmiş ve en güzel süslemelerle süslenmişti. Nihayet bu önemli sarayın yakılıp yıkılmasını da ihtiva eden bilgilere 1386 yılında ulaşıyoruz. Eretna Devleti’nden sonra, Kadı Burhaneddin idaresinde bulunan Kayseri’de bu tarihte Kadı Burhaneddin’in yeğeni Şeyh Müeyyed vali olarak bulunuyordu. Devrin kaynağı Bezm u Rezm’in bu tarihe ait verdiği bilgilere göre Şeyh Müeyyed, dayısına karşı Karamanoğulları tarafına geçip isyana kalkıştı. Bunun üzerine Kadı Burhaneddin de bu isyanı bastırmak için merkez Sivas’tan harekete geçip Kayseri surlarını muhasara altına aldı. Şeyh Müeyyed direndi. Askerler, Sivas Kapısı’ndan şehre girince Müeyyed Saray (Devlethane)’dan çıkarak İç Kale’ye girmesin diye buranın doğu kapısını tutup saray surlarını da aşmaya başladılar. Nihayet surlar merdivenle aşılacak bahçeye girildi ve oradan da saray kapısına varıldı. Müeyyed’in çocuk çocuğu esir edildi. Bunun üzerine Müeyyed bir fırsatını bulup İç Kale’ye sığındı ve kaçarken de bu muhteşem yapıyı ateşe verdi. Böylece onun yanıp kül olmasına sebep oldu. Daha sonra Müeyyed, İç Kale’de ele geçirildi ve öldürüldü.

Devlethane hakkında son bilgi bunlardır. Bugün yeri, yeşil alan hâlinindedir ve kalıntıları bulmak için burada bir arkeolojik kazı yapmak gereklidir.

Kaynakça: İbn Bibî, el-Evami, C. I. s. 464-477; Estrâbâdi, *Bezm*², C. I. s. 283-292; H. Edhem, Kayseriye, s. 42; Sümer, Yabanlu, s. 83-84; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Selçuklu Sarayları ve Köşkleri”, Vakıflar Dergisi, s. XXVIII, s. 240- 242.

DİLAVER PAŞA

Kayseri mirlivası (mutasarrıf) (?- Kayseri, 1558/1660). Sicill-i Osmânî’ye göre aslen Çerkes olan Dilaver Paşa, Sipahiler Ağası olup 1630’da Trablusşam, 1631’de Konya, 1632’de Sivas, 1633’te Anadolu, 1634’te Van, 1641’de Kars valisi olarak görev yaptı. Daha sonrasında uzun süre görev almayarak kasım 1658’de vefat etti. Ahmet Nazif Efendi’ye göre ise Dilaver Paşa aslen Kayserili olup Şeyh İbrahim Tennûrî’nin torunu Kadı Salih Efendi’nin kızı Şükürlü Hatun ile evliydi ve yine ona göre Dilaver Paşa 1657 yılında Kayseri’ye geldi ve burada 1660 tarihinde vefat etti. Dilaver Paşa’nın ismi 1621 yılında Kayseri’de kurulmuş bulunan Hacı Abdi Bey Vakfı’nın şahitleri arasında askerî bir yetkili olarak (el-cündi) “Dilaver Ağa” namıyla geçmektedir. Aynı vakfin 1633 tarihli ikinci vakfiyesinde yine şahitler arasında Dilaver Paşa’nın ismi bu defa “Paşa” olarak geçmektedir. Sultan IV. Murad zamanında vuku bulan Revan Seferi esnasında yararlılıkları görülen Dilaver Paşa’ya 1635 yılında Kayseri sancağı da tevcih edilmiş ve oğlu İsmail Bey Kayseri mütesellimliğine (mutasarrıf vekillğine) tayin olunmuştu. Evliya Çelebi’ye göre Kayseri eşrafi içinde Dilaver Paşa’nın Murad Paşa isimli bir oğlu daha bulunmaktaydı. 1649 yılında Kayseri’ye gelen meşhur seyyah Evliya Çelebi, burada şehrin ileri gelenlerinin saraylarını sayarken Dilaver Paşa’nın ve daha sonra Kayseri mutasarrıfı olan Gürz Ahmed Paşa’nın saraylarından da bahsetmektedir. Yine Kayseri’de Köşk Medresesi ile ilgili 1657 tarihli mahkeme kararlarında şahit olarak “Emirü’l-ümera-i kiram izzetlü Dilaver Paşa Hazretlerinin ismi geçmektedir. Dilaver Paşa bu kayıta mirliya olarak geçmediğine göre mutasarrıf değildi ama şehirde oturuyordu. Nitekim mutasarrıflık Dilaver Paşadan sonra 1656 yılında, Mustafa Paşa’nın şahadeti üzerine Gürz Ahmed Paşa’ya geçmişti. Dilaver Paşa, Kurşunlu Camii ile Hasbek (Mesut Gülzar) Kümbeti arasındaki kendi ismi ile anılan mahalleye bir cami yaptırmıştı ve mezarı da burada bulunmakta idi. Orta Mahalle (şimdiki Gevher Nesibe Mahallesi) içinde kalan Yenice İsmail Mahallesi de herhalde Dilaver Paşa’nın oğlu İsmail Bey’den gelmekteydi. Şehirde 1872 yılında yapılan Vergi Tahririnde Hasbek Mahallesinin Dilaver Paşa Bölgesi olarak gösterilen mahallede Dilaver Paşa Camii Sokağı’nda, Dilaver Paşa Cami-i Şerifi ve aynı mahallede Çeşme Sokağında bu caminin vakfı olan ev kaydı bulunmaktadır. Bugün maalesef bu cami ve ev yıkılıp ortadan kalkmış, Dilaver Paşa Mahallesi de son zamanlarda oluşturulan Gevher Nesibe Mahallesi içinde kalmıştır.

Kaynakça: M. Süreyya, SO1, C.II, s. 373; A. Nazif, Mir’at (Palamutoğlu), s. 137; A. Nazif, Meşâhir (Diriözler), s. 25-26; Evliya Çelebi Seyahatnamesi (haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), YKY, C. III, s. 106; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri Köşk Medresesinin Hangâh (Buka) Olduğu Hakkında 1657 Yılında Alınan Mahkeme Kararları”, Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu (08-11 Nisan 2002) Bildiriler, Kayseri 2002, s. 264, 269.

DOĞA HATUN

Orta Anadolu’da, Moğol-İlhanlı idaresinden sonra XIV. yüzyılda Sivas-Kayseri merkezli bir devlet kuran Alâeddin Eretna’nın (?-1352) hanımı Doğa (devrinin söylenişine göre Toga) Hatun hakkında bilgi, sadece XIV. yüzyılın meşhur Faslı Arap seyyahı İbn Batuta’nın seyahatnamesinde bulunmaktadır. 1330/40’lı yıllarda Anadolu’ya gelen İbn Batuta Konya, Aksaray ve Niğde üzerinden Kayseri’ye gelmiştir. Burası da Aksaray ve Niğde gibi Irak Padişahı (Şeyh Hasan Celayir öl. 1356)’nın hâkimiyetinde olup, Alâeddin Eretna buraları onun adına idare ediyordu. Kayseri’de Irak ordu birlikleri (Eretna’nın kuvvetleri) bulunmakta idi. Alâeddin Eretna’nın hanımlarından biri de bu şehirde oturmakta idi. Bu hatun, beyin (Eretna’nın) kadınları arasında erdemi ve cömertliği ile tanınmıştır. Irak Sultanı ile akrabalığı vardır. (Şeyh Hasan Celayir’in kardeşi olmalıdır.) Kendisine büyük anlamına gelen “Ağa” diye hitap olunurdu ki padişahlarla alâkası olan her kişiye bu unvan verilirdi. Asıl adı Doğa Hatun idi. Seyyah huzuruna çıktığında Doğa Hatun onu ayakta karşılayıp güzel sözler söyleyerek selamlamıştır. Yemek hazırlanmasını emretmiş seyyah ve yanındakileri yemeğe davet etmiştir. Seyyaha şehirden ayrılırken adamlarından biri ile rahat ve koşumu mükemmel bir atla bir hilat (kürk) ve para göndermiş ve özür

dilemişti. Seyyah şehirde idarecilerden ve Ahi tarikatının önde gelenlerinden Emir Ali'nin tekkesinde kalıyordu (Emir Ali Pişrev Türbesi). İbni Batuta daha sonra Kayseri'den, Alâeddin Eretna ile görüşmek üzere merkez Sivas'a gitmiştir.

Görüldüğü üzere Anadolu'nun ortasında bir devlet kurmuş bulunan Alâeddin Eretna'nın hanımı Doğa Hatun, kocası adına şehirde idarecilik (valilik) yapıyor ve elçileri kabul edip onlara ziyafet ve hediyeler veriyordu. Doğa Hatun herhalde şehirde Selçuklular'dan kalma İç Kale'nin kuzeyinde, şimdiki Saat Kulesi ile Kale arasında bulunan Selçuklu sarayı Devlethâne de kalıyordu ve İbni Batuta'yı burada kabul etmişti.

Alâeddin Eretna'nın Kayseri'de yaptırmış olduğu Köşk Medresede (aslında tekke) bulunan türbe (kümbet) de medfun, 1339'da ölen hanımı Suli Paşa Hatun'la Doğa Ağa Hatun'un aynı kişi olup olmadığı belli değildir. Doğa Hatun adına bundan başka herhangi bir türbe veya mezar bilinmemektedir.

Doğa Hatun'un defnedildiği tahmin edilen köşk medrese (V. Vural)

Kaynakça: İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler (haz. İsmet Parmaksızoglu), İstanbul 1971; Kemal Göde, Eretnalılar (1327-1381), Ankara 1994; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi I, 1969; "Celâyir", İslam Ansiklopedisi, C. III.

DULKADİROĞULLARI

Merkezleri Maraş-Elbistan olan (Sonraları Antep, Adıyaman, Malatya, Kayseri, Yozgat, Kırşehir ve Adana-Kadirli'yi hâkimiyetlerine almışlardır.) ve bir bakıma Maraş Türkmenleri (Bozok, Bayat, Afşar, Beğdilli)'nin beyliği olduğundan Maraş eyliği de denilen Dulkadirli Beyliği olup, Selçuklu Devleti'nden sonra Anadolu'da kurulan Anadolu Beyliklerinden birisidir. Beyliğin ismi bazen Zulkadir gibi Arapçaya benzetilerek yazılıyorsa da isim Türkçe olup, güçlü kuvvetli manasındaki "türkadir"den gelmektedir. Beyliği, etrafındaki beylikler (Karamanlılar gibi) ve Osmanlılar, "Türkmen" olarak anmışlardır. Beylik, 1337 yılında kurucusu Karaca Bey'in Mısır Memluklu Devleti'nin Elbistan Naipliği (bağlı hükümdar)'ne tayiniyle tarih sahnesine çıkmıştır. Karaca Bey, müstakil bir hükümdar gibi süratle hareket edip sınırlarını, etrafındaki Eretnalılar, Ermeniler ve hatta Memluklular aleyhine genişletmiştir. Bunun üzerine Memluklular tarafından gönderilen orduya yenilmiş ve kaçarak Kayseri'de Eretna-oğullarına sığınmış ise de onlar tarafından Memluklulara teslim edilmiş ve Kahire'ye götürülerek orada 1353 yılında idam edilmiştir.

Memluklular, Karaca Bey'e ait olan Elbistan ve çevresini Adana havalesine hâkim Ramazan Bey'e verdilerse de buradaki Türkmenleri itaat altına alan Karaca Bey'in oğlu Halil Bey'i naip olarak tanımak zorunda kaldılar.

Halil Bey de babası gibi Memluklulara ait Harput gibi kaleleri ele geçirmesi ve yine Memluklular himayesindeki Eretnalıların şehirlerine saldırıda bulunmasıyla onun Memluklular tarafından ortadan kaldırılması neticesi doğurmuştur. Ancak Memluklular'ın Halep valileri Halil Bey üzerine müteaddit seferlerde bulunmuşlar ve hiçbirisinde kesin bir netice elde edememişlerdi. Nihayet Memluklu Hükümdarı Berkuk 1385 yılında ona hileyle bir suikast tertip ettirerek ortadan kaldırttı. Başlı Kahire'ye götürüldüyse de gövdesi için yaptırılan türbe Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesindeki Melik Gazi köyünde bulunan Danişmendli Emir Gazi Türbesi yanındadır.

Halil Bey'in ölümünden sonra yerine küçük kardeşi Süli (değerli, kıymetli) Bey geçmiştir. Süli Bey 1386 yılında üzerine gönderilen Memluklu kuvvetlerini Göksun Yaylası'nda mağlup etti. Bunun üzerine Memluklular Süli Bey'e karşı yeğeni, Halil Bey'in oğlu Nasreddin Mehmed Bey'i harekete geçirdi ve onu mağlup ettirdiyse de Süli Bey Memluklu Türk ümerasıyla birleşip Memluklu Sultanı Berkuk'un tahttan indirilmesine iştirak etti. Berkuk tekrar saltanatı ele geçirince Süli Bey onunla dost olmak zorunda kaldı ve bunun için aldığı Sis (Kozan) Kalesi'ni iade etti. Ancak bir müddet sonra Anadolu'ya yaklaşan Timur'u Suriye'nin fethine teşvik ettiği için, Berkuk onun üzerine büyük bir kuvvet göndererek önce mağlup etti, sonra da ağabeyi Halil Bey'e yaptığı gibi suikast tertip ederek adamlarından birisine öldürttü (1395).

Süli Bey'in ölümünden sonra oğlu Sadaka ile yeğeni Nasreddin Mehmed Bey arasında mücadele başladı. Nihayet Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid Elbistan'a yürüyüp 1399'da burasını zapt ederek beyliği Mehmed Bey'e vermiş ve Sadaka da kaçmıştır. Nasreddin Mehmed Bey, Kadı Burhaneddin'in damadı idi. Anadolu'yu istila eden Timur'a karşı mücadeleye teşebbüs edince Timur bütün Dulkadirli ülkesini istila etti. Timur'dan sonra Nasreddin Mehmed Bey, kızını verdiği Osmanlılar'dan Çelebi Mehmed Bey'i desteklemiştir. Timur, Kadı Burhaneddin'in ölümünden sonra Osmanlılara geçen Kayseri'yi Karamanoğullarına vermişti. Dulkadiroğulları şehri ilk defa 1411 yılında Karamanlılar'dan zapt etmiştir. Bu tarihte Nasreddin Mehmed Bey'in oğlu Hasan Bey, kaledeki kitabesine göre (Dulkadiroğullarının en eski kitabesi olan bu kitabe, tarafımızdan ilk defa neşredilmiştir.) şehri ele geçirip kalesini tamir ettirmiştir. Yine aynı Bey, Kayseri'ye cüzamhane yaptırmıştır. Ancak bir müddet sonra şehrin Karamanoğlu valisi Şeyh Çelebi ve oğlu Sevinç Demir, yine kaledeki başka bir kitabeyle göre şehri geri almışlardır.

1419 yılında Karamanoğulları ile arası açılan Mısır Memluklu Sultanı Müeyyed Şeyh, oğlu İbrahim kumandasında bir orduyu Anadolu'ya gönderip Nasreddin Mehmed Bey ile birlikte Kayseri'yi ele geçirerek şehri Nasreddin Mehmed Bey'e teslim etmiştir. Bu hadiseden sonra kaleyi geri almak isteyen Karamanoğlu Mehmed Bey, Dulkadirli Mehmed Bey tarafından mağlup ve esir edilerek Kahire'ye gönderilmiştir. Kayseri'nin Sarız ve Zamantı Bölgesi (Pınarbaşı, Sarıoğlu ve Bünyan) Halil Bey zamanından beri Dulkadirli'lerin elindeydi.

Kayseri'yi bu dönemde Nasreddin Mehmed Bey'in karısı Hatice (Mısır) Hatun idare ediyordu. Mehmed Bey Kayseri'de onun adına Hatuniye Medresesini inşa ettirmiş, daha doğrusu yıkılan Danişmendli binasını yeniden yaptırmıştır.

1435 yılında Karamanoğlu İbrahim Bey, Kayseri'yi Dulkadirli'lerden geri almış ve şehir 1464 yılında Fatih'in Karamanoğullarını ortadan kaldırıp bu beylik yerine Karaman vilayetini teessüs ettirmesine kadar Karamanlılar'ın idaresinde kalmıştır.

1443 yılında çok yaşlı vefat eden Nasreddin Mehmed Bey'in yerine oğlu Süleyman Bey geçmiştir. Süleyman Bey, kızı Sitti Hatun'u Fatih Sultan Mehmed ile evlendirmiştir. 1465 yılında bu bey de Memluklular tarafından gönderilen bir fedai tarafından öldürülmüştür. Yerine oğulları Melik Arslan ve Şah Budak kısa sürelerle hükümdar oldularsa da Fatih'in desteklediği Şahsuvar Bey melik olmuştur. Şahsuvar Bey, Memluklular'ın üzerine gönderdiği büyük orduyu mağlup etmiş ve Darende'yi zapt etmiştir. Mısır Sultanı Kayıtbay'ın üzerine tekrar gönderdiği orduyu ve Ramazanoğlu'nu da mağlup eden Şahsuvar

Bey, ondan Ayas ve Sis şehirlerini almıştır. Bunun üzerine Kayıtbay, Emir Yeşbek kumandasında gönderdiği yeni bir orduyla 1472 yılında Zamantı (Melik Gazi) Kalesi'nde onu muhasara ve esir ederek Kahire'ye götürüp üç kardeşiyle birlikte işkenceyle öldürtmüştür. Şahsuvar Bey Dulkadiroğulları içinde adına sikke bastıran tek bey olmuştur. Onun Antep'te basılmış, tarihsiz bakır paraları görülmüştür. Şahsuvar Bey'in yerine tekrar kardeşi Şah Budak Memlukluların desteğiyle bey olduysa da 1479'da Osmanlılar'ın desteklediği diğer kardeşleri Alâüddevle Bozkurt Bey, Şah Budak'ı kovarak beyliğin başına geçmiştir. II. Bayezid döneminde Kayseri'de yapılan tahrir de, Osmanlı ile Dulkadiroğlu sınırı tespit edilmiştir. Buna göre doğuda şehir merkezine yakın köyler Dulkadiroğullarına aitti ve sadece şehir merkezi Osmanlılar da bulunmaktaydı. Alâüddevle kızı Ayşe Hatun'u II. Bayezid'e vermiştir. Bu evlilikten Yavuz Sultan Selim dünyaya gelmiştir. İran Safevi Devleti'nin kurucusu Şah İsmail, Dulkadiroğlu topraklarına girerek burayı istila edip Alâüddevle'yi mağlup etmiş ve ele geçirdiği bir kısım çocuklarını öldürmüştür. Buna rağmen İran üzerine sefere çıkan torunu Yavuz Sultan Selim'i desteklemeyen, hatta ordusuna zarar vermeye çalışan Alâüddevle ve yakınlarını, 1515 yılında sefer dönüşü Yavuz ortadan kaldırmış ve vilayet hâline getirdiği Zulkadiriye eyaletinin valiliğine, kendisine Mısır Seferi'nde yardımcı olan bu aileden Şahsuvar oğlu Ali Bey'i getirmiştir. Bu bey ve yakınları da Kanuni Sultan Süleyman zamanında tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Dulkadiroğullarının Kayseri'de yaptırdığı eserler Dulkadiroğullarının Kayseri ve çevresinde bazı eserleri bulunmaktadır. Onların Kayseri'deki en önemli eseri Nasreddin Mehmed Bey'in 1432 yılında yenilediği Hatuniye Medresesidir. Medresenin mülkiyeti vakıflar tarafından satılarak özel şahıs eline geçmiştir. Nasreddin Mehmed Bey'in oğlu Hasan Bey'in Kayseri'de yaptırdığı Cüzamhane'den de eser kalmamıştır. Nasreddin Mehmed Bey'in oğlu Süleyman Bey, Melik Gazi (vakfiyeye göre eski ismi Aşidin) köyüne, burada türbesi bulunan dedesi Emir Halil'in ruhu için bir mescit ve bir zaviye, yine buranın yakınındaki Gülâbi (vakfiyede Kelamin) köyüne iki katlı, sütunlu bir zaviye yaptırmıştır. Melik Gazi köyündeki mescit ve zaviye yıkılmış, ancak Gülâbi (Koççağız) köyündeki zaviye (Öksüz Türbe), bugün ayakta. Süleyman Bey Pınarbaşı'na bağlı Tekneli ve Hazran köylerine de birer zaviye yaptırmıştır.

Süleyman Bey'in oğlu Melik Arslan, Kayseri yakınındaki Mancusun (yeni adı Yeşilyurt) köyüne tek kubbeli bir cami yaptırmıştır. Cami kitabsız olup bugün Melik Arslan Camii olarak anılmaktadır.

Melik Arslan ve Şah Budak'tan sonra beyliğin başına geçen Şahsuvar Bey, Pınarbaşı'na bir cami ve bir de zaviye yaptırmıştır.

Süleyman Bey'in diğer oğlu olan son Dulkadir Beyi Alâüddevle Bozkurt Bey, Kayseri köylerine çok miktarda mescit, medrese ve zaviye inşa ettirmiştir. Babası Süleyman Bey gibi Zamantı (Melik Gazi) Kalesi yakınına bir mescit ve medrese, Büyük Bürüngüz köyüne bir mescit, Drazala köyüne yine bir mescit ve zaviye, Pınarbaşı'na bağlı Gümüşgün (Dün Abdal), Cörümşek, Derikli Viran, Güllüce Viran (şimdi Gülveren), Tacın, Mancıklar, Memaşa, Tahtalısun, Kaçgar köylerine de birer zaviye yaptırmıştır. Karatay Kervansarayı içinde de bir zaviye tesis etmiştir.

Alâüddevle Bozkurt Bey'in oğlu Şahrâh Bey ise Sarıoğlan ilçesi ile Karaözü Kasabası arasında, Kızılırmak üzerine bir köprü ve Karaöz'üne bir zaviye yaptırmıştır. Köprüyü ise oğlu Mehmed Han tamir ettirmiştir.

Dulkadiroğulları Kayseri ve Zamantı Kalelerini onarmışlar, yaptırdıkları bütün bu eserlere geniş vakıflar bağlamışlardır.

Hatuniye Medresesi (B. Akbaş)

Dulkadiroğulları Dönemine ait kale kapısı üzerindeki kitabe

Kaynakça: J. H. Mordmann, "Dulkadiriler", İA, C. III. 564-662; Refet İnanç, Dulkadir Beyliği, Ankara 1989; Prof. Dr. Refet Yinanç – Yard. Doç. Dr. Mesut Elibüyük, Maraş Tahrir Defteri (1563), Ankara 1988, II. 667-819; İ. H. Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, Ankara 1949, s. 169-175; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", Vakıflar Dergisi, S XIII, s. 531-583; Mehmet Çayırdağ, "Dulkadiroğullarının Kayseri'deki Eserleri", KTA, s. 253- 240; Murat Uğurluer, "Ayntab'da Dulkadiroğlu Şahsuvar Bey Adına Basılan Sikke", Arkeoloji ve Sanat, s 121, s. 109-112.

EBU İSHAK ALEMDÂRÎ TEKKESİ

Kayseri’de XIV. yüzyıldan itibaren faaliyette bulunan erken dönem tarikatlardan biri olan İshakîlik’e ait tekke. XI. yüzyılda İran’da çok yaygın halde bulunan bu tarikat XIV. yüzyılda Anadolu’ya girmiş, birçok büyük şehirde olduğu gibi Kayseri’de de faaliyete geçmiştir. Şeyh Ebu İshak bin Şehriyar-ı Kâzerunî’ye mensup olan bu tarikatın Kayseri’de tam olarak hangi tarihte ve kim tarafından faaliyete geçirildiği bilinmemektedir. Kayseri’deki tekke şeyhlerine ait bir şecere de mevcut değildir. Bu tarikatın Ebu İshakhâne de denilen tekkesi Yoğun Burç’un güneyinde Kışıkapaı’ya giden caddenin sol tarafında eski mahalle içinde bulunmakta idi. Evler arasında yüksek tonozu ile dışardan fark edilen tekke, tarikatın faaliyetten kalkması ile halk tarafından (belki tarikat silsilesinden) kullanılmaya başlamıştı. İçinde oturan şahıslar tarafından da korunması arzu edilen bu önemli tarihi yapı 1980’li yıllarda maalesef Kalendarhane (Sahabiye–Cürcürler) Mahallesindeki Kalendarhane Tekkesi gibi, çevresindeki eski evlerle birlikte yıkılıp ortadan kaldırılmıştır. Tekkenin maalesef ne resmi ne de tespit edilmiş bir planı bu güne kalmıştır. Yıkılan tekkenin yakınında bulunan son tarikat şeyhlerine ait mezarlar yerlerinde durmaktadır. Kayseri’deki eski yatırırlar listelerine burası “Ebu İshak Alemdârî” olarak kaydedilmiştir.

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Tekke ve Tarikatlar”, Erciyes Dergisi, Kayseri 1987, S 117; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’deki Yatırırlar”, Erciyes Dergisi, Kayseri 1979, S 16-17.

EBÜ'L-KASIM BİN ALİ ET-TÜSÎ

Hacı Kılıç Camii ve Medresesi’ni yaptıran Selçuklu devlet adamı. Devrinin kaynağı olan Selçuklu tarihçisi İbni Bibi, Ebü'l-Kasım’ı ilk defa 1220 yılında Sultan I. Alaaddin Keykubad’ın tahta çıkması sebebi ile kaydetmiştir. İbni Bibi, onu Abbasi Halifesi Nasır Lidinullah’ın I. Alaaddin Keykubad’ı tebrik etmek üzere gönderdiği elçisi mutasavvıf Şeyh Şehabeddin Ömer bin Muhammed Sühreverdi’nin gelişini nedeniyle ile anmaktadır. Hediyelerle gelen elçiye, Alaaddin Keykubad da Emir Celâleddin Karatay ve Melikü'l-Ümera (Beylerbeyi) Necmeddin Ebü'l-Kasım Tûsî aracılığı ile çok kıymetli hediyeler takdim etmiş ve onu yolcu etmiştir. 1225 yılında Erzincan Mengücek Beyi olan Davud Şah’ın Alaaddin Keykubad’ı Kayseri’de Keykubadiye Sarayı’nda ziyareti esnasında melikü’z-züema (tımar sahiplerinin işlerine ve hazineye bakan emir) olan Tûsî oğlu Necmeddin bu defa da bu emire sultanın değerli hediyelerini hoşgeldin geleneği olarak takdim etmiştir. Melik Davud ayrılana kadar da iki defa daha kıymetli hediye takdimlerini tekrar etmiştir.

1228 yılında Erzincan’a kadar gelip Mengüceklilere ait bazı şehirleri devralan Keykubad, büyük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev’i bu bölgenin melikliğine (vali) tayin etmiş, yanına da atabek olarak Mübarezzeddin Ertokuş’u vermişti. Ertokuş kendilerine lazım olacak malzeme ve nakdi yine hazineye bakan Necmeddin Ebü'l-Kasım Et-Tûsî’den temin etmişti. Son olarak Necmettin Tûsî’yi 1249 yılında Vezir Sahib Şemseddin İsfahani’nin, Selçukluların tabii olduğu Moğol hükümdarından gelen ferman üzerine idam edilmek üzere tutuklanmasında, yine zaimü’d-dar olarak görev aldığını görüyoruz.

Aynı yıl (1249) Kayseri’de üstün sanat değerini haiz, sonradan Hacı Kılıç ismini alan (herhalde medrese görev yapan ve vakfın mütevellisi olan meşhur bir müderrisin ismi) cami ve medreseyi inşa ettiren Ebü'l-Kasım, binaların kitabelerine “Bu mübarek mescidin-medresenin, yapılmasını Keyhüsrev oğlu, yüce sultan, fetihler sahibi, Halife’nin (Abbasi) delili, İzzeddin Keykâvus’un zamanında 1249 yılında, zayıf ve Allah’ın rahmetine muhtaç kul Tuslu Ali oğlu Ebü'l-Kasım emretti” ifadelerini yazdırmıştır.

Ebü'l-Kasım’ın ne zaman ve ne görevde iken vefat ettiği bilinmemektedir. Tokat’ta hayattayken, 1234 yılında yaptırmış olduğu türbesinde (kümbet) medfundur. Türbesini neden orada yaptırdığı hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Osmanlılardan Kanuni Sultan Süleyman zamanında bu cami ve medreseye vakıflar yapan, mezarı da burada bulunan Aksaray Mirlivası (valisi) Hüseyin Bey’in onun ailesinden olma ihtimali bulunmaktadır.

Hacı Kılıç Camii ve Medresesi

Kaynakça: İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye*; H. Edhem, *Kayseri, (Göde)*; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Kitabelerinde 15 ve 16. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları”, *Vakıflar Dergisi*, s XIII, 1981; Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri*, C. I, Ankara 1986.

EMİNEDDİN MİKAIL

Kayseri’de zaviye (tekke) yaptırmış Anadolu Selçuklu devlet adamı. Emineddin Mikail devrin kaynaklarından İbn Bibi’nin bildirdiğine göre Rum (Anadolulu Hristiyan) asıllı olup Selçuklu devlet adamı ünlü Hoca Müstevfî (maliye bakanı) Sadeddin Ebu Bekr-i Erdebili’nin azat ettiği kölelerindendi. Üstün gayreti, engin bilgisi, sağlam inancı ve güçlü kalemi ile kendini gösterdi ve en üstün mertebelere erişti. Hadis, fıkıh ve hikmet ilimlerine vâkıfı. Herkes tarafından sevilirdi. Yaptığı hayırlar ve bağışlarla meşhur olmuştu. Sınırsız cesaret ve yiğitliğe sahipti. Gürz, yay ve mızrak gibi silahları ve çevganı (polo oyunu) en iyi şekilde kullanır ve oynardı. Devrin büyük mutasavvufu Mevlâna Celâleddin-i Rûmî’nin yakınlarından olup, Mevlâna’nın mektup yazdığı kişilerden biri idi. Mevlevî menakibnâmesi olan Menakibü'l-ârifin de onun ve hanımının Mevlâna ile münasebetlerinden bahis vardır. Yine devrin kaynaklarından Müsamertü'l - Ahbar da, onun cömertlik ve belagattaki üstünlüğünden, devlet adamı olarak liyakatinden, çevresindekileri yetiştirip kazandırdığı makamlardan bahis bulunmaktadır.

Emineddin Mikail’in Selçuklu sultanlarından II. İzzeddin Keykâvus’un ikinci saltanatı sırasında müstevfî (maliye bakanı) iken, saltanat naibi meşhur vezir Sahib Ata Fahreddin Ali’nin vezirliğe getirilmesi üzerine saltanat naibliğine terfi ettirildi ve bu makamda uzun süre, IV. Kılıç Arslan ve III. Keyhüsrev dönemlerinde de devam etti. 1277 yılında Karamanoğlu Mehmed Bey, Selçuklu şehzadesi olduğunu ileri sürdüğü Alaaddin Siyavuş (Cimri)’u, mevcut sultan III. Keyhüsrev’in yerine sultan yapmak üzere başkent Konya’yı muhasara ettiğinde şehirde bulunan Saltanat Naibi Emineddin Mikail müdafaya başlamıştı. Kale kapılarını ateşe veren Karamanlılar şehre girmiş, kaçmakta bulunan Emineddin Mikail’i de Konya-Kayseri arasında yakalayarak merkeze getirmişler ve ona işkence edip, gömülü olan hazinelerinin yerini öğrenerek hayatına son vermişlerdir.

Emineddin Mikail’in Kayseri’de yaptırmış olduğu zaviyeye gelince; Mevlâna’nın yakınları olan Vezir Muineddin Pervane, Vezir Sahib Ata Fahreddin Ali Kayseri’ye birer medrese, Alameddin Kayser ve

Emineddin Mikail de birer zaviye yaptırmışlardır. Bugün zaviyesinden ve vakıflarından bir eser kalmamış olan Emineddin Mikail'in bu hayratına ait kayıtlar XVI. yüzyıl vakıf tahrirlerinde bulunmaktadır. 1500 tarihli tahrirde padişahın (II. Bayezid'in) beratı ile Mevlâna Şuca'nın tasarrufunda (mütevelliliğinde) bulunan zaviyenin akarları, Koşdin yolu mezarası (bugün bir köy olan Süksün köyündeki Yörük Cemaati'na ait) malikânesi (vergi) geliri ile Talas yolunda iki arazinin gelirleri olarak belirtilmiştir. 1584 tarihli kayıta ise Gesibüke (Kesibbüke) mezarası ile yine Talas yolundaki bir arazinin gelirleri gösterilmiştir.

Kaynakça: İbn Bibi, el-Evâmir; Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, Müsameretü'l-Ahbar, (çev. Mürsel Öztürk), TTK, Ankara 2000; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 1971; Abdül-baki Gölpinarlı, Mevlâna Celâleddin-Mektuplar, İstanbul 1963; Ahmet Eflâki, Ariflerin Menkıbeleri, (çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul 1973; Yasemin Demircan (Özırmak), Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları, Kayseri 1992.

EMİR (ŞEYH) ÇOBAN

Anadolu Selçuklu emiri. Erciyes Dağı eteklerinde İncesu Şeyh Şaban ve Develi Kulpak köyleri arasında çok sivri bir tepe üzerine türbe yaptırdı. Söz konusu türbede bulunan kitabe tarihine göre H 680 (M 1281) tarihinde hayatta bulunuyordu. O 1279 tarihinde, "sahte Selçuklu Sultanı Cimir" (Alâeddin Siyavuş)'nin isyanında, Siyavuş'un kuvvetlerine karşı, Selçuklu Sultanı III. Keyhüsrev'in tarafında oldu. Kazanılan savaşta önemli görevler yaptı ve Siyavuş'u esir alıp sultana getirdi. Selçuklu tarihçisi İbn Bi-bi'nin kısaltılmış Farsça Selçuknamesinde "Çoban Cemal" olarak geçen Emîr Çoban, Eksiksiz İbn Bibi tercümesinde "emîrlerin ve seçkinlerin efendisi Emîr-i Meclis Karahisarlı Cemaleddin Ebu Bekir" olarak geçmektedir. "Karahisar" herhalde onun türbe yaptırdığı yere yakın olan Develi Karahisarı, yani şimdiki Yeşilhisar olmalıdır.

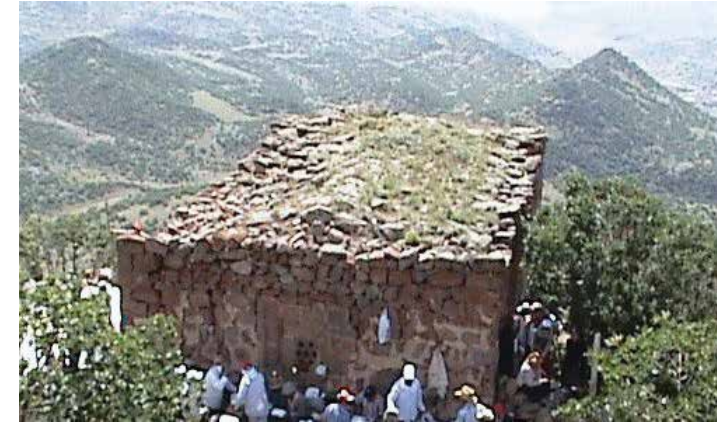
Emîr Çoban'ın yaptırmış olduğu bu türbe yukarıda bahsedildiği gibi Şeyh Şaban (bu isimde köy içinde bir türbe bulunmakta) köyü ile Kulpak köyü arasında, Erciyes Dağ'ında köylülerin "Evliya Dağı" dedikleri sarp bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Gerçekten bu kadar sarp bir tepeye nasıl malzeme çıkarılıp böyle bir türbe yapıldığı hayreti mucip olmaktadır. Tek katlı türbe klasik Selçuklu türbelerine benzerlikler göstermektedir. İçten ve dıştan kesme taşla inşa edilmiş doğu-batı istikametinde uzanan bir sivri tonozdan ibaret olan türbenin bu tonozunu içten iki kemer takviye etmektedir. Güneydeki mihrap nişi yuvarlak kemerle neticelendirilmiş olup iki yanda iki yuvarlak rozet bulunmaktadır. Nişin etrafı dikdörtgen bir silme ile çerçevelenmiştir. Doğu ve batıda iki penceresi bulunmakta olup doğu penceresine özenilerek, yuvarlak delikli taş pencere kafesi etrafındaki söveler, üçlü geçme bordür, üç köşeli yarım yıldız ve palmet motifleri ile süslenmiştir. Giriş kapısı güney duvarında doğuya yakındır. Dış cephe ile beraber bozulup tekrar geliş güzel yapılan kapı sövelerinden motifli parçalar da sağa sola yerleştirilmiştir. Bina bu hali ile dış cephesi buradaki sert tabiat şartları sebebi ile yıkılarak basit şekilde yenilediği görülmektedir. Türbenin üzerinin şu anda toprak örtülü olduğu görülmektedir. Binadaki tezyinatlı taşlar devrinin özelliklerini göstermektedir.

Türbe içinde kitabesiz üç mezar bulunmaktadır. Binaya ait olduğu ve herhalde kapısı üzerinde bulunması gereken mermer taş üzerine devrin âdeti gereğince Arapça yazılmış, üç satırlık kitabe bina içinde, bir köşesi kırılmış halde bulunmaktadır. Kitabenin bu türbeye ait olup olmadığı münakaşa edilmiştir. Kitabede binayı ifade eden "kabir" kelimesi çeşme manasındaki "ayın" şeklinde de okunabileceği ileri sürülmüşse de çevrede ve yakın çevre köylerde bu döneme ait bir çeşme kalıntısının bulunmaması bizim kabri tercih etmemize sebep olmuştur. Emîr Çoban bu çevreye su getirip çeşme yaptırmış olsa dahi, türbe de kendi adı ile anıldığından bu yapının da bu çevre ile alakalı olan bu emîr tarafından yaptırılmış olması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır. Köylüler bu türbeye "Evliya" demekte idiler. Ancak son zamanlarda burası için bir "Şemun el-gazi" ismi ortaya atılmıştır. Osmanlı dönemi birçok arşiv vesikasında burasından "Kulpak köyünde Şeyh Çoban Zaviyesi" olarak bahsedilmekte ve buraya tayini yapılan zaviye şeyhlerinden bahis bulunmaktadır. Dağ başında veya meskûn mahallerde eski türbelerin

birçoğu zaviye (tekke) olarak da kullanılmıştır. Nitekim bu türbenin yakınında bulunan "Omuzu Güçlü" türbesi de zaviye olarak geçmektedir.

Kitabeyi kabir olarak okursak tercüme şöyle olmaktadır: "Bu kabir'in imarı, Kılıç Arslan'ın oğlu büyük sultan, fatih Gıyaseddin Keyhüsrev'in günlerinde Emîr Çoban tarafından emredildi, sene altı yüz seksen". Keyhüsrev Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev (1266-1284) olup kitabe tarihi milâdî olarak 1282 yılına tekabül etmektedir.

Türbe bugün kısmen onarılmış ve bozuk şekilde bir yol açılmıştır. Halen önemli bir ziyaretgâh olarak varlığını devam ettirmektedir.

Şeyh Emir Çoban Zaviyesi (R. Aydoğan)

Kaynakça: İbn Bibî, Anadolu Selçuki Devleti Tarihi, (terc. M. N. Gençosman) Ankara 1941; İbn Bibî, el-Evâmir; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 1971; Erol Yurdakul-Mehmet Çayırdağ, "Kayseri Erciyes Dağı Eteklerinde Bulunan İki Türbe", Vakıflar Dergisi, s XII.

EMİR AĞAOĞULLARI

Kayseri'de bilhassa XVIII. yüzyılda önem kazanmış ayan-eşraf aile. 1730 tarihinde Kayseri ileri gelenlerinden "Seyyid Süleyman Ağa" ile Emîr Ağa bir vakıf meselesi yüzünden husumet içine girmiş ve bu meselesi yüzünden Kayseri ileri gelenleri ikiye bölünmüştü. Eşraftan Zennecizade Osman Ağa ile biraderi Mustafa Ağa ve Gavremzade Hacı Abdülkadir Ağa (Gavremoğulları), Emîr Ağa tarafını tutmuşlardır. Bu hadise üzerine davayı halletmek üzere Kayseri'ye İstanbul'dan gönderilen Divan-ı Hümayun çavuşlarından Süleyman Ağa, Emîr Ağa grubu tarafından dövülüp yaralanmış, İstanbul'a dönmek zorunda kalan devletin bu üst görevlisi burada aldığı yaralar sebebiyle bir süre sonra vefat etmiştir. Bunun üzerine gönderilen Padişah fermanıyla Emîr Ağa hapsedilmiş, Zennecizade Osman Ağa Mustafa Ağa ve Gavremzade Hacı Abdülkadir Ağa tutuklanıp İstanbul'a götürülmüştür. Emîr Ağa bu davadan kurtulup tekrar güçlenerek, şehirde tek otorite hâline gelmiş, bilhassa vilayet kethüdalarını elde ederek çeşitli vergileri üçer dörder kat fazlasıyla halktan toplatmış ve kendi hesabına geçirmiştir. Kendisine kimse mani olamadığı gibi buna teşebbüs edenleri de şehir dışına sürdürmüştür. Böylece çok zengin olan Emîr Ağa, Kayseri ayanlığını da (devletin vilayetlerde muhatap aldığı eşraf) ele geçirmiştir. 1746 yılında Zennecizade Mustafa'nın yerine mütesellim (mutasarrıf vekili) olmuştur. 1740 yılında Kayseri eşrafının ikiye bölünmesine, Emîr Ağa namıyla anılan Mehmed Efendi'nin halka yaptığı zulümler sebep olmuştur. Mehmed Efendi, Pervane ve Hisarcık sularını ele geçirerek bu sulardan arazilerini sulayan insanlara fahiş fiyatla su sattığı için dava edilince önce Sinop'a, sonra da Kastamonu'ya sürülmüş, ancak dönüşünde aynı soyguna yine devam etmiştir. Nihayet bunun davası Nevşehir mahke-

mesine havale edilmiş ve orada görülen dava sonunda Emîr Ağa halka yirmi yedi kese tazminat ödemeye mahkûm edilmiş, halk bu cezayı maliye hazinesine bağışlamıştır. Ancak Emîr Ağa ve Zennecizade Mustafa Ağa'nın kanunlara karşı gelmeleri yine devam etmiş ve 1749 yılında gelen yeni bir fermanla yeniden sürgüne tâbi tutulmuşlardır.

Emîr Ağa'nın 1763'ten sonra da ayanlığı tekrar ele geçirip halktan kanunsuz paralar topladığını, bu yüzden de kendisinden sık sık şikâyet edildiğini görmekteyiz. Onun ve Zennecioğulları'nın hakkında birçok defa fermanlar alındı ise de bu ailelerin zorbalıkları önlenememiştir. Her iki aile de seyitlik unvanına sahip oldukları için, önce mütesellimliği sonra da ayanlığı ele geçirmişlerdir.

Emîr Ağa'nın Samur Ağa ve Mustafa isimli iki oğlu bilinmektedir. Kendisinden sonra oğlu Emîr Ağazade Mustafa Kayseri'de çok kuvvetlenmiştir. 1777 yılında önce İran sonra da Avusturya ve Rusya muharebeleri için Kayseri'den sipahilerin hazırlanıp sefere gönderilmesi ve levazımat tedariki için ağalardan oluşan Meşveret (danışma) Meclisi'nde Emîr Ağazade Mustafa Ağa da bulunmaktaydı.

1798 yılında Kayseri'deki yeniçerilerden birinin, Ermeni'ye saldırması üzerine çıkan karışıklıkları tahkik etmek üzere Kayseri'ye gelen Sadrazam Mühürdarı Mustafa Fehim Efendi'nin tahkikatında bilgilerine başvurduğu şehir ileri gelenleri arasında Mustafa Ağa'nın oğlu Emîr Ağazade Mehmed Emin Efendi'nin ismi geçmektedir. Bir ara mütesellim de olan Mehmed Emin Efendi halka fazlaca vergi saldığı için şikâyet üzerine kethüda ve mahkemecizade ile birlikte İstanbul'a gelmeleri hususunda 1799 tarihli ferman alınmış, Emîr Ağazade Mehmed Emin Efendi üzerinde bulunan Nakibüleşraf Kaim-i makamlığından da ihraç edilmiştir. Kayseri'nin 1872 vergi tahririnde Kayseri'nin çeşitli mahallelerinde bu ailenin fertlerinin ismi geçmektedir. Kayseri'de Kartal'dan Asri Mezarlığa giden yolun kuzey tarafında bulunan ve bu ailenin ismini alan Emîr Ağa Mahallesi'nde bu aileye ait binaların bulunduğu söylenebilir.

Kaynakça: A. Nazif, Mir'at (Palamutoğlu), s.146, 151, 156, 159, 160; Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Ayanlıkları Ele Geçirışleri ve Büyük Hanedanların Kuruluşu", Belleten, s. 186, s. 670, 671, 682-685; Cömert, 19. YY. Kayseri, s. 109, 113.

EMİR ALİ BEY

Devlet adamı. Kayseri'nin Kartal Kavşağı'nda türbesi bulunan Eretnalılar Dönemi devlet adamı. Emîr Ali'nin tarihi şahsiyeti hakkında fazla bilgimiz bulunmamaktadır. 1330'lu yıllarda Anadolu'ya gelen Faslı seyyah İbni Batuta Kayseri'ye geldiğinde Eretnalı Devleti'nin kurucusu Alaaddin Eretna'nın Kayseri'de bulunan ve bir bakıma valilik görevi yapan hanımı Doğa Hatun tarafından kabul edilip ikramlarda bulunulmuştur. Seyyah Kayseri'de Emîr Ali ile ilgili hatıralarını şöyle anlatmaktadır: "Burada (Kayseri'de) Ahilerden Emîr Ali'nin tekkesine inmiştik. Bu zat çevresindeki Ahilerin en önde gelenlerinden şanlı bir beydir. Şehrin ileri gelen ulularından bir grup kendisine bağlı bulunmaktadır. Tekkesi sağlam yapılı bir bina olup yiyeceklerinin bolluğu, kandilleri ve döşemeleri ile gördüğümüz zaviyelerin en güzellerinden biridir. Tekke mensupları ve başkaları her gece Emîr Ali'nin yanında toplanırlar ve gelen gidene, bu yolda olanların gösterdikleri ilginin iki katı ile ikramda bulunurlar. Bu ülke törelerinden biri de, bir şehirde hükümdar bulunmadığı takdirde Ahilerin hükümeti yönetmeleridir. Ahi, kudreti ölçüsünde geleni gideni ağırlar, giydirir, altına binek çeker, davranışları, buyrukları, binışleri ile aynen hükümdarı andırır".

Görüldüğü gibi Emîr Ali, döneminde bir esnaf tarikat ve teşekkülü olan Ahilik'in Kayseri'deki baş durumundadır. Seyyah, Ahilerin aynı zamanda Anadolu şehirlerinde devlete ait idare ve inzibat işlerini de yaptıklarını orijinal bilgiler olarak vermektedir.

Burada geçen, tefriş ve imkânları itibarı ile benzerlerinin çok üstünde olduğu belirtilen Emîr Ali'nin Ahi Tekkesi'nin yeri bilinmemektedir. Büyük bir ihtimalle bu tekke, türbesinin de yakınında bulunan

ve XIII. yüzyılda yaşamış Ahiliğin kurucusu Ahi Evren'e ait, Seyyid Burhaneddin Bulvarı'nda (Talas Caddesi) Döner Kümbet yakınındaki tekke (zaviye) dir. Bu yapının kalıntıları eski evler arasında tarımızdan keşfedilerek tescili yapılmış ve Kayseri Büyükşehir Belediyesiince de restorasyonu gerçekleştirilerek Kayseri'deki esnaf teşekküllerine tahsis edilmiş, onlar tarafından da içerisine etnografik eşyalar konularak esnaf müzesi haline getirilmiştir. Emîr Ali'nin vakıflarca restore edilmiş tek tonozlu kübik iki katlı türbesinin kapısı üzerindeki kitabesinde:

Haza meşhedü'l-Emîr Ali Pişrev
Fî seneti ihda ve hamsin ve seb'a-mie
yazılıdır.

Anlamı: Bu meşhed (şehitlik, mezar) Emîr Ali Pişrev'indir. 751 (M 1350) senesinde (yapıldı).

Türbenin içinde bulunan baş tarafı daha yüksek, uzun lahit tarzındaki tek parça mermer iki mezar taşından Emîr Ali'ye ait olanının iki uzun yan yüzünde üç sıra ve altı satır halinde Ayet'el-Kürsi ve devamı ayetler olan Kur'an II (Bakara) 255, 256 yazılıdır:

Allahü lâ ilahe illâ hüve'l- hayyü'l-kayyûm lâ te'buzühü sinetün/ ve lâ nevm lehü mâ fi's-semâvâti ve mâ fi'l-ardı men zellezi yesfe'u indehu illâ bi iznih/ya'lemü ma beyne eydihim ve mâ halfehüm ve lâ yuhvıtüne bişey'in min ilmihi / illâ bi-mâşâ'e vesia kür- siyyühü's semavâti ve'l-ardı ve la yeûdübü hıfzühümâ ve hü- ve'l alıyyü'l- azim/ lâ ikrahe fi'd-dini kad tebeyyene'r-rüşdü mine'l-gayyi femen yekfur bi't-tâguti ve yü'min bi'llâhi/ fekad istemseke bi'l-urveti'l-vüskâ len- fisâme lehâ v'Allahü semî'un alim.

Anlamı: O öyle bir Allah'tır ki ondan başka ilah yoktur. O diridir ve her şey kendisine muhtaç olup kendisi hiçbir şeye muhtaç değildir. Kendisine ne uyku gelir ne de uyuklama. Göklerde ve yerdekilerin hepsi onundur. İzni olmadan onun katında kim şefaate edebilir. O, kullarının yaptıklarını ve yapacaklarını bilir. O'nun bildirdiklerinin dışında insanlar O'nun ilminden hiçbir şeyi tam olarak bilemezler. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri içine alır, onları koruyup gözetmek kendisine zor gelmez. O yücedir, büyüktür. Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim başka tapılanları reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır. Allah işiten ve bilendir.

Mezar taşının yüksek olan baş tarafında dört satır halinde:

Haza kabrü'l Emîr
el-merhum es-sa'id
Ali bin Ömer el-ma'rûf
Pişrev rahmetu'llâhi
yazılıdır.

Anlamı: Bu kabir "Pişrev" (öncü, önder) diye meşhur, merhum ve kutlu Ali b. Ömer'indir. Allah rahmet eylesin. Ayak tarafında üç satır halinde:

Tuvuffiye
Fî nısfı şehri Ramazani'l-Mübârek
sene hamsîn ve seb'a-mie
yazılıdır.

Anlamı: Yedi yüz elli senesi mübarek Ramazan ayının yarısında (miladi 27 Kasım 1349) vefat etti.

Göz doldurucu iri hatlarla ve Selçuklu sülüsü ile yazılmış olan mezar taşı bugün maalesef yanında bulunan ve aşağıda bahsi geçecek diğer mezar taşı ile birlikte türbeden çıkarılarak Kayseri müzesine taşınmıştır.

Yukarıdaki kitabelerden Emîr Ali'nin unvanının Pişrev (öncü, önder) olduğu, bu isimle tanındığı, türbesinin de ölümünden bir sene sonra yapıldığı anlaşılmaktadır.

Türbede bulunan Emîr Ali'nin mezar taşının yanındaki benzer ölçüdeki mermer mezar taşının iki uzun yüzünde ikişer satır hâlinde yine Kur'an II-255, 256. ayetler yazılıdır. Ancak burada yer kalmadığından 256. ayet "bi't-tagût" kelimesinde kalmıştır. Taşın yine yüksek olan baş tarafında dört satır hâlinde:

*Hazâ kabrül-merhûm billah
bin Hitay (Sutay?) nevrera'llahu kabrehu*
yazılıdır.

Anlamı: Bu kabir Hitay'ın oğlu merhum. Billah'ındır. Allah kabrini nurlandırсын.

Ayak tarafında:
*Tuvuffiye evahiri Rebi'i'l-evvel sene
selâse hamsin (ve) seb'a-mie*
yazılıdır.

Anlamı: Yedi yüz elli üç senesinin Rebiülevvel ayının sonunda vefat etti.

Kayseriye şehri yazarı Halil Edhem bu taşın, tarihi yazılı ayakucu parçasının kayıp olduğunu yazıyorsa da taşın ayrı bir parçası olmadığı gibi tarihi de yukarda gösterildiği şekilde yazılıdır. Mezar taşında ismi okunamayan, baba adı "Sutay" ise İlhanlı Sultanı Gazan Mahmud zamanından beri devlette Horasan ve Diyarbakır valiliği gibi görevlerde bulunan ve sonra ailesi Sivas-Kayseri taraflarına göçen hanedandan Sutay Noyan'ın oğlu olduğu ortaya çıkacaktır. Emîr Ali'den dört yıl sonra ölüp onun türbesine konan bu şahıs herhalde onun yakını olmalıdır.

Emir Ali Bey'in mezar taşı

Kaynakça: H. Edhem, Kayseriyye, s. 119; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, s I, Ankara 1969; Kemal Göde, Eretnalılar, Ankara 1994.

EMİR GAZİ (MELİK)

Danışmend Devleti'nin ikinci hükümdarı (?-1134). Orta ve Kuzey Anadolu'yu Malazgirt Zaferi'nden sonra fethedip burada kendi adıyla Danışmend Devleti kuran Melik Danışmend Gümüştekin Ahmed Gazi, Anadolu Selçuklu hükümdarı I. Kılıç Arslan ile birlikte Bizans, Haçlılar, Trabzon Rumları ve Kilikya (Adana) Ermenileri ile yaptığı mücadeleler sonunda, 1104 yılında ölünce 12 oğlundan Gazi isimli oğlu, isimlerini bildiğimiz Yağısıyan ve İsmail ile birlikte diğer kardeşlerini bertaraf ederek, hükümdarlığı ele almıştır. Danışmendiler genellikle hükümdar-kral anlamında "Melik" unvanını kullanmışlardır. Emîr Gazi muhakkak ki babası Danışmend Gazi zamanında fetihlere iştirak etmiş ve belki de Orta Anadolu'nun kilit noktası olan Zamantı (Melik Gazi) Kalesi'nin fethini bu zamanda gerçekleştirmiş ve çok zor alındığı belli olan bu sarp kalenin zaptında şehit düşmüş olması muhtemel birçok arkadaşının mezarlarının bulunduğu bu yere muhteşem türbesini inşa ettirmiştir. Emîr Gazi Sultan I. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra çocukları arasında çıkan saltanat kavgasında damadı Mesud'u destekledi ve onun 1116'da sultan olmasını sağladı. Sultan Mesud ile birlikte 1124'te Selçuklu Hanedanından olan Tuğrul Arslan'dan Malatya'yı ve birkaç kaleyi alıp ülkesine kattı. Malatya'nın zaptından sonra fakir düşmüş ahaliye bedava tohum ve diğer tarım ihtiyaçlarını vererek gösterdiği alıcınaplık devrinin tarihleri ne intikal etmiştir.

Ankara ve çevresine hakim olup kardeşi Mesud'dan Konya'yı alan Arap'ı arka arkaya mağlup ederek Mesud'un sultanlığını kesinleştirdi ve bu arada Arap'a ait Ankara ve Kayseri'yi ülkesine dahil etti. Arap da Bizans'a iltica etti. Böylece diğer Selçuklu hanedanına ait Malatya, Elbistan, Kayseri, Ankara, Çankırı ve Kastamonu'yu ele geçirerek Anadolu'nun en büyük hükümdarı oldu. Karadeniz kıyısında Rumlardan birkaç kale fetheden Gazi, Adana Ermenileri üzerine gönderdiği kuvvetleri burayı istilaya gelmiş, Haçlı Prensi II. Bahemond'u mağlup ve yok etmişlerdir (1130). Daha sonra bizzat kendisi Ermeniler üzerine sefere çıkarak burada bir kısım kaleler fethedip Ermeni kralını itaat ettirmiş, buradan Haçlı Urfa Kontluğu arazisine girmişse de o esnada Kont'un ölümü sebebiyle, asalet gösterip onları kendi hallerine bırakarak geri dönmüştür.

Bizans İmparatoru'nun kardeşi İsak imparator olmak için İstanbul'dan kaçıp Emîr Gazi'ye iltica etmişti. Bunun üzerine İmparator Yohannes Commenos ordusunu hazırlayıp Danışmendli ülkesine girerek bazı şehirleri aldı ise de dönüşü üzerine Emîr Gazi derhal buraları geri aldı.

Emîr Gazi'nin bütün bu gazaları ve alıcınaplığı her tarafta kendisine büyük bir muhabbet ve hürmet kazandırdı. Abbasi Halifesi Al-Müsterşid ve İran'daki Büyük Selçuklu Sultanı Sancar tebrik etmek için kendisine 4 siyah sancak, kös, altın gerdanlık gibi hediyeler göndermişler ve "Meliklik" unvanını tasdik etmişlerdi. Ancak elçiler Malatya'ya, Emîr Gazi'nin yanına geldiklerinde onun çok ağır hasta (koma halinde) olduğunu gördüler ve birkaç gün sonra da bu büyük Türk Hakanı vefat etti. Onlar da getirdikleri hediyeleri büyük oğlu ve veliahtı Mehmed Gazi'ye verdiler. Emîr Gazi'nin Mehmed'den başka Yağıbasan, Aynüd-devle ve Yağan isimli üç evladı daha vardı.

Cesedi burada tahnit edilerek, hayatta iken yaptırdığı Pınarbaşı'ndaki Melikgazi Türbesine getirilmiş olduğu anlaşılan Emîr Gazi'nin ve bir kısım yakınlarının da yine tahnit edilmiş (mumyalanmış) cesetleri aynı türbede bulunmaktadır. Eski Selçuklu âdeti gereği cesetler toprağa verilmemiş, türbenin alt katında açıkta, tabutlar içerisinde muhafaza edilmiştir. 800 sene bu şekilde kalan cesetler zamanın ve buraya inen ziyaretçilerin dokunması sebebiyle bozulmuşlardır. Yine de en sağlam olarak kalan Melik Gazi'nin cesedidir. Ancak bilhassa son zamanlarda ziyaret esnasında tedbirsizlik yüzünden türbede yangın çıkmış, Melik Gazi'nin cesedinin de yüz ve göğüs kısmı zarar görmüştür. Artık daha fazla müdahale edilmemesi için cesetler türbe tabanında tarafımızdan toprağa verilmiş ise de buradan istifadeyi düşünen bazı menfaatperestler Melik Gazi'nin cesedini tekrar çıkararak türbede vitrine almışlardır. Ec-dada ait manevi değeri çok yüksek olan bir hatıra böyle bir muamele gerçekten içler acısıdır.

Cesedin sol eli de bilekten kopmuş durumdadır. Çevrede bunun sonradan koparılmış olduğu hakkında bir söylenti varsa da üzerinde yaptığımız incelemelerde elin tahnitten önce kopmuş olduğu ve o şekilde tahnit edildiği görülmüştür. Böylece Melik Gazi'nin sol elini bileğinden hayatta iken savaşlarda kaybet-tiği anlaşılmıştır.

Dekoratif tuğla ile Selçuklu kümbet tarzında inşa edilmiş muhteşem Melik Gazi türbesi onarılmış hal-de bugün de önemli ziyaret yerlerindendir. Kayseri bölgesindeki en eski İslami eserdir diyebiliriz. Arkasındaki muhteşem Melik Gazi Kalesi çok harap durumda olup onarım beklemektedir. Emir Gazi zamanında Danişmendlilerin ilk parası basılmıştır. Bizans paraları tarzında olan bu bakır paranın yüzünde Hz. İsa tasviri, arkasında Rumca aslından tercüme olarak “Büyük emir Emir Gazi” yazılıdır. Emir Gazi'nin bu tarz para bastırmasının sebebi halkın Bizans paralarına alışık olmasıdır.

Melik Gazi Türbesi (B. Akbaş)

Kaynakça: Mükremin Halil Yinanç, “Danişmendliler”, İA, C. 3, s. 469-470; Prof. Dr. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971; Halil Edhem, “Melik Gazi”, *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, No 32, 1331, s. 449 vd.; Tahsin Özgüç – Mahmut Akok, “Melik Gazi Türbesi ve Kalesi”, *Belleten*, No 71, 1954, s. 331 vd.; Mehmet Çayırdağ, *Melik Gazi Türbesi Rebberi ve Danişmendliler'in Kayseri'deki Eserleri*, Kayseri 1987; Behzat Butak, *XI, XII ve XIII. Yüzyıllarda Resimli Türk Paraları*, İstanbul 1947, No 104.

EMİR HALİL TÜRBESİ

Pınarbaşı ilçesi Melikgazi köyünde Dulkadiroğlu ailesine ait iki türbeden birisidir. Emir Halil Türbesi, Danişmendlilerin ikinci hükümdarı olan Melik Emir Gazi'nin mumyalı cesedinin içinde bulunduğu Melik Gazi Türbesi'nin hemen kuzeyindedir. Türbeye ismini veren Emir Halil, Dulkadiroğluları'nın ikinci hükümdarı olup o da babası Karaca Bey gibi Memlûklular tarafından 1389 yılında öldürüldü ve başı Kahire'ye götürüldü. Halil Bey'in torunu Süleyman Bey'in 1438/39 tarihli vakfiyesinde Melik Gazi Türbesi ve kalesi yanına ceddî Emir Halil'in ruhu için mescid ve zaviye yaptırdığı kayıtlı olup aynı ifadeler daha sonra kardeşi Alaüldövlü Bozkurt Bey'in vakfiyesinde de tekrar edilmiştir.

Türbe, küçük ebatta kare planlı içten kemerlere dayanan ahşap kırılgiç tavanı örten küçük kubbeli bir yapıdır. Tamamı kesme taşla inşa edilmiş türbenin girişi güneyde olup binada Emir Halil'e ait herhangi bir kitabe veya mezar taşı bulunmamaktadır. Sonradan değişikliğe uğramış olması muhtemel olan türbe 1964 yılında vakıflarca yeni baştan onarıldı. Türbe içerisinde ayrıca çevreden toplanmış bir kısmı Dulkadiroğlu ailesine ait tam veya parça mezar taşları bulunmaktadır.

Türbenin giriş kapısı üzerinde bina ile alakası bulunmayan, sonradan buraya yerleştirilmiş bir Selçuklu kitabesi bulunmaktadır. Arapça olan bu kitabe:

*Fi eyyamı sultanü'l-âzam
Gıyas ed-dünya ve'd-din Ebu'l-Feth Keyhüsrev bin Keykubad
Kasım emirü'l-mü'minin bazihi'l- imareti
Ömer b. Hasan Engüri fi
Sene tis'a selâsin sitte-mie
yazılıdır.*

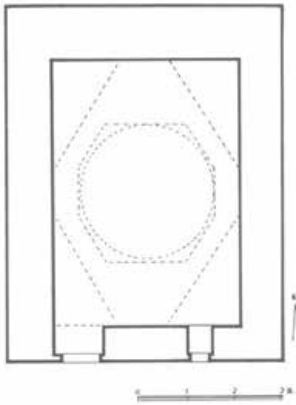
Anlamı: Keykubad'ın oğlu, büyük sultan, müminlerin emirinin (Halife'nin) yardımcısı, fethin babası Gıyaseddin Keyhüsrev'in günlerinde bu bina, Ankaralı Hasan oğlu Ömer tarafından altı yüz otuz dokuz (1241/42) senesinde (yaptırıldı).

Emir Halil Türbesi (H. Akbaş)

Emir Halil Türbesi tavanı (C. Arslan)

Emir Halil Türbesi Planı (çizim: C. Arslan)

Emir Halil Türbesi kitabesi (C. Arslan)

Kaynakça: Mehmet Eskioğlu-Mehmet Çayırdağ, Melik Gazi Türbesi Rehberi ve Danişmendliler'in Kayseri'deki Eserleri, Kayseri 1987; Mehmet Çayırdağ, "Dulkadıroğulları'nın Kayseri'deki Eserleri", Çayırdağ, KTA; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", Vakıflar Dergisi, s. XIII.

EMİR HASAN BEY

Birinci Haçlı Seferi esnasında Kayseri (Kapadokya) Emiri Danişmend Gazi'nin fetihlerini anlatan *Danişmendnâme*'de, Danişmend Gazi ve etrafında olan Türk Beylikleri ile çarpışmaya hazırlanan Anadolu'nun Hristiyan kumandanlarından şöyle nakledilmiştir: "Bizans İmparatoru üzerinde bir düşman vardır. Komutanlarına Sultan Turasan (Dur Hasan) derler. İmparatora çok cefalar yaparmış. Niyetimiz ona (imparatora) yardım etmektir. Onlar (Turasan ve yakınları) Battal Gazi'nin torunlarındandır. Adı Sultan Turasan'dır. İki pehlivani vardır. Birine Kara Doğan ve birisine Çavuldur derler. Bir akrabası vardır, Hasan derler. Kayseriye'den tâ İstanbul kapısına dek ne kadar şehir varsa hepsini harap etmişler. Rumların evlerini yakmışlar. Denizi de geçmişler, İstanbul'a varıp imparatorun askerlerini kırmışlar, İstanbul'u almışlar. Şehri tamamen harap etmişler. İmparator İskender'i tutup boğazından asmışlar. O Rumların hepsi çaresiz kalmış. Oradan geri dönüp Rum vilayetine (Anadolu'ya) girmişler. Deniz kenarında ne kadar sağlam kale varsa hepsini yıkmışlar. Hacca (Kudüs'e) giden üç bin ruhbanı öldürmüşler. Hele bir fitnedir Rum (Bizanslılar) içine bıraktılar. Böyle olunca bu orduyu (Turasan'ın güçlerini) bir tarafa edelim, sonra İstanbul'a gidip onlara yardım edelim."

Malazgirt'ten sonra Kayseri fatihi olarak gösterilen Turasan Bey'in, aynı zamanda Kayseri hâkimi olarak bilinen Hasan Bey olduğu hakkında görüşler vardır. Selçuklu tarihi uzmanı Osman Turan, Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve ilk sultanı Süleyman Şah'ın Antakya Seferi'ne çıkarken başkenti İznik'te yerine naip (vekil) bıraktığı komutanlarından Ebül Kasım'ın, Kapadokya'ya vali olarak tayin ettiği Ebül Gazi'nin Kapadokya Emiri Hasan Bey (Hasan onun diğer ismi) olması gerektiğini belirtmiştir. Süleyman Şah'ın şehadetinden sonra İznik'te devleti idare etmeye devam eden Ebül Kasım'ın üzerine Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, Bozan kumandasında bir ordu göndermiş; Bozan, Ebül Kasım'ı öldürdüğü halde yerine geçen kardeşi Ebül Gazi'den şehri alamadan dönmüştür. Ebül Gazi Büyük Selçuklularda esir olarak kalan Süleyman Şah'ın oğlu Sultan I. Kılıç Arslan, Melikşah'ın ölümünden (1092) sonra İznik'e dönünce devleti ona teslim etmiştir.

Danişmendnâme'de abartılı faaliyetleri anlatılan bu beyin Birinci Haçlı Seferi esnasında Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'la beraber düşmanla mücadele ettiği tarihî kaynaklarda bulunmaktadır. Nitekim Anadolu Selçuklularının ilk başkenti İznik'in, 26 Haziran 1097'de Haçlı desteğindeki Bizanslıların eline geçmesinden sonra I. Kılıç Arslan Franklara (Haçlılar) karşı koymak üzere bütün Anadolu'da mücadeleye girişiyor ve Danişmendli hükümdarı Danişmend Gümüş Tekin'i ve Kayseri Emiri Hasan Bey'i yardıma çağırıyordu. Nihayet Eskişehir'de Haçlıları karşılayan Türk müttefik güçleri çok kalabalık ve zırhlı düşman karşısında netice alamadan, mücadeleye Anadolu içlerinde devam etmek üzere çekilmek zorunda kalmışlardır (4 Temmuz 1097). Haçlılar ise yollarına Konya istikametinde devam etmişlerdi. Yollarda Haçlılara taciz hareketlerinde bulunan Kılıç Arslan nihayet Danişmend Gazi, Hasan Bey ve diğer kuvvetlerle birlikte Ereğli'de düşman karşılamaya hazırlanıyordu. Fakat burada da bir netice alınamadı. Haçlıların bir kısmı Gülek Geçidi'nden Adana'ya inerken büyük bir bölümü de Kayseri'ye doğru, Türk kuvvetlerinin üzerine harekete geçti. Hasan Bey bunlarla çok çetin muharebelerde bulundu ve kendi adı ile anılan Hasan Dağ yamaçlarında çok şehitler verdi. Kayseri'deki "Meşhed Ovası" ismini de bu mücadeleler sırasında Kayseri'de yapılan büyük bir savaş esnasında verilen şehitlerin çokluğu sebebi ile almış olsa gerektir. Haçlılar Türklerin boşalttığı Kayseri, Göksun-Maraş üzerinden Kudüs'e doğru yollarına devam etmişlerdir. Kılıç Arslan'ın 1107 yılında üzerine gönderilen Büyük Selçuklu kuvvetleri ile yaptığı muharebede hayatını kaybetmesi üzerine Aleksis Komnenos idaresindeki Bizanslılar Anadolu'ya girip başsız kalan Türklere karşı büyük bir katliama giriştiler. Kendi ifadelerine göre çocuklara varıncaya kadar büyük bir vahşet ortaya koymaya başladılar. Bunlara karşılık Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra müstakil hâle gelen ve Şehinşah'a kadar Selçukluları vekâleten idare eden Kapadokya Emiri Hasan Bey, 24000 kişilik ordusu ile bu vahşeti yapan Philokales isimli Bizans kumandanının üzerine Alaşehir'de harekete geçti. Bizans kumandanının burada gizlenmesi üzerine tedbirsizce ordusunu üçe ayırıp çeşitli bölgelere fethetmek için gönderip kendisinin de kalan bir kısım kuvvetle İzmir üzerine yürüdüğünü haber alan Bizans kumandanı, parçalanmış Türk kuvvetlerinin habersizce hareket eden bir kısmını mağlup ede-

rek çekilmeye mecbur etti (1109–1110). Bu tarihlerinde olan bu hadiselerden sonra 1110 yılında Konya’da Selçuklu tahtına oturan Hasan Bey Şehinşah tarafından ortadan kaldırıldı. Oğlu Gazi, Şehinşah’la ondan sonra Sultan olan Mesud’un mücadelesinde Mesud tarafını tutup Şehinşah’la mücadele etmiştir.

Osman Turan, Anadolu’da (Niğde, Aksaray) ve İstanbul’da Alemdağ’da Turesan (Bey, Şeyh) Türbelerinin de Emîr Hasan Bey’e izafeten yapılmış olduklarını Danişmendnâme’ye dayanarak ve Hasan Bey’in Halil isimli şehit olan bir kardeşinin de bulunduğunu ifade eder.

Kaynakça: Danişmendnâme, (hzl. Necati Demir), Niksar 1999, s. 203,204; Anna Komnena, Alexiad, (Malazgirt’in Sonrası), (çev. Bilge Umar), İstanbul 1996; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 1971.

EMİR ÖMER BEY VAKFI

XIV. yüzyıl ortalarında Orta Anadolu’da Sivas merkezli kurulmuş olan Eretnal Devleti’nin üçüncü hükümdarı Alâeddin Ali Bey’in oğlu Emîr Ömer Bey’in Kayseri’deki vakıflarına ait, Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 1862 numaralı defterin 483. sahife ve 97. sırasında kayıtlı olan bu vakfiyesi, bize Eretnalı sultan ailesine ait bazı şahısları ve bunlar arasındaki bağ göstermesi bakımından önemlidir.

Vakıf H 7 Şaban 779 / M 9 Aralık 1377 tarihlidir. (Bu tarih aşağıda belirtileceği üzere yanlıştır.) Söz konusu Arapça Vakfiye ’de özetle şunlar yazılıdır:

Cenab-ı Hakka hamd-ü sena ve Hz. Peygamber, ailesi ve sahabelerine selat-ü selamdan sonra makam sahipleri ve yüksek derecelilerin öğüncü, yüksek ahlaklı ve cömert, Kâbe’yi ziyaret etmiş (Hacı) hayır ve hasenat sahibi Ali Bey’in oğlu Emîr Ömer, dünyanın faniliğini düşünerek sadaka (hayrat) yapılması hakkındaki Hz. Peygamber’in iki hâdisine uyup hâlis niyetle sahip olduğu aşağıdaki gelirlerini vakfetmiştir:

“Hasan Alp (Hasanarpa) köyündeki tam hisse, Viran Şehir köyündeki yarım hisse, Mancusun köyündeki 2400 de 1800 hisse, Ulu Bürüngüz (Büyük Bürüngüz) köyündeki yarım hisse, köyündeki yarım hisse (Köyün ismi yazılmamıştır.), Suvermez Mezrası ekinliğin tam hisse, Derecik Mezrası’ndaki tam hisse, Taşözü Mezrası’ndaki tam hisse, Dereçukuru Mezrası’ndaki tam hisse.”

Bu gelirleri evladına ve evladının evladına sürekli olarak vakfetmiştir. İlerde evladı kalmaz ise bu gelirleri her gün ruhuna Kur’an-ı Kerim’den bir cüz okumak şartı ile Emîr Ömer Mahallesi’nde (mahalle caminde) imam olan şahsa bağışlamıştır. Vakfiyenin elimizde bulunan suretindeki 1377 tarihinde yanlışlık bulunduğu anlaşılmaktadır. Vakfiye sahibi Emîr Ömer’in büyük bir ihtimalle babası olan Eretnalıların üçüncü hükümdarı Ali Bey’den bu tarihte “merhum” olarak bahsedilmektedir. Ali Bey devrinin kaynaklarının tespitine göre 1380 yılında vefat etmiştir. Bu tarihte yerine geçen küçük yaştaki son Eretna Sultanı II. Mehmed’i bertaraf eden Saltanat Naibi Kadı Burhaneddin sultan olmuştur. Bu sebeple de vakfiyede Ali Bey’in sultan unvanı yazılmamış, sadece “Beğ” unvanı yazılmıştır. Bu duruma göre vakfiye tarihi 1380 yılından sonraki bir tarih olacaktır. Eski vakfiye suretlerinde, mesela yine Eretnalıların ikinci hükümdarı Mehmed Bey’in Kayseri’nin Develi ilçesindeki Şeyh Ümmi Zaviyesi Vakfiyesinde bu şekilde yanlışlık yapılmış, 1357-1365 tarihleri arasında beylikte bulunan zatın vakfiyesinin tarihi (H 720) / M 1320 olarak yazılmıştır.

Ömer Bey’in hayatı ve idari görevleri hakkında bir bilgimiz olmamasına rağmen oğlu, devrinin meşhur Kayseri Valisi Cüneyd Bey hakkında teferruatlı bilgi bulunmaktadır. Ali Bey zamanında Kayseri Valiliği yapan Cüneyd Bey, Kadı Burhaneddin sultan olduktan sonra, herhalde Erzincan Valisi Mutahharten gibi hanedandan olması sebebi ile Kayseri’de Kadı Burhaneddin’e sık sık başkaldırarak onu çok uğraştırmıştır.

Vakfiye ‘de geçen Hasan Alp (Hasanarpa olarak), Viranşehir, Mancusun (Manculsun olarak yazılmış.), Ulu (Büyük) Bürüngüz köyleri bugün de mevcuttur. Mezarlardan Suvermez, Erciyes eteklerindedir. Diğerlerinin tespiti araştırma konusudur. Vakfiye ‘de geçen ve vakfın ismini alan Kayseri’deki Emîr Ömer Mahallesi dikkat çekicidir. Bu ibare ve şehir çevresinde vakfettiği köy ve mezarlara sahip bulunması, onun Kayseri’de oğlu gibi bir müddet valilik yaptığını göstermektedir. Hocasına tahsisatta bulunduğu bu mahalledeki mescidi de büyük ihtimal kendisi yaptırmıştır. Bu mahallenin bugünkü yeri belli değildir.

Vakfiyenin başında vakfiyeyi tasdik eden Menteşe (?) kadısı Ahmed bin Mustafa’nın ve vakfiyeyi yazan Kayseri Müfettişinin kayıtları bulunmaktadır. Altta şahitler kısmında ise Vakıf kâtibi Hafız Mustafa oğlu Ahmed, İmam ve Hâfız İsa’nın oğlu Alaaddin Halife, Müezzın Ali oğlu Mustafa, Müderris Alaaddin oğlu Ahmed, İmam Yusuf oğlu Habib Halife, Hafız Müftü ve Müderris Carullah oğlu zâde, şehirden İzzeddin oğlu Ahmed, Ali Efendi oğlu Sultan Çelebi’nin isimleri yazılıdır.

Emir Ömer Bey vakfiyesi

Kaynakça: Esterâbâdi, *Bezm*²; Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, Ankara 1970; Kemal Göde, Eretnalılar, Ankara 1994.

EVHADIYE TEKKELERİ

Evhadüddin-i Kirmanî’nin kurmuş bulunduğu ve daha sonra damadı olduğu ileri sürülen Ahi Evren’in mensup olduğu tarikatın Kayseri’deki tekkeleri, Evhadiye Tarikatı’nın Kayseri’de iki tekkesi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Eretnalı Devleti’nin kurucusu Alaaddin Eretna’nın karısı Süli Paşa’nın 1349 yılında ölümü üzerine yaptırmış olduğu “Köşk Medrese” ismi ile anılan tekkedir. Gerçekten vakıf kayıtlarında binanın “Evhadi” dervişlerine tahsis edildiği belirtildiği gibi şimdi kaybolmuş bulunan giriş kapısı üzerindeki kitabesinde de binadan *buk’a* (tekke) olarak bahsedilmiştir. Osmanlı döneminde şeyhler 1657 yılında, vakfiyesine dayanarak *hankâh* ismi ile anılan binanın, medrese olarak kullanılmasına mahkemeye itirazda bulunmuşlar ve bu doğrultuda karar almışlardır. Alaaddin Eretna’nın eşinden sonra kendisi ve kendisinden sonra sultan olan çocuklarının da medfun bulunduğu türbe - kümbetin

bulunduğu bina şehrin Gültepe Mahallesi'nde olup bugün vakıflarca aşevi olarak kullanılmaktadır. 1657 yılındaki Şeriyye *Sicil* kayıtlarına göre; binada bir mescid, bir halvethâne (çilehâne) ve dervişlerin (sûfi) kaldığı dört hücre bulunmaktaydı. Binanın o gün elde bulunan ve bugün kaybolmuş vakfiyesine göre de; gelirler tekkenin (hangâh) şeyhine, imamına, müezzine, bevab (kapıcı) ve farraşına (hizmetli), on icrahana (derviş) tahsis edilmiştir. Yine 1657 yılındaki kayıtlara göre hangâhın damı ve kemerleri halvethânenin damları ve duvarlarının harap olduğu, acilen onarıma ihtiyaç duyduğu, tamir olamaz ise tamamen yıkılabileceği belirtilmiştir.

Kayseri'deki ikinci Evhadî Tekkesi, Gülük Mahallesi'nde bulunan Emîr Davud Zaviyesi idi. Bina bugün tamamen yıkılmış olup yeri dahi belli değildir. Ancak elimizde bulunan Osmanlı Dönemi (XVI. yüzyıl) vakıf kayıtlarında zaviyenin faal olduğu, gelir kaynakları (akar) olarak Hacılar ve Alagöz Köyleri, Kuyucu Mezraası, vaktiyle Erkilet yolu üzerinde bulunan Meşhedini köyünde bir arazi ve Tomarza köyünün tahsis edildiği, ancak Tomarza işgal altında bulunduğundan buradan herhangi bir şey alınmadığı yazılıdır. Gelirlerin zaviyede görevli dört hafıza, tekkeye gelip gidenlere, salı ve perşembe günleri fakirlere yemek dağıtımına harcanacağı, kalanının Hacı Emîr Davud evlâdından olan mütevellinin (vakıf idarecisi) tasarrufunda bulunacağı şart koşulmuştur. Zaviyenin banisi olan Emîr Davud'un Karamanoğlu ailesinden Kayseri Valisi Şeyh Çelebi'nin babası olup onun da oğlu gibi Kayseri'de görevli olduğu anlaşılmaktadır.

Köşk medrese içi

Kaynakça: Yard. Doç. Dr. Kemal Göde, Eretnalılar, Ankara 2001; Mikail Bayram, Şeyh Evhadüddin Hamit el-Kirmanî ve Evhadiye Tarikatı, Konya 1993; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri Köşk Medresesinin Hankâh (Buk'a) Olduğu Hakkında 1657 Yılında Alınan Mahkeme Kararları", VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Kayseri 2002, s. 263-264, 268; Aynı yazar, "Vakıf Kayıtlarında Hacılar", I. Hacılar Sempozyumu, Kayseri 2008, s. 175-186.

EVHADÜDDİN-İ KIRMANÎ

Kayseri'de yaşamış sufilere aittir. Tam adı Şeyh Evhadüddin Hâmid b. Ebi'l-Fahr el-Kirmanî'dir. Kaynaklardaki bilgiler kesin olmadığı için ancak M. 1164-1166 yılları arasında İran sınırları içindeki Kirman'da doğduğu söylenebilmektedir. Yine kesinlik belirtmeyen kaynaklara göre 1238 yılında ölmüştür. Kabrinin nerede olduğu konusunda birbirini tutmayan görüşler vardır. Evliyâ Çelebi Kayseri'de metfun olduğunu söylerken, Bağdat'ta, Konya'da veya Diyarbekir'de defnedildiğini söyleyen kaynaklar da vardır. Kirmanî'nin ayrıca Turhal'da bir makamı (türbesi) bulunmaktadır.

Hayatı büyük ölçüde menkıbevi kaynaklara dayalı olan Kirmanî, ömrünün bir kısmını Anadolu'da ve dolayısıyla Kayseri'de geçirmiştir. Tasavvuf ilminde üstadı Muhammed es-Sücasî'dir. Ünlü sufilere İbn-i Arabî (ö. 1241)'nin yakın dostu idi. Çevresinde oluşan tasavvuf halkası sebebiyle yaşadığı devrin birçok ünlü sûfisinin Evhadiye dervişlerinden olduğu kabul edilmektedir. Bunların çoğu Ahî Evran başta olmak üzere Fahreddin Irakî, Bahaüddin Toğan, Taptuk Emre, Cemaleddin-i Aksarayî ve Yusuf-i Hakikî gibi Anadolu'da yaşamış sufilerdir.

Evhadiyye tarikatında kişinin Yaradan'ın eserleri olan eşya ile meşguliyet içinde olması, eşyanın esrarını ve güzelliklerini temaşa ederek Yaradan'ın celâl ve cemâline ulaşması, iyiliklerin gizli tutulması, buna karşılık insanlar tarafından kötü bir biçimde anılmaktan çekinilmemesi (melâmet) gibi özellikler öne çıkar. Bu sebeple Kirmanî'ye bazı suçlamalar yöneltilmiştir.

Fütüvvet teşkilâtıyla da ilgisi bulunan Kirmanî'nin Ahî Evran'ın piri olduğu görüşü doğru kabul edilirse, Kirmanî'nin Anadolu'da (ilk olarak Kayseri'de) Fütüvvetin bir uzantısı biçiminde gelişmeye başlayan Ahiliğin silsilesinde yer aldığı da söylenebilir. Ayrıca varlığından ihtiyatla söz edilse de birçok kaynakta adı geçen Baciyan-ı Rum (Anadolu Bacıları) teşkilâtı, kızı (bazı kaynaklarda eşi) olduğu söylenen Fatma Bacı'ya dayandırılır.

Mikâil Bayram Anadolu Selçukluları Sultanı I. Gıyâsüddin Keyhüsrev'in hocası Mecdüddin İshak'ın hacdan Anadolu'ya dönerken birtakım ilim adamı ve sufilere beraberinde Anadolu'ya sevk ettiğini, Kirmanî'nin de Ahi Evran'la birlikte o esnada Anadolu'ya gelenlerden olduğunu söyler. Buna göre Kirmanî Anadolu'da bir Fütüvvet reisi olarak bulunmuş ve çoğunlukla da Kayseri'de ikamet etmiştir. Kayseri'de bir evlilik de yapan Kirmanî'nin burada Fatma adında bir kızı dünyaya gelmiştir. Kayseri'de bulunduğu sıralarda Türkmenlerle Selçuklu yönetimi arasında yaşanan gerginlikten Türkmen kökenli olan Kirmanî'nin de olumsuz etkilendiği ve bu şehirdeki mallarının müsadere edildiği anlaşılmaktadır.

Evhadüddin-i Kirmanî'nin kurmuş olduğu Evhadiye tarikatına ait iki tekke (zaviye) de Kayseri'de bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Eretna Devleti'nin kurucusu Alaaddin Eretna'nın 1349 yılında Kayseri'de yaptırdığı ve Köşk Medrese adıyla bilinen hangâh (tekke) ile ikincisi yine aynı şehirde Gülük Mahallesi'nde Karamanoğulları'ndan Hacı Emîr Davud'un yaptırdığı zaviyedir (Evhadiye Tekkeleri).

Takipçilerinden biri tarafından, Kirmanî'nin hayatını menkıbevi de olsa hemen bütün ayrıntılarıyla ele alan *Menâkıb-ı Evhadüddin-i Kirmanî* adlı bir eser kaleme alınmış ve bu eser Gelibolulu Muhyiddin tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir (Neşr. M. Bayram).

Rubailerinden bir örnek:

*"Ey gönül! Mademki yapılanların hesabı verilecek,
Gerçekten de nasıl bâtil ile hoşnut olabilirsiniz?
Sermayen ziyan olmadan önce kazanç ara.
Yoksa bir kere gitti mi ne fayda."*

(çev. Mehmet Kanar, 838. rubâî).

Eserleri: *Rubâiyyât*, (çev. Mehmet Kanar, 1999); *Misbâhu'l-Ervâh* (Yazma).

Kaynakça: Mikâil Bayram, Şeyh Evhadü'd Dîn Hâmid el-Kirmanî ve Evhadiyye Hareketi, Konya 1999; Kirmanî, Rubâiler, Çev. M. Kanar, 1999, s. 241; Şeyh Evhadüddin Hamid El-Kirmanî ve Menakıb-Nâmesi, Yay. Haz. Mikâil Bayram, İstanbul 2008; Nihat Azamat, "Evhadüddin-i Kirmanî", DİA, C. XI; Mustafa Keskin, "Baciyan-ı Rum (Anadolu Bacıları)", Kayseri Ansiklopedisi, C. I, 2009, s. 183-184; Kemal Göde, Eretnalılar, Ankara 1994; M. Çayırdağ, "Vakıf Kayıtlarında Hacılar", I. Hacılar Sempozyumu, Kayseri 2008.

EVLİYA ÇELEBİ'YE GÖRE KAYSERİ

Meşhur Türk seyyahı ve *Seyahatname* isimli on ciltlik eserin sahibi Evliya Çelebi 1611-1682 yılları arasında yaşamıştır. Babası saray kuyumcu başlarından Derviş Mehmed Zillî'dir. Annesi tarafından Sadrazam Melek Mehmet Paşa ve diğer bazı Paşa ve vezirlerle akrabadır. Sarayda, Enderun Mektebinde yetişen Evliya Çelebi, ömrünün büyük bir kısmını İstanbul'da, geri kalanını ise geniş Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün bölgelerinde ve komşu devletlerde yaptığı yarı resmî seyahatlerle geçirmiş ve buradaki tespitlerini bütün teferuatlarıyla yazarak Türk kültürüne çok önemli bir katkıda bulunmuştur.

1649 yılında Maraş-Göksun üzerinden Kayseri'ye gelen meşhur Evliya Çelebi şehir hakkında çok kıymetli bilgiler vermiştir. *Seyahatname* eski Türkçe ve yeni harflerle müteaddit defalar neşredilmiştir. Biz bunlardan, Topkapı Sarayı'ndaki yazma aslından bire bir olarak en son neşri olan, Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı'nın Yapı Kredi Yayınları'ndan 1999 yılında yapmış oldukları son yayını esas almış bulunuyoruz. Kayseri şehri, bu yayının üçüncü kitabının 105-113. sayfalarında yer almıştır.

Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi*'nin Kayseri'ye tahsis ettiği bölümün girişinde Kayseri'nin tarihi ve fethi ile ilgili bazı hatalı bilgiler ve efsaneler vermiş, bundan sonra “Eşkâl-i İç Kala-i Kayseriye” başlığı altındaki bölümde doğru olarak şehrin Danişmendliler tarafından Rumlar (Bizanslılar)'dan feth olunduğunu belirtmiştir. İç kale kapısının yerinin tarifinde “canib-i” değil “cenub'a (güneye) nazır” olarak okumak herhalde daha uygundur. Burada karşı karşıya bir aslan ve bir kaplan sûretleri (heykelleri)'nin olduğunu dikkatli incelemesi ile gören Evliya Çelebi, ufak bir hata yapmış olup heykellerden biri kaplan değil, ikisi de Selçuklu tarzında aslanlardır.

“Sitayiş-i Şehr-i Kayseriye” başlığı altında, ileride gezinti yerlerinde teferuatı ile bahsedeceği Kayseri-Erkiilet arasındaki Gezirler (Karpuzatan) Suyu'nun, bir başka isminin de, üzerindeki köprülerden birinden dolayı “Koyun Köprüsü Nehri” olduğunu belirtmiştir. Yine Avrupalı seyyahların aksine Kayseri şehrinin güzelliğini sık sık vurgulamaktadır. Dış kale kapılarını da şu şekilde sıralamıştır; Boyacı Kapısı, Kiçi Kapı, Asar Önü Kapısı (Sivas Kapısı olsa gerek), Odun Pazarı Kapısı (Yeni Kapı olmalı) ve At Pazarı Kapısı (Meydan Kapısı).

Mahallelerin isimlerini verdiği bölümde yazmış olduğu az miktardaki mahalleler o dönemki kayıtlarla bazı farklılıklar göstermektedir. Şehir ileri gelenlerinin saraylar arasında Atpazarı Kapısı (Meydan) yakınında bulunduğunu belirttiği Paşa Sarayı'nı Kanuni'nin vezirlerinden Gürcü Osman Paşa yaptırmış olup bugünkü Vilayet Konağı'nın yerinde idi. Burada geçen Geres Paşa, başka yerlerde “Gürs Paşa” olarak da okunmuştur. Dilaver Paşa Evliya Çelebi'nin Kayseri'ye geldiği yıllarda Kayseri mutasarrıfı idi.

Camilerden bahsedilen bölümde Ulu Camii (Cami-i Kebir)'nin Talib'in oğlu Ebi Muhammed'in camisi olduğu yazılmıştır. Minaresi doğru olarak Niksar'daki Melik Gazi Camii minaresine benzetilen cami, Danişmendlilerden Emîr Gazi'nin oğlu Mehmed (Muhammed) Gazi tarafından yaptırılmıştır. Burada yine önemli olarak Kayseri'de Mimar Sinan yapısı, şimdi yıkılmış olan Osman Paşa Camii'nin ismi verilmiştir. Hunat Camii'ne Ahund Hanım Camii demektedir. Burada bahsedilen ince uzun minareli Ulvan Camii'ni bilmemekteyiz. Yeni Camii olarak bahsettiği Kurşunlu Camii Mimar Sinan yapısı olup yanında Dilaver Paşa Sarayı'nın olduğunu söylemektedir ki bu camiden kuzeye doğru olan mahalle Dilaver Paşa Mahallesi'dir ve burada bir de şimdi yok olmuş Dilaver Paşa Camii bulunmakta idi. Demek ki mahallesinde sarayı da vardı. Gönül ve Akkaş Çorbacı Camileri sonradan hangi isimle anılmaya başlamıştır bilemiyoruz. Medreseleri anlatırken Sultan “Erbiya Medresesi”, eski baskılarda da “Eziba” olarak okunmuştur. Bu ismin “Eretna” olması gerekmektedir. Bu medrese “Köşk” ismi ile halen mevcuttur. Tekkeler bahsinde uzun uzun durduğu Celaledin-i Rumi Asitanesi (Mevlevihane), onun Kayseri'ye gelmesinden birkaç yıl önce yapılmıştır. Yine Battal Gazi Tekkesi (camii) ile Koyun Baba ve Kalenderân (Kalenderhane) tekkelerinin Bektaşî Tekkeleri olduğunu belirtir. Çeşmeler için de yazdığı Şiremitli Çeşmesi'nin “Şiremenli” olması gerekmektedir. Kışlamaz sebilide, Kayseri'de vakıf kuran ve ailesi Kayseri'de Kışlamazzâde (ağır, oturaklı) ismi ile anılan Hacı Abdi Bey'in çeşmesi olmalıdır. Yine

Evliya Çelebi çok dikkatli bir gözlemci olduğunu ortaya koyarak Kayseri sularının şehrin (doğusundan) Kezmüri (Germir) köyü önünden çıkan Kenis (Kinas) Kaynağı'ndan geldiğini tespit etmiştir. Kayseri hanlarını sayarken yine geldiği tarihlerde yakın bir zamanda Hacı Abdi Bey'in yaptırmış olduğu Kışlamazzâde Hanı'nı da saymıştır ki bu han yıkılmış olup şimdiki Ulu Camii kuzeyindeki yerinde yeni Kılınmaz İş Hanı bulunmaktadır. Gön Hanı, Kapan Hanı harap halde bugün mevcuttur. Bedesten ve çarşılar hakkında bilgi verirken iki bedestenin olduğunu (Biri yakın zamanda yıkılıp yok olmuş Selçuklu Eski Bedesteni.) söyleyip çarşıları hakkında teferruatlı bilgi verir. Tabii o devrin çarşılarının planı bugünkünden farklıdır. Mesela Uzun Çarşı'nın bugünkü Uzun Çarşı ile alâkası yoktur. Ahalinin Erciyes'in verdiği hava ile çok uzun yaşadığını mübalağa ile belirtir. Selçuklu Yalnız Göz (Tekgöz) Köprüsü'nü herhalde kitabesine göre Selçuklu Süleymanşah Dönemi'nde yapıldığı halde, bunun Osmanlı Sultan Süleyman olduğunu zannetmiş ve mimarının da Mimar Sinan olduğunu ilave ederek, Bosna'daki Mostar Köprüsü'ne benzediğini belirtmiştir. Hamamları anlatırken kale içinde biri yeni olmak üzere iki kadı hamamından bahseder. Bunlardan biri kale haricinde Güllük Hamamı olarak bilinen (şimdi harap halde) Eski Kadı Hamamı olmalıdır. Yine şimdi yıkılmış, Katıroğlu Camii karşısında bulunan Gürcü Hamamı'nı da zikretmiştir. Danişmendli Melikesi zannettiği Selçuklu Handi (Hunat, Huand, Mahperi) Hatun Hamamı hakkında bir efsaneden bahsetmiş, Hüseyin Paşa dediği ve isabetli olarak Mimar Sinan yapısı olduğunu belirttiği Hüseyin Bey Hamamı'nın diğer adı Meydan (halk arasında da Çömlek) Hamamı olduğu halde, aşağıda ayrı bir hamam imiş gibi bir daha Meydan Hamamı'ndan bahsetmiştir. Paşa Hamamı da tabii ki Kurşunlu Camii külliyesinden Ahmet Paşa (Hacı, Doğancı)'nın hamamıdır. Eski Pamukçular Hamamı'nın Sultan Hamamı olduğunu tahmin etmekteyim. Zira bu hamam etrafı eskiden beri Pamukçular Çarşısı'dır. Geres (Gürs) Paşa Hamamı hakkında malumatımız bulunmamaktadır. Tekke yakınında (Tekke önü) Müftünün Yeni Hamamı ise şimdi harabesi kalmış, Güpgüp Vakfı'na ait Setenönü Hamamı (eski kayıtlarda adı Yeni Hamam) olmalıdır. Yine konak hamamları olduğunu da söylüyor ki doğrudur, Güpgüpoğlu, Zennecioğlu hamamları gibi. Kiliselerden bahsederken Yahudilerin ibadethanesinin olduğunu belirtmesi dikkat çekicidir ve bu bilgi şüphelidir. Kayseri'nin Sarı Sahtiyanını (deri), pastırması ve sucuğunu övdükten sonra mesire yerlerinden Hırsırık, Mevlevihane, Bektaşî Tekkesi (Battal), Namazgah (Şimdi Devlet Hastanesinin bulunduğu yere yakın.), Alaaddin Köşkü (Önemli, Keykubad Dağı önündeki, şimdi Şeker Fabrikası gölü ve kaynakları, eski Alaaddin Keykubad Sarayı'nın yeri.), İmrülkays'ın gömülü olduğu Ases Dağı (Ali Dağı), Ziyaretçiler (Züvvar) Köşkü (Sultan Kabirleri civarında dediğine göre Eratnalı sultanların yattığı Köşk Medresesi civarı, Köşk Dağı olsa gerek), Oğlan-cık (Argıncık) ve yakınında Haydar (Bey) Köşkü, Erciyes Dağı'nda Baba Rüten Yaylası (Tekir Yaylası), Yuvarlak Dede kurbunda Kuşçu Paşa (Doğancı Hacı Ahmet Paşa) Tepesi'nde Cirit Meydanı (Burasının şimdiki Gültepe Parkı'nın yeri olduğunu zannetmekteyim, Tavlusun'da da bir Yuvarlak Dede ziyaretgâhı vardır.), şehrin doğusunda... Köşkü (Yine Köşk Medresesi olmalı.), Yılanlı Dağ'ında Koyun Baba Tekkesi (Bugün sonradan yapılmış türbe ve su kuyusu mevcut.), Efza (ömür artıran) Mesiresi (Üzerinde çok durduğu bu yerin yine Keykubad Çiftliği yani Şeker Gölü olduğu muhtemeldir, Sultan mezarından kasıt ise burada halkın Alaaddin Keykubad'ın mezarı dediği bina kalıntısı olsa gerek. Gerçekten büyük Sultan burada vefat edince, cesedi Konya'ya nakledilmek üzere tahnit edilmiş, ihtimal ki iç organları buraya defnedilerek onun ikinci mezarı olmuştur.)'nin isimlerini büyük bir vukufla zikretmiştir. Evliya Çelebi şehirdeki ziyaretgâhları anlatırken Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizi'nin H 474 / M 1081/1082'de öldüğünü yazıyorki tamamen yanlıştır. Bizim tespitimize göre 1244 yılında vefat etmiştir. Yine Evhadüddin-i Kirmani'nin Sultan Erebiya Medresesi yakınında medfun olduğunu yazmıştır. Evhadüddin-i Kirmanî, Bağdat'ta medfundur. Ancak yanlış olarak Sultan Erebiya diye yazılı olan Sultan Eretna, buraya yaptırdığı medresesini (tekkesini) Evhadî Dervişlerine tahsis etmiştir. Kendisinin, hanımının ve çocuklarının mezarı da içerisinde. Evliya Çelebi'nin bunlar için verdiği ölüm tarihi de şüphelidir. Davud-ı Kayseri'nin mezarının da yine Kayseri'de olduğu belirtilmiştir. Bu zat Orhan Bey zamanında İznik'te yapılan ilk Osmanlı medresesine müderris olmuş ve mezarı da orada bulunmaktadır. Meşhur Selçuklu Dönemin ulemasından ve Kayseri'deki Pervane Bey Medresesi'nin ilk müderrisi olan Khudbeddin Şirazi'nin de mezarının Kayseri'de olduğunu zikretmesi dikkat çekicidir. Yoğun Burç (Yanlışlıkla Buğdan Burç olarak okunmuş,) yakınında Şeyh Hazreti İshak ziyareti olarak bahsettiği bina önemlidir. Gerçekten Yoğun Burç'un güneybatısında, Kiçikapı'ya giden yolun güneyinde bulunan Ebu İshak Alemdarî Tekkesi'nin yüksek tonozlu yapısı, şehirde Sahibiye Mahallesi'ndeki Kalenderhane gibi

ev olarak kullanılırken yakın zamanda yıkılıp ortadan kalkmış ve şimdi burada tarikatın son şeyhlerine ait mezarlar kalmıştır. Şeyh Hamid İbni Musa el-Kayseri yani Hamid-i Veli (Somuncu Baba)'nin mezarı da Darende'de olduğu halde burada gösterilmiştir. Ancak Kayseri'nin Akçakaya köyünden olan Şeyh Hamid-i Veli'nin babası Musa Kâni'nin mezarının Hunat Medresesi yakınında olduğunu eski evliya kabirlerine ait listeler belirtirler. Sinaneddin Yusuf'un da Danişmendli ailesinden olan Selçuklu hizmetine giren Yağıbasan oğlu Emîr Sinaneddin Yusuf olması ihtimal dâhilindedir.

Molla Sefer bin Muhammed Kapanî, Kayseri'de vakıf sahibi Sefer bin Yevmü'l- hayr olmalıdır.

Kaynakça: Evliya Çelebi Seyahatnamesi, hzl. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, YKB Yay. İstanbul 1999, 3. Kitap, s. 105-113.

FEYZİOĞULLARI

Torunları bugün de devam eden Kayseri'nin önemli ailelerinden birisidir. Ailenin ifadesine göre; Feyzi-oğulları Sarıköklü Aşiretine mensup olup ilk unvanları Bahçeciklîzâdeler” idi. Ailenin ilk ileri gelenleri Mehmed Selvi Bey ve oğulları, Hasan ve Hüseyin (Hasum) Beyler olup bu iki kardeşe ait Hacılar çevresinin vakfedildiği 1278/79 tarihli bir vakfiyeleri bulunmaktadır. Kayıtlarda bu aileden Feyzîzade Hacı Mehmed Efendi'nin ismine, III. Selim Dönemi'nde 1789 yılında Fransız (Napolyon) Muharebesi için Kayseri'nin diğer eşrafından olan Güpgüpzade (Güpgüpoğulları) Hacı Bekir, Gavremzade (Gavremoğulları) Salih, Hacı Dalyan, Çanakçıoğlu Hacı Süleyman, Akkaş ve Kaytazoğlu Ağalar'la birlikte 600 kişilik süvari hazırlayıp Şam tarafına sevk edilmesiyle ilgili ferman vesilesiyle tesadüf edilmiştir. 1799'da Hacı Mehmed Efendi, Emîr Ağazade (Emirağaoğulları) Mehmed Emin Efendi'nin azli üzerine Kayseri Nakibül-eşraf kaymakamlığına (Kayseri'deki Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin soyundan gelen Seyitlerin listelerini tutup işlemlerini yapma memurluğu) tayin edilmiştir. 1814 yılında herhalde Hacı Mehmed Efendi'nin vefatı üzerine bu görev Osman Efendioğlu Molla Zahid Efendi'ye verilmiştir.

1815 yılında Tuna sahillerindeki kalelerin tamirâtı için Kayseri'nin hissesine düşen on bin kuruşu toplamak için şehirde eşraftan oluşturulan geniş heyet içerisinde Feyzi Efendizade Fethullah Efendi'nin adı geçmektedir. Fethullah Efendi, Feyzi Efendizade Hacı Mehmed Efendi'nin oğludur. İlmiyeden yetişmiş, Akşehirli Hafız Osman Efendi'den ders almıştır. Aynı zamanda şair olup şiirlerinde “Fethi” mahlasını kullanmıştır. 1815 yılında Setenönü'nde bulunan ve Deli İbrahim Ağa'nın mülkü olan Yeni Hamam, adı geçen Mısır'da vefatı üzerine satışa çıkarılmış ve hamamı dört hisse olarak sekiz bin kuruşa Osman Efendioğlu Molla Zahid Efendi, Feyzi Efendizade Fethullah Efendi, Güpgüpzade Hacı Bekir Ağa ve Akçakayalı Abbaszade (Akçakayalıoğulları) Salih Ağa satın almışlardır. Hamam bugün diğer hisseler istimlak edilerek Güpgüpzade Hacı Bekir Ağa Vakfına mal edilmiştir.

1817 senesinde Kayseri Mutasarrıflığına tayin edilen Hacı Bekir Paşa, Rum ve Ermenilerden vergi toplanmasında yolsuzluklarını gördüğü şehir ileri gelenlerinden Osman Efendioğlu Molla Zahid, Feyzizade Fethullah Efendi ve Akçakayalızade Salih Ağa'yı tutuklatmış, her birinden otuz ikişer kese akçe ceza almış ve bir daha resmi işlere karışmamak üzere kefil olarak serbest bırakmışsa da onları takibe devam etmesi üzerine Salih Ağa ve Fethullah Efendi Kayseri'den ayrılıp Adana'da bulunan yakınları Cabbarzade (Çapanoğulları) Mehmed Paşa'ya sığınmışlardır. Fethullah Efendi buradan İstanbul'a gitmiştir.

1820'de Kayseri'de meydana gelen meşhur Akbıyık oğlu Hasan Ağa (Akbıyık oğlu Hasan Ağa Vak'ası) isyanından önce Müftü Hacı Halil Efendi ile birlikte Gesi köyüne çekilen Fethullah Efendi'yi bir kısım zevat, Kayseri'ye dönmek üzere ikna etmişler, şehre dönen Fethullah Efendi, Zekayi Bey (Şimdi Serçeözü) Mahallesi'nde bulunan konağına şehir eşrafını toplayıp durumu müşavere ederken, Temmuz'un dokuzunda Hasan Ağa'nın başında bulunduğu 500 kişilik eşkıya, konağı basmış ve iki taraf arasında çok kanlı bir mücadele başlamıştır. Bu esnada şehirde mütesellim (Mutasarrıf Vekili) olan eniştesi Akçakayalızade Salih Ağa'ya gizlice haber gönderip imdat isteyen Fethullah Efendi, şehrin en büyük amiri ve bu

hadiselere talep olmasa dahi müdahale edip eşkıyayı defederek mazlumları kurtarmak görevi olan Salih Ağa'dan, üstelik eniştesi olduğu hâlde bir cevap alamamıştır. Bu kanlı baskında konağın duvarını delerek içeri giren eşkıya, ağalardan Güpgüpzade Hacı Bekir, Fethullah Efendi'nin oğlu Adil, yeğeni Nazif, Tosunbayraktar, Gesili Bey'in yeğeni ve bunlarla beraber yirmi kadar eşrafı ve konak halkını kılıçtan geçirmişler ve konağı yakmışlardır. Fethullah Efendi bir ata binerek kapıdaki iki şahsı kurşunla öldürüp dışarı çıkabilmiş ve doğruca, bu hengâmede Akçakaya'daki çiftliğine çekilen eniştesi Mütesellim Salih Ağa'nın yanına sığınmak istemişse de ondan yüz bulamayınca, Hisarcık'a bir adamının yanına kaçmış, ancak o adam da kendisine ihanet ederek şehirdeki eşkıyalara Fethullah Efendi'yi haber vermiştir. Onlar da gelip zavallı Fethullah Efendi'yi teslim almışlar ve yolda başını kesip mızrağın ucuna takarak şehirde do-laştırmışlardır. Müftü Hacı Halil Efendi'yi de kaçıttığı konağın yakınındaki mescitte katletmişlerdir.

Fethullah Efendi'nin kalan küçük ve tek oğlu Hilmi Efendi, konak hizmetkârlarından bir kadının “Bu çocuk Ağaların değil, benim çocuğumdur.” diye kucağına bastırıp merhamet dilemesi üzerine kurtulmuştur. Hilmi de babası gibi şairdir. Çifte Medrese önündeki çeşme kitabesi ona aittir.

Kayıtlarda 1832 yılında aileden Feyzi Efendizade Hacı Emin Ağa'nın adı geçmektedir. 1872 Vergi Tahriri'nde Kayseri'nin çeşitli mahallelerinde aile fertlerinin isimleri bulunmaktadır. Feyzioğulları ailesi bugün de devam etmektedir. Sait Azmi Feyzioğlu Atatürk zamanında Kayseri Milletvekilliği yapmıştır. Oğlu Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu Kayseri Milletvekili, önemli politikacı ve devlet adamıdır. Aile Prof. Dr. Bedii Feyzioğlu, Feyzi Feyzioğlu gibi ilim adamları ve Necmettin Feyzioğlu gibi bir belediye başkanı çıkarmıştır. Eski konaklarının yakınında bulunan Necmettin Feyzioğlu'nun evi, Kültür Bakanlığınca istimlak ve restore edilerek kütüphane hâline getirilmiştir.

Kaynakça: A.Nazif, Mir'at (Palamutoğlu), s.169-182; Cömert, 19.Y. Kayseri, s. 166, 207, 228, 229, 231, 232; Mehmet Çayırdağ, “Vakıf Kayıtlarında Hacılar”, I. Hacılar Sempozyumu 11-13, Mayıs 2007, Kayseri-2008, s. 175-186.

GAVREMOĞULLARI

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Kayseri'de öne çıkmış önemli ailelerden birisidir. Ailenin ilk önemli şahsı olup aynı zamanda vakıf sahibi olan Gavremzade Hacı Abdülkadir Ağa'nın ismine 1730 yılında Kayseri Şer'iyye Sicilleri'nde rastlanmaktadır. Bu tarihte Gavremzade Hacı Abdülkadir Ağa'nın Zennecioğulları ile birlikte Kayseri'de ikiye ayrılan eşraftan, meşhur mütegalibe Âyan Emir Ağa (Emir Ağa oğulları) tarafında olduğunu görmekteyiz. Kayseri'de ortaya çıkan bu davaları halletmek üzere İstanbul'dan gönderilen Divan-ı Hümayûn çavuşlarından Süleyman Ağa'yı bu grubun dövüp yaralamaları ve İstanbul'a dönen Süleyman Ağa'nın burada aldığı yaralar sebebiyle kısa bir süre sonra ölmesi üzerine, 1730 tarihli fermanla Emir Ağa, Zennecizade Osman ve Mustafa Ağalar ve Gavremzade Hacı Abdülkadir Ağa tutuklanarak İstanbul'a götürülmüştür.

Hayatında dört defa vakıf kuran Gavremzade Hacı Abdülkadir Ağa, ilk vakfını 5 Şubat 1734 yılında yazdırdığı vakfiyeyle kurmuştur. Burada kendisini, Kayseri'de Fatih Sultan Mehmed Döneminde Mutasavvuf, Şair Şeyh İbrahim Tennûrî neslinden olduğunu belirtip ismini Şeyh Safi evladından Seyyid Şeyh Hacı Ali'nin oğlu Seyyid Hacı Abdülkadir olarak yazdırmıştır. Kayseri'de birçok önemli ailenin Şeyh İbrahim Tennûrî ile bağlantısı bulunmaktadır. Şeyh İbrahim Tennûrî'ye Fatih Sultan Mehmed tarafından verilen muafiyet (Onun ve evladının vergiden muaf olması) fermanı, sonra gelen bütün padişahlar tarafından da tasdik edilmiş. Vakfiyede de belirtildiği üzere, Hunat Mahallesi'nde şimdiki Saraceddin Medresesi'nin güneyinde sonradan Mollaoğulları'na geçen bir sofa, bir tabhane, bir harem odası, bir kiler, bir hamam, bir burma çeşme, bir mutfak (matbah), iki köşk, bir havlu, bir bahçe ve haricinde iki oda, bir seyrangâh ve altında bir ahırla avludan müteşekkil büyük bir evi (konağı) bulunmaktaydı. Bu ev bugün yıkılmış olup son yirmi senede tamamen ortadan kaldırılmıştır. Ancak bu evin güneybatısında bulunan ikinci evinin kalıntıları, mülkiyeti ailesinden bazı şahıslar elinde bulunmak üzere bugün mevcuttur. Bugün evladı elinde devam eden vakfının (mülhak vakıf) mütevellileri, ahşap zarflarıyla

ünlü, bu iki önemli eski Türk evi ile ilgilenmemişlerdir. Abdülkadir Ağa'nın vakfiyesinde karısı Ahmed kızı Fatma'dan ve mütevellinin okuması için bıraktığı Hafız Osman Hattı Kur'an-ı Kerim'inden bahis bulunmaktadır. Abdülkadir Ağa ikinci vakfını, 15 Ocak 1736 yılında kurmuş ve yeni edindiği mülkleri evvelki vakfına ilave etmiştir.

1730 tarihinde aralarında çıkan anlaşmazlığı halletmek üzere İstanbul'dan gelen görevlinin dövülmesi esnasında aldığı yaralardan dolayı daha sonra ölmesi üzerine Gavremzade dâhil bütün suçluların İstanbul'a götürüldüğünü yukarıda belirtmiştik. 1749'da aynı şahısların Kayseri'de tekrar karşı karşıya gelmesi ve ahaliye bir kısım zulümlerin yapılması üzerine bunlardan Emir Ağa'nın tekrar mahkeme edilip cezalandırılması yoluna gidilmiştir.

1736 yılından beri Kayseri'de devlet tarafından mütesellimliği (Mutasarrıf Vekili) kabul edilen Emir Ağa namılı Mehmed'in halka zulmü devam ediyordu. Emir Ağa 1748 yılında Kayseri Mahkemesinden Kâtip Seyyid Süleyman, Gavremoğlu Seyyid Abdülkadir ve Mehmed Kethüda adlı kimseleri kendi evine götürüp ahali için hazırlattığı defterlere üç dört kat zamlı vergiler yazdırmış ve bunları zorla toplayarak fazlalıkları da kendisi almıştır. Gavremoğlu Abdülkadir Ağa, Aralık 1762'de üçüncü vakfiyesini ve 14 Ağustos 1768'de dördüncü vakfiyesini yazdırmıştır. Bu son vakfiyesinden ilk karısı Fatma Hatun'un vefat ettiğini, Nesli Hatun isimli yeni zevcesinin bulunduğunu öğrenmekteyiz. Yine bu vakfiyede, önce mütevellî tayin ettiği büyük oğulları Seyyid Ali ve Seyyid Ahmed'in vefat ettiklerini, onların yerine kalan diğer oğulları Seyyid Mehmed ve Seyyid Salih'in müştereken mütevellî olmalarını şart koştuğunu görmekteyiz.

1798 yılında devam eden Fransa (Napolyon) Harbi için Kayseri'den toplanacak 600 adet süvarinin teçhiz edilmesiyle görevlendirilen Kayseri eşrafı içerisinde Gavremoğlu Hacı Salih Ağa'nın da ismi geçmektedir. Hacı Salih Ağa'nın (Abdülkadir Ağa'nın oğlu) vakıf ve mülk sahibi olarak ismi Güpgüpoğlu Hacı Mustafa Ağa'nın 1806 ve 1814 tarihli vakfiyelerinde de geçmektedir.

Gavremoğlu ailesinden XIX. yüzyılda "Şeyh" mahlaslı Şeyh İbrahim Ağa divan sahibi şair olarak tanınmıştır. Divanı henüz basılmamış olan şairin bazı şiirleri yayımlanmıştır. 1872 Vergi Tahriri'nde Kayseri'nin Hunat (Gavremzade) Mahallesi'nde aile fertlerinin ismi geçmektedir. Gavremoğlu Vakfı, bugün devam eden mülhak (evlat elinde idare edilen) vakıflardandır. Şimdiki mütevellisi Naci Gavremoğlu'dur. Naci Gavremoğlu'ndan bir önceki mütevellî Yılmaz Gavremoğlu vakfa çok hizmet etmiş, haksızlıkla özel şahıslara geçen vakıf mülkleri hakkında davalar açarak onları tekrar vakfa kavuşturarak âdeta vakfın ikinci kurucusu olmuştur.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu), s. 146, 151, 159; Emir Kalkan, Çağlar Boyunca Kayseri Şairleri, Kayseri 1988, s. 45; Cömert, *19. Y. Kayseri*, s. 238, 243, 244; Mehmet Çayırdağ, *Kayseri'de Güpgüpzâde Hacı Mustafa Ağa Vakıfları (1806-1814)*, Kayseri 2002, s. 53; Doç. Dr. Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailenin Âyanlıkları Ele Geçirışleri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu", *Belleten*, S. 186, s. 683; *Osmanlı* İmparatorluğunda Âyanlık, TTK yay., Ankara 1994, s. 165 (Bura'da Gavremoğlu, Gurumoğlu olarak okunmuştur.).

GÖN HANI

Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanının veziriazamlarından Pir Mehmed Paşa'nın Kayseri'de yaptırdığı han. Kapalı Çarşı içerisinde Vezir Hanı, Uzun Çarşı ve Urgancılar Çarşısı arasında yer alan ve bugün çok harap halde olan hanın kalıntılarından iki katlı olduğu anlaşılmaktadır. Orijinal girişi ve kapısı hâlen mevcuttur. Binanın bir kısmının üzerine sonradan Güngörmez Minareli Mescidi yapılmıştır. Halen evladı elinde idare edilen mülhak bir vakıf olan hanın şahıslara geçmiş kısımlarının kamulaştırılarak restore edilmesi gerekmektedir. Pir Mehmed Paşa Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 1991 numaralı defterin 165. sayfasında kayıtlı bulunan H 927/M 1521 tarihli vakfiyesinin Kayseri ile ilgili kısmında; Kayseri'deki vakıflar ile ilgili olarak; Kayseri'de hududu ahali tarafından bilinen, önünde dükkânları ve tartı yeri olan Yeni Han'ın tamamı, bahsedilen hanın kapısı yakınında bir dükkân, Hallaçlar (Pamukatan) Çarşısı'nda bir dükkân, kayıtları bulunmaktadır. Görüldüğü gibi vakfiyede han "Yeni Han" olarak geçmektedir. İçerisinde daha çok deri ile ilgili işler yapıldığından han, deri hanı anlamında "Gön Hani" ismini almıştır. Pir Mehmed Paşa Osmanlı tarihinin büyük vezirlerinden biridir. Türk asıllı olup Cemaleddin Aksarayi soyundandır. Mehmed Paşa, Yavuz Sultan Selim'in son, Kanuni Sultan Selim'in de ilk veziridir. 1518'de veziri âzam olmuş, 1522'de Kanuni tarafından emekliliğe sevk edilmiştir. Dokuz buçuk yıl bu şekilde yaşadktan sonra 1532'de devşirme vezirlerin düşmanlığı ile zehirlenerek hayatı son bulmuştur.

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, "Kayseri Kapalı Çarşısı", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2006, s. 161; Mehmet Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, (çev. Seyit Ali Kahraman), İstanbul 1996, C.IV; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul 1971, C. II, 5; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II. Ankara 1998.

GÜLÜK ŞEMSEDDİN

Kayseri'de Gülük Camii'ni H 735/ M 1335 yılında onarıp buraya büyük vakıf araziler bağlayan şahıs. Gülük Camii ve Medresesi bir Danişmendli eseri olup Anadolu Selçukluları'ndan I. İzzeddin Keykavus zamanında 1210 yılında Danişmendli ailesinden Adsız Elti Hatun, herhalde depremden harap olmuş camiyi yeni baştan onartmış ve camiye isminin yazılı olduğu kitabenin bulunduğu köşe kapısını ilave etmiştir. Bu onarımda camiinin yeni baştan yapıldığını, restorasyonda gördüğümüz orijinal haldeki medrese kısmı ile temelde olan kot farkından anlamış bulunuyoruz. İlhanlılar Dönemi'nde 1335 yılında Gülük Şemseddin'in yaptığı onarımda ise Haluk ve Beyhan Karamağralı'nın görüşlerine göre meşhur çini mihrap ilave edilmiştir. "Gülük" ismi ile anılan külliye dâhil hamam ise eski kayıtlarda "Eski Kadı Hamamı" ismi ile anılmıştır. Bu kadının 1542 yılında Cami-i Kebir yanına "Yeni Kadı Hamamı"nı yaptıran Kadı Bedreddin Mahmud'dan önce şehirde kadılık yapan Kadı Şemseddin Mehmed olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır.

"Gülük" ismi Moğollar tarafından kullanılan isim ve unvanlardan olup, İlhanlı hükümdarlarının çoğunun paralarında Uygur yazısı ile Moğolca, güçlü kuvvetli anlamındaki bu unvan yazılmıştır. Gülük Şemseddin'in vakfiyesini yazdırdığı tarihler Anadolu'nun Müslüman olmuş İlhanlı Sultanlarının umumi valileri ile idare edildiği bir dönemdir. 1335 tarihinde Anadolu'da İlhanlı Sultanı Ebu Said Bahadır Han'ın valisi olarak Celayir Şeyh Hasan bulunuyor, ancak o aynı zamanda Irak'ta kuracağı Celayirli Devleti'nin başında bulunduğu Anadolu'yu, ilerde kendi adına Sivas merkezli bir devlet kuracak olan Emir Eretna vekâleten idare ediyordu. Moğol valileri genellikle Kayseri'de oturuyorlardı. Yine bu tarihlerde meşhur seyyah İbn Batuta Kayseri'ye gelmişti.

Alameddin oğlu Gülük Şemseddin H 735/ M 1335 tarihli vakfiyesinin girişinde Cenabı Hakk'a hamd ü sena ve Hz. Peygamber, onun al ve ashabına selât ü selamdan, vakıf yapmanın gerekliliği hakkındaki bir ayet ve hadisten sonra vakfettiği arazilerin tarifine geçmiştir. Bunlar: Şehir yakınında Arabcıklar ve Eski Kale ile çevrili Gelücek arazisi ile doğusu Eneklisü Deresi, güneyi umumi yol ve terazi, batısı Ta-

raklı denilen tepe, kuzeyi Tul (uzun) Arazi denilen çorak arazi ile çevrili Eski Şehir arazisi: Kireçhane yakınındaki Demirci Tarlası namındaki bir tarla: Bostancı Çelebi (Ambar) yanındaki bir tarla; Gediriç (Gediris) Nahiyesi altında Dermanpara namındaki bir tarla, Babanlı (Yabancı?) Tarlası yanında bir tarla: Talas köyü tepesi yanında bir tarla: Çağsak semtindeki bir tarla ile Ağcakaya (Akçakaya) köyü yakınındaki Menücek Mezraası (ekinliği) dir.

Bütün bu arazinin gelirlerini Gülük Şemseddin bin Alameddin Camii (Gülük Camii)’nin imam ve hatibine vakfetmiştir. Vakfı değiştirmek isteyebileceklere beddua ile sona eren vakfiyenin tarihi 1 Cemaziyelâhir H 735 / M 27 Ocak 1335 olarak belirtilmiştir.

Gülük Şemseddin’in vakfettiği arazi bugün de bilindiği üzere şehrin Eskişehir (Battal) bölgesi ile Demirci Yazısı Bölgesi’nde bulunuyor idi. Buralardaki arazinin bir kısmı özel şahıslara geçmiş, gecekondular işgali ve tehdidindeki Eskişehir’de bulunan büyük bir bölüm, yanında bulunan Taceddin Vakfı arazisi ile birlikte vakıfların belediye ile yaptığı anlaşma neticesi merkezlerdeki iş ve konut parselleri ile takas edilmiştir. Ancak vakfiyede geçen Bostancı Çelebi Vakfı’nın arazisi bulunan Ambar yakınındaki tarla, Gediris Bağları altındaki tarla, Yabancı’daki tarla ve Talas’taki tarla ile Akçakaya’daki mezradan bugüne intikal eden olmamıştır.

Vakfiyede geçen Arabcıklar Araplar Geçidi, Eski Kale’de Taşlı Burun’daki eski kale veya daha doğrusu Beştepeler’deki sırtlardan gecekondular önleme bölgesi içine giren, bugün yok olmuş eski kale olmalıdır. Demirci Yazısı, Gediris Yabancı (Çifilik olarak) ve Çağsak (Yılanlı Dağ’ın doğusu) isimleri bugün yaşamaktadır. Bostancı Çelebi isminden XIV. yüzyılda bahsedilmesi de önemlidir. Bilindiği gibi Kayseri’deki mutasavvıflardan Bostancı Çelebi’nin dergâhı ve mezarı Küllü köyünde bulunmakta idi.

Gülük Şemseddin’in bir kölesinin ve yük taşıyan merkeplerinin de içinde rol aldığı, vakıf arazisinin bulunduğu Eskişehir semtindeki tıslımlı, gizli bir mağaradan edindiği define (altın) ile bu vakıfları yaptığı hakkında Kayseri’de bir efsane anlatılmaktadır.

Kaynakça: H. Edhem, *Kayseri, (Göde)*; A. Nazif, *Mir’at* (Palamutoğlu); Faruk Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. I, 1969; Kemal Göde, *Eretnahılar*; Denктаş, *Su Yapıları*; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri Şehrinin Yeri ve Kalesi’nin Tarihi Değişimi”, *Kayseri Müzesi İl Yıllığı*, S. 1; Ömer Diler, *İlhanlı Sikkeleri*, İstanbul 2001.

GÜPGÜPOĞULLARI

Kayseri’de XVIII. ve XIX. yüzyıllarda önem kazanmış ve vakıflar kurmuş bir ailedir. Aileden büyük bir malvarlığına sahip olmuş ve ayrı ayrı vakıflar kurmuş iki kardeş Güpgüpzade Hacı Bekir Ağa ile Güpgüpzade Hacı Mustafa Ağa şehirdeki ilk âyanlar olan Emir Ağalar, Zennecizadeler ve Kalaycıoğulları’ndan sonra eşraf arasında yerlerini almışlardır. Güpgüp; ağır, oturaklı adam manasında mahallî bir terimdir. Aynı şekilde yine aynı manaya gelmek üzere şehirde Kığlamaz veya Kığnamaz (Kıpırdatılamaz, ağır, oturaklı) zade ailesi de meşhur olmuştur. Kardeşlerden büyük olan Güpgüpzade Hacı Ebubekir Ağa ve kardeşi Hacı Mustafa Ağa vakfiyelerinde kendilerini Kayseri’deki büyük mutasavvıflardan Şeyh İbrahim Tennûrî ahfadından Hacı Ömer Ağa’nın oğlu Musa’nın oğlu Seyyid Mehmed Ağa’nın oğulları olarak göstermektedirler. Şeyh İbrahim Tennûrî, Fatih Sultan Mehmed devrinde yaşamış iki manzum eseri olan büyük bir velidir. 1482 yılında vefat etmiş olup türbesi şehirde kendi adıyla anılan (Şih, Şeyh) Camii yanındadır. Türbesini, kitabesine göre II. Bayezid yaptırmıştır. Şeyh İbrahim Tennûrî, Fatih gibi meşhur Mutasavvıf Akşemseddin’in müridi olmuş ve Sultan’a eser takdim etmiştir. Fatih Sultan Mehmed’de, onun ve evladının vergiden muaf olması için bir muafiyet fermanı vermiş ve bu ferman kendisinden sonra bütün padişahlarca tasdik edilmiştir. Kayseri’deki birçok önemli aile onunla mensubiyet kurmuştur.

Kayseri Şer’iyye Sicilleri’nde Güpgüpzade Hacı Bekir Ağa’dan 1798 yılında bahis bulunmaktadır. Bu tarihte Fransa (Napolyon) Muharebeleri için Şam cihadına gönderilmek üzere Kayseri’den hazırlanacak 600 atlının teçhizi için şehirde oluşturulan heyette ismi geçmektedir. Yine 1815 yılında Tuna Nehri kıyılarındaki kalelerin tamiri için Kayseri’den toplanacak yardım işinde görev alan Kayseri eşrafı arasında Güpgüpzade Hacı Bekir Ağa da bulunmuştur.

Hacı Bekir Ağa sahip olduğu çok büyük miktardaki gayrimenkullerini ilk defa 15 Aralık 1802 yılında vakfetmiş, sonra 22 Ekim 1807, 4 Mayıs 1814 ve 5 Mart 1820 tarihlerinde yeni emlak ilaveleriyle üç defa daha yenileyerek bütün bunlara ait dört vakfiye yazdırmıştır. Kardeşi Hacı Mustafa Ağa da ilk defa 14 Nisan 1806 tarihinde vakfını kurmuş, 5 Mayıs 1814 yılında buna yeni emlak ilave ederek ikinci vakfiyesini yazdırmıştır. Hacı Mustafa Ağa’nın vakfiyelerinde, anneleri Şerife Raziye Hanım’dan, erken ölen kardeşleri Hacı Ömer Ağa’dan, kız kardeşleri Şerife Fatma Hatun’dan bahis bulunmaktadır. Hacı Mustafa Ağa 1 Aralık 1818 yılında vefat etmiştir. Hacı Mustafa Ağa’nın Evi, Kurşunlu Camii’nin kuzeyindeydi. Çok teşkilatlı bir konak olan bu ev, çevresiyle birlikte 30 yıl kadar önce imar faaliyetleri içerisinde yıkılarak ortadan kaldırılmıştır.

Güpgüpzade Hacı Bekir Ağa son vakfını yaptığı 1820 yılında Kayseri’de vukua gelen meşhur Akbı-yıkoğlu Hasan Ağa’nın başlattığı eşkıyalık hareketi esnasında şehir ileri gelenleriyle toplantı yaptıkları Feyzizade Fethullah Efendi’nin Konağı’nda 9 Temmuz 1820 Cuma günü, konağın eşkıyalar tarafından basılması üzerine öldürülmüştür. Kendi evi şimdi Etnoğrafya Müzesi olan Güpgüpoğlu Konağı idi. Ancak ailenin asıl evleri vakfiyelerine göre İç Kale içinde idi. Kayseri’de bugün de Hacı Efendi Çarşısı olarak bilinen Kapalı Çarşı’nın bir bölümü bu aileye ait dükkânların olduğu kısımlardır.

Güpgüpoğlu ailesinden bu iki kardeşten sonra gelen meşhurlar şunlardır:

Hacı Efendi: Vakıf kurucusu Hacı Mustafa Ağa’nın oğludur. Şairdir ve şiirlerinde “Müştak” mahlasını kullanmıştır

Ahmed Midhat Efendi: Hacı Efendi’nin oğludur. Mülki idarede görev alıp çeşitli kaymakamlıklarda ve mutasarrıflıkta bulunmuştur. Klasik Türk Musikisi’nin önemli bestekârlarından biridir. 1931 senesinde vefat etmiştir.

Ferruhaa Güpgüp: Cumhuriyet Dönemi’nin ilk kadın milletvekillerindendir. 1952 yılında vefat etmiştir.

Prof. Dr. Bedii Necmettin Feyzioğlu: İktisatçıdır. 1961 Anayasası’nın hazırlanmasında Milli Birlik Meclisi’nde görev almıştır.

Prof. Dr. Feyzi Necmettin Feyzioğlu: Hukukçudur. 1983 yılında uçak kazasında hayatını kaybetmiştir.

1872 Vergi Tahriri’nde Kayseri’nin çeşitli mahallelerinde ve çarşılarında aile fertlerinin ismi geçmektedir.

Mülhak (aile elinde idare edilen) vakıflardan olan Güpgüpoğlu vakıflarının Hacı Bekir Ağa Vakfının bugünkü mütevellisi Mimar Aytımur Güpgüpoğlu, Hacı Mustafa Ağa Vakfının mütevellisi de Mühendis Rifat Güpgüpoğlu’dur.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir’at* (Palamutoğlu), s. 159, 169, 175, 187; İlyas Gökhan, *Kayseri’nin 191 Numaralı Şer’iye Sicili, 1820-1821-1822*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1994, s. 56, 81, 82, 86, 87; Cömert, *19. Y. Kayseri*, s. 60, 63, 66, 97, 211; Mehmet Çayırdağ, *Kayseri’de Güpgüpzade Hacı Mustafa Ağa Vakıfları (1806-1814)*, Kayseri 2002.

GÜRCÜ HAMAMI

XVI. yüzyılda Kayseri’de valilik yapan Osman Paşa (Gürcü)’nın Mimar Sinan’a yaptırdığı eserlerden biridir. Hamam Bankalar Caddesi’nin devamında, İnönü Bulvarı’na çıkış noktasında solda, Samurağa İşhanı ve Büyük Otel’in yerinde idi. Hamam’ın çevresi de hamamın isminden dolayı Gürcü Mahallesi, buradaki surlardan çıkış da Gürcü Kapısı ismini aldı. Hamam burada bulunan şimdi yok olmuş eski surların iç tarafında idi. 1649 yılında Kayseri’ye gelmiş bulunan Evliya Çelebi bu hamamın “İç Kale (Kale İçi)’ de biricik aydınlık hamam” olduğunu belirtmektedir. 1721 tarihli *Kayseri* Şer’iyye Sicili’nde, hamamın Osman Paşa’nın Kayseri’de yaptırmış olduğu caminin vakfı olduğu kayıtlıdır. Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü’nde bulunan 1893 tarihli evraka göre harap halde olan bu hamamın yerinin 1932 yılında arsa hâlinde olduğu, 1960 yılında da bu yerin mübadele ile vakıflardan belediyege geçtiği kayıtlıdır.

Osman Paşa, Mimar Sinan’ın eserlerini yazan tezkerelere göre Mimar Sinan’a Kayseri’de bir de cami yaptırmıştır. Bu cami eski At Pazarı, şimdiki Cumhuriyet Meydanı’nda, Saat Kulesi yakınında idi. Bu cami de bugün maalesef yıkılarak kaybolmuştur. Bu cami yanında iki de medresesi (zaviye) mevcuttu. Tezkirelerde Gürcü Osman Paşa’ya ait, Mimar Sinan’a yaptırmış olduğu camiden başka herhangi bir eser gözüküyorsa da camisini Mimar Sinan’a yaptıran Paşa’nın medrese ve hamamını da ona yaptırmayı kuvvetle muhtemeldir. Bu sebeple Mimar Sinan’ın Kayseri’deki eserlerine tarafımızdan bu hamam da dâhil edilmiştir.

Osman Paşa hakkında eski kayıtlarda kesin bir bilgi bulunamamıştır. O büyük bir ihtimalle, *Sicill-i Osmanî*’de geçen Kanunî’nin vezirlerinden olup Halep ve Bağdat valiliklerinde bulunmuş ve 1554 yılında vefat eden Çerkes (Gürcü?) Osman Paşa olmalıdır. Yine o, kendisinden sonra Konya (Karaman) Valisi olan ve Kayseri’de Mimar Sinan’a bir külliye (Kuşunlu Camii Külliyesi) yaptırmış bulunan Doğancı Hacı Ahmet Paşa gibi Karaman Valisi olmalıdır. Konya’da bu tarihlerde şehzadeler de valilik yaptıklarından Konya Valileri eyaletin ikinci büyük sancağı olan Kayseri’de oturuyorlardı. Bu yüzden Kayseri’nin ismi o zaman “Makarr-ı Mirmiran” (Beylerbeylerinin oturduğu yer.) idi. Evliya Çelebi’ye göre Osman Paşa (Herhalde Mimar Sinan’a) Vilayet Konağını da yaptırmıştır.

Osman Paşa’nın Kayseri’de yaptırmış olduğu ve vakıf kayıtlarında bulunan bu eserlerine ait olması gereken vakfiyesi bilinmemektedir.

Kaynakça: Rıfki Melül Meriç, *Mimar Sinan Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1965; *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi* (haz. S. A. Kahraman, Y. Dağlı) C. III, 2.Kitap; M. Süreyya, *SO²*; Mehmet Çayırdağ, “Mimar Sinan’ın Kayseri’deki Eserleri”, *Dördüncü Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri (4-7 Kasım 1999)*, Ankara, C. I.

GÜRCÜ HATUN

Selçuklu Prensesi. Hayatının büyük bölümünü Kayseri’de geçirmiş asıl ismi “Tamara” olan Selçuklu-Gürcü Prensesi. Gürcü Hatun, önce Anadolu Selçuklu Sultanı II. Keyhüsrev’in (ö. 1245) daha sonra vezir Pervane Muineddin Süleyman’ın karısı oldu.

1232 yılında Moğollara yardımcı olan Gürcüler üzerine sefere çıkan Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubad, orada birçok kaleleri fethettikten sonra Gürcü Melikesi Rosudan’ın talebi üzerine kızı Tamara’yı oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev’le nişanlamıştı. Selçuklularda “Gürcü Hatun” ismini alan bu kızın babası yani Melike Rosudan’ın kocası, Erzurum Selçuklu Meliki Mugiseddin Tuğrul’un oğlu Gıyaseddin Davud idi. Bu durumda Alaaddin Keykubad’ın da amcasının torunu oluyordu. II. Keyhüsrev sultan olur olmaz 1237 veya 1238 yılında, güzelliği ile dillere destan olan Gürcü Hatun’la evlenmiş ve hanımına olan sevgisini, bastırdığı paralarda göstermiştir. Bu paralarda bulunan arslan-güneş tasvirinin kendisinin (arslan) ve karısı Gürcü Hatun’un (güneş) sembolleri olduğu ileri sürülmüştür.

II. Keyhüsrev’in oğlu II. Alaaddin Keykubad, Gürcü Hatun’dan dünyaya gelmişti. Keyhüsrev çok sevdiği bu oğlunu, iki büyük çocuğu olduğu halde kendisinden sonra veliaht tayin etmiş, ancak şehzade Keykubad, babasının ölümünden sonra zehirlenerek öldürülmüştür. 1243 yılında Moğolların Selçuklu ordusunu Sivas’ta Köseadağ’da büyük bir yenilgiye uğratıp Sivas ve onu takiben Kayseri’yi ele geçirmeleri üzerine Kayseri’de bulunan II. Keyhüsrev’in annesi Hunat (Mahperi) Hatun ve karısı Gürcü Hatun ile kızı Selçukî Hatun buradan kaçarak Adana Sis (Kozan)’deki küçük Ermeni Devleti’ne sığınmışlar, ancak Ermeni Kralı bunları hainlikle Moğollar’a teslim etmiştir. Moğollar Selçuklu Hanedanına mensup bu hanımlara saygılı davranmışlardır.

1266 yılında Moğollarca verilen müsaade üzerine, Moğollar’ın büyük desteğine sahip Selçuklu Veziri Pervane Muineddin Süleyman, II. Keyhüsrev’in ortanca oğlu Sultan IV. Kılıç Arslan’ı genç yaşta öldürtmüş ve yerine çocuk yaştaki şehzade III. Keyhüsrev’i tahta çıkararak sultanı naibi sıfatıyla devlet idaresini tamamen eline almıştı. Ayrıca II. Keyhüsrev’in dul karısı Gürcü Hatun’la evlenerek kendisini asıl sultan konumuna getirmişti. 1277 yılında Anadolu’yu Moğollardan kurtarmak üzere Kayseri’ye kadar bir sefer tertip eden Mısır Türk Memluklu sultanı Baybars’ın Elbistan’da büyük bir Moğol ordusunu kılıçtan geçirmesi üzerine Vezir Pervane Muineddin Süleyman Moğollar’ın intikamından korkarak Kayseri’de bulunan Sultan Gıyaseddin, karısı Gürcü Hatun ve bazı devlet adamlarını alarak Tokat’a çekilmiştir.

Gürcü Hatun kocası II. Keyhüsrev zamanında eski dinini (Hristiyanlık) muhafaza etmiş ancak sonradan Müslüman olarak, ikinci kocası Vezir Pervane Muineddin Süleyman gibi Mevlâna’nın en yakınları arasına katılmıştır.

Mevlâna ve etrafındakilerin menkıbelerini anlatan Ahmed Eflakî’nin *Ariflerin Menkıbeleri* isimli eserinde Gürcü Hatun’un ismi sık sık geçmektedir. Bu hikâyelerde anlatıldığına göre Mevlâna kendisine gaipten gelen gülleri karısı Kira Hatun’a, o da birkaç yaprağını Gürcü Hatun’a vermiştir. Yine Mevlâna’nın keramete yakut hâline getirdiği taş parçasını hediye ettiği, sonradan türbesinin mimarı olacak Bedreddin Tebrizi tarafından Gürcü Hatun’a 80–100 bin dirheme satılmıştır. Gürcü Hatun Mevlâna’nın sema toplantısına iki büyük sini yemek göndermiştir. Eserin üçüncü bölüm 474. hikâyesinde Gürcü Hatun hakkında şu önemli olay anlatılmıştır: “Dostlar şöyle rivayet ettiler ki, zamanın kraliçesi, dünyanın hanımı ve Sultan (II. Keyhüsrev)’in karısı olan Gürcü Hatun -Allah rahmet eylesin hanedanının (Mevlâna ailesi) sevenlerinden ve has müritlerindendi. Daima Mevlâna’nın verdiği şevkin ateşi içinde yanıyordu. Tesadüfen Kayseri’ye gitmek istedi. Sultan onu reddedemezdi, çünkü o kadın seçkin ve metin, rey sahibi bir kadındı. Fakat Gürcü Hatun, Mevlâna Hazretlerinin ayrılık ateşinin yüküne tahammül edemezdi. Onun zamanında resim yapmada mahir Aynüddeve-i Rumî denen bir ressam vardı. Sultan, Mevlâna’nın resmini bir kâğıda çizmesi için ona hediyeler verdi. Yollarda Gürcü Hatun’a can yoldaşı olması için resmin son derece güzel yapılmasının icap ettiğini söyledi.” Daha sonra Aynüddeve, Mevlâna’nın müsaadesi üzerine onun resmini yapmaya başladı. Resim bitince Mevlâna’nın başka bir şekle büründüğünü gördü. Bu şekilde yirmi ayrı resim yaptı ve bu mucize karşısında kendinden geçti. Resimleri Gürcü Hatun’a teslim ettiler. Gürcü Hatun bunları devamlı yanında taşıdı. Mevlâna aklına geldiğinde gözü önünde beliriyordu.

Yine Gürcü Hatun kocası Muineddin Pervane’den incinmişti. Bütün beyler ve devletin ileri gelenleri Pervane için ondan af dilediler. O ise kendisini boşaması karşısında af edeceğini söyledi. Pervane bunun üzerine Mevlâna’ya koşup bir çare aradı. Mevlâna ona meseleyi bu şekilde bırakmasını söyledi.

Başka bir hikâyede, Mevlâna dostlarından bir vaizin Mevlâna’yı tenkit eden bir şahsı öldürdüğü, ölenin yakınlarının diyet için kırk bir dirhem istemeleri üzerine Mevlâna’nın bunu karşılaması için Alameddin Kayser’i haber göndermesi üzerine, Alameddin’in bütün eşyalarını satarak fazlasıyla diyeti ödemesi ve bunu duyan Gürcü Hatun’un Alameddin’e harcadığının iki katını vermesi anlatılmıştır.

Bir defasında da Mevlâna, Selahaddin'e gömleğini hediye eder. Gömleği ondan iki bin sultani gümüş paraya Alameddin Kayser alır. O da bunu Gürcü Hatun'a hediye eder. Buna karşılık Gürcü Hatun da onun ödediği parayı karşılar.

Yine bir gün Gürcü Hatun Alameddin Kayser'e neden Mevlâna'yı bu kadar sevdiğini sorar. O da ona: "Mevlâna'yı bütün din ve devlet sahiplerinin sevdiğini bunun büyük bir keramet olduğunu söyler. Bunun üzerine dünya hanımlarının sultanı olan Gürcü Hatun bu cevaptan memnun olarak Alameddin Kayser ve dostlarına hediyeler takdim eder.

Şeyh Selahaddin'in kızı, Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled'in hanımı Fatma Hatun dindar ve üstün vasıflara haiz bir hanımdı. Keramet sahibi bu hanım Tokar'ta Gürcü Hatun, Gömeç Hatun ve Pervane'nin kızına da sırlarını gösterirdi. Şeyh Selahaddin'in diğer kızı Hediye Hatun, Mevlâna'nın harem dairesinde çalışıyordu. Onu Hattat Mevlâna Nizameddin'le evlendirmek istediler. Fakat onun çeyizi ve parası yoktu. Bunu Mevlâna'ya arz ettiler. O da Gürcü Hatun'un sarayından Usta Hatun isimli dindar bir hanımı çağırttı ve Gürcü Hatun'a kendisinin selamı ile durumu anlatmasını, emirlerin hatunları ile beraber bu kızın ihtiyaçlarının karşılanmasını istediğini iletmesini söyledi. Usta Hatun boynuna bir zembil asarak Mevlâna'nın selamı ve talebini padişahın sarayındaki hanımlara söyledi. Onlar da canla başla bu talebi karşıladılar. "Cihanın Melikesi" Gürcü Hatun kendi hazinedarına emir vererek elbise, mücevherat ve mutfak eşyalarından oluşan büyük bir çeyizi, diğer hanımların verdikleri ile birlikte Mevlâna'nın medresesine götürdüler. Mevlâna bundan son derece sevinç duydu. Hediyeler o kadar çok ve değerli idi ki Mevlâna bunları ikiye böldürüp iki kardeş olan Hediye ve Fatma Hatun'a taksim ettirdi. Düğün yapıp evlenme gerçekleşti.

Bir gün aniden bir derviş Çelebi Hüsameddin (Mevlâna'dan sonraki Şeyh) ahretlik hanım, dünya melikesi Gürcü Hatun'a gönderdi ve dervişe, hemen oturduğu saraydan başka bir yere geçmesini, çünkü sarayın damının çökeceğini bildirmesini söyledi. O da derhal söyleneni yapıp yakınları ve eşyaları ile saraydan taşındı. Ardından saray çıktı. Bunun üzerine Gürcü Hatun muhtaçlara sadakalar verip kurbanlar kesti. Çelebi Hüsameddin'e de beş bin altın (dinar) ve on bin gümüş (dirhem) gönderip teşekkür etti. Müritlere de hediyeler gönderdi. Yine Mevlâna'nın ölümü üzerine türbe ve mezarını yapmak isteyen Alameddin Kayser'in bunu yapacak kadar parası çıkışmayınca -Sultan Veled'in işareti ve vefat eden Mevlâna'nın kerameti ile- bundan haberdar olan Pervane ve Gürcü Hatun Alameddin'i çağırıp ona seksen bin dirhem verdiler. Ayrıca Kayseri şehrinin gelirlerinden de elli bin dirhem daha tahsis ettiler. Böylece türbe yapıp tamamlandı. *Ariflerin Menkıbeleri*'ndeki son hikâye ise Gürcü Hatun'un Erzurum'da bulunan kızı Aynülhayat'ın Çelebi Hüsameddin ve Mevlâna Selahaddin'i sarayına çağırıp onlarla yaptığı sohbet hakkındadır. Mevlâna'nın oğlu *Sultan Veled divanında* bulunan "Kayseri Kasidesi"nde Kayseri'deki dostlarını överken Gürcü Hatun hakkında da "O yüce Sultan Gürcü Hatun, Rum ve Horasan ülkelerinin iftiharıdır" beytini yazmıştır. Sultan Veled'in bu kasidesinden ve yukarıda bahsi geçen *Ariflerin Menkıbeleri*'ndeki bir kısım hikâyelerden anlaşıldığına göre Gürcü Hatun uzun süre Kayseri'de kalmıştır. İkinci kocası Vezir Pervane Muineddin'in dahi Kayseri ile yakın ilgisi olup burada Pervane ismi ile bir medrese (Pervane Bey Medresesi) ve cami yaptırıp bunlara yine Kayseri'de büyük araziler vakfetmiştir. Yıkılan medrese kalıntıları bugün Kapalı Çarşı altında kalmış olup, vakfettiği arazi hâlâ Pervane (halk ağzında Pervana) olarak anılmaktadır.

Bazı araştırmacılar Pervane'nin hanımının II. Keyhüsrev'in hanımı Gürcü Hatun'un kızı Gürcü Hatun olduğunu ileri sürmüşse de Gürcü Hatun'un tek kişinin ismi olduğu, onun kızının isminin yukarıda geçtiği gibi Aynülhayat olduğu görülmektedir.

Kayseri'de Hunat Külliyesi'nde Hunat Hatun'un Türbesi içinde bulunan, Hunat Hatun ve torunu Selçuki Hatun'un mezar taşlarının yanında bulunan Horasan harçla sıvalı mezar taşının Gürcü Hatun'a ait olabileceğini Halil Edhem belirtmiştir.

Kaynakça: Ahmet Effaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, İstanbul 1973; *Divan-ı Sultan Veled*, Neşr. Ferudun Nafiz Uzluk, 1941; Halil Edhem, *Kayseri Şehri (Göde)*; Nejat Kaymaz, *Pervane Muineddin Süleyman*, Ankara 1970; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Pervane Bey Medresesi", *Vakıflar Dergisi*, s.XXVI.

HACI ABDİ (KIĞLAMAZZADE) VAKFI

Kayseri eşrafından Hacı Abdi tarafından kurulmuş vakıf. Hacı Abdi 1621, 1633 ve 1634 yıllarında üç ayrı vakıf senedi (vakfiye) yazdırmıştır. Sülalesi Kayseri'de "Kiğlamaz Zadel" olarak bilinir. Bu kelime "yerinden kıpırdatılmaz", "ağır", "oturaklı" manalarına gelir. Bu isim, Kayseri'de vakıf sahibi başka bir sülale olan "Güpgüzâde"lerin yine aynı anlamdaki isimlerine benzemektedir. Sülalenin önemli kısmı bugün bu ismi soyadlarında "Kılnamaz" şeklinde yaşatmaktadır. Hacı Abdi Bey'in yaptırmış olduğu, sonradan yenilenen hanın ismi de yanlış bir adlandırma ile "Kılnamaz İş Hanı" şeklindedir.

Hacı Abdi Bey Hicri evail-i Ramazan 1030 (Miladi 7 Temmuz 1621) tarihinde yazdırmış olduğu ilk vakfiyesine, vakfiyelerde âdetten olan Cenab-ı Hakk'a hamd ü sena ve Hz. Peygamber'e, onun aile ve arkadaşlarına salâtü selamla başlayıp kendisinin Kapan Mahallesi'nden (Bu mahalle Ulu Camii'nin kuzeyinde şimdi harap halde.) fakat kullanılmakta olan Kapan (Pamuk) Hanı civarında idi. Hacı Hamza'nın oğlu olduğunu belirtmektedir. İkinci vakfiyenin başında da kendisinden "Fahrü'l-cünüd" (askerlerin övücü) olarak bahsedildiğine göre şehirde askeri-idari bir görevinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu vakfiyesinde önce İsmihan ve Zahide Hatun isimli evli iki kızına vakfetmiş olduğu, Kayseri çarşılarında dükkân ve köylerde bulunan hisselerinin gelirlerini tahsis ettiğini kaydetmiştir. Kapan Mahallesi'nde bulunan bir sofa, bir kışık oda, kilerler, üst katta odalar köşk, ahır ve etrafında duvarları olan evini ve Sakar'da, içinde evleri ve kuyuları olan bağını evladının ve kendisinden sonra yaşarsa kocaya varmamak şartı ile karısı Hayrünnisa Hanım'ın kullanmasına tahsis etmiştir. Bundan sonra vakfiyede vakfedilen çok miktarda emlakı sayılmasına geçilmiştir. Bunlar; Uzun Çarşı'da yedi tam ve hisseli dükkân, Kebapçılar Çarşısı'nda bir, Boyacı Kapısı'nda üç, Meydan Kapısı'nda yedi, Hisar Önü'nde Bakkallar Çarşısı'nda bir, Kapan Çeşmesi (Şeyh Müeyyed Çeşmesi) yanında bir, Kürkçüler Çarşısı'nda dört, Börekçiler Çarşısı'nda bir, Melik Mehmed Gazi (Cami-i Kebir ve Medresesi) yanında bir tam ve hisseli dükkânlar ve kahvehaneler ile Anbar yakınında üç göz değirmen, Mahzemin, Yemliha ve Belegi, Avşar, Yeniceköy köylerindeki hisse ve tarlaları, Hacılık ve Kürtler Mahallelerindeki bahçeler, Gediris ve Sakar'da tarlalardan oluşmaktaydı. Bunların gelirlerinin cüz ve hatim okuyacak 11 kişiye, Şeyh (Şih) Camii hatibine, sipahilerden Dilaver Ağa (Paşa)'nın evinin yanında bina ettiği mektebin muallimine, Koz Davud Mescidi (?) imamına, her Ramazan'da günlük otuzar akçelik ekmek alınıp fukaraya dağıtılmasına, Regaip, Berat ve Kadir gecelerinde beş yüzer akçelik yemek yaptırılıp dağıtılmasına ve bu arada tevhit okutturularak vâkıfın ruhuna hediye edilmesine, Berat Gecesi'nde birer batmanlık berat (cami mumu) yaptırılarak Kayseri camilerine dağıtılmasına, Mevlit Kandili'nde altı yüz akçelik yemek yaptırılıp fukaraya yedirilmesine ve mevlid, ilahî okutulmasına bağışlanmış, Cami-i Kebir minaresinde her Ramazan bezir yağı ile kandiller yakıtılmasını, aynı minarede her Ramazan salâtü selâm okunmasına harcanmasını, kalanının da evladına eski usule göre erkekler iki, kızlar bir hisse alacak şekilde dağıtılmasını şart koşmuştur. Vakfın mütevelliliğini (idareciliğini) hayatta iken kendisine, ölünce oğlu Ömer Çelebi'ye ondan sonra evladından layık olan bulunamazsa kardeşi (İbad Çelebi)'nin oğlu Hacı Hamza'ya daha sonra da evladının layıklarına tahsis etmiştir. Cami-i Kebir, Çardak Mescidi, Hoca Piri Mescidi, Hacet Mescidi, Hacı İvaz Mescidi, Kara Kürkçü Mescidi, Eskiciler Mescidi, Kürtler Mahallesi Mescidi, Çukur Mahallesi Mescidi, Deliktaş Mahallesi Mescidi, Şeyh İbrahim Camii (Bu camilerden Cami-i Kebir, Şeyh Camii, Çukur ve Deliktaş Mescitleri hariç diğerleri yıkılıp yok olmuşlardır.) imam ve hatiplerinin okudukları cüzlerden (Kur'an-ı Kerim) hâsıl olan sevabı Hz. Peygamber'in, diğer peygamberlerin, Ehlibeyt'in, Sahâbe'nin, müçtehit imamların, babası Hacı Hamza'nın, annesi Hacı Gülağa'nın, biraderi İbad Efendi, kız kardeşi Canbula Hatun, akraba ve sair Ümmeti Muhammed'in ruhlarına hediye edilmesini istemiştir. Nihayet vakfın evladı kalmaz ise gelirlerin bir mutemet kimse ile hac mevsiminde Medine fukarasına gönderilmesini şart koşmuştur.

Vakfiyenin çok miktardaki şahitleri arasında, birçok ulemanın yanında Müftü (Şeyhulislam) İna-yetullah Efendi; Dilaver Ağa (El-Cümdi) ve Hacı İbad'ın oğlu Hacı Hamza da bulunmaktadır. İna-yetullah Efendi devrin meşhur Kayseri Müftüsü olup, Padişah IV. Murat Bağdad ve Revan Seferi'ne giderken Kayseri'ye geldiğinde eşraftan Köse Ahmed Ağa ile birlikte ona şehirde mihmandarlık etmiştir. Hacı Abdi Bey Hicri Evail-Zilhicce 1042 / M 9 Haziran 1633 tarihli ikinci vakfiyesi ile yeni yaptırdığı ve satın aldığı gayrimenkullerini vakfına ilave etmiştir. Bunlar, Sultan Camii (Cami-i Kebir) Mahallesi'nde inşa ettirdiği 50 oda ve iki ahıra sahip han (Bugün bu hanın yerine yeni bir han yaptırılmış olup bina “Kılınmaz İş Hanı” ismini almıştır, eski vakfiyelerde ise Kışlamazzâde Hanı olarak geçmektedir.) ile Uzun Çarşı, Penbeciler Çarşısı, Kasaplar Çarşısı, Bakkallar Çarşısı, Börekçiler Çarşısı, Piri Paşa (Gön) Hanı yanında ve Meydan Kapısı'nda dükkânlar ve Yemliha köyündeki hissesidir.

Hayır şartlarına ek olarak da hanının kapısındaki sebilhanede haziran ayından (O tarihte hicri yıl kullanılırken değişmeyen güneş yılı tarihini belirtmek için bu ay ismi yazılmıştır.) itibaren 100 gün kar getirilerek soğuk su dağıtılması şartını getirmiştir. Vakfiyenin şahitleri arasında yine Müftü İna-yetullah Efendi, Emir Dilaver Paşa (Bu tarihte paşa olmuş.), Şehir Kethüdası, Kale Dizdarı, Kale Kethüdası gibi şahıslarla mütevellî olan kardeşi İbadullah Efendi'nin oğlu Hacı Hamza (dedesinin ismi)'nin isimleri bulunmaktadır.

Hacı Abdi Bey son vakfiyesini bir yıl sonra yani H 1043 / (M 1634) senesinde, hanımı Hayrün-nisa Hanım'ın vefatı dolayısı ile yazdırmış ve ruhuna Kur'an okunması şartını ilave etmiştir. Bunun da şahitleri arasında Hacı Hamza'nın oğlu Abdülalim Çelebi'nin ve Abdülalimin oğlu İbrahim Çelebi'nin isimleri bulunmaktadır. Abdi Bey'in vefat tarihini ve mezarını bilmemekteyiz. Onun ismi 1597 tarihli Şeyh İbrahim Tennûrî evlâdından Seyid Mehmed Efendi'nin vakfiyesinin şahitleri arasında Abdi Çelebi İbni Hacı Hamza olarak geçmiştir. Ailesinden Kışlamazzâde Hacı Efendi'nin ismine 1777 yılında, Kışlamazzâde Derviş Mustafa Ağa'nın ismine 1798 ve 1815 yıllarında, 1817 yılında da Nakibüleşraf Kaymakamı Sadık Efendi'nin ismine Kayseri Şer'iyye *Sicilleri*'nde rastlanmaktadır. Yine 1806–1814 tarihli Güpgüpzâde Hacı Mustafa Ağa'nın vakfiyelerinde Ayan'dan Kışlamazzâde Derviş Ağa'nın ve Seyit Mahmud Efendi, Ağa'nın isimleri şahitler arasında bulunmaktadır. Abdi Bey'in babasının ismi olan Hacı Hamza, Kanuni Dönemi'nde vakıf kuran Kayseri eşrafından Hacı Hamza'nın sülalesinden olması ihtimal dâhilindedir. Yine XVI. yüzyılda vakıf kurmuş, aynı isimli Boyacıoğlu Üstad Abdi Bey bulunmaktadır. Hacı Abdi Bey Vakfı'nın H 1203 / M 1788 tarihinden itibaren mütevellîleri bilinmektedir. Vakıf, emlaklerinin tamamına yakını kaybetmiş olduğundan Cumhuriyet Dönemi'nde mütevellîsiz kalmış ve varlığı son bulmuştur.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu), Mehmet Çayırdağ, *Kayseri'de Güpgüpzâde Hacı Mustafa Ağa Vakıfları*, Kayseri 2002; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri'de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları”, *Vakıflar Dergisi*, s. XIII, 1981.

HACI HALİL EFENDİ

Osmanlı devlet adamı, âlim (Kayseri/ Molu, 1656/57-İstanbul, Mart 1754). İlk tahsilini Kayseri'de yaptı, hafızlığa çalıştığı için “Hafız Halil” diye meşhur oldu ve daha sonra İstanbul'a gidip saraya intisap etti. Hâcegân (ilmiye) sınıfından yetişerek resmî memuriyete başlayan Halil Efendi önce “Arpa Emîni”, 1720 yılında anıldığı unvanı olan “Matbah Emîni” (saray mutfaklarının âmirliği) oldu. Aynı yıl “Lâle Devri'nin” Padişahı III. Ahmed'in şehzadeleri Süleyman, Mehmed, Mustafa ve Bayezid'in sünnet düğünlerini tertip ve icra etmek üzere “Sur (sünnet) Eminliği”ne de getirilen Halil Efendi bu görevde çok başarılı oldu. Günlere meydanlarda ve denizde devam eden bu merasim ve eğlenceleri meşhur minyatürcü Levnî *Surnâme* isimli eserinde tasvir etti. Bu başarısından dolayı Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa kendisine hediyeelerde bulundu. Bu görevlerine ek olarak Halil Efendi İstanbul surlarını onarması için “Bina Eminliğine” getirildi ve bu işte de başarılı oldu. Lâle Devri'nin İstanbul erkânı arasında olan Halil Efendi büyük bir itibara sahipti. Padişah ve devlet ricali, Rumelihisarı'ndaki bahçesinde sık sık misafir

olurdu. Ancak 1730'da vukua gelen Patrona Halil İsyanı ile Lâle Devri son buldu. III. Ahmet tahttan indirildi ve Sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa birçok devlet ricali ile birlikte idam edildi. Hacı Halil Efendi bu hengâmede ulemadan olması sebebi ile canını kurtarabildi. İsyân üzerine vazifesinden alındığı için Kayseri'ye döndüyse de 1746'da tekrar İstanbul'a gidip önce “Arpa Emîni”, 1748'de “Defter Emîni”, 1752'de de “Cizye Muhasebecisi” oldu. Eriştiği maddî imkânlar sebebi ile resmî görevleri yanında hayır işlerine de girişen Hacı Halil Efendi, İstanbul'da evinin bulunduğu Haliç'in Fatih yakasındaki Haydar semti ile Üsküdar'da, bazı çeşmeleri ve mescidleri imar ve tamir ettirdi. Haydar'da Âşık Paşa Mescidi'nin alt tarafındaki köşesinde, Üsküdar'da Selamsız Caddesi Toygar Hamza Camii'nin altındaki Durbalı Mescidi civarında Hayrettin Mescidi bahçesi duvarında, Selamsız Caddesi Solak Sinan Camii üst tarafında iki yol arasındaki Murat Reis Mescidi civarında Çinili Camii Sokağı'nın köşesindeki çeşmeleri yaptırdı ve Üsküdar'daki çeşmelere Çamlıca'dan hususi kanallarla su getirtti.

Hacı Halil Efendi, Kayseri'de de 1714 yılında meydana gelen depremle harap olan Danişmendlilerden kalan XII. yüzyıl yapısı, Kayseri'nin ilk büyük camisi Ulu Camii (Cami-i Kebir)'yi “resm-i kadim üzere”, yani aslını bozmadan 1722/23 yılında yeniletti. Şehire yine özel su getirerek, şimdi maalesef bir kısmı yıkılmış olan çeşmelerini, sırasıyla İnönü Caddesi üzerindeki meşhur Gömleksiz Çeşme'yi (Yakın zamanda yıkıldı.), Düvenönü'ndeki Gögebakan Mescidi yakınındaki Dutlu Çeşme'yi (Yıkıldı), Gülük Camii yanındaki Gülük Çeşmesi'ni, Düvenönünde Hasbekiçi Mescidi önündeki çeşmeyi ve Çukurlu Camii yanındaki çeşmeyi inşa ettirdi. 1729 yılında Atpazarı Hanını yaptırdı ve birçok dükkânın gelirini hayır işlerine vakfetti. Bu han günümüze ulaşmamıştır.

Hacı Halil Efendi'nin yapmış olduğu hayratı için kurmuş olduğu vakıflarına ait Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde kayıtlı 1729/30 ve 1752 tarihli iki vakfiyesi bulunmaktadır. Bu vakfiyelerine göre; İstanbul ve Kayseri'de çok miktarda emlak ve büyük miktarda bir parayı, İstanbul ve Kayseri'deki çeşmelerinin bakımına, Kayseri'deki caminin (Cami-i Kebir) giderlerine, bu caminin görevlilerinin ücretlerine, Kayseri'ye ayrıca yaptırmış olduğu muallim hanesindeki (Kitabesi Kayseri Müzesi'nde) talebelere, hocalara, Mekke ve Medine'ye fukaranın ihtiyacı için her yıl hac mevsiminde 120 altın gönderilmesine vakfetti. Yine Hacı Halil Efendi, vakfiyesinde isimleri tek tek yazılı 318 adet kitabı Hunat Medresesi evyanı içerisinde bina ettiği kütüphaneye, halkın ihtiyacı için koydurmuştur. Bu kitaplardan kalanlar daha sonra buranın harap olması üzerine, yine Kayseri'de Cami-i Kebir yanında III. Selim'in Reisülkütuplarından Kayserili Raşid Efendi'nin yaptırdığı ve hâlen faal olan kütüphaneye nakledildi.

Hacı Halil Efendi İstanbul'da vefat etti. Haliç'in Fatih yakasında şimdi mevcut olmayan evi yakınında Âşık Paşa Mescidi/Tekkesi haziresindeki mezarına defnedildi. Mermer yüksek gösterişli, klasik Osmanlı tarzındaki şebeki mezarının kavuklu baş taşında:

Hüve'l-hayyül-bâki
Sâbıkan Matbah-ı Âmire Emîni Merhum ve mağfur
Hâfız el-Hac Halil Efendi Ruhuna el-Fatiha
Sene 1167 yazılıdır.

Halil Efendi'nin vefatına ayrıca “Bağ-ı Kudüs” ibaresi ile tarih düşürülmüştür. Halil Efendi devrinin kaynaklarına göre sözüne sadık, hakkına razı, ilim ve irfan sahiplerini himaye eden, evi ve sofrası gündüz ve gece herkese açık, cömert, hoşsohbet akıllı bir devlet adamı idi.

Hacı Halil Efendi'nin Fatih Aşık Paşa Mescidi haziresindeki mezarı

Hacı Halil Efendi'nin Aşık Paşa Mescidi yanında yaptırdığı çeşme

Kaynakça: M. Münir Aktepe, “Matbah Emmini Halil Efendi’ye ait bazı notlar”, İÜ Edebiyat Fakültesi *Tarih Dergisi*, İst. 1960, s. 15; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Vakıf Kütüphaneleri ve Matbah Emmini Hacı Halil Efendi Kütüphanesi”, *Vakıflar Dergisi*, s. XX, 1988; Ali Rıza Karabulut, *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi, Türkçe-Farsça-Arapça Yazmalar Kataloğu*, Kayseri 1982.

HACI HAMZA VAKFI

Kayseri’de XVI. yüzyıl eşrafından Hacı Hamza’nın kurmuş olduğu vakıf. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 1759 numaralı defterin 225. sahifesinin H 936 / (M 1529) tarihli vakfiyesinde, Hacı Ahmed oğlu Hacı Hamza’nın saraç (Deriden at takımları yapan usta) olduğu kayıtlıdır. Ayrıca, Ahmed Nazif’in verdiği bilgilere göre Hacı Hamza’nın Kayseri’deki meşhur mutasavvıflardan Şeyh İbrahim Tennuri’nin kızı Zeynep Ana’nın oğlu olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.

XVI. ve XVII. yüzyılda vakıf sahibi olan, mahkemelerde bilirkişi ve şahit olarak tercih edilen Hacı Hamza ve ailesi itibar sahibi kimselerdi. Vakfiyedeki bilgilere göre Hacı Hamza’nın; Hacı İbrahim, Cafer, Mehmed Can ve Hacı Bayram isimli oğulları vardı. Vakfın mütevelliliğini (idareciliği), H 951 / (M 1544) tarihli Boyacı Hasan oğlu üstat Abdi vakfiyesine göre, Hacı Hamza çocuklarına; Şeyh Seyful-

lah bin Şeyh Sadi vakfiyesine bakıldığında ise, Hamza oğlu Üstat Bayram’a bırakıldığını öğrenmekteyiz. Yine 1621 tarihinde ilk vakfını yapan Hacı Hamza oğlu Hacı Abdi Bey’in (Kığlamazzâde) de, Hacı Hamza ailesinden olduğu anlaşılmaktadır. Kayseri’de bugün Bamyacıoğlu ailesi bu sülaleden gelmektedir.

Hacı Hamza’nın vakfiyesine göre; Kayseri köylerinden Akçatepe (eski adı Dadasun) köyünün vergi gelirini, Büyük (Uzun) Çarşı’da iki dükkânı, Hisar (Kale) önünde bir dükkânı, şehir yakınında (Demirci Yazısı) iki tarlayı, Gesi’deki Beğ Değirmeni’ni ve bu değirmenin altında yer alan başka bir değirmendeki bir hisseyi, Çay Bağları’nda bir bağı, Hacet Mescidi (Cami-i Kebir) Mahallesi’nde iki evi, Talaş’ta içinde ev bulunan bir araziyi, Argıncık ve Üskübü (Subaşı), Belviran ve Barsama köyü hisselerini, Cambaz Mezraası ve Salur köyü yakınındaki bir mezraayı çocuklarına, zevcelerine, evladı kalmaz ise Cami-i Kebir (Ulu Camii) ihtiyaçlarına ve fukaraya vakfettiği kaydedilmiştir. Yine vakfiyesinde, Kayseri’nin Kuşçular Harmanı Mahallesi’ndeki (Gültepe Parkı çevresi) bir sebzeliğin yarısını, Debbağlar (Tabaklar, Dericiler) Kapısı’ndan (Sivas Kapısı?) Emir Hamza Suru’na (Yoğun Burç?) kadar surla hendek arasındaki sebzeliği ve Belani Sokağı’nda Emir Hamza mülkü yanında bulunan dükkânı Hacet Mescidi’ne, şayet mescit harap olur da yıkılırsa bu malları fukara ve miskinlere vakfettiği belirtilmiştir. Öldükten sonra Kuşçular Harmanı Mahallesi’ne çeşme getirilmesini de, on bin dirhem ayırarak vasiyet etmiştir. Vakfiyede geçen Hacet Mescidi, Cami-i Kebir yakınında eski bir kiliseden çevrilmiş olup Kayseri’nin ilk camilerindendir. Bu cami, ne yazık ki altmışlı yıllarda yanındaki çeşmesi ile birlikte yıkılmıştır. Hacı Hamza Çeşmesi de bu caminin yakınında idi. Vakfiyede ismi geçen Kuşçular Harmanı’na ise su getirilerek çeşme yaptırılıp yaptırılmadığı belli değildir.

Hacı Hamza Çeşmesi, Cami-i Kebir’in kuzeyinde, şimdiki Hacı Ali Karamercan İlköğretim Okulu’nun batısındaki küçük boş arazinin (park) batı tarafında, eski Hacı İvaz Mahallesi’nde idi. Bu çeşme vakfiye tarihinden çok önce (1521) yapılmış olduğuna göre, vakfiyede yapılması istenen çeşme ile bir ilgisinin olmadığı düşünülmektedir. Çeşme, cami (Hacet veya Hacı İvaz Camii) ile beraber altmışlı yıllarda yıkılmış olup bu yıkım esnasında çok önemli olan kitabesi de kaybolmuştur. Çeşmeyi yıkımdan önce görüp tescil fişini hazırlayan Kültür Bakanlığı uzmanı Kemal Turfan’ın tespitine göre, çeşmenin kesme taşla inşa edilmiş olduğu ve zirvesinin yükseltilmiş sivri kemerli, kenarlarının kornişli olduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Yapının üç satırlık Arapça kitabesinin tercümesi şöyledir:

“Bu imar edilmiş su yolu ve güzel yapılı çeşme, Selim Han’ın oğlu Sultan Süleyman Han’ın saltanatlı devleti zamanında Sâhib Hacı Hamza İbni Hacı Ahmed’indir. 927 senesi Receb ayında yapıldı.”

Aynı kitabe Ahmed Nazif tarafından da (Recep kelimesi eksik olarak) tespit edilmiştir. Ancak kitabı yayınlayanlar kitabeyi daha da eksilterek yayınlamışlardır.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir’at* (Palamutoğlu); Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları”, *Vakıflar Dergisi*, S 13, 1981.

HACI HÜSEYİN PAŞA

Kayseri Mutasarrıfı (? – Kayseri, 21 Mayıs 1821). Bor’un ileri gelen ailelerinden birine mensup olan Hacı Hüseyin Paşa, cesareti sayesinde vezirlik rütbesi alarak Silistre’ye vali oldu. Paşa, halk üzerinde zulüm ve baskı uyguladığından, vezirlikten azledilerek 1818’de Dimetoka’ya sürüldü. Daha sonra tekrar vezirliğe getirilerek sırasıyla Aksaray, Adana, Alaiye ve aynı yıl Kayseri’yle birlikte Bozok (Yozgat) sancaklarına tayin edildi. (Bu tarihlerde Kayseri ve Yozgat’a müsterek bir vali tayin ediliyordu.)

Hacı Hüseyin Paşa, Kayseri’deki vazifesi sırasında Yeniçeri Hasan Ağa’nın başı çektiği isyanı bastırdı (1820). Kayseri’de, “Akbiykoğlu Hasan Ağa Vakası” olarak bilinen bir isyan başlamıştı. İsyan sırasında köyler ve zenginlerin konakları basılıp talan edildikten sonra, şehrin birçok ileri geleni de feci şekilde katledildi. Devlet, bütün bu olayların sonunda Hasan Ağa’ya müsellimlik (mutasarrıf vekilliği) vermek

zorunda kaldı. Böylece eşkiya başı da hükümet konağına resmen oturarak icraatlarına devam etti. Bir müddet sonra hükümet, Kayseri Mutasarrıflığına (Valilikten bir kademe aşağı, kaymakamlıktan yüksek idarecilik.) Borlu Müftüzade Hacı Hüseyin Paşa'yı tayin etti. Hüseyin Paşa da, Hasan Ağa'nın tekrar isyan etmesini engellemek için onu ikinci defa müsellimliğe atadığını bildirdi. Hasan Ağa, 1820 Ağustos'unda Kayseri'ye gelen Hüseyin Paşa'ya güvenerek, onu adamları ile karşılayıp hükümet dairesine oturttu. Hüseyin Paşa da kendisine verilen yetkiye dayanarak çevre köylerden birkaç gün içerisinde 15.000 asker topladı. Bunu gören Hasan Ağa, yanındaki birkaç yardımcısı ile Hacıbektaş'a kaçtı. Orada etrafındakiler de dağıldı ve kendisi Hacıbektaş ocağında yalnız kaldı. Hüseyin Paşa da gönderdiği bir müfreze ile Hasan Ağa'yı yakalatarak At (Cumhuriyet) Meydanı'nda astırdı. Eşkiya başının cesedi üç gün burada asılı kaldı. Daha sonra Paşa, onun ve yardımcısının evlerini yakutup yakınlarını perişan etti. Kayseri'de bulunduğu yedi buçuk ay zarfında eşkiyalık hareketine katılanları da birer birer yakalatıp gerekli cezalara çarptırarak şehirde huzuru sağladı. Kayseri'de görevde bulunduğu bu esnada, Paşa'nın kethüdası (Kâhya) olan Hacı Mehmet Ağa'ya Saray'da (İstanbul) kapıcıbaşılık verildi.

Hacı Hüseyin Paşa, Kayseri'de eceliyle vefat ederek Zeynelâbidin Türbesi civarına defnedildi (1821). Mezar taşı metnini Ahmed Nazif Efendi nakletmiştir. Birçok ulema, mutasavvıf ve idarecilerin kabirlerinin olduğu bu mezarlık, imar faaliyeti esnasında kaldırılmış olup burada bulunan cami ve çeşme de yıkılıp yok olmuştur.

Kaynakça: A. Nazif, *Mir'at* (Palamutoğlu); M. Süreyya, *SO²*, C III, s. 719.

HAMZA HAMİD PAŞA

Sadrazam (Kayseri/Yeşilhisar (Karahisar) - Cidde, 1770). Develi Karahisarı'ndan (Yeşilhisar) İstanbul'a gelmiş bir tüccarın oğludur. Sadaret Mektupçuluğu Kaleminde Süleyman Efendi dairesine çırak olarak giren Hamza Hamid, çok geçmeden Süleyman Efendi'nin damadı oldu. 1730'da serhalife olan meşhur âlim ve sadrazam Ragıp Paşa sadaret mektupçusu iken, Hamza Hamid de onun başyardımcısı olarak bu görevde on yıl kaldı. Ragıp Paşa Reisülküttap (dış işleri bakanı) olunca kendisi de onun yerine sadaret mektupçusu (Sadrazamın özel kalem müdürü) oldu. Sonraki yıllarda üç defa sadaret kethüdalığına (başbakanlık müsteşarı) getirilen Hamza Hamid; defter emini, ruznâmecî, çavuşbaşı ve nişancı (tevkii) görevlerinde de bulundu. Daha sonra 1762'de vezirliğe terfi ederek kendisine Selanik Valiliği ve Hassı verildi.

Hamza Hamid Paşa, hamisi Koca Ragıp Paşa'nın sadareti sırasında onun güvenini kazanarak bu sayede onun nimetlerinden istifade etti. Ragıp Paşa, onu sadakatinden ötürü destekliyordu. Hamza Hamid, Ragıp Paşa hastalanınca ona Sadaret Kaymakamı (vekili) olarak görev yaptı. O ölünce de 8 Nisan 1763'te III. Mustafa'nın bir hatt-ı hümayunuyla sadaret mührü kendisine verildi ve sadrazam oldu. Ancak ağırlığı ve kararlarındaki yavaşlığı sebebiyle altı ay kaldığı bu görevden azledilerek önce Kandiye, sonra sırası ile Hanya, Girit ve Cidde Valiliklerine getirildi. Cidde valisi iken Arafat'a çıktığında vefat etti. Vasiyeti üzerine orada Gurebâ Mezarlığına defnedildi.

Onun kararlarını alırken yavaşlık gibi algılanan hâli, bürokrasinin üst derecelerindeki görevleri ile edindiği tecrübelerden dolayı tedbirli davranmasından ileri geliyordu. Hakikatte kudret ve ağırlık sahibi bir insandı. İstanbul'da Sormagir Mescidi'ni tamir ettirdi. Oğlu, Mekke mollası Şerif Mehmed Bey ve onun oğlu da Hacı Hamdi Bey'dir.

Kaynakça: M. Süreyya, *SO²*, C II; *Hammer Büyük Osmanlı Tarihi*, İstanbul 2010, C VIII; Danişmend, İOTK, C IV, V.

HAMZA PAŞA

Sadrazam, (Kayseri/Yeşilhisar (Karahisar), 1727/28 – Hanya (Girit), 1769). XVI-II. yüzyılda Karahisar (Yeşilhisar), Niğde Sancağına bağlı idi. Hamza Paşa, buranın varlıklı kişilerinden Mehmed Ağa'nın oğlu olarak dünyaya geldi. Saraya, 15 yaşında tatlıcı (helvahanede) olarak girdi. Sonra kendi yolunu kendisi açarak, Enderun'un çeşitli odalarında hizmet görmeye başladı. Önce hane-i hassada (padişahın özel odası), sonra peşkir ağalığında bulunduktan sonra silahtar-ı şehriyari (padişahın silahtarı) oldu. 1757 yılında III. Mustafa tahta çıkınca Hibetullah Sultan'la nişanlanarak taltif edildi. 1759'da vezirliğe yükselerek Mora Valisi oldu. Daha sonra sırasıyla Selanik, Rumeli ve Anadolu, Vidin, Özi, Silistre, Hotin, tekrar Selanik, Mısır, Halep, Aydın ve tekrar Anadolu Valiliklerinde bulunduktan sonra, 7 Ağustos 1768 yılında Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın yerine sadrazam oldu. Hamza Paşa, sadrazamlığa tayininden on beş gün sonra Kütahya'dan (Anadolu Beylerbeyliği merkezi) İstanbul'a gelerek, usule uygun bir şekilde saray tercümanı tarafından Üsküdar'da karşılanmış, sonra da Şeyhülislam'ın refakatinde Padişah III. Mustafa'nın huzuruna çıkmıştır. Padişah'ın huzurundan ayrılırken kendisine zengin takımlı bir at hediye edilmiştir. Hamza Paşa da arz odasına girişte, selamında bulunanlara altın dağıtmıştır. Hamza Paşa sadrazam olur olmaz Polonya'yı işgale başlayan Rusya'ya karşı savaş ilan edildi. Ancak Padişah, çok büyük paralar gönderdiği Kırım Hanı Giray Han'ın da fikrine uyarak Hamza Paşa'yı müsrif bulup, göreve başladığından bir ay sonra onu azlederek Gelibolu'ya gönderdi ve üç gün sonra da Hanya (Girit) Valiliğine tayin etti. Hamza Paşa bir yıl sonra orada vefat etti. O ilim ve kalem sahibi, cömert ve idareci bir kişiydi. Onun yeğeni Arif Mehmed Bey ile oğlu Celâleddin Arif Bey de çeşitli devlet görevlerinde bulundular.

Hamza Paşa doğum yeri olan Yeşilhisar'a yeni bir cami ile bir mektep yaptırmıştır. Yeşilhisar'a, arazinin sulanması için Dünderarlı köyünden muntazam kanallarla su getirtti. Bu hayratının bakım ve ihtiyaçları için de sahibi olduğu birçok emlakı vakfetti.

Kaynakça: M. Süreyya, *SO²*, C II; *Hammer Büyük Osmanlı Tarihi*, İstanbul 2010, C VIII; A. Nazif, *Meşâbir* (Diriöz'ler); Danişmend, İOTK, C IV, V.

HANÇERLİ FATMA SULTAN VE VAKIFLARI

Hançerli Fatma Sultan, II. Bayezid'in oğlu Şehzade Mahmud'un kızıdır. Neden “Hançerli” ismini almış olduğu konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Onun ismi, Bursa'da yaptırmış olduğu vakıfların vakfiyelerinde “Hanzâde Fatma Sultan” olarak yazılıdır. “Hanzâde” ismi, hanedandan olan hanımlar için o dönemde genel olarak kullanılır. Hançerli ismi belki de buradan gelmektedir. Fatma Sultan aynı zamanda Kayseri'de XV. yüzyıl sonunda bir bedesten, etrafında dükkânlar ve bir mescit yaptıran Kayseri Sancak Beyi Mustafa Bey'in de gelinidir. II. Bayezid'in hizmetkârlarından olan Mustafa Bey, Kayseri'de yaptırmış olduğu bu hayratı vakıf hâline getirdi ve bir de 1502 tarihli vakfiye tanzim ettirdi. Mustafa Bey'in bu vakıfları, Osmanlı hanedanından olan, oğlu Mehmed Bey'in hanımının adıyla, vakıf kayıtlarında, Hançerli Fatma Sultan Vakfı olarak geçmiştir. Yine Kayseri Şer'îye Sicilleri'nin 1675 tarihli ve 82.15.16.107.28 numaralı defterlerine göre Kayseri Bedestenini Bursa'daki Mustafa Bey (Hançerli Sultan) Evkafı'na bağlı idi.

Mustafa Bey, Kayseri emirliğinden sonra Bursa (Hüdavendigar) Sancak Beyi oldu. Bursa kütüğünde II. Bayezid'in kadınları arasında sayılan Muhterem Hatun'un babasının ismi olan Abdülhay, aynı zamanda Mustafa Bey'in babasının da ismidir. Buradan, Muhterem Hanım'ın Mustafa Bey'in kız kardeşi olduğu anlaşılmaktadır. Abdülhay, Abdullah isimleri o devirde gayrimüslimlere verilen isimlerdendir. Mustafa Bey'in oğlu Mehmed Bey de, babası gibi Bursa ve Balıkesir sancak beyliklerinde bulundu. Hançerli Fatma Sultan'ın Bursa'da tanzim ettirdiği H. 20 Rebiyülahir 943 (M. 9 Ekim 1636) tarihli vakfiyesinde oğlu Mehmed Bey'in (kocas) oğlu Kasım Bey'den bahis vardır.

Hançerli Fatma Sultan, Bursa'daki vakıfları için dört ayrı tarihte dört vakfiye yazdırmıştır. Bunlardan ilk vakfiyesi Ramazan ayının sonu H. 939 (M. 26 Nisan 1533) tarihli'dir. Bu vakfiyeye göre; Bursa'da Musa Baba denilen yerde on dört odalı ve bir dersaneli medrese ile bu medresenin yanında çocuklar için bir mektep inşa ettirmiştir. Bunlara gelir olarak aynı yerde iki dükkân ve bir çifte hamam; Bursa'da Alacamescit Mahallesi'nde 10 dükkân, Yalakâbad'ın Çalçe köyünde iki göz değirmen, Edirne'de Çelmik köyünde Tunca Nehri üzerinde yedi göz değirmen, İstanbul'da At Meydanı'nda (Sultan Ahmet Meydanı) ekmekçi ve börekçi fırınları, Vize'de Karavize köyünde Samakov mevkiinde değirmen ve iki fırın vakfetmiştir.

Fatma Sultan'ın H. 20 Rebiyülahir 943 (M. 9 Ekim 1636) tarihli ikinci vakfiyesinden, Vize Kazası Aya-yurdu köyünün gelirlerinin Kur'an okuyacak 12 kişiye tahsis edildiği bilgisine ulaşılmaktadır. Okunacak bu cüzlerin sevabını ise Hz. Peygamber'in, kocası olan Mehmet Bey'le oğulları Kasım Bey'in, yine oğlu Mustafa Bey'in kızı Hatice Hatun'un, Fatma Hatun'un anne ve babasının (Şehzâde Mahmud), oğlan kardeşleri Orhan ve Emir Beyler ile kız kardeşinin ve kendi ruhuna hediye etmiştir. Fatma Sultan'ın H. 944 senesi Rebiyülevvel ayı ortası (M. 22 Ağustos 1537) tarihli üçüncü vakfiyesinde ismi, “Sultan Bayezid oğlu Sultan Mahmud kızı Hanzâde Hâtun” olarak yazılıdır.

Fatma Sultan'ın H. 950 senesi Zilhicce ayının başında (M. 25 Şubat 1544) tarihinde yazılmış dördüncü ve son vakfiyesinde İnegöl kazasına tabi Kurşunlu köyünde inşa ettirdiği camiyi, caminin kiblesinde bir mezra (ekinlik) ile Karacakaya mezarını ve üç değirmeni vakfetmiştir.

Hançerli Fatma Sultan'ın İnegöl'ün Kurşunlu köyünde inşa ettirdiği camii bugün mevcut olup faal haldedir. Yine Fatma Sultan'ın Kayseri'de Çardak Mescidi ile Mükrimin Mahallesi'ndeki Mükrimin Mescidi'ni yaptırdığı ifade edilmektedir. Hançerli Fatma Sultan'ın türbesi Eyüp'te Eyüp Sultan Camii'nin Bostan İskelesi'ne açılan dış kapısının solunda ve ihata duvarının içinde (belki vakfiyede geçen oğlu Mustafa Bey'in kabri de buradadır) bulunmaktadır. Mezar taşında:

Hüvel Hayyü'l-Bâkî Merhume ve mağfurün-leha Hançerli Fatıma Sultan bint i merhum ve mağfurün-leh Sultan Mahmud ibni Merhum ve mağfurün-leh Sultan Bayezid Han-ı Veli ibni Merhum ve mağfu-

rün-leh Sultan Mehmed Han Fatih-i İslâmbol merhume ve mağfurün-leha Hançerli Fatıma Sultan Ruhuna el-Fatiha

Bostancıbaşı Defterleri'ne göre III. Selim Dönemi (1789-1807) sonlarında Bostan İskelesi ile Bahariye Kasrı arasındaki sahada Hatice, Esmâ ve Hançerli Fatma Sultan yalılarının bulunduğu kayıtlıdır. Harap olan bu yalılar yıktırılarak yerlerine 1827'de iplik fabrikası yaptırılmıştır.

Hançerli Fatma Sultan vakıflarından Bedesten

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yaptırıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları”, *Vakıflar Dergisi*, S XIII, 1981; *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, C III, IV, Ankara 1983, 1986; Nazif Öztürk, “XIX. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Sanayileşme ve 1827’de Kurulan İplik Fabrikası”, *Vakıflar Dergisi*, s XXI, İstanbul 1990; Recep Akakuş, *Eyüp Sultan ve Mukaddes Emanetler*, İstanbul 1973; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1992; Kâmil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, Bursa 2010, C II, s. 89-90.

HARSANOS KALESİ

Felahiye ilçesinde bulunan tarihî kale kalıntısıdır. Bu ilçenin Silahtar (halk ağzında Ziliftar) köyü hudutlarında, Kızılırmak kenarında sarp bir mevkide bulunan kale, ırmağın derinleştiği vadinin kenarında, çevresine göre birden 100 m kadar yükselen, yaklaşık 300 m çapında dairevi bir kaya platformunun üzerinde idi. Bu blok üzerinde bugün, kale yapısından hemen hemen hiçbir şey kalmamıştır. Köylülerin “Harsınos Kalesi” dedikleri bu platforma tırmanmak imkânsız gibi gözükmektedir. Kale olarak kullanılırken muhakkak ki bir gizli geçidi ve ırmağa, suya inen yine gizli bir kanalı bulunmaktaydı. Bu kalenin, hemen 500 m kadar yakınında, kalıntıları aşağıda ırmak seviyesinde bulunan ve girişi ırmakla yüksek kaya bloku ortasında mağara şeklinde olan Zırha (vakıf kayıtlarında Sariha) Kalesi ile herhalde bir irtibatı bulunuyordu ve muhtemelen bu kaleye, uçurumda bulunan o kalenin mağara girişinden geçiliyordu.

Kalenin adına ilk defa Kültepe’de M.Ö.1900 yıllarındaki Asur Ticaret Kolonileri Dönemi’ne ait çivi yazılı iki tablette rastlanmaktadır. Kalenin adı burada, Kültepe’nin kuzeyinde ve çok uzakta olmayan “Harsamna” olarak geçmektedir. Roma ve Bizans dönemlerinde “Haršana” ismiyle anılan kalenin, X. yüzyılda İslam-Bizans mücadelelerinde de ismi geçmektedir. Suriye hükümdarı Hamdanilerden Seyfüddin, 950 yılında Bizans üzerine yaptığı seferde Zamantı (Melik Gazi) Kalesi’nden Haršana (charsianan) Kalesi’ne geldi. Bu kaleyi birçok araştırmacı Yozgat’taki Aladağ ve Yıldız Dağı arasındaki Müşalim Kalesi zannetmişlerdir. Kalenin adı daha açık ve sarıh olarak, 1213 tarihli, Selçuklu emirlerinden (Sipahsalar) Yavaş Aslan bin Simbat tarafından yaptırılan, Sivas’ta Kızılırmak üzerindeki Kesik Köprü’ye ait vakfiyede geçmektedir. Vakfiyede, vakıf arazisi içinde olan Kayseri’de Haršana (Harşene) Kalesi’nin Sariha (Zırha, Çukur) yakınında olduğu kaydedilmiştir. Bu kayıttan meşhur Zırha (Çukur) Kalesi’nin asıl isminin Sariha olduğu da ortaya çıkmaktadır.

Kalenin, Orta Anadolu’da XIV. yüzyıl ortalarında kurulan Eretna Devleti’nin son zamanlarında ve Kadı Burhaneddin’in saltanatı yıllarında da önem kazanmış olduğu görülmektedir. Kadı Burhaneddin Dönemi’nde (1381-1398) Kayseri valisi olup, sık sık bu sultana karşı isyan eden Emir Ömer Bey (Vakıfı) oğlu Cüneyd Bey, Kızılırmak üzerindeki bir mağarayı müstahkem bir kale (Harsana Kalesi) hâline getirip bu bölgede yağma ve tahriplere başlamıştır (1382). Devrin kaynağı *Bezm ü Rezm*’deki ifadelerden, Cüneyd Bey’in Zırha ve Harsana Kalelerini yeni baştan tahkim ettiği anlaşılmaktadır. Cüneyd Bey, Kayseri’de her isyanında üzerine gelen Kadı Burhaneddin’in karşısında, yine zaptı imkânsız olan Harsana (devrin kaynağında Harsenos) Kalesi’ne kaçıp sığınyordu. Onun herhalde geçişini sağlayan Kermelik ve İmarek köyleri yakınındaki Kesik Köprü ismiyle anılan yıkık köprü’nün, bugün Yemliha Barajı’nın su toplama bölgesi altında kalan kalıntıları çok az görülebilmektedir. Kadı Burhaneddin daha sultan olmadan Eretna Devleti’nin son hükümdarı küçük yaşta II. Mehmed’in naibi Kılıç Arslan’dan “doğup büyüdüğü yer olan vatani Kayseri’deki Harsenos Kalesi’nin (herhalde Cüneyd’den) zapt edilip kendisine teslim edilmesini ve kimsenin müdahalesi olmadan orayı dilediği gibi idare etmeyi talep etmiştir. Ancak Kılıç Arslan, Kadı Burhaneddin’e kaleyi kendisine teslim edeceğine iki defa söz verdiği halde bu sözünü yerine getirmedeği gibi, kale sahibine (Cüneyd Bey) de ‘ben orayı teslim et dediğimde sakın teslim etme’ diye gizlice tenbihatta bulunmuştur. Kılıç Arslan’ın bu davranışının sebebi, saltanat mücadelesinde bulunduğu Kadı Burhaneddin’in böyle bir müstahkem mevkiinin eline geçmesini istememesi olduğu anlaşılmaktadır.

Harsanos Kalesi’nin Osmanlılar Dönemi’nde bir köye ismini verdiği görülmektedir. 1484 tarihli tahrir defterinde “Horsanos Kalesi Köyü” olarak geçen ve tımar olduğu belirtilen köyde o tarihte yaşayanların listesi verilmiştir. Kalenin daha sonra değerini kaybettiği ve tahrip edilerek bugünkü kayalık hâline geldiği tahmin edilebilir.

Harsanos Kalesi

Kaynakça: Nezahat Baydur, *Kültepe (Kaneş) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul 1970; E. Honigman, *Bizans Devleti’nin Doğu Sınırı*, (çev. F. Işıltan), İstanbul 1970; Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı*, İstanbul 1985; Refet Yinanç, “Sivas Abideleri ve Vakıfları (2)”, *Vakıflar Dergisi*, S XXIII, 1994; Aziz B. Erdeşir-i Esterâbâdi, *Bezm ü Rezm*, (çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1990; Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti, Ankara 1970; Mehmed İnbaşı, *1484 (H 888) Tarihli Kayseri Tapu-Tahrir Defteri*, Kayseri 2009.

HASAN DAĞI

Kayseri’nin güneyinde, Erciyes Dağı’nın kuzey eteklerinde, bir kısım yazlık bağların bulunduğu tepelerdir. Hasan Dağı, Hacılar yolunda Kayseri’nin meşhur bağ semti Eğri Bucak’tan başlar, Kergah bağ semtini güneyden çevreler ve Belbaşı’nda son bulur. Buralardaki irili ufaklı tepeler üzerinde Kayserililerin ve Hacılar halkının, birçoğunda hâlâ basit kemerli ağzı şehre doğru açık tonoz (yer köşkü) ve mutfaktan (tokana, tokhâne) ibaret bağ evleri bulunmaktadır. Bu bağların bugün büyük bir kısmı terk edilip bakımsız (hozan) hâle gelmiş, evler yıkılmış, az bir kısmına ise yeni bağ evleri yapılarak şenlendirilmiştir. Hasan Dağı’nın Kergah Bağları’na doğru olan eteklerinde ise Kayseri eşrafından birçok ailenin (Şaşılar, Hüsvöğülleri, Dozdozlar, Mülazımlar gibi), yine çoğu yıkılmış bağ konakları bulunmaktadır. Bu bağlar da terk edilmiştir. Yine Hasan Dağı’nın eteklerinde, yer yer kayalar arasında, Erciyes’in fay çatlaklarından üfleyen soğuk havanın çıktığı soğukluklar (yer kulakları) bulunmaktadır. Eskiden çevre bağlardaki halk, yazları elektrik ve soğutucu olmadığından, et, süt, yoğurt, meyve, sebze gibi bir müddet saklayacakları yiyeceklerini buralarda bekletirlerdi. Hasan Dağı ve etekleri tamamen susuz olduğu için yazın buradaki bağlara göçecek olan halk, kıştan bağ kuyularına (sarnıç) doldurdukları karın erimesiyle elde ettikleri suları idareli kullanırlardı. Ancak yazın ortasına kadar kalan karlarla karışık olan bağ aşırımları (küçük kova) ile kuyudan çekilen su, yazın sıcaklığında çok sevilirdi. Hasan Dağı’nın bugüne kadar gelen tabii ağacı, halkın dağdağan dediği çitlenbik ağacı ve kuşburnu gibi bir kısım çalılarıdır. Yine bu dağlarda, eskiden Kayseri’nin meşhur ticari bitkisi olup boya elde edilen “cehri” (halk ağzında cırı) bitkisi yetiştirilirdi. Bugün bu bitkiden hemen hemen hiç kalmamıştır. Bunların yanında bağlarda halkın yetiştirdiği, susuzluğa dayanıklı, badem, kayısı (zerdali), dut ve üzüm çubuğu en yaygın meyve ağaçlarındandı. Günümüzde sondajlarla çıkarılan su şebekelerle buralara dağıtıldığı için, bağlarda artık her türlü meyve ağacı ve süs bitkisi yetiştirilmektedir.

Hasan Dağı’nın Kayseri folklorunda da yeri bulunmaktadır. Burada bulunan Hasan Baba isimli bir veli ve yatırdan bahsedilmektedir. Hatta bu Hasan Baba ile Ali Dağı’nda bulunduğu inanılan Ali Baba, halkın muhayyilesinde keramet yarışına çıkarılır. Bu iki keramet sahibi veli birbirlerini yaz sıcaklığında mendillerinde erimeyen kar ve yakmayan kor ateşle ziyaret ederek ermişlikteki derecelerini göstermek isterler.

Kayseri’de “Hasan Dağı’nın kekligi” diye bir deyim bulunmaktadır. Hasan Dağı’nda bulunan yaşlı bir keklik, avcılarının kurşunlarından uzun süre kurtularak o kadar tecrübe edinmiştir ki, artık avcılarının onu vurması imkânsız hâle gelmiştir. Bu sebeple halk arasında, başından bin bir olay geçmiş ve çok tecrübe sahibi olduğu için kandırılması imkânsız hâle gelmiş olan insanlara, “o artık Hasan Dağı’nın kekligi gibi oldu” denmektedir.

Kergah Bağları'ndan Hasan Dağı (H. Yüksel)

HASAN VE HASUM BEY VAKFI

XIV. yüzyılda Kayseri’de tekke-zaviye yapan iki kardeşin vakfıdır. Bu vakfın, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’nde 734 no’lu defterin 165. sayfasında Türkçe tercümesi bulunan H. 7 Muharrem 776 (M 18 Haziran 1374) tarihli vakfiyesi bulunmaktadır. Türk Tarih Kurumuna Kayseri Kitabeleri isimli bir yazma defter teslim eden Kayseri Müzesinin eski müdürlerinden Naci Kum, Kayseri’de bir şahsın elinde gördüğü, herhalde yine Türkçe tercüme olan vakfiyenin tarihini yanlış (belki orada yanlış) H. 677 (M 1278/79) vermiştir. Devrin âdeti gereği Arapça olan bu vakfiyeyi Hasan Bey, kardeşi Hasum Bey’le birlikte yazdırmıştır. Tarih ve yer itibarıyla Eretnalı Devleti’nin (üçüncü hükümdarı Alaaddin Ali Bey) devrine tesadüf eden vakfiyenin girişinde; Cenab-ı Hakk’a hamd ve Hz. Peygamber’e salat ve selâm edildikten sonra Kayseri’nin köylerinden Mamalar ve Yediagaç sakinlerinden Sarı Kürklü Cemaatı’ndan Seyyid Şeyh Selvi’nin oğlu Seyit Şeyh Hasan, kardeşi Hasum Bey’le, eski sultanlar tarafından sülalelerine temlik edilmiş bulunan isimlerini saydıkları arazilerin gelirlerini vakfettikleri belirtilmiştir. Bunlar; Kayseri’nin Erciyes Dağı yakınında Karpuz Sekisi, Hisariye Kalesi, Boyalı İni’nden inen umumi yol, Sesli, Uçuk (Küçük) Kartın, Taş Denizi, Büyük Yokuş Başı ve Kızıl Ağıl’dan geçen sınır içinde, Çora Memlehası (tuzluk, tuz çıkarılan yer) ve Göller isimli meralarını, Beş Kuyu isimli yaylaklarını, Kızıl Viran (Kızılören) köyünün malikâne (vergi) gelirleri ve Sarılar (Salur) köyünün dörtte bir malikâne geliridir. Bütün buralardan alınacak gelirlerden kardeşi Hasum Bey’e ait yarı hisseyi (herhalde Kayseri merkezinde yaptırdıkları) zaviyelerinin masraflarına ve buraya gelip gidenleri yedirip içirmek için, kendisine ait hisseyi de nesiller boyunca öz evlatlarına, evlatları kalmaz ise Mekke Medine fukarasına vakfetmişlerdir. Kurulmuş bulunan bu vakfa Hasan Bey hayatta iken kendisini, ondan sonra oğlu Mehmet’i, daha sonra da öz evlatlarını mütevellî (idareci) tayin etmiştir. Vakfiyede Hasan ve Hasum Beyler vakfettikleri zaviyeden bahsetmedikleri hâlde, babalarının seyit ve şeyh unvanlarından, zaviyelere gelip gidenlerin doyurulması şartından, vakfın bir zaviye-tekke vakfı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1500 tarihli Osmanlı Vakıf ve Emlak Tahrirlerinde “Vakf-ı Zaviye-i Hasan Bey” ismi ile bu vakıftan bahsedilmekte ve vakfiyede belirtilen arazilerin gelir miktarları yazılmaktadır. XVI. yüzyıl başında yapılmış Karaman Eyaleti Vakıf Tahriri’nde vakıf, “Vakf-ı Zaviye-i Hasan Bey ve Türbehan-ı O” başlığı ile kaydedilmiştir. Burada zaviyenin yanında belki Şeyh Selvi, Hasan ve Hasum Beylerin ve ondan sonra gelen aile büyüklerinin bir türbelerinin de bulunduğu anlaşılmaktadır.

Vakfın bugün devam eden sülalesi, Kayseri eşrafından Feyzioğlu Ailesidir. Vakfın zaviyesi de belki bu ailenin Kayseri’deki eski mahalleleri olan Kalenderhane, Cürcürler, Şeyh Seyfullah, Şeyh Fethullah (Zekayi Bey) Mahallesi’nde bulunmakta idi. Ancak aile yüz sene kadar önce vakfı terk etmiş olduğundan, vakfın bugüne intikal eden zaviye-tekkesi ve türbesi olmadığı gibi, herhangi bir arazi ve geliri de bulunmamaktadır. Son zamanlarda aile fertleri tekrar vakfı canlandırmak ve evlat olmak için meseleyi mahkemeye taşıyarak dava açmışlardır.

Kaynakça: Naci Kum, *Kayseri Kitabeleri*, Türk Tarih Kurumu Elyazmaları Bölümü, No. 564, 1940, s. X; Kemal Göde, *Eretnalılar (1327-1381)*, TTK, Ankara 1994, s. 102-114; Yasemin Demircan Özirmak, *Tabrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1992, s. 20, 21; Mehmet İnbaşı, *1500 (H. 906) Tarihli Kayseri Tapu Tahrir Defteri*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2009, s. 86; Seyit Ali Kahraman, *XVI.Yüzyıl Başlarında Karaman Vilayeti Vakıfları*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2009, s. 226-227.

HATİCE HATUN

Hatice Hatun, 1567 yılında Kayseri-Sivas, Malatya, Maraş yolu üzerinde, Barsama (Çavuşağa) köyü yakınına Barsama Camii adıyla bir cami ve rivayete göre bu cami yakınına bir han yaptırmıştır.

Bugün şerefeye kadar minaresi ve yıkılmış dört duvarı kalan caminin kitabesi Kayseri Müzesinde bulunmaktadır. Kitabeye göre camiyi, Sultan Süleyman’ın oğlu Sultan Selim Han zamanında, H. 974 (M. 1566/67) yılı zilkade ayında merhum Musa Paşa’nın kızı, Memiş Bey’in zevcesi Mahu Peyker Hatice Hatun yaptırmıştır. Hatice Hatun’un babası olan Musa Paşa, Kayseri’ye Kurşunlu Camii’ni külliye olarak Mimar Sinan’a yaptıran Doğancı Hacı Ahmet Paşa’nın, 1544 yılında vefat etmiş olan kardeşi (Erzurum Beylerbeyi) Kızıl Ahmedli Musa Paşa olmalıdır. Bu bilgiden, Hatice Hatun’un da camiyi amcası gibi Mimar Sinan’a yaptırmış olabileceği çıkarılabilir.

Hatice Hatun ve kocası Memiş Bey hakkında malumat bulunamamıştır. 1577- 1588 tarihlerinde Kayseri’de vakıf kurmuş olan ve Sarımsaklı’da (Bünyan) hissesi bulunan Keser İsa Beyoğlu Memiş Bey’in bahsi geçen Memiş Bey’le aynı şahıs olup olmadığı da belli değildir. Hatice Hatun yol boyunda, yolcuların ihtiyacı için bu camii ve yanında yıkılıp yok olduğu söylenen hanı yaptırmıştır.

1920’li yıllarda camiyi görüp de tarifini yapan Albert Gabriel’in resimlerinde dahi bina bugüne göre daha sağlam görünmektedir. Caminin sanatlı mihrabı da yakındaki bir köyün yeni yapılan camiine taşınmıştır.

Hatice Hatun’un yaptırdığı Barsama Camii (A. Gabriel)

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Kitabelerinden 15 ve 16.Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları”, *Vakıflar Dergisi*, s XIII; Albert Gabriel, *Kayseri Türk Anıtları* (çev. Tütenk); Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, (çev. Seyit Ali Kahraman), C IV, s. 1123; Refet Yinanç, Mesut Elibüyük, *Kayseri İli Tahrir Defteri*, Kayseri 2009, C I, s.191.

HATİCE (MISIR) HATUN

Dulkadiroğulları'ndan Nasreddin Mehmed Bey'in zevcesi olan Hatice Hatun adına Kayseri'de XV. yüzyılda Hatuniye Medresesi yapılmıştır.

Memlük Sultanı Melik Müeyyed Şeyh, daha önce anlaştığı olduğu Dulkadiroğlu Nasreddin Mehmed Bey'in Osmanlılara, I. Mehmed'e (Çelebi) yaklaşmasından kuşku duyarak, 1414 yılında ordusuyla Dulkadirli topraklarına girip Antep ve Darende'yi ele geçirdi. Ancak Memlüklerin Şam valisi KaniBeğ, Sultan'a isyan edince, Mehmed Bey ondan intikam almak için bu isyanı desteklemek üzere oğlunu yardıma gönderdi. Fakat Memlük Sultanı bu isyanı bastırıldığı gibi, Mehmed Bey'in oğlunu da esir alıp Kahire'ye götürerek hapsetti. Nasreddin Mehmed Bey oğlunu kurtarmak için eşi Hatice Hatun'u Mısır'a gönderdi. Kahire'de büyük ilgiyle karşılanan Hatice Hatun'dan, Dulkadirliların Memlüklere sadık kalacağına dair söz alınarak oğlu teslim edildi (1417).

Nasreddin Mehmed Bey'in kardeşi Alaaddin Ali 1426 yılında ölmüş; Maraşa'a, oğlu Hamza yerleşmişti. Nasreddin Mehmed Bey, oğlu Süleyman Bey'i Maraş üzerine harekete geçirerek Memlük taraftarı yeğeni Hamza'yı buradan çıkartmıştı. Bunun üzerine Hamza da, yardım almak için durumu anlatarak 1430'da annesini Kahire'ye göndermişti. Memlüklerin Halep valisi korkmaz, Maraş üzerine harekete geçti ve 1434 yılında şehri ele geçirip burada bulunan Nasreddin Mehmed Bey'in oğlu Feyyaz'ı esir alarak Maraş'ı tekrar Hamza'ya teslim etti. 1435 yılında bu defa Karamanoğlu İbrahim Bey Memlük Sultanı Barsbay'a, eskiden kendilerine ait olup sonradan Dulkadirliılara verilen Kayseri'nin tekrar kendilerine verilmesi için büyük vergi teklifinde bulundu. Bunun üzerine Barsbay, Halep valisine, İbrahim Bey'in isteğinin yerine getirilmesi talimatını verdi. Bu haber üzerine Nasreddin Mehmed Bey Kayseri'nin kendisinde bırakılması ve esir olan oğlunun da serbest bırakılması için, zevcesi Hatice Hatun'u tekrar Mısır'a gönderdi. Hatice Hatun kocasının itaatini göstermek için Barsbay'a Kayseri'nin anahtarlarını takdim ettiği gibi, şehrin senelik vergisinin de gönderileceğini bildirdi. Bu sözler üzerine ikna olan Barsbay, Hatice Hatun'un bütün isteklerini yerine getirerek Feyyaz'ı serbest bırakıp Maraşa'a, Nasreddin Bey'in diğer oğlu Süleyman Bey'i de Kayseri'ye tayin etti. Hatice Hatun bu arada kocası Mehmed Bey'in Kudüs'te, Mescid-i Aksa'nın kuzeyinde yaptırmış olduğu Medrese'yi (Kadiye Medresesi) de tamir ettirdi. Hatice Hatun bu anlaşmayı yapmasına rağmen Karamanoğlu İbrahim Bey Kayseri'ye hücum ederek şehri ele geçirdi. Şehir, 1463 yılında Fatih Sultan Mehmed zamanında Osmanlılara geçene kadar da Karamanlılarda kaldı. Nasreddin Mehmed Bey Kayseri'de 1432 yılında, harap olmuş devşirme sütunlara sahip eski bir Danişmendli medresesi kalıntıları üzerine kendi adıyla (Nasiriyye) yeni bir medrese yaptırdı. Bu medrese, sürekli Kayseri'de kalan ve herhalde onun adına idarede bulunan Hatice Hatun'dan dolayı Hatuniye Medresesi olarak anılmıştır. Bugün özel şahıslar elinde tamir edilmiş olan medresenin orijinal kitabesi, dört parçaya kırılmış halde Kayseri Müzesi'ndedir. Bu kitabenin buradan alınıp yerine monte edilmesi gerekmektedir.

Devletlerarası elçiliklerde bulunan ve daha önce Eretna Devleti kurucusu Alaaddin Eretna'nın hanımı Doğa Hatun gibi uzun süre Kayseri'de oturduğu anlaşılan bu Türk Hanım sultanı, herhalde Mısır'a yaptığı bu seyahatler dolayısıyla Mısır (Mısır) Hatun ismiyle de anılmıştır. Aynı ismi oğlu Süleyman Bey de kızına vermiştir.

Kaynakça: Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1986; H. Edhem, *Kayseri (Göde)*; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden 15 ve 16.Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, s 13; Çayırdağ, KTA.

HATİROĞLU ŞEREFEDDİN MESUD

Kayseri'de, Anadolu'yu işgal eden Moğollara (İlhanlı) karşı 1276'da isyan başlatan ve isyanı Moğollar tarafından bastırılıp işkencelerle öldürülen Selçuklu emiridir. Şerefeddin Mesud, kardeşi Ziyaeddin Mahmud'la beraber, Anadolu Selçuklu sultanlarından II. Keykavus ve IV. Kılıç Arslan Dönemi'nde

önemli görevlerde bulunmuş Emir Hatirüddin Zekeriya'nın oğullarıdır. Moğolların Selçuklular nezdindeki adamları olan meşhur Vezir Pervane Muineddin Süleyman'ın yanında kâtip olarak göreve başlayan Şerefeddin, 1262'de merkez Beylerbeyi ve Niğde serleşkeri (vali) oldu. Moğolların onayı ile Selçuklu sultanlarından II. Keykavus'un tasfiye edilmesi, IV. Kılıç Arslan'ın genç yaşta işkenceyle öldürülmesinde ve Pervane'nin yanında birçok talihsiz ve zalimane olaylarda aktif olarak görev aldı. Yine bir kısım devlet işlerinde Moğollara tabi olarak birçok karışık işlerde bulundu.

Moğolların mutemet adamları olmalarına rağmen onların vahşice baskılarına daha fazla tahammül edemeyerek başta Vezir Muineddin Süleyman olmak üzere bir kısım Selçuklu devlet adamıyla birlikte, Mısır Memlük Sultanı Baybars'a gizlice haberler gönderip onu Anadolu'yu kurtarmak üzere davet etme ve bu şekilde Anadolu'ya gelirse kendisine burayı teslim etme teşebbüslerine giriştiler.

Pervane, 1276'da başta Hatiroğlu Şerefeddin ve kardeşi Ziyaeddin olmak üzere Selçuklu emirleri ile yaptığı gizli toplantıda aldıkları karar gereğince Baybars'ı Anadolu'ya davetlerini yenilediler; ancak Baybars'tan, bir müddet sonra iklimin müsait hâle gelmesi ile bu sefere çıkabileceği haberini aldılar. Başta Pervane olmak üzere Moğol zulmünden bıkan Selçuklu devlet adamlarının bu teşebbüslerinden Moğollar da haberdardılar; ancak şimdilik bu duruma ses çıkarmıyorlardı. Moğol hükümdarı (İlhan) putperest Abaka, Selçuklu veziri Pervane'yi sık sık İran'daki merkezlerine çağırıyor, ancak Baybars'ı bekleyen vezir, çeşitli bahanelerle bu çağrıya uymuyordu. Nihayet Abaka, oğlu Argun'la evlendirmek istediği Selçuklu hanedanından Selçuk Hatun'u getirmesini kesin olarak emredince, Pervane daha fazla dayanamayarak küçük yaştaki sözde Sultan III. Keyhüsrev ve bir kısım idareciyi Kayseri'ye yerleştirdikten sonra kızı da alıp bazı emirlerle yola çıktı. Ancak onun bu kararına, başta Hatiroğulları olmak üzere beraber hareket ettiği emirler de karşı çıktı. O da tedbirli davranmak gerektiğini ve Baybars'ın ne zaman geleceğinin belli olmadığını söyledi. Hele Hatiroğulları'nın kendisine karşı çıkışlarında kararlı olduklarını görünce, Kayseri subaşı Emir Taceddin Giv ve Konya subaşı Fahreddin Arslan doğmuş oğlu Sinaneddin'e, gizlice onlara göz kulak olma talimatını verdi.

Hatiroğlu Şerefeddin, Pervane ve gelin alayı gittikten sonra Kayseri'den Pınarbaşı'na gelip, buradan Baybars'a onu derhal Anadolu'ya davet ettiğine dair bir mektup gönderdi. Baybars da 1276 Haziran'ında Anadolu'ya bir elçi göndererek durumu tahkik ettirdi. Elçi Elbistan'a gelince, oradaki Selçuklu emirleri Moğol askerlerini öldürüp kendisine iltica ettiler. Selçuklu emirleri Kayseri'ye dönmeye karar verdiler ve yolda Karatay Kervansaray'ında konakladılar. Burada Kayseri subaşı Taceddin Giv ve Konya Subaşı Sinaneddin gizlice Hatiroğlu'nu kervansarayda bırakıp gizlice Kayseri'ye dönerek, durumu burada bulunan Moğollara anlattılar ve Hatiroğulları'nı ortadan kaldırmak üzere tedbirler almaya başladılar. Ancak bunları bir adamı vasıtasıyla öğrenen şehirdeki Hatiroğlu Ziyaeddin, durumu ağabeyine bildirip şehre girmemesini bildirdi. Ziyaeddin, ertesi gün Şerefeddin'in şehre yaklaştığını öğrenince, o gelmeden, kendisinin durumu öğrendiğinden habersiz olan Taceddin ve Sinaneddin'i ani bir hareketle ortadan kaldırdı.

24 Temmuz 1276 Cuma günü halkın cuma namazında olduğu bir esnada yaşanan bu hadiseler üzerine Kayseri'de karışıklıklar başladı. Şehirdeki Moğollar tevkif edildi. Halk bunlara karşı galeyana geldi. Hatiroğlu Şerefeddin, Meşhed Ovası'nda (Keykubad Dağı'nın kuzeyi ve doğusundaki alan) adamlarıyla birlikte isyan başlattı. Kardeşi Ziyaeddin'i şehre göndererek, emirlerden Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kendilerine teslim edilmesini istedi. Şehir kapısında (herhalde Meydan Kapısı, Selçuklu Sarayı Devlethanesi de buraya yakın) uzun münakaşalardan sonra emirler karşı koyamayarak Sultan'ı, Ziyaeddin'e teslim ettiler ve beraberce şehrin 10 km batısında Cemal Taşı (Deve Taşı, bu taş bugün de yerinde durmakta) mevkiine gelip Hatiroğlu Şerefeddin'le buluştular. Şerefeddin, Sultan'a olan saygısını yeri öperek gösterdi. Nihayet Kayseri halkına, Moğollara karşı Baybars'ın hâkimiyetine girilmiş olduğu ilan edildi. Ertesi gün Şerefeddin, Sultan'ı alarak kendi vilayeti (iktai) olan Niğde'ye döndü. Baybars'a durumu anlatmak üzere kardeşi Ziyaeddin'i de Niğde'den gönderen Şerefeddin, diğer Selçuklu emirlerinden kendisiyle beraber hareket edeceklerine dair imzalı senet aldığı gibi, her birinin bir çocuğunu veya kardeşini de rehin alarak kardeşiyle birlikte Baybars'a yolcu etti. Heyet, Suriye Hu-

muştaki 1 Ağustos 1276'da Baybars'ın huzuruna çıktı. Baybars'a durumu anlatıp hemen Anadolu'ya yelışmesini söyleyen Ziyaeddin'e Sultan, onların acele ettiklerini, kendisinin Pervane ile 1277 baharında Anadolu'ya sefer yapmak üzere anlaşılmış olduğunu, şimdi ordusunun dağınık olduğunu ve yanındaki az bir kuvvetle Anadolu'ya, Moğollar üzerine varmasının doğru olmayacağını bildirdi. Bunun üzerine Ziyaeddin'e hemen memleketine dönüp sağlam kalelere çekilerek kendisini beklemelerini söyledi. Ziyaeddin, endişe ile kardeşi ve Sultan'ın tehlikede olduğunu, hiç olmazsa onları kurtaracak küçük bir teşebbüste bulunmasını istediye de, Sultan'a bunu kabul ettiremedi. Bu arada Niğde'de bulunan Şerefeddin Baybars'ın kesin olarak geleceğine inandığından, askerlerini Anadolu'nun bütün Türkmen bölgelerine yayıp başta Karamanoğulları olmak üzere bütün kuvvetleri Moğollara karşı isyana çağırıyordu. Karamanoğulları ve diğerleri kendisine katılıyor ve Anadolu'da yakalanan Moğollar ortadan kaldırılıyordu. Sık sık Develi'ye kadar adamlar gönderip Baybars'tan bir haber olup olmadığı hakkında yollar gözleniyordu. Bu arada bir sevindirici haber alınmıştı. Ziyaeddin'in ricaları üzerine Baybars önce Şerefeddin ve Sultan'ı yanına almak üzere önden küçük bir kuvvet gönderiyor, arkadan da kendisi büyük bir ordu ile geliyordu. Habere sevinen Şerefeddin, eyaletlerden Sultan için vergi toplanması hususunda fermanlar çıkarmıştı. Ancak gelen öncü kuvvetler, Pervane'nin İran'dan büyük Moğol güçleri ile döndüğünü öğrenince geri çekilerek Anadolu'dakileri kaderleriyle baş başa bırakmışlardı. Bunlardan habersiz, Niğde'de ümitlen bekleyen Şerefeddin'i aniden saran Moğol kuvvetleri onun küçük bir kuvvetle dostunun bulunduğu Lülü Kalesi'ne (Ulukışla yakınında) kaçmasını önleyemediler fakat Moğollardan çekinen kale muhafızı, Şerefeddin'i bağlayıp Pervane'ye teslim etti.

Moğol kumandanları Gedük Menzili Hanı'nda (Sivas-Kayseri arasında, Gemerek'e yakın) kurdukları mahkemede Sultan ve emirleri de sorgulamaya başladılar. Hatiroğlu ile birlikte olanları derhal idam ettiler. Sultan çocuk olduğunu söylerken, diğer emirler de Hatiroğulları'ndan çekindikleri için bu harekete iştirak ettiklerini anlattılar. Moğollar, büyük fidyeler karşılığı bunların canını bağışladı. Sıra, Şerefeddin'in sorgulanmasına geldi. Şerefeddin önce, bu hareketi Pervane'yle planladıklarını anlattıysa da Pervane'nin gizlice ona bu ifadeleriyle her ikisini de gereksizce mahvedeceğini, bunları değiştirmesini söylemesi üzerine, ifadesini değiştirip kendisinin yalnız olduğunu belirtmiştir. Soruşturma sonunda, ona ne yapacaklarını İlhan'a sordular. Şerefeddin, İran'dan haber gelinceye kadar on beş gün boyunca sürekli işkenceye maruz kaldı. İşkencelere karşı tek başına büyük cesaret göstermiş olan Şerefeddin'le birlikte birçok zavallı Türk de Moğollar tarafından katledildi. Bu katliamdan, Baybars'ın yanına giden Ziyaeddin ve yanındakiler kurtulmuş oldular. Ertesi yıl (1277) Kayseri'ye kadar gelen Baybars, bunların intikamını Elbistan Muharebesi'nde Moğollardan fazlasıyla aldı. Bunun üzerine de Moğollar, Vezir Pervane'yi Aladağ'a (Van yakınındaki yazlıkları) götürerek onu da burada işkencelerle öldürdüler.

Kayseri'de Katiroğlu Camii'nin asıl isminin Hatiroğlu olduğu ve Hatiroğlu Şerefeddin'e ait bulunduğu söylene de, aslında bir XVI. yüzyıl yapısı olan cami, Kayseri eşrafından Katiroğlu'na ait olup bu isim bugün de değişik şekillerde Kayseri'de yaşamaktadır. (katır, Türkçede güçlü, kuvvetli manasında olup, Dulkadır, Durkatır ismi de bu mana ile alakalıdır). Hatiroğlu'nun sadece bir çeşmesi Niğde'de bulunmaktadır.

Hatiroğlu Şerefeddin Çeşmesi / Niğde (S. Doğan)

Kaynakça: İbn Bibî, *el-Evamir; Kerimüddin Mahmud Aksarayî, Müsameretü'l-Abbar*, (çev. Mürsel Öztürk); Nejat Kaymaz, *Pervane Muineddin Süleyman*, Ankara 1970; Turan, SZT.

HIZIR BEY

XIV. yüzyılda Eretna/Kadı Burhaneddin Dönemi'nde, Kayseri civarında konar-göçer Samağar Moğol oymağı beyi ve Kayseri valisidir.

Eretna Devleti'nin ikinci hükümdarı olan Mehmed Bey 1365 yılında emirleri tarafından öldürölünce, yerine oğlu Ali Bey getirilmiş olsa da devletin asıl sahibi olan emirlerden biri de merkez Sivas'a hâkim olan Hacı İbrahim idi. Bu sırada büyük bir kuvvete sahip olan Samağar Kabilesi reisi Hızır Bey, Eretna Beyi Ali Bey'e ait olan Kayseri'yi tehdit etmeye başladı. Hacı İbrahim, Hızır Bey'e karşı Kayseri'yi korumak üzere o sırada Sivas'ta bulunan Kayseri kadısı Kadı Burhaneddin'den yardım istemek zorunda kaldı. Kadı Burhaneddin de topladığı kuvvetlerle Kayseri'ye giderek, Moğolların şehre saldırısını engelledi. Bu hadiseden sonra devleti tamamen ele geçirmek isteyen Hacı İbrahim, bu defa Samağarlılara güvenerek emeline kavuşmayı planladı ve onlarla dost olabilmek için Samağar Beyi Hızır Bey'in kızıyla (Şah Hâtun) da evlendi.

Kayseri'nin idaresini de bu Moğol beyine bıraktı. Hükümdar Ali Bey'i ve yakın adamlarını tutuklattı. Ancak halkın bu hadiselerden hoşnut olmadığını görünce, hükümdarı ve aralarında eski Kayseri valisi Hoca Bey'in de bulunduğu adamlarını serbest bıraktı. Bunun üzerine Ali Bey de Samağarlılara düşman olan başka bir Moğol oymağı Barambaylılara iltica etti. Hacı İbrahim, Samağarlılarla birlikte Barambaylılar üzerine yürüdüye de mağlup oldu ve öldürölldü (1372/73). Ali Bey daha sonra Kadı Burhaneddin'le işbirliği yaparak onu vezirliğe tayin etti. Samağar oğlu Hızır Bey de bunlara iştirak etti, fakat Niksar'dan yağmaladıkları malların Ali Bey tarafından ellerinden alınması üzerine tekrar araları açıldı. Hacı İbrahim'in ölümü üzerine, Hızır Bey'in yerine Kayseri'ye Eretna ailesinden Cüneyd Bey vali yapıldı.

Küçük yaşta tahta çıkan son Eretnalı Beyi II. Mehmed'in naibi olan Kadı Burhaneddin'le Hızır Bey'in iyi münasebette olduğunu biliyoruz (1381). Bu yıllarda Hızır Bey, kuvvetleriyle birlikte Kadı Burhaneddin'in yanındaydı. Türkmen isyanı bu şekilde bastırılmıştı.

Hızır Bey, Karamanlılarla Osmanlılar arasındaki bir savaşta taraf değiştirerek Karamanlılar yanında yer aldı.

1397 yılında Hızır Bey'in oğlu Pir Boldu'nun faaliyetlerinden kayıtlarda söz edilmektedir. Hızır Bey'in kızı Şah Hatun (Hacı İbrahim'in karısı) ise Kayseri'de bugün hâlâ ayakta olan Pamuk (Kapan/ Pembe) Hanı'nı inşa ettirerek vakfetmiştir.

XIV. yüzyılın birinci yarısında yaşamış ve 1357 yılında vefat etmiş olan bir başka Hızır Bey daha bulunmaktadır. Bu beyin mezarı Ürgüp'ün Taşkınpaşa kasabasındadır. Hızır Bey hakkında, akrabası olan Taşkın Paşa'nın külliyesinde bulunan 1584 Tarihli Kayseri Tahrir Defteri'nde malumat bulunmaktadır. Tahrirde, Sarımsaklı köyü (şimdiki Bünyan ilçesi) vakıflarının yazılı olduğu bölümde, köyün malikâne vergisinin yarısının, Tac-ı Kızıl evladından Hızır Bey'in oğlu Muzaffer Çelebi evladına vakfedildiği kayıtlıdır. Yine bu kayıtlardan, Kayseri'de bir mahalleye Hızır Bey'in isminin verildiği bilgisine ulaşılmaktadır. Tac-ı Kızıl'ın oğlu olan, 1333 yılında Bünyan Ulu Camii'ni yaptıran, İlhanlı Devleti'nin Anadolu valilerinden Zahirreddin Mahmud'un akrabası (belki kardeşi) olduğu anlaşılan Uygur Türkü Hızır Bey'in, Kayseri'de bir idari görevde bulunmadığı için, Şah Hatun'un babası olma ihtimalinin zayıf olduğu kanaatine varılmıştır. Pamuk (Kapan/Pembe) Hanı daha sonra Kayseri Mevlevihânesi'ne vakfedilmiştir.

Kaynakça: Esterâbâdî, *Bezm*, Yücel, KBAD; Şikari'nin Karamanoğulları Tarihi, (çev. Mesud Koman); Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de XIV ve XV. Yüzyıllarda İki Emir Ailesi, Emir Zahireddin Mahmud ve Emir Şeyh Çelebi”, *Vakıflar Dergisi*, s. XXVII; Refet Yinanç, Mesut Elibüyük, *Kayseri İli Tahrir Defterleri*, C I.

HOCA HASAN

II. Kılıç Arslan'ın oğlu Kayseri Valisi Nureddin Sultanşah'ın veziridir. Kayseri’de 1193 yılında Hoca Hasan Medresesi’ni yaptırdı.

Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan ülkeyi 11 oğlu arasında 1179 senesinden biraz önce taksim ederek, onları önemli vilayetlere vali (melik) olarak tayin etti. Bunlar arasında Nureddin Sultanşah’a da Kayseri düştü. Taksim tarihini; kaynaklar ve araştırmacıların farklı vermelerine karşılık, büyük kardeşlerden Tokat Meliki Süleymanşah’ın 1179 tarihli (bu tarihi daha önce 1198 olarak neşretmiştik) Niksar Kalesi kitabesi ile küçük kardeş Uluborlu Meliki Keyhüsrev’in Konya Ilgın’da bulunan Teke Köyü Mescidi’ndeki 1180 tarihli veliaht kitabesine göre vermiş bulunuyoruz.

Daha önce (bazı araştırmacılara göre 1176-1188 tarihleri arasında) Kılıç Arslan'ın veziri olan İhtiyareddin Hoca Hasan, bu taksimden sonra ihtiras sahibi Sivas meliki olan büyük şehzade Melikşah’a karşı Sultan’ı uyardı. Nihayet Sultan ve saltanat ihtirasındaki Melikşah’ın orduları ile karşı karşıya gelmeleri üzerine araya giren Kılıç Arslan’ın damadı Mengücek oğlu Behramşah, baba ile oğlu, Vezir Hoca Hasan’ın azli şartıyla artırıp savaşçı oldu. Hoca Hasan da bunun üzerine Kılıç Arslan’ın yanından ayrılarak Kayseri Meliki Nureddin Sultanşah’ın veziri oldu. Sultan, çocuklarının kendisine karşı besledikleri saltanat arzusu karşısında arada kalmıştı. Bu durumu bu iddiada en fazla bulunan büyük oğlu Melikşah yanında iken hissediyordu. Melikşah kendisine ait Konya ve Aksaray arasındaki Kayseri’yi kardeşinden almak üzere bu şehri muhasara ederken Sultan olanlara dayanamayarak, ihtiraslarına mağlup olan bu oğlunun yanından ayrılıp Kayseri Meliki Sultanşah’ın yanına geldi. Ondan da memnun kalmayan Sultan, nihayet kendisini sevgiyle karşılayan ve veliaht olan küçük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev’in yanına yerleşti. Gıyaseddin Keyhüsrev’le birlikte Konya merkezi ele geçiren Sultan, büyük oğlu Melikşah’ın üzerine yürüyüp Konya’yı geri aldılar. Daha sonra da ona ait Aksaray üzerine yürüdülerse de, yaşlı sultan burada hastalandı ve Konya’ya dönmek zorunda kaldılar. Sultan burada vefat etti. Sultan ölünce yerine, Konya’da, küçük oğlu I. Gıyaseddin Keyhüsrev sultan oldu. Melikşah’ın Kayseri’yi ele geçirme arzusu bir türlü son bulmadı. 1196 senesinde yine Kayseri’yi kuşattı. Muhasara ile şehir kalesini düşüremeyeceğini anlayan Melikşah bir hile düşünerek, kardeşini görüşmek üzere surlar dışına davet etti. Veziri Hoca Hasan’ın bütün ikazlarına rağmen bu daveti kabul edip sur dışına çıkan Sultanşah’ı ağabeyi derhal yakalatıp boynunu vurdu ve başını askerlerinin önüne attı. Daha sonra güçleri kırılan şehir halkını da ikna ederek kapıları açtırıp şehre giren Melikşah’ın ilk işi, Vezir Hoca Hasan’ı da öldürerek cesedini meydana attırmak oldu. Meydanda bir zaman bekleyen cesedi köpeklerin çekiştirilmesi üzerine, hayır sahibi Hoca Hasan’ı seven şehir halkı ayaklanarak gerekli defin işlerini yaptırıp, cesedi Hoca Hasan’ın inşa ettirdiği medresesindeki türbesine defnettiler.

1196 yılında Kayseri’ye bu şekilde sahip olan Melikşah, burada aynı tarihte adına şehrin ilk İslami gümüş parasını bastırdı. Ancak kendisi de bir yıl sonra vefat etti. Hoca Hasan Medresesi, şehrin Danişmendli Melikgazi Medresesi’nden (Camii Kebir önünde, o da kalıntıları 1960’lı yıllarda yıkılıp yok edilmiştir.) sonra ikinci önemli eğitim kurumu olan bina, Kayseri Büyükşehir Belediyesi’nce kurtarıma programına alınmıştır. Hoca Hasan medreseyi külliye şeklinde yaptırmış; cami ise 1940’lı yıllarda cadde genişletilirken yıkılarak şimdiki yerine çekilip yeniden yaptırılmıştır. Harap hâldeki hamamı (Birlik Hamamı) da, maalesef 1990’lı yıllarda çevresindeki eski evler yıkılırken ortadan kaldırılmıştır. Halil Edhem tarafından Külliye’ye (vakfa) bir imaret ve bir de han ilave edilerek bunların da medrese gibi harap olduğunu, geçen asrın başında belirtiyorsa da, bu iki binaya ait herhangi bir kalıntı ve bilgi, zamanımıza gelmemiştir. Bu müphem bilgiye dayanarak yakında yapılan bir yayında, han medrese içinde gösteril-

miş, imaretin de banisi bilinmeyen ve bulunduğu mahalleye ismini vermiş olan, maalesef 1981 yılında zamanın trafik müdürü tarafından yıkılıp ortadan kaldırılan, medreseye 500 m mesafedeki Selçuklu Eski Bedesten olduğu ileri sürülebilmektedir.

Kayseri’nin en eski İslami kitabesi olduğu ileri sürülen (hâlbuki ondan daha evvel Hasbek Kumbeti ve tarafımızdan yayınlanan Han Kumbeti ve Sarıoğlu Mescidi kitabeleri bulunmaktadır.) medresenin büyük mermer kitabesi müzenin deposuna kaldırılmıştır.

Hoca Hasan’ın medresesi ve diğer hayratına ait vakfiyesi kaybolmuştur. Ancak XVI. yüzyıl Osmanlı Vakıf Tahrirleri’nde medreseye ait kayıtlar bulunmaktadır. 1500 tarihli tahrirde, medresenin Mevlâna Muhiddin’in (müderres) tasarrufunda (mütevelliliğinde) olduğu belirtilip, akarları olarak Tabaklar (dericiler) yakınında bir sebze bahçesi, Hasan Bey Bahçesi denilen bahçenin beşte biri, Erkiler’teki Hasan Yeri denilen bağlık ve mezarlık (ekinlik) arazi ve Candarlık’ta bir kıta arazinin kaydı ve gelir miktarları yazılmıştır. Harap hâlde olan 1584 tarihli tahrir defterinde ise Endürlük köyünde (şimdi Talas ilçesinin bir mahallesi) iki bahçe kaydı okunabilmektedir.

Hoca Hasan’ın Konya şehir merkezinde de bir mescidi bulunmaktadır.

Kaynakça: İbnü’l-Esir, *el-Kâmil Fi’t-Tarih Tercümesi İslam Tarihi*, İstanbul 1987, C XII; H. Edhem, *Kayseriyye*; Halil Edhem (Eldem), H. Edhem, *Kayseri, (Göde)*; A. Nazif, *Mir’ât*, (Palamutoğlu); Turan, SZT; Yasemin Demircan (Özırmak), *Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1992; İbrahim Artuk, “Abbasi, Selçuk, Artuk ve Burcu Memlûklere ait Nadir Sikkelerden Birkaçı”, *V. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, II. Seksiyon; Osman Ferit Sağlam, “Şimdiye Kadar Bilinmeyen İki Madalya ve Birkaç Sikke”, *V. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*; Mehmet Çayırdağ, “Niksar-Tokat- Gümenek ve Kayseri Palas’ta Üç Kitabe”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S 35, İstanbul 1994; Erol Yurdakul, “Vezir-i Azam Hoca Hasan’ın XII. yüzyılda Konya ve Kayseri’de Yaptırdığı Bazı Eserler”, *Vakıflar Dergisi*, s XXX, 2007.

HOCA VATAN

Kayseri’de zaviye ve vakıf sahibi önemli mutasavvıflardandır.

Birçok vakıfta ve aile şecerelerinde ismi geçen Hoca Vatan’ın maalesef tarihi şahsiyeti hakkında bir bilgi bulunamamıştır. Kayseri-Bursa ve Adana Müzesi müdürlerinden Naci Kum’un 1940 yılında Kayseri Müzesi Müdürlüğü esnasında hazırladığı ve hâlen Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinin yazma eserler bölümünde bulunan Kayseri Kitabeleri isimli eserinde (Kayseri’de eski ailelerden) Şeyh İbrahim Tennurî ahfadından Abdurrahman Nisarî elinde bulunan eski evraklar arasındaki Şeyh Taceddin Silsil-nâmesi’nde (şecere) Hoca Vatan, Şeyh Taceddin’in babası (atası) olarak geçmektedir. Şeyh Taceddin, bugün yeniden inşa edilmiş caminin yanındaki türbede medfundur. Buradaki mezar taşında Velid’in oğlu Mahmud’un oğlu Taceddin olduğu ve H. 721 senesi Ramazanında (M. Ekim 1321) vefat ettiği yazılıdır. Görüldüğü üzere burada Taceddin’in babası veya dedesi, Hoca Vatan olarak gösterilmemiştir. Eski şecerelerin birçoğu böyle müphem listeler hâlinde tanzim edilmiştir.

Hoca Vatan’a ait tekke ve bir çeşme Hunat Mahallesi’nde, şimdiki Yanıkoğlu Camii civarındaydı. Ahmet Nazif Efendi’nin belirttiğine göre Hoca Vatan Türbesi ve Tekkesi, Yanıkoğlu Camii’nin güneybatısı karşısında (şimdiki Geriatri Merkezi alanında) imiş. Burada bulunan mezar taşları H.VII. (M XIV) asra ait imiş. Yine ona göre vakıf idaresinde “Hoca Vatan Zaviyesi” adıyla kayıtlı, 1300 kuruş geliri olan, eğitime tahsisli bir vakıf bulunuyormuş. Kayseri’de Güpgüpoğlu Hacı Ebu Bekir Vakfı’nın vakfiyesinde, bu vakfın gayrimenkulleri sayılırken, Cirit Meydanı (Gültepe Parkı) yolunda Yanıkoğlu Camii ve Hoca Vatan Çeşmesi karşısında vakfa ait Mezarlı Bahçe’den bahsedilir.

Osmanlı arşivinde bulunan 1500 tarihli Karaman Eyaleti Vakıf Tahrir Defteri’nin Kayseri Sancağı kıs-

mında “Vakf-ı Zaviye-i Hoca Vatan” başlıklı kayıтта, zaviyenin akarı olan Karahöyük köyü, Develi’de bulunan İlçe ve Löke Mezralarının (ekinlik) malikâne (vergi) gelirleri, zaviye yakınında bahçe, Gizric’de (Gediric şimdi Gediris) bağ kaydedilmiştir. Vakfın tasarrufu (tevliyet), padişah beratıyla Mevlâna Cafer’de bulunmakta olup, ayrı ayrı akçe olarak dökümü yapılan gelirlerin, zaviye ve diğer vakıf binalarının tamirinden sonra, zaviye şeyhine ve gelip gidene harcanacağını, o zaman mevcut olan vakfiyede kayıtlı olduğu belirtilmiştir. Vakfın 1584 tarihli, yıpranmış olan defterdeki kaydında yine Karahöyük Köyü zikredilmiştir.

Zaviyenin binalarından ve vakfa ait emlaktan bugün herhangi bir şey kalmamıştır.

Kaynakça: A. Nazif, Mir’ât, (Palamutoğlu); Naci Kum, Kayseri Kitabeleri, TTK, Yazmalar, No. 564; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Kitabelerinden 15 ve 16. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları”, Vakıflar Dergisi, S XIII; Yasemin Demircan (Özırmak), Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları, Kayseri 1992.

HÜSAMİ HASAN BEY

XV. yüzyıl başında Kayseri’yi Karamanoğulları’ndan alan ve Kayseri’ye vali olan Dulkadirli şehzadesidir.

Hasan Bey’in Dulkadıroğlu Nasıreddin Mehmet Bey’in büyük oğlu olduğu bilinmektedir. İsmine ilk defa 1411 tarihli, Kayseri İç Kalesi doğu kapısı iç yüzündeki, küçük mermer kitabede rastlanmıştır. 1402 yılında Timur’la Yıldırım Bayezit arasında gerçekleşen Ankara Savaşı’ndan sonra galip gelen Timur, Osmanlı’nın Anadolu birliğini sağlamak için ortadan kaldırdığı beylikleri yeniden kurdu. Bu maksatla Karamanoğulları yönetimine Kayseri’yi de dâhil etti. Karamanoğlu II. Mehmet Bey de Kayseri’ye kendi hanedanından Şeyh Çelebi’yi vali tayin etti. Ancak kaledeki kitabeden (bu kitabe aynı zamanda Dulkadıroğulları’nın en eski kitabesidir) 1411 yılında şehri Dulkadıroğlu Hasan Bey’in ele geçirdiği ve kaleyi tamir ettirdiği anlaşılmaktadır. Kalenin kırılarak bir kısmı eksilmiş başka bir kitabesinden de Karamanoğulları’nın Vali Şeyh Çelebi önderliğinde şehri yeniden, Dulkadıroğulları’ndan geri aldıkları anlaşılmaktadır. Bu mücadelede Şeyh Çelebi’nin oğlu Sevinç Demir (Şeyh Çelebioğluna Timur’un adını koymuştur) de yararlık göstermiştir.

1419 yılında Karamanoğulları’na karşı bir harekette bulunan Mısır Memlük Sultanı Melik Müeyyed Şeyh, Kayseri Valisi Şeyh Çelebi’den Kayseri’yi alarak o sırada kendilerine müttefik olan Dulkadırlılara (Nasıreddin Mehmet Bey’e) teslim etti. Bu olaydan kısa süre sonra Karamanoğlu Mehmet Bey, Ramazanoğlu İbrahim Bey’le birlikte Kayseri’yi tekrar ele geçirmek istedilerse de Kayseri civarında, Nasıreddin Mehmet Bey’le yaptıkları muharebede hezimete uğradılar. Karamanoğlu Mehmet Bey esir düştü ve Dulkadıroğlu Mehmet Bey tarafından esir olarak Kahire’ye gönderildi.

Kayseri’nin tekrar Dulkadıroğulları’nın eline geçmesinde, Hasan Bey’in de rolünün olduğu düşünülmektedir. Zira bu dönemde Hasan Bey’in Kayseri ve çevresinde birçok faaliyetlerde bulunduğunu görmekteyiz. Zaten babası Nasıreddin Mehmet Bey Kayseri’nin idaresini oğlu Hasan’a bırakmıştı. Ancak Hasan’ın 1419’dan sonra yağmacılıkla uğraşan Dulkadırlıların Kızılıkoca Türkmenleri ile işbirliği içinde olduğunu görmekteyiz. Kızılıkocalılar Amasya ve Tokat civarını yağmalayıp tahrip ederken, Hasan da Akkoyunlu Kara Yülük’ün oğlu ile bazı köyleri yağmalıyor, Kızılıkocalılarla kervanları ve yolcuları soyuyorlardı. Karamanoğlu Mehmet Bey’in Antalya kuşatması sırasındaki ölümünü fırsat bilen Hasan Bey, Karaman topraklarına girdi, onlara ait Develi, Ortaköy ve Ürgüp’ü ele geçirerek Niğde ve Aksaray şehirlerine de saldırıda bulundu. Ancak bu şehirlerin halkı birleşerek derhal Dulkadırlıları takibe aldılar. Böylece halk, Hasan ve maiyetini Develi civarında sığındıkları yerlerde ganimet paylaşırken basıp mallarını geri aldılar. Bu çarpışmada on ölü, iki yüz esir veren Hasan Bey canını zor kurtardı.

Yeni Karamanlı Beyi İbrahim Bey’in Dulkadırlı yağmacılar üzerine gönderdiği kuvvetler Niğde’ye geldiklerinde, Dulkadırlıların şehre saldırılarıyla karşılaştılar. Ürgüp ve civarına kadar ilerleyerek Kızılıkocalıların bir kısım reislerini ele geçirdiler. Bunu haber alan Hasan Bey ve kuvvetleri, işgal ettikleri yerleri terk ederek derhal geri çekildiler. Fakat bir müddet sonra Kızılıkocalılarla birlikte Osmanlı bölgesinde tekrar faaliyetlere geçen Hasan Bey ve kuvvetlerinin durdurulması için üzerlerine, Osmanlıların Tokat Valisi Yörgüç Paşa gönderildi. Bu olayın sonucunda Hasan Bey ve kuvvetleri ortadan kaldırılarak onların bir daha varlık göstermeleri engellendi (1426). Bu tarihten sonra Hasan’ın isminin bir daha geçmemesi, onun bu olaylar esnasında ölmüş olduğunu göstermektedir.

Dulkadıroğlu Hasan Bey’in içinde bulunduğu bu olumsuz faaliyetler yanında, onun Kayseri’de yapmış olduğu önemli bir hayır hizmeti bulunmaktadır. Şehre vakıf olarak yaptırdığı Miskinler Zaviyesi’ne (Cüzzamlılar Hastanesi) gelir kaynağı olarak, Salkon (Salkuma/ Bağpınar) köyünün ve bir değirmenin gelirlerini tahsis etti. XX. yüzyılın başına kadar faal olan ve vakıf kayıtlarına göre son mütevellisi Nuh Naci isminde bir zat olan bu tekke bugün mevcut olmamakla birlikte, yeri dahi bilinmemektedir. Kayseri’nin sağlık tarihi bakımından önemli olan bu yapının büyük bir ihtimalle Kayseri merkezindeydi.

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları”, *Vakıflar Dergisi*, 1981, S XIII, s.532,533; Çayırdağ, KTA,s. 256-257; Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, TTK 1989, s. 47-48; Süheyl Ünver, *Selçuklu Tababeti*, Ankara 1941, s.100.

HÜSEYİN BEY

Mirliva (? – Kayseri, H.959 Ramazan/M.1552) XVI. yüzyılda Aksaray’da Mirlivalık (sancak beyliği) yaptı. Kayseri’de Hacı Kılıç Camii ve Medresesi’ni onarıp Mimar Sinan’a bir hamam ve imaret yaptırmak bir kısım araziyle birlikte bu camiye vakfetti. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Onun Aksaray Mirlivalığı hakkında XVI. yüzyıl tahrir defterlerinde biri tarihsiz, biri H. 931 (M. 1525) tarihli kayıtlar bulunmaktadır. Aksaray, Kayseri gibi XVI. yüzyılda Osmanlılarda Karaman (Konya) eyaletine bağlı bir sancak merkezi idi. Onun vakfiyelerinden ve Kayseri’deki mezar taşından öğrendiğimize göre babasının ismi Sinan Bey’dir. Buradaki bey unvanı onun da oğlu gibi idari bir görevde bulunduğunu akla getirmektedir. Yine XVI. yüzyıl Aksaray tahrir defterlerinde Aksaray mirlivası olarak Oruç Bey oğlu Sinan Bey’den bahis bulunmaktadır. Aynı kayıtlarda bunun oğlu Hamza Bey’den bahsedildiği hâlde Hüseyin Bey’in babasının Sinan Bey olduğu hakkında bir bilgi verilmemiştir.

Hüseyin Bey’in tahrirlerde ve mezar taşında Aksaray mirlivası (Halil Edhem ve Ahmed Nazif yanlış olarak Aksaray’ı Kayseri okumuşlardır) olduğu açık olarak görülmektedir. Onun Kayseri ile olan ilgisinin ne olduğu belli değilse de, Hacı Kılıç Camii’ne bu kadar vakıf yapması ve mezarının da burada bulunması, Hüseyin Bey’in cami ve medreseyi 1249 yılında inşa ettiren Selçuklu emiri Ebülkâsım bin Ali et-Tüsî’nin torunlarından olduğunu veya aslen Kayserili olup o mahalleye mensup bulunduğunu göstermektedir.

Hüseyin Bey’in H.954 (M.1547) tarihli vakfiyesinde, zamanla harap olan Hacı Kılıç Camii’ni tamir ettirdiği, Sarımsaklı (Bünyan) ve Yorgat (Erkilet yakınında) köylerinin gelirlerini, Kayseri’de Atabey Hamamı (bugünkü adı ile Selahaddin Hamamı, Selçuklu Lala Külliyesi’nden olduğu hâlde Hüseyin Bey Vakfı’na dâhil etmiş, şimdi ise Güpgüpoğlu Vakfı’na geçmiş) ismi ile bilinen çiftle hamamı, aynı şehirde başka bir hamamı (Mimar Sinan’a yaptırdığı Meydan veya Çömlek Hamamı Hüseyin Bey Hamamı), Tarsus’taki kırk hücreden müteşekkil hanını, bu hanın yanındaki dokuz dükkânı, Hacı Kılıç Zaviyesi (medrese olmalıdır) yanındaki bahçeyi, bu bahçe yanındaki başka bir araziye, Pervane’deki (Kayseri’de eski ekinlik alan, ismini burayı vakfeden Selçuklu Veziri Pervane Muineddin Süleyman’dan almıştır) bir araziye ve şehirdeki bir dükkânı vakfetmiştir. Hüseyin Bey, bütün bu hamam, dükkân, köy ve arazi gelirlerinin Hanefi mezhebinden olmasını şart koştuğu Hacı Kılıç Cami imamına, müezzine, hatibine, caminin kuzey tarafına yaptırdığı imaret, imaretin iki aşçısına, kayyuma (cami görevlisi), mutfak

nazırına, imaretin kapıcısına, cami ile imaretin farrasına (hizmetli), cami ve imaretin mum, kandil ve hasır ihtiyacına, camide Kur'an okuyanlara, imaretin diğer yiyecek masraflarına ve vakfın mütevellisine (idareci) vakfetmiştir. Mimar Sinan'ın eserlerinin kaydedildiği tezkerelerde ismi geçen Kayseri'deki Hüseyin Bey Hamamı ve Hüseyin Bey'in imaretinden bugün eser kalmamıştır. Vakfettiği diğer arazilerin de hemen hemen tamamı yok olmuştur.

Hüseyin Bey'in mezarı Hacı Kılıç Camii doğusunda, genişletilen yol üzerinde idi. Yolun yapımı sırasında mezar buradan kaldırılıp minare yanındaki bugünkü yerine nakledilmiştir. Minare kaidesine monte edilmiş olan baş taşında;

Hazîbi kabrû'l-merhum el-mağfur es-sahibü'l-hayrat ve'l-hasenat Hüseyin Bey bin Sinan Bey ilâ rahmetu'llahi

Emir-i Liva-i Aksaray

Anlamı:

Bu kabir merhum, Allah tarafından günahları bağışlanmış, hayrat ve hasenat sahibi, Aksaray Mirlivası, Sinan Bey oğlu Hüseyin Bey'indir Allah rahmet eylesin.

Ayak taşında;

İntikalü min dâri'l-fenai ilâ dâri'l-beka fi Şebri Ramazani'l-mübarek sene tis'a ve hamsîn ve tis'a-mie

Anlamı:

Geçici âlemden daimi âleme dokuz yüz elli dokuz senesi mübarek Ramazan ayında intikal etti.

Hüseyin Bey'in Hacı Kılıç Camii bitişiğindeki mezarı

Hüseyin Bey'in mezar taşları

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden 15 ve 16. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, C XIII; Mehmet Çayırdağ, "Mimar Sinan'ın Kayseri'deki Eserleri", *IV. Uluslararası Türk Kültür Kongresi Bildirileri*, (4-7 Kasım 1999), Ankara, C I; İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi*, İstanbul 1974, C I, s. 703, 848, 849, 1181; A. Nazif, *Mir'at*, (Palamutoğlu); Rıfkı Melül Meriç, *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1965.

İBNÜ ABDÜZZÂHİR VE BAYBARS'IN KAYSERİ SEFERİ

Büyük Türk-Memlük (Mısır-Suriye) Sultanı Baybars'ın (Bey Bars) Anadolu Selçuklularını Moğol işgalinden kurtarmak için 1277 yılında Kayseri'ye kadar yapmış olduğu meşhur seferini bir risale ile kaleme alan kâtibi Arap tarihçidir.

Asıl adı Kadı Muhyiddin İbnü Abdüzzâhir (Ö 1292) olan yazar Baybars'ın itimat ettiği kâtiplerinden birisiydi. O, hükümdarının hayatını anlatan *er-Ravzu'z Zahir fi Sireti'l-Meliki'z Zahir* adlı bir eser kaleme aldı. Ancak onun bu eserinin sadece ilk beş yıllık kısmı bize kadar gelebilmiştir. İbnü Abdüzzâhir, Baybars'ın Anadolu seferine de katılarak, bu sefer hakkında da bir risale yazmıştır. Bu risalenin de aslı kayıp olmakla beraber, Memlük tarihçisi Kalkaşandi, *Subhu'l- Aşa* isimli eserinde, bu seferi aynen nakletmiştir. Yine tarihçi el-Ömerî, bu risalenin bir özetini *Mesalikül-Ebsar fi Memâliki'l-Emsar* isimli eserine almıştır. Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı* isimli eserinde Kayseri için bu önemli risalenin bir tercümesini nakletmiştir. İbnü Abdüzzâhir'in bu sefer vesilesiyle 1277 yılında Kayseri ve çevresi hakkında anlattığı çok önemli bilgiler özetle şöyledir:

Sultan Baybars askerlerini hazırlayıp 1277 yılı 7 Nisan Çarşamba günü Halep'ten hareket etti. Maraş yakınındaki Göynük, Ermenilerden geri alındı. Göksu yakınında Akça Derbent geçilerek Elbistan'a yaklaşıldı. Moğol kuvvetlerinin yakında olduğu öğrenilince, öncü birlikler onların üzerine gönderildi ve 14 Nisan Çarşamba günü Moğollar bozguna uğratılıp birçoğu öldürüldü ve esir alındı. Ertesi günü Moğolların büyük ordusu, başkumandanları Tudaun ve Toku komutasında, birçok ileri gelen kumandanın da yer aldığı ordusu ile Elbistan yakınındaki Huni'de İslam ordusunu karşıladılar. Ancak büyük bir yenilgiye uğrayıp komutanları dâhil tamamına yakını kılıçtan geçirildi. Bizzat savaşa katılan Sultan, büyük bir zafer elde etti. Ovalar putperest Moğolların cesetleri ile doldu. Moğol ordusunda Gürcü ve Selçuklu kuvvetleri de vardı. Ancak mecburen getirilen Selçuklular savaşa katılmadı, içlerinden bazı emirler de esir alınmış gibi Sultan'a iltica ettiler. (Sultanı, kendilerini Moğollardan kurtarması için Anadolu'ya çağırıp, kendisine yardımcı olacağına söz veren Selçuklu Saltanat Naibi Muineddin Süleyman Pervane, tam ters hareketle bulunarak Moğolların korkusundan, buradan hızla Kayseri'ye gelip küçük yaşta Sultan III. Keyhüsrev ve bir kısım devlet adamını alıp Tokat'a kaçtı.) Buradan hareketle Sarız civarına, yağmur altında ve zorlukla gelen ordu, Zamantı (Melik Gazi) Kalesi civarına geldiğinde Zamantı, Develi ve Darende şehirlerinin (kalelerinin) hâkimleri, Sultan'a itaatlerini bildirdi. Buradan Karatay Kervansarayı'na gelen ordu, bu kervansarayın ihtişamı karşısında şaşırmış, İbn Abdüzzâhir'de burası hakkında çok geniş ve önemli bilgiler vermiştir. Sultan ve askerler burada, Kervansaray'ın geniş vakıflarında ağırlandılar. Daha sonra Salkuma (yeni Gürpınar) köyüne geldiğinde karşıda, meşhur şair İmrüülkays'ın mezarının bulunduğu Asib Dağı (Ali Dağı) görülmüştür. Yine bu dağın ve bütün dünyadaki dağlardan üstün olarak belirtilen Erciyes'in (Ercas) de üstün özellikleri anlatılmıştır.

20 Nisan Çarşamba günü Kayseri Ovası'na giren Sultan ve ordusunu; Kayseri büyükleri, âlimleri, zâhidleri, tüccarları, halkı ve kadınları karşıladı. Sultan çok memnun kaldı ve teşekkür etti. Kadınlara ve âlimlere yanında yer verdi ve onlarla tek tek (Türkçe) konuştu. Halk çılgınlıkla atıyordu. Buradan Sultan Gıyaseddin'in (Selçuklu Sultanı) otağı, çadırları ve Sultanlık alametleri olan Keykubadiye Sarayı'na gelindi. Her tabakadan halk, tekbir ve tehlil (Kelime-i Tevhid söyleme) sesleri ile Sultan'ın (Baybars) hazırlanan otağına doğru yürüdüler. Sultan halkın otağa girmesine ve kendisini görmesine müsaade etti. Ancak eğlence için gelenlere yüz vermedi. Onlara "burası türkü söylenecek yer değil, başka yere gidin" denildi. Sultan daha sonra tayinlere başladı. İleri gelenlere de durumlarına göre bir mevki verdi.

Emir Seyfeddin Çalış'ı kendi vekili (naib) yaptı. Ancak birçok büyük idareci Sultan'a muhalefet etmişti. Sultan onları Moğollara havale etti.

Cuma günü (22 Nisan Perşembe) Allah'a sığınıp atına bindi. Selçukluların kuşlu (çift başlı kartal), kendisinin arslanlı bayrağını (çetr) başında tutturarak sabah erkenden Kayseri'ye girdi. Sultanlık Sarayı (Devlethane) ve Selçuklu tahtı onun için hazırlanmıştı. Bu saray şahane ve gurur verici idi. Etrafını meyve bahçeleri çevirmiş, duvarları göz alıcı güzel çiniler ve süslemeler ile süslenmişti. Orada bulunanlar Sultan'ın elini öpmek üzere ilerlediler. Bundan sonra kadılar, fakihler, âlimler, sufiler ve diğer mevki sahipleri her cuma günü Selçukluların âdeti olduğu üzere orada hazır bulundular. Emir-i mahfil (teşrifat amiri), Sultan'ın emirlerini almak üzere önünde durdu. İyi Kur'an okuyanlar hep birlikte Kur'an okumaya başladılar. Bunlar güzel bir ses ve ahenkle okuyorlardı. Sonra Emir-i Mahfil yüksek sesle bir şeyler (Türkçe övgüler) söyleyip Farsça bir şiir okudu. Sonra sofraya hazırlandı. Sofra, Sultan'a uygun değildi. Sultan'ın şerefiyle yemek yendi. Sultan oradan bir iki saatlik dinlenmeye çekildi. Selçukluların sarayında sultanların kadınları vardı. Fakat çok yoksul görünüyorlardı. Odalar bakımsız, kapıların üzerindeki ipekler eskimişti. Hizmetkârlar perişandı. Sultan onlara iltifatlarda bulundu. Sonra herkes cuma namazına gitti. Kayseri'de yedi camide cuma namazı kılınıyordu. Buralardaki hatipler çok kötü makamda okuyorlardı. Sultan, namazı Cami-i Kebir'de (Sultan Camii) kıldı. Cami büyüktü ve sultanların ihtişamına layıktı. Halk önce camide halkalar hâlinde oturuyor, Farsça (Türkçe) vaaz dinliyordu. Sonra hafızlar Kur'an'dan ayetler okumaya başladılar. Ancak onlar Kur'an'ı nağmeli ve çok değişik okuyorlardı. Ezan vakti gelince kaftanlar giymiş müezzinler arasından bir genç ayağa kalkıp birkaç yol tekbir getirdi. Şehadet okumaya gelince hepsi titrek ve kırık sesler ve türlü nağmelerle ona katıldılar. Bu okumalar ezanın sonuna kadar devam etti. Bizden kimse ezandan bir kelime bile anlamadı. Ezandan sonra baş imam minberin tepesine kadar çıkıp anlayamadığımız (Türkçe) bir dua okumaya başladı. O sanki muhasım (düşman) biri imiş gibi konuşuyordu. Bundan sonra hatip çıktı, Sultanımız için dua etti, halk ona iştirak etti. Namazdan sonra Sultan adına Kayseri'de basılan sikkeler getirildi. Sultan bundan memnun oldu (ve onları dağıttı).

Kayseri'de himmet sahibi kimselerin medreseler, tekkeler, ribatlar (hanlar) yaptırmış oldukları görüldü. Bunlar, dinî ilimlere olan alakalarını gösteriyordu. Binalar, parlatılmış ve süslenmiş en güzel kırmızı taşlardan yapılmıştı. Zeminleri de bu şekilde döşenmişti. Kap kakakları dahi çinilerle kaplı idi (çini tabaklar). Şehrin bahçeleri arklarla sulanıyordu. Çarşılar şehrin etrafını çeviriyordu. Şehrin içinde çarşı, hatta dükkân bulunmuyordu.

Selçukluların veziri Sahip Fahreddin Ali çok zengin bir zattı. Medresesinde bulunan (Sahabiye Medresesi) otağ ve çadırları, en büyük hükümdarların sahip olmadığı şeylerdi. O, iyilik seven ve hayır işleyen biri idi.

Muineddin Süleyman Pervane ve karısı Gürcü Hatun'un çok değerli gizli servetleri ele geçti. Bu servete ve evlerine el konuldu.

Sultan askerini seferden ve savaştan bıkmış, azıklarının azalmış olduğunu gördü. Zaten kâfirlerden (Moğollar) karşı koyacak bir kimse kalmamıştı. Onların cezaları verilmişti. Halk rahatlamıştı. Anadolu'nun otlağı çignenmiş olduğu için otlaklar mahvolmuş, yemler azalmıştı. Ekin azalmıştı. Bir sıkıntı olmadan gitmek gerekirdi ve icap ederse gelecek yıl gene gelinebilirdi. Bu sebeplerle sultan 25 Nisan Pazartesi (bugüne göre Pazar) günü Sivas'a doğru yola çıktı. Kendisine gelen hediyeleri emirlerine dağıttı. Yolda ilk önce Kubarlı'da (Kumarlı veya Kayırlı, Kayırhan) konakladı. Burada Selçuklu Sultanı Gıyaseddin ve naibi Pervane'den Zahirreddin Tercüman isimli elçi geldi. Elçi, onların nereye gittiklerini bilmediklerini ve gitmeyip beklemelerini istediklerini bildirdi. Sultan Baybars ise, kendisinin her zaman ahde vefa gösterdiğini, defalarca yazdıkları davet ve ricaları kabul ederek en uzak yerlerden buraya geldiğini, onların kararlaştırdığı gibi davranmadıklarını ve sözlerinde durmadıklarını, Hakk'ın gelip batılın gittiğini, ancak onların küfrü tercih ettiklerini, onların artık Moğollarla birlikte fena insanlar olduklarını ifade etti. Sultan onların Moğollarla savaşılamayacaklarını anlamıştı. Onlar devletten çok eğlenceyi, safahatı

tercih ediyorlardı. Sultan elçiye yine "Pervanenin yakınlarını yanımda götürüyorum, Allah'ın verdiği bu küçük zafer bize yeter. Bundan sonra onunla konuşma ve yardımlaşma olmayacaktır. Anadolu'nun insanlarına ve mallarına dokunmadık. Moğollara vereceğiniz mallara da tenezzül etmedik. Cennetler zorluklara katlananlar içindir. Allah'tan ahireti istediğimiz için zafer kazanmadan yağma yapmadık. Bizim eyerlerimiz Selçuklu tahtından daha kıymetlidir" dedi.

Sultan'ın yanında ona katılan birçok Selçuklu ümerası vardı. Ayrıca esir olarak götürülen Selçuklu ve Moğol ileri gelenleri de bulunuyordu. Sultan ikinci olarak Sultan Hanı yanında konakladı. Bu han Karatay Kervansarayı'ndan daha büyük idi. Hanın vakfından civarda yayılan koyun sürüleri bütün askerin yemeğini karşıladı. Buradan hareketle birkaç konakta konaklayıp kestirmeden şimdiki Pazarören'e (eski Yabanlu Pazarı), buradan da Elbistan'a kadar ilerleyip savaş alanını gezdiler ve Moğolların cesetlerini kartalların, vahşi hayvanların ve diğer kuşların parçaladıklarını gördüler. Sultan ve askerleri Allah'a şükredip buradan geldikleri yol istikametinde, Göksun, Maraş, Çukurova ve Halep yolu ile ülkelerine döndüler.

Baybars'ın yanında konakladığı Sultan Hanı (Ş. Sarıgöl)

Kaynakça: Faruk Sümer, *Yabanlu Pazarı Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1985; İbn Şeddad, *Baypars Tarihi (Siretüs- Sultan el-Melikü'z-Zâhir Bey Bars)*, (terc. ŞerefeddinYaltkaya), TTK, İstanbul 1941; Turan, SZT.

İMAMZADE REŞİT AĞA

İmamzade ailesinden Raşit Ağa, 19-20 Aralık 1919'da Sivas Kongresi'nden sonra Atatürk'ün Kayseri'ye ilk gelişinde, onu evinde iki gün misafir etmiştir. Raşit Ağa, Kayseri'nin esnaf ve eşrafından olup, şehrin ileri gelenlerinden Yunus Bey'in oğludur. Kardeşinin birisi olan İmamzade Mehmet Bey, Diğer kardeşi İmamzade Ömer Mümtaz Bey'dir.

Raşit Ağa Sivas'tan hareketle 19 Aralık 1919'da, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Heyet-i Temsiliye reisi olarak Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açmak üzere Kayseri'ye gelen Atatürk ve bir kısım Heyet-i Temsiliye üyelerini, şimdi Atatürk Evi olarak düzenlenmiş evinde misafir etmiştir. Raşit Ağa'nın evinde Atatürk'le beraber arkadaşı Mazhar Müfit (Kansu) de kalmıştır. Sivas'tan üç otomobille gelen diğer üyeler, Kayserililere ait evlerde misafir olmuşlardır. Atatürk'ü ve arkadaşlarını elinden geldiği kadar en iyi şekilde ağırlayan Raşit Ağa, bu hizmetine karşılık onların takdir ve teşekkürleri ile karşılaşmıştır. Sabah kahvaltısında bal, kaymak, yağ dâhil mükellef bir sofraya donatan Raşit Ağa'ya Mustafa Kemal Paşa "Raşit Ağa, biz bunları her zaman yiyoruz. Hani nerde Kayseri'nin meşhur yumurtalı pastırması?" diye takılınca Raşit Ağa "Aman efendim, vallahi unutmuşuz hemen!" diyerek beş dakikada yumurtalı pastırma hazır etmiştir. Mazhar Müfit Kansu hatıratında, "biz bunları her zaman yiyoruz" diyen Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine göz kırptığını, zira Erzurum'dan beri çay ve sayılı peksimetten başka bir şey görmemiş olduklarından bahsetmiştir.

Raşit Ağa bu hadiseden on yıl kadar sonra evini Mehmetbeyoğlu ailesine satarak Adana'ya taşınmıştır. Kayseri'de Atatürk Evi bu aileden kamulaştırılarak restorasyonu yapıp müze olarak tanzim edilmiştir.

İNCESU OMUZU GÜÇLÜ (GÜRZLÜ) ZAVİYESİ

Zaviye, İncesu'nun yeni adı "Subaşı" olan köyünün güneydoğusunda, Şeyh Şaban köyü ile bu köy arasında "Boz Dağ" veya "Kozan Dağı" denilen tepenin eteğinde bulunmaktadır.

Omuzu Gürzlü Zaviyesi'nin ismi ilk defa Fatih Sultan Mehmet zamanında Dulkadıroğulları ile Kayseri'den geçen Osmanlı sınırının tespitinde geçmektedir. H. 888 (M. 1484) tarihli tahrir defterinde Fatih dönemindeki tahrir olan eski defterden (Defter-i köhne) nakledilen "Hudud-ı Vilayet-i Kayseriye" başlığı altında, Osmanlı Devleti'nin Kayseri Sancak Beyi (mirliva) Mehmet Bey ile Dulkadıroğlu Beyi Şahsuvar Bey'in adamı Subaşı Candaroğlu'nun yapmış oldukları sınırlamaya göre (ki bu sınır, Kayseri Fatih Dönemi'nde Osmanlılara geçmeden önce Karamanlılarla Dulkadıroğulları arasında da geçerlidir) Kabak Şeyh köyünden, Göstere (Tomarza) Dağı'ndan, Karaman üzerinden, Sivas sınırına ulaştığı belirtilirken, sınırın Tekir Taşı hududuyla, Beş Baruh'a, buradan Omuzu Güçlü'ye, buradan Sakataş'a ve Karahisar'dan (Yeşilhisar) gelen Ulu Yol'a, buradan Boran (İncesu) köyüne, buradan da Küçük Dikilitaş'a ve yine Sivas hududuna kadar olan yerler birer birer yazılmıştır. Burada Omuzu Güçlü, zaviye veya başka herhangi bir isimle açıklanmamıştır.

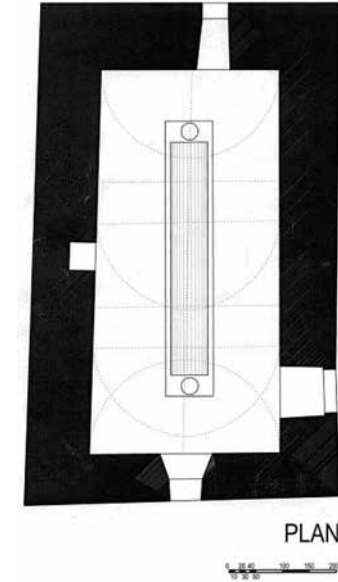
1500 ve 1520 tarihli tahrirlerde, Omuzu Güçlü Mezrası'nda (ekinlik) meskûn olan Omuzu Güçlü cemaatinden bahis vardır. 1520'de altı hane olan bu cemaat içinde vergiden muaf bir zaviye (Omuzu Güçlü) şeyhi olup, cemaat, tahıl üretimi ve hayvancılıkla meşgul idi. Cemaat mensuplarından 1520'de yıllık 180 akçe vergi alınıyordu. 1584 tarihli tahrirde ise Sahra nahiyesinde kayıtlı köy ve mezralardan sonra 94. sırada "Zaviye-i merhum Omuzu Güçlü evliyaullah-i kibardan olduğun Mevlana Haydar mektup gönderip ilam itmeğin kaydolundu" kaydı bulunmaktadır. Yine bu yazımda İbrahim oğlu Yusuf'un zaviyede türbedar ve şeyh olduğu, bunun Şeyhi ve Kalender isimli kardeşleri olduğu, zaviyenin ziraata uygun arazisinin bulunmadığı, nezir ve kurbanlarla hizmetin sürdürüldüğü belirtilmiştir. Pehlivan Gazi Zaviyesi Vakfı ile olan sınır ihtilafı konusundan anlaşıldığına göre, Omuzu Güçlü (Gürzlü) Zaviyesi'nin zaviyedarlarının H. 1226 (M. 1811) tarihinde Seyit Abdurrahman ve Seyit İbrahim oldukları görülmektedir. Aynı belgeden müşterek sınırları olan bu iki vakfın sık sık sınır ihtilafı yüzünden mahkemeye (bağlı oldukları Develi Mahkemesine) düştükleri anlaşılmaktadır. Yine aynı belgeden Omuzu Güçlü'nün bir vakıf olduğu anlaşılıyor ise de bu vakfı kuranın kim olduğu ve vakfın (zaviyenin) ilk şeyhi olduğu tahmin edilen Omuzu Güçlü (Gürzlü) isimli zatın asıl isminin ne olduğu ve neden bu sıfatı aldığı da şimdilik meçhul kalmaktadır. Vakfın vakfiyesi kaybolmuştur. Türbede (tekke) asılı vakfiye sureti buraya ait değildir ve bu vakfiye Hasan ve Hasun isimli iki kardeşe ait bir vakfiyenin, Vakıflar Genel Müdürlüğünde bulunan tercümesidir.

Türbe (tekke) dikdörtgen planlı olup dıştan, çevreden temin edilen orta büyüklükteki kesme taşlarla kaplanmıştır. Kuzeydoğu köşeden basit kemerli, yan söveleri eski döneme ait devşirme taşlarla imal edilmiş kapıdan girilen bina, içten gayrimuntazam iki kemerin desteklediği tonozla örtülmüştür ve içten, taşlar tamamen düz sıva ile kaplanmıştır. Kuzey ve güney kısa duvarlarda küçük pencereler bulunmaktadır. Ortada ve çevredeki başka türbelerde de olduğu gibi, abartılı uzatılmış ve yağma olarak inşa edilmiş sanduka yer almaktadır. Mezarda ve binada herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Kapı önündeki taş sütun parçası gibi çevrede bulunan eski taşların, ya türbenin eski yapısına veya daha eski (Roma-Bizans) dönemlere ait bir yapının kalıntıları olduğu tahmin edilmektedir. Türbenin etrafında bir mezarlık oluşmuş ve hemen yakınına da yeni bir mescit ilave edilmiştir.

Kayseri'de "Güçlü" soyadlı aile, kendilerinin "Omuzu Güçlü"den geldiklerini ifade etmektedirler. Bu aile içinde eski alfabenin yazarı Ahmet Hilmi Güçlü de bulunmaktadır.

İncesu Omuzu Güçlü Zaviyesi içi

İncesu Omuzu Güçlü Zaviyesi planı (çizim: N. Tetik)

İncesu Omuzu Güçlü ve Pehlivan Gazi Vakfı arasındaki arazi ihtilafı belgesi H. 1226 (M. 1881/82) (M. Çayırdağ Arşivi)

Kaynakça: Refet Yinanç, Mesut Elibüyük, *Kayseri İli Tahrir Defterleri*, Kayseri 2009, C I, s. 309; Mehmet İnbaşı, *1484 (Hicri 888) Tarihli Kayseri Tapu Tahrir Defteri*, Kayseri 2009, s. 64; İnbaşı, *16 YB-Kayseri*, s. 125; Mehmet Çayırdağ, “Vakıf Kayıtlarında Hacılar”, *I.Hacılar Sempozyumu (1-13 Mayıs 2007)*, s. 176.

İNCESU ŞEYH KUMARİ ZAVİYESİ (TÜRBESİ)

İncesu'ya bağlı Kızılören (Kızılviran) köyü ile Omuzu Güçlü Zaviyesi arasındaki arazide bulunmaktadır. 1570 tarihli tahrirde, Kara Kinise (Kilise) Mezrası'nın Şeyh Kumari Zaviyesi Vakfı'na ait olduğu kayıtlı olup, burada zaviyenin harap olduğu belirtilmiştir. Bu kaydın altında, Kara Kinise ve Kızıl Viran'ın Kumari zaviyesine ait olduğu ve burada Dervişan Cemaati'nin yerleşmiş olduğu yazılmıştır. Aynı cemaat, Omuzu Güçlü Mezrası'nda da oturmaktadır. 1584 tarihli tahrirde ise, Karataş nahiyesine bağlı Kara Kinise (Kilise) Mezrası'nda, Kızılviran (Kızılören) ahalisinin ziraat yaptığı ve burasının malikâne gelirlerinin Şeyh Kamari (Kumari) Zaviyesi'nin vakfı olduğu kayıtlıdır. Aynı kaydın devamında, “adı geçen mezrada yıllık 360 akçelik malikâne gelirene Hacı Abdi, Hacı Halil, Hüseyin, Kumari, Döndü ve Fatma, evladiyet ve mülkiyet üzerine mutasarrıflar (hisse sahipleri) iken, bu mülklerini 1092 Zilhicce ayının başında (M 1681) Kara Mustafa Paşa Vakfı'na kendi rızaları ile satmış oldukları ek kaydı düşülmüştür. Vakıf olan Şeyh Kumari Zaviyesi'ni kimin kurup vakfettiğini, Şeyh Kumari'nin kim olduğunu ve bu zaviye ve vakfın ne zaman yapılmış olduğunu bilmiyoruz. 1500 tarihli tahrirde geçtiği ve 1570 tarihli tahrirde de harap olduğu belirtildiğine göre, zaviye daha önce, herhâlde diğerleri gibi IV. yüzyılın ikinci yarısında Eretnalılar Dönemi'nde yapılmış ve kısa sürede harap olmuştur. M 1681 yılında da vakıf evladı (bir tanesi dedesi Kumari'nin adını taşıyor); İncesu'ya kervansaray, cami, medrese, hamam, arasta gibi binalardan oluşan külliyesini yaptıran Kara Mustafa Paşa'nın bu tesislerinin giderleri için kurmuş olduğu ve Anbar arazisinin de büyük bir kısmını içine alan vakfına, vakıf arazilerini satmışlardır. Şeyh Kumari Zaviyesi yukarıda belirtildiği gibi Kızılören ile Omuzu Güçlü arasındaki bir yerde olup, bugün sonradan yapılmış basit yapısı ile mevcut bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı, üzeri takviye kemerlerin taşıdığı tonozla örtülü, içinde sonradan yenilenmiş sandukası bulunan türbe kısmının yanında küçük ve basit bir eyvanı bulunmaktadır. Bina tamamen gayrimuntazam moloz taşlarla imal edilmiştir. Meyilli arazide bulunan bu mütevazı yapı, son zamanlarda hayır sahiplerince yapılan çok geniş betonarme bir yapının içine alınmıştır. Böylece insanların kapalı bir mekânda ibadet edeceği ve oturacağı geniş bir bölüm elde edilmiştir. Türbede her yıl belirli günlerde Kızılörenliler tarafından merasim düzenlenmektedir.

İncesu Şeyh Kumari Zaviyesi (Türbesi) içi

Kaynakça: Mehmet İnbaşı, *1570 (Hicri 976) Tarihli Kayseri Tapu Tahrir Defteri*, Kayseri 2009, s. 163, 164; Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, *Kayseri İli Tahrir Defterleri*, Kayseri 2009, C. I, s. 326-327.

KAYSERİ'DE BULUNAN EBU İSHAK KÂZERUNÎ TEKKESİ

Bu tekke, maalesef 1980'li yıllarda kalıntıların bulunduğu mahalle ile birlikte Belediye tarafından ortadan kaldırıldı. Tekkenin yeri Yoğunburç'un güneyinde, Kıcıkapa'ya giden yolun karşı tarafında idi. Eski evler arasında, tonozu çok yüksek olduğu için fark edilen yapı, Köşkeroglu (Kalkat) ailesi ve komşularınca ev olarak kullanılıyordu. Aile, bugün de burada bulunan iki mezardan birinin Ebu İshak Hazretleri'ne, diğerinin de kendi dedeleri olan bir şeyhe ait olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca, mezarlar üzerinde oluşan basit yapılı türbeye hediyeler getirildiğini ve fukaraya yemek dağıtıldığını söylemektedirler. Kayseri'de Ebu İshak'ın, Peygamber'in (as) sancaktarı olduğu belirtilir. Ona "Ebu İshak Alemdarı" ismi verilmiş olup, ismi şehirdeki veli listelerinde bu şekilde geçmektedir. Şimdi Seyitgazi Mahallesi'nde olan tekke ve mezarların yeri, eskiden Alaca Mescit ve Tekke mahalleleri içindeydi.

XVI. yüzyıl başlarında yapılmış olan Osmanlı vakıf tahririnde Kayseri'deki bu tekke, "Vakf-ı Zaviye-i Ebu İshak der Kayseriye, vakf-ı Ahmed Çelebi" başlığı ile kaydedilmiştir. Bu tahrirde, zaviyenin gelir kaynakları (akar) olarak Gavri (Gelveri) köyünün, Başviran Mezrası'nın (ekinliginin), Develi Karahisar-ı'ndaki (Yeşilhisar) Ayaküsden köyünün vergi gelirleri ile, Koyuncu Hanı, Meydan ve Sırçalı Kümbet yanında birer arazinin, Kires'te (Gediris) iki, Kuruçay'da bir bağın, Başviran'da bir yoncalığın ve harap bir değirmenin kira gelirleri sayılmıştır. Yine aynı kayıtta, vakfın mütevellisinin (idarecisi) ve zaviye şeyhinin ücretleri ile, zaviyede misafirlere çıkarılacak yemeğin masrafları yazılmıştır.

Kaynakça: P. Wittek, 'Kâzerûnî,' İA, C. VI, s. 223; Seyit Ali Kahraman, *XVI. Yüzyıl Başlarında Karahan Vilayeti Vakıfları*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2009, s. 212-213.

KADI BEDREDDİN MAHMUD

Kayseri'nin XVI. yüzyılda, uzun süre kadılığını yapan ve burada büyük bir vakıf kuran hukukçudur. Kadı Mahmud aslen, Fatih Sultan Mehmed zamanında yaşamış, onun gibi Akşemseddin'in öğrencisi olmuş, Kayseri'de medfun büyük mutasavvıf Şeyh İbrahim Tennuri'nin torunudur. Kadı Mahmud'un babası eser sahibi ulemadan Süleymanegî veya Süleymanegî'nin (Küçük Süleyman) oğludur. Süleymanegî, Şeyh İbrahim Tennuri'nin oğlu Şeyh Kasım'ın kızı Ayşe Hatun'la evlendi. Kadı Mahmud bu hanımdan doğdu. Aynı zamanda kadılık yaptığı da belirtilen Süleymanegî'nin babası Alâeddin Ali, onun da babası Kayseri Kadısı Süleyman-ı Kayseri'dir.

Kadı Mahmud hakkında vakfiyeleri dışında bir bilgi bulunmamaktadır. Vakfiyesinde Kadı Mahmud şöyle anılmıştır: "Hayrat ve temiz eserleri bina ve inşa eden, Arap ve Acem kadılarının en kâmilî, büyük efendi, karanlığın aydınlığı, edep sahibi, kemal ehlinin en layığı, fazilet ve kemal (olgunluk) tacı ile taçlanan, izzet ve kemal derecesinin en yükseğine erişen, hak ve doğru olduğu açık olan şeriatın yardımcısı, hükümün delillerinin sağlam ve kolaylarını bilip gösteren, senet ve şahidin göz nuru, ırfan bahçesinin çiçeği, ince meseleler ve manalar hazinesinin anahtarı, hakikat işlerinin çıkarısı, temiz soya sahip, ilim ve edep sıfatlarını haiz, sonunda övülmeye layık, Beyt-i Şerif'i (Kâbe) hacetmiş olan ve Büyük Yaradan'ın lütfuna güvenen, devlet ve saadete müşerref Kadı Mahmud Bedreddin."

Kadı Mahmud; Kayseri ve çevresinde sahip olduğu çok miktardaki arazi, bağ, bahçe, değirmen ve dükkân gibi mal varlıklarını 1559 ve 1571 yıllarında yazdırdığı iki vakfiye ile vakfetmiştir. Bu vakfiyelerinden öğrendiğimize göre 1542 yılında Cami-i Kebir yanına bir hamam (Kadı Hamamı), 1548 yılında Kapalı Çarşı'da dükkânlar, 1534 yılında Hatuniye Medresesi yanına bir han, 1548 yılında aynı yerde mescit, mektep ve dükkânlar yaptırmıştır. Gelir getiren emlakten aldığı gelirleri mescit ve mektebin giderleri ve vakfın görevlilerinin ve Ulu Cami (Cami-i Kebir) görevlilerinin ücretleri, Kuran okuyacak kişilere yevmiye, fukaraya mübarek günlerde yiyecek yardımı için tahsisat tayin etmiştir. Bütün bu giderlerden kalan gelirlerin sadece erkek evlatları arasında taksim edilmesini şart koşmuştur.

Kadı Mahmud'un babasının üç eseri vakfiyede belirtildiği hâlde, *Osmanlı Müellifleri*'nde onun *Şerhu Mecmai'l-Bahreyn*, *Haşiye-i Şerh-i Vikaye*, *Risale-i Aruz*, *Şerh-i Feraiz*, *Şerh-i Hilafiyat*, *Şerh-i Kaside-i Bürde*, *Câmiü'l-Fusûleyn'deki 380 Suale Cevap*, *Şerh-i Mülteka* ve *Risale-i Semt-i Kible* isimli dokuz eseri kayıtlıdır.

Kadı Mahmud yine Cami-i Kebir'deki evinde bir kütüphane teşkil etmiş, tek tek ismini saydığı 400 cilt, 278 adet kitabını koyduğu kütüphaneye görevliler tayin etmiş ve idare şartlarını koymuştur.

Kadı Mahmud'un mezarı Hatuniye Medresesi önünde iken, yakın bir tarihte Mütevellî Şaban Balcıoğlu tarafından Seyyid Burhaneddin Mezarlığı'na nakledildi. Vakıf bugün de faal olup evlattan mütevelliler eli ile idare edilmektedir.

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, 1981, S. XIII, s. 549-551; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Vakıf Kütüphaneler", *Vakıflar Dergisi*, 1988, S. XX, s. 245-289; Mehmet Çayırdağ, *Kayseri'de Kadı Mahmud Vakfı*, Kayseri 1990.

KADI MESCİDİ

Eski Yalman, şimdiki Gevher Nesibe Mahallesi'nde, Kurşunlu Camii kuzeyinde, bugün sadece köşk minaresi ve altında çeşmesi kalmış, İlhanlı Dönemi'ne ait bir mescittir. Mescidin, değiştirilmiş ve küçülmüş son hâli, seksenli yıllarda Belediye tarafından, buradaki park oluşturulurken yıkılıp ortadan kaldırılmıştır. Mescit yıkılmadan, sonradan yapılan basit kapısı üzerine yerleştirilmiş Arapça kitabesinde tercüme olarak şunlar yazılıdır:

Bu cami mescidinin genişletilmesini, Selman'a mensup -Allah rahmet eylesin- Emir Hüsameddin Halil'in oğlu başarılı Emir Fahreddin İsmail -yüceliği devamlı olsun- yedi yüz otuz sekiz Zilhicce ayında emretti.

Kitabenin tarihi milâdi takvimle Haziran/Temmuz 1338 olmaktadır. Kitabe şimdi müzenin deposunda bulunmaktadır. Bu küçük mescidi genişleten İlhanlı Dönemi ümerasından Fahreddin İsmail ve babası Hüsameddin Halil hakkında bir malumat bulunamamıştır. Kitabeden anlaşıldığına göre burada daha önce küçük bir mescit varken bu tarihte ihtiyaca binaen genişletilmiştir. Bugünkü minare ve çeşmenin doğusunda, mevcut mescidin yıkılması sırasında eski mescidin bir misli daha büyük temelleri ortaya çıkmıştı. Demek ki harap olan mescit sonradan yine küçültülerek basit şekilde inşa edilmiştir. Ancak bu son mescit içinde iki adet orijinal tek parça taş sütunları ve sütun başlıkları bulunuyordu. Bunlar cami yıkıldıktan sonra Kağnı Pazarı'nda Hunat Hamamı karşısında sur dibinde yapılan yeşil alanın içine dikilmiştir. Mescide neden Kadı Mescidi dendiği hakkında da bir bilgi bulunmamaktadır. Herhâlde Kayseri kadılarının birisi mescidi onarmış, böylece de mescit onun ismini almıştır. Kadı Mescidi'nin bugün mevcut olan, Kayseri'de mahalle mescitlerinin orijinal çeşmeli köşk minarelerden biri olan minaresinin altındaki çeşmede de eski ve büyükçe bir mermer kitabe bulunmaktadır. Ancak çeşme kullanılırken çok tahrip olmuş, bu önemli kitabeden bir şey okuyup çıkarmak mümkün olmamıştır.

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler Dönemine Ait Bazı Kitabe ve Mezartaşları", *İÜ. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, İstanbul 1984, S. XXXIV, s. 510, 511; Kemal Göde, *Eret-nahılar*, TTK, Ankara 1994, s. 160.

KALAYCIOĞULLARI

XVII ve XVIII. yüzyıllarda Kayseri’de öne çıkan mütegalibe ailelerden birisi. Bu asırlarda ayanlık iddiasında bulunan ve birbirleri ile de mücadele eden üç aile bulunmakta idi. Bunlar Zennecioğulları, Emir Ağaogulları ve Kalaycioğulları’dır.

1694 yılında Kalaycioğlu Mustafa Muslu Ağa’nın ismine, şehirde bir isyan hareketine iştirak edenler arasında rastlanmaktadır. Osmanlı Devleti’nin bu tarihte Avusturya seferi için Kayseri’den de varlıklı kimselerden asker tedarik etmelerini istemesi üzerine, birçok isyancı aile reisine katılan Kalaycioğlu Mustafa Muslu Ağa, asker yazımına muhalefet ederek birtakım silahlı avane ile mahkemeye hücum edip orayı yağmalamaya teşebbüs edince durum İstanbul’a, Padişah’a arz edildi. Alınan 1694 tarihli fermanla bunlar hapsedilerek sükkûnet sağlandı. Bütün bunlara rağmen Kalaycioğlu Mustafa Ağa’nın 1720’den sonra şehre vali vekili (mütesellim) olduğunu görmekteyiz. Bu görevinde de o valiler (mutasarrıf paşalarla) anlaşarak halka baskı uygulayıp topladığı aşırı vergilerle hem kendisine ve hem de devrinin valisine menfaat sağlıyordu. Mustafa Ağa bu işleri Kayseri’ye vali olarak tayininde rolü olduğu Memalı oğlu Ömer Paşa ile birlikte yürütüyordu. Nihayet zamanın kadısı Mustafa Efendi, Mütesellim Kalaycioğlu’nun doğru yolda olmadığını, zulümlerinin had safhaya ulaştığını İstanbul’a aksettirdi. Zulümlerine devam eden Kalaycioğlu, kendilerinden şikâyetçi olan şehir ayanından (eşraf) kimini sürdürmüş, kimini de evinde göz hapsine aldırılmıştı. Başına topladığı eşkıya güruhu ile köylerden istediğini alıyordu. Kadı’nın şikâyeti üzerine nihayet Kalaycioğlu’nun bir daha bu mevkide olmamak kaydı ile mütesellimlikten uzaklaştırılması ve yerine diğer ağalardan birisinin tayini emri geldi.

Buna rağmen Kalaycioğlu 1730’da tekrar mütesellim vekili ve mütesellim oldu. 1733’te Sultan Hanı yakınında bazı eşkıyanın yakalanıp idam edilmesi ile görevlendirilip bu görevi yerine getiren Kalaycioğlu bir müddet sonra Kayseri Sancağı mutasarrıfı tarafından görevden alındı ise de halkın itirazı üzerine yeniden görevine iade edildi.

1741 yılında Kalaycioğlu Mustafa Ağa ile Kığlamazoğlu Seyit Mahmud Ağa, Emir Ağa diye bilinen Seyit Mehmed Ağa, Köy Kethüdası Sığircioğlu Mehmet’in ayanlık iddiasıyla halka zulmetmelerinden dolayı mahkeme edilmeleri kararı alındı. Kalaycioğlu Mustafa’nın hesabı görülerek, haksız olarak zimmetine geçirdiği vergileri Erzurum’da bulunan Kayseri mutasarrıfı paşaya göndermesi istendi. Buna rağmen bu tarihte yeniden mütesellim tayin edilen Kalaycioğlu’nun, yavaş yavaş itibarı sönmeye başladığından yerine bir müddet sonra Zennecioğlu mütesellim oldu. Kalaycioğlu ve Emir Ağa, Zennecioğlu ile mücadeleye girdi ise de bir netice alamadılar. Kalaycioğlu’nun yanındaki güçler bu mücadelede yetersiz kaldı ve bir daha mütesellimliği elde edemedi.

1774 yılında Kayseri ve çevresindeki eşkıyalık hareketlerini bastırmak üzere Kayseri’ye gelen Çerkez Hasan Paşa’nın şehre sokulan eşkıyayı haber vermeleri için taahhüt aldığı Kayseri eşrafı arasında bu defa Kalaycioğlu Ahmed Ağa’yı (herhâlde Mustafa Ağa’nın oğlu) görmekteyiz.

Gavremoğlu (Gavremzade) Vakfiyesine göre Kalaycioğlu birçok mülkün ve aynı zamanda bir vakfin sahibidir. Nitekim bugün Gevher Nesibe Mahallesi’nde, Şifaiye-Gıyasiye Medreseleri arasında bulunan, ahşap damlı, kule minareli mescit bu aileye aittir. Herhâlde asıl mahalleleri de burada idi.

Kayseri’nin 1872 Tarihli *Vergi Kayıt Defteri*’nde Kalaycioğlu ailesinden Eski Bedesten (şimdi Güllük) Mahallesi’nde Kalaycioğlu Süleyman Efendi’nin oğlu Şükrü, Hasbek Mahallesi’nin Kümbet Bölgesinde Kalaycioğlu Hacı Mehmed, Gebe İlyas Danacılar Mahallesi’nde Kalaycioğlu Ahmed, Cürcürük Mahallesi’nde Kalaycioğlu Hacı Ali hane sahibi olarak kaydedilmiştir.

Kalaycioğulları sülalesinden şahıslar bugün Kayseri ve Ankara’da oturmaktadırlar.

Kaynakça: Ahmet Nazif, *Mir’ât* (Palamutoğlu), s. 142, 146; Yücel Özkaya, “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Ayanlıkları Ele Geçirışleri ve Büyük Hanedanlıkların Kuruluşu”, *Belleten* 186, s. 675-683; Hüseyin Cömert, *19. Yüzyılda Kayseri*, s. 96, 111, 121, 127; Mehmet Çayırdağ, *Kayseri’de Gavrem-Zâde Abdülkadir Ağa Vakfı*, Kayseri 2011, s. 37-44, 74.

KALENDERHANE - TARİHÇE VE MEKÂN

Kalenderiler kalenderhane denilen bu tekkelerde toplanırlardı, kalenderhanenin bulunduğu mahalle de Kalenderhane Mahallesi adını alırdı. Kayseri’de de bir kalenderhane ve bundan adını alan bir Kalenderhane Mahallesi bulunmakta idi. Kalenderhane Camii (yıkılıp kaybolmuş) ve kalenderhane etrafında bulunan bu mahalle ortadan kalkmış olup bulunduğu alan yeni oluşturulan Sahibiye Mahallesi içinde yerini almıştır.

Kayseri’de XVI. yüzyılda Osmanlı tahrirlerinde Kalenderhane Mahallesi’nden bahis bulunmaktadır. Bunlardan H 906 (M 1500) tahririnde, Meydan Kapısı’na (Dış Kale’nin kuzeyde, Meydan’a açılan kapısı) tâbi, yani o bölgede olduğu belirtilen mahallede tamamen Müslümanların oturduğu kalabalık bir nüfus kaydedilmiştir. Bunlar arasında, burada bulunan Kalenderhane Şeyhi’nin Hacı Fakih Bîrunî olduğu belirtilmiştir. Aynı mahallede Bîrunî (dışarılı) namılı birçok şahıs daha bulunmaktadır. Yine tahrirde bu şahıslarda İbrahim Bey (Karamanoğlu) ve merhum Sultan Mustafa’nın muafnâmeleri (vergiden muafiyet) bulunduğu kaydedilmiştir (Sultan Mustafa, Fatih’in oğlu Karaman valisi şehzâde Mustafa olmalıdır). O tarihte Kayseri,Konya (Karaman) vilayetine bağlı bir sancak idi.

Kalenderhanenin vakıf olarak ilk kaydı, Yavuz Sultan Selim’in saltanatının sonunda veya Kanunî Sultan Süleyman’ın saltanatının ilk yıllarında yapıldığı tahmin edilen vakıf tahririnde bulunmaktadır. Bulgaristan’a satılan Osmanlı arşiv evrakı içinde bulunan, bugün hâlen Sofya’da Metodiis Kriminal Enstitü’de yer alan ve çok tahrip görmüş olduğundan tarih kaydı yok olmuş olan bu tahrirde: “Vakf-ı Zaviye-i Kalenderhane” başlığı altında kayıtlı tekkenin Kayseri merkezinde olduğu, padişah fermanı ile tayin edilen Bedreddin isimli bir şahsın tasarrufunda bulunduğu kaydedilmiştir. Aynı tahrirde kalenderhane vakfının gelir kaynaklarının, “Şehir İni” veya “Şarin” isimli köyde bir, Salur nahiyesinde iki arazi olduğu belirtilmiştir.

Daha sonra 1570 yılında yapılmış bir diğer tahrirde ise nüfusu azalan Kalenderhane Mahallesi yazılmış, ancak tekkeden herhangi bir şekilde bahsedilmemiştir. 1584 yılında yapılmış Kayseri’nin mufassal tahririnde ise nüfusu çok artmış olan Kalenderhane Mahallesi kaydedilmiş, yine kalenderhaneden bahsedilmemiştir. Öyle anlaşıyor ki XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kalenderilerin faaliyetleri Osmanlı Devleti’nin diğer bölgelerinde olduğu gibi Kayseri’de de durdurulmuş, tekkeleri kapatılmıştır. Nitekim 1649 yılında Kayseri’ye gelen meşhur seyyah Evliya Çelebi’nin “Eski Kayseri yakınında Kalenderhane Tekkesi, eski tekkedir. Hâlâ birkaç adet Bektaşî fukaralarından fenafillâh canlar vardır. Ara sıra şehre gelip bir şeyler toplayıp onunla ihtiyaçlarını giderirler” ifadelerinden, Kalenderilerin Kayseri’de kalmadığı, şehir surları dışındaki eski tekke binasına birkaç Bektaşî dervişinin sığınmış olduğunu anlamaktayız. Zaten Bektaşîlerin Kalenderilere yakınlığına çeşitli araştırmalarda dikkat çekilmiştir.

Kayseri merkezinin 1872 yılında yapılan özel idare kayıtlarında ise geniş alana yayıldığı görülen Kalenderhane Mahallesi’nde, tabii ki Kalenderhane’den herhangi bir bahis bulunmamaktadır.

Bu tarihten yüz sene sonra, 1972 yılında orijinal hâlini muhafaza eden Kalenderhane Camii’nin gününde, özel mülkiyete geçmiş olan tekkeyi bazı şahıslar ev olarak kullanmaktaydı. Yüksekçe tonozlu iki bölümden ibaret olan bu tekke bazı müdahalelere rağmen aslını korumakta idi. Kalenderhane (Cürcürler) Mescidi’nin 15 m kadar güneybatısında, burada bulunan Selçuklu Hâcîp Kümbeti’nin 20 m kuzeyinde olan yapı, eski evler arasında gizlenmiş olup mülkiyeti Karacalar sülalesinde idi ve o tarihte o sülaleden Abdullah Kutlu ailesi oturmakta idi.

Genellikle sıralı moloz taşlarla inşa edilmiş olan tekkenin batısında, 5,70 m genişliğinde, 8,00 m derinliğinde, üzeri 5,60 m yüksekliğindeki sivri tonozla örtülü eyvan tarzındaki giriş bölümü bulunmaktadır. Kesme taşlarla inşa edilmiş eyvan ağzı kemerinin üst kısmı yıkılmış olup burası sonradan bir duvarla kapatılarak ev hâline getirilmiştir. Eklenen bu duvarda ortada bir kapı ve bunun üzerinde bir pencere yapılmıştır. Sonradan yapılan bu duvarın batı tarafına bir şömine ocak yerleştirilmiş, bunun da yanına, bitişikteki binaya bir geçit açılmıştır. Eyvanın doğu duvarının kuzey köşesine yakın kısmında, ikinci odaya geçiş olan, üzeri ahşap hatıllı bir geçit bulunmaktadır. Doğudaki bölüm eyvana göre daha küçük ve daha basık yapılmıştır. Üzeri 4,70 m yüksekliğinde tekne tonozlu olan bu kısım doğuya doğru daralmakta ve boyu 6,70 m'ye inmektedir. En, eyvanda olduğu gibi 5,70 m'dir. Bu çarpıklığın arsanın durumundan veya dışarıdaki geçit ihtiyacından olduğu tahmin edilebilir. Bu kısmın kuzey duvarında sonradan yapıldığı belli olan bir kapı ve çok geniş bir pencere bulunmaktadır. Bu kapı ve pencerenin aslında iki pencere olması mümkündür. Bunların da üzerleri bu bölümde, bu seviyede duvar arasında dolaşan ahşap hatılla örtülmüştür. Güney duvarında ortada, duvar içine yerleştirilmiş orijinal şömine ocak, iki köşede, iki yan duvarda birer dolap nişi bulunmaktadır. Tonozun doğu tarafına sonradan bir ışıklık açılmıştır. Bu bölümün tekkenin mutfağı ve aynı zamanda yatakhane, giriş eyvanının da toplandı yeri olduğu tahmin edilmektedir. Tekkenin duvar kalınlıkları ortalama 1,60 m'dir.

Tekkede herhangi bir kitabe veya mezar taşı bulunmamaktadır. Ancak bu hâliyle yapının XIV. veya XV. yüzyılda yapılmış olduğu tahmin edilebilir.

Bu tekke 1974 yılında veya daha önce mahalledeki diğer evlerle birlikte belediyece ortadan kaldırılıp yerleri arsa hâline getirilmiştir.

Bir Kalenderi derviş (A. Y. Ocak Arşivi)

Kalenderhane yıkılmadan hemen önce-1972 (M. Çayırdağ Arşivi)

Kaynakça: Mehmet İnbaşı, 1500 (Hicri 906) *Tarihli Kayseri Tapu Tahrir Defteri*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2009, s. 21, 22; Seyit Ali Kahraman, *XVI. Yüzyıl Başlarında Karaman Vilayeti Vakıfları*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2009, s. 222; Mehmet İnbaşı, 1570 (Hicri 976) *Tarihli Kayseri Tapu Tahrir Defteri*, Kayseri 2009, s. 17; Refet Yinanç, Mesut Elibüyük, *Kayseri Tahrir Defterleri (Hicri 992, 971, 983/Milâdi 1584, 1563, 1575)*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2009, C. I, s. 33, 34; Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi*, YKY, İstanbul 2004, 3. C, I. Kitap, s. 238; Franz Babinger C. Huart, “Kalenderîye”, İA., C. 6, s. 128-129; M. Baha Tanman, “Kalenderhane”, *DİA*, C. 24, s. 249, 250; Hüseyin Cömert, 19. *Yüzyılda Kayseri*, s. 220-225.

KALUYAN

Mimar. XIV. yüzyılda Kayseri’de üç yapı yapmış İlhanlı mimarı. Kitabelerde “Kaluyan”, “Kaluyun”, “Kal-yon” gibi yazılan mimarın babasının ismi de “Kara Bula”, “Kara Bolu” ve “Kara Buda” olarak okunmaktadır. “Kaluyan” belki de Anadolu Selçuklularının meşhur mimarı Kaluyan’ın ismini almıştır.

Kaluyan’ın Kayseri’de ilk yapmış olduğu bina şehir merkezinde Yanıkoğlu Parkı’nda bulunan türbelerden birisi olan Emir Şahap Türbesi’dir. Türbenin kitabesinde “*Bu türbe merhum mağfur Emir Şahab’ındır. Allah kabrini nurlandırsın. Yedi yüz yirmi sekiz yılı Safer’inde*”, mimar kitabesinde ise “*Kara Buda (Buva) oğlu Kalyun yaptı*” yazılıdır. Üst üste iki sivri kemerli tonozdan ibaret olan türbenin tek tezyinatlı bölümü çift merdivenle çıkılan kuzeydeki üst kat taç kapısıdır. Kitabeler bu kapı üzerindedir.

Türbe içerisinde lahit tarzında üç mezar taşı bulunmaktadır. Bunlardan birisi Emir Şahab’a, diğeri de H 733 (M 1332/33) yılında vefat eden hanımı Kutluğ Tekin Hatun’a aittir. Aynı zamanda vakıf sahibi olan hatunun meşhur İlhanlı veziri Emir Çoban’ın torunu olduğu vakıf kayıtlarından anlaşılmaktadır. Burada şeceresi, Emir Çoban’ın oğlu, Demirtaş’ın oğlu Şeyh Hasan Büzürg’ün oğlu Emir Bayramşah’ın kızı Kutluğ Tekin Hatun olarak verilmiştir. Devlet mimarı Kaluyan’ın neden Emir Şahab’a türbe yapmış olduğu hanımının şeceresinden ortaya çıkmaktadır. Türbedeki üçüncü mezar taşı çok silinmiş veya özellikle tahrip edilmiştir. Türbe onarıldığından bugün sağlam vaziyettedir. Ancak kapı üzerinde kitabe yanındaki tezyinatlı yarım küre şeklindeki iki mermer kabara buradan sökülerek çalınmıştır.

Kaluyan’ın Kayseri’de yapmış olduğu ikinci yapı Bünyan (eski Sarımsaklı) Ulu Camii’dir. Bu cami hakkında bilgiyi ilk defa neşreden sanat tarihi uzmanı, kitabeyi tam olarak okuyup caminin yapılış tarihini ve yaptıranın tarihî şahsiyetini anlayamadığından, mimar ismine bakarak Kaluyan’ı Anadolu Selçuklu mimarı “Kaluyan” zannetmiş ve camii bu şekilde tarihleyerek Selçuklu Kaluyan’ın yaptığı eserlerin ara-

sına sokmuştur ve literatüre de böyle geçmiştir. Hâlbuki kitabelerde her iki mimarın baba isimleri farklıdır.

Cami İlhanlıların Anadolu valilerinden Tacıkızıl (Esen Kutluğ) oğlu Emir Zahireddin Mahmud tarafından H 734 senesi Muharrem ayının başında (M 1333 Eylül ortası) yaptırılmıştır. Mimarın ismi ana kitabenin sağ ucunda Kara Bula (Bolu) oğlu Kaluyan olarak yazılmıştır. Cami üç nefli, orijinal mihraplı ve geometrik ve bitkisel motiflerle süslü taç kapılıdır. Yine taç kapıda bir bordür, camilerde pek rastlanmayacak şekilde motif içinde sağa sola yönlendirilmiş grifon (mitolojik yırtıcı kuş-halk dilinde kurt başı denmekte) başları dizisinden oluşmuştur. Yine portaldaki kitabe kuşağı çok dikkat çekicidir. Camiye sonradan minare ilave edilmiş olup caminin orijinal minaresi yoktur veya yıkılmıştır. Halk, camii yakın zamanda onarım minare ilave eden Salih Bey'in ismini vermiştir.

Kaluyan'ın Kayseri'deki üçüncü eseri ise şehir merkezinde Gültepe Mahallesi'nde Köşk Medrese diye bilinen yapıdır. Aslında Şeyh Evhadüddin-i Kirmanî dervişlerine tekke olmak üzere, Eretnalı Devleti'nin kurucusu Alâeddin Eretna tarafından, 1349 yılında vefat eden hanımı Suli Paşa için yaptırılmıştır. Bina ortasında bulunan yüksek kümbet-türbe, Suli Paşa Hatun'dan (Doğa Hatun?) başka Alâeddin Eretna, oğlu Gıyaseddin Mehmed ve torunu Alâeddin Ali'nin medfun olduğu aile mezarıdır. Ancak sultanların kümbet içinde olan lahit tarzındaki mermer mezar taşları, XIX. yüzyılın başında, Kayseri Mutasarrıfı tarafından buradan taşıtılıp taş gibi işlenerek konağının önüne havuz yaptırılmıştır. Türbenin kapısının sağında bulunan sütun başında mimarın, "*Kara Balı oğlu Kaluyun yaptı*" şeklindeki kitabesi bulunmaktadır.

Sade bir kapının bulunduğu giriş cephesinden binanın içine girildiğinde iki yanda ikişer katlı sivri tonozların oluşturduğu tekke (hangâh) yapısı, ortada kümbet ve etrafını revakların çevirdiği avlu bulunmaktadır. Cümle kapısı ve türbe kapısı üzerindeki Eretna'yı anan kitabeler de kaybolmuştur. Bina genellikle medrese olarak kullanılmış olup onarılmış ve sağlam vaziyettedir. Mimar Kaluyan hakkında bu binalarda geçen ismi dışında bir malumat elde edilememiştir.

Kaluyan'ın yaptığı Emir Şahab Türbesi (A. Aydın)

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de XIV. ve XV. Yüzyıllarda İki Emir Ailesi, Emir Zahireddin Mahmud ve Emir Şeyh Çelebi", *Vakıflar Dergisi*, S. XXVII, s. 135-137; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri Köşk Medresesinin Hangâh (Buk'a) Olduğu Hakkında 1657 Yılında Alınan Mahkeme Kararları", *VI. Orta-*

çağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu (08-10 Nisan 2002) Bildiriler, Erciyes Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü, Kayseri 2002, s. 259-279; H. Edhem, *Kayseriyye*, s. 109; Gabriel, *Türk Anıtları*; Mahmut Akok, "Kayseri'de Tuzhisarı Sultanhanı Köşk Medrese ve Alaca Mescit Diye Tanınan Üç Selçuklu Mimari Eserinin Rölövesi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S. XVII-2, 1968; Kemal Göde, *Eretnalılar*, s. 157; Nermin Şaman-Turgay Yazar, "Kayseri Köşk Hanıgâhı", *Vakıflar Dergisi*, s. XXII, s. 311-304.

KARAMANOĞULLARI

1256-1474 yılları arasında Kayseri, Niğde, Karaman, Konya, Mersin (İçel), Aksaray ve Alanya çevresinde hüküm süren, Selçuklulardan sonra kurulmuş Anadolu beyliklerinin en önemlilerindendir.

Karamanoğulları, Oğuzların Avşar boyundandır. Devletin kurucusu, Nure Sufi'nin oğlu Karaman Bey'dir. Anadolu Selçuklu Sultanı IV. Kılıç Arslan 1261'de Karaman'ın beyliğini tanımıştır. Çevresinde fetihler yapıp bir kısım asayişsizliklerde bulunan Karaman Bey 1263'te ölünce IV. Kılıç Arslan ailenin diğer üyelerini hapsedti. Ancak bir müddet sonra Kılıç Arslan, Moğollar ve Vezir Süleyman Pervane tarafından öldürülünce Karamanlılar serbest bırakıldı. Ancak Karamanoğulları'ndan Ali Bey, Kayseri'de rehin tutuldu. Bir müddet sonra Karaman Bey'in oğlu Mehmed Bey beyliğin başına geçip İç İl (Mersin) bölgesini ele geçirdi. Moğollara karşı 1276'da Kayseri'de Hatiroğulları'nın başlattığı isyanı destekledi ve bu arada Konya'yı ele geçirip, derviş kılığında gizlenen Selçuklu Sultanı II. Keykavus'un oğlu Alâeddin Siyavuş'u (Cimri) Konya'da Selçuklu Sultanı ilan etti ve kendisi de vezir oldu. Bir ferman çıkartarak Türkçeden başka dil konuşulmasını yasakladı (1277). Ancak Moğolların ordular göndererek desteklediği asıl Selçuklu Sultanı III. Keyhüsrev Konya'ya girdi. Mehmed Bey, yakınları ve sultan ilan ettiği Siyavuş yakalanıp öldürüldü. Bu arada birçok Karamanlı Türkmen de kılıçtan geçirildi.

Mehmed Bey'in yerine geçen kardeşi Güneri Bey, Konya taraflarına hücumlarda bulundu. III. Keyhüsrev'in Moğolları yardıma çağırması üzerine gelen Moğol ordusu, Karamanoğulları halkına büyük bir katliam uyguladı. III. Keyhüsrev'in de Moğollar tarafından öldürülmesiyle yerine geçen II. Mesud, kendisini güvende hissettiği Kayseri'de oturdu. Güneri Bey, uzun süre Karamanlıların baş şehri olan Larende'yi (Karaman) ele geçirip Tarsus bölgesini istila etti. İlhanlı Hanı'nın görevlendirmesiyle Sultan Mesud, Selçuklu ve Moğol askerleriyle Karamanlılar üzerine yürüdü fakat netice elde edemedi ve onlarla dost olmak zorunda kaldı. Karamanoğulları'nın tekrar istila hareketine kalkışması üzerine yeni İlhanlı hükümdarı Geyhatu, Karaman'a yürüyüp buralarda işkencelerde bulundu. 1300 yılında ölen Güneri Bey'in yerine kardeşi Mahmud Bey geçti ve o da 1308'de öldü. Yerine geçen oğlu Yahşi Bey Konya'yı ele geçirdi. Bunun üzerine Selçukluların bağlı bulundukları İlhanlı hükümdarı Olcayto Hüdabende Mehmed, Emir Çoban'ı Anadolu'ya gönderdi. Çoban Konya'ya girdi ve oğlu Demirtaş'ı Moğolların Anadolu genel valisi yaptı. Karamanlılar bir müddet sonra Konya'yı tekrar ele geçirdi. Yahşi Bey'den sonra yerine kardeşi Bedreddin İbrahim Bey geçti. Demirtaş Konya'yı ele geçirdiyse de Karamanlılar bir müddet sonra Konya'yı geri aldılar. Ancak başkentleri Larende olarak kaldı. Karamanlıların başına hanedandan birkaç bey geçtikten sonra Alâeddin Ali 1361 yılında bey oldu. Artık bu tarihlerde İlhanlılar yok olmuş, Anadolu'da beylikler gelişmeye başlamıştı. Daha önce Karamanlılardan Konya'yı alan Sivas-Kayseri merkezli Eretnalılardan Alâeddin Bey 1367 yılında, Kayseri ile birlikte Niğde, Karahisar (Yeşilhisar), Aksaray ve Akşehir'i de topraklarına kattı. Daha sonra Osmanlılarla da aralarında bulunan toprakların ele geçirilmesi meselesi yüzünden anlaşmazlığa düşen Alâeddin Bey, Osmanlı sultanı olan kayınpederi I. Murad tarafından Konya önünde büyük bir mağlubiyete uğratıldı. Kayseri-Sivas hâkimi Kadı Burhaneddin'le de iyi geçinmeyen Alâeddin Bey, bu güçlü hükümdarın ülkesini yağmalamasına sebebiyet verdi. 1396'da Niğbolu Savaşı'nı fırsat bilerek Ankara'ya hücum eden Alâeddin Bey'in üzerine yürüylen Yıldırım Bayezid, Konya'ya sefere çıkarak Alâeddin Bey'i ele geçirerek öldürttü (1398). Karaman Beyliği'ne son veren Yıldırım Bayezid, Alâeddin Bey'in çocuklarını Bursa'da gözaltında tutmaya başladı.

1402 yılındaki Ankara Savaşı ve Timur’a esir olan Yıldırım Bayezid’in ölümü üzerine Timur, diğer beylikler gibi Karaman Beyliği’ni de yeniden kurarak bu beyliği Bursa’daki Alâeddin Bey’in oğulları Mehmed ile Ali Beylere verdi. Timur, o zamana kadar Karamanlıların olmamış Kayseri’yi de bu beyliğe kattı. Karamanlı II. Mehmed Bey ise buraya hanedandan Şeyh Çelebi’yi vali olarak tayin etti. Mehmed Bey, Kayseri dâhil birçok Karaman şehrinde Timur adına gümüş sikkeler bastırdı.

Kayseri Kalesi’ndeki 1411 tarihli Dulkadıroğlu Hasan Bey’e ait bir kitabeden, şehrin bu tarihte Dulkadırlıların eline geçtiği anlaşılmaktadır. Hasan Bey, Dulkadır Beyi Nasıreddin Mehmed Bey’in büyük oğludur.

Yine kaledeki başka bir (tarih kısmı kırılmış yarım) kitabeden ise, Karamanoğulları’nın bir süre sonra Kayseri’yi Dulkadıroğulları’ndan geri aldığı ve bu hadisede Karamanoğulları’nın meşhur Kayseri Valisi Şeyh Çelebi’nin ve oğlu Sevinç Temir’in önemli vazifelerde bulundukları anlaşılmaktadır. Burada Sevinç Temir (Demir, Timur) ismi dikkat çekicidir. Şeyh Çelebi kendilerine Kayseri’yi bağışlayan Timur’un adını oğluna, şükranını ve memnuniyetini belirtmek için sevinç ilavesi ile koymuştur. Şeyh Çelebi’nin ve oğlu Sevinç Temir’in Kayseri’de vakıfları bulunmaktadır.

Mısır Memlüklerine ait Tarsus’u Karamanoğlu Mehmed Bey’in zapt etmesi üzerine, Memlük Sultanı Melik Müeyyed Şeyh 1419 yılında Anadolu’ya oğlu İbrahim kumandasında büyük bir kuvvet gönderdi. Dulkadıroğlu Nasıreddin Mehmed Bey’le beraber hareket eden Memlük kuvvetleri Kayseri’yi, şehrin valisi Şeyh Çelebi’nin kaçması üzerine Karamanlılardan alarak Dulkadırlılara verdi.

Karamanoğlu Mehmed Bey’in 1423 yılında ölümü üzerine oğlu İbrahim, Karaman Beyliği’nin başına geçti. İbrahim Bey, Memlük Sultanı Barsbay’dan, Dulkadırlılara verdikleri Kayseri’yi geri istedi. Barsbay bu teklife önce razı olmuşsa da daha sonra kararını değiştirerek Kayseri’ye Nasıreddin Mehmed Bey’in oğlu Süleyman Bey’i tayin etti. Bunun üzerine bu sırada Osmanlı taraftarı olan İbrahim Bey Kayseri üzerine yürüyerek 1435 yılında burayı ele geçirdi. Bu defa Dulkadıroğlu Mehmed Bey, Kayseri’nin Karamanlılardan alınıp kendilerine verilmesi için II. Murad’a müracaat etti. II. Murad Kayseri’yi kuşattırıp Karaman ülkesini istila ettirdiyse de 1437 yılında Karamanlılarla bir anlaşma yaparak dost oldular ve Kayseri de Karamanlılarda kaldı.

1463 yılında İbrahim Bey vefat edince çocukları saltanat kavgasına başladı. Bunlardan Pir Ahmed Fatih’e, İshak Bey de Uzun Hasan’a güvenerek saltanatı elde etmeye çalıştılar. İshak’ın müracaatı üzerine Uzun Hasan Osmanlı, Dulkadırlı ve Karaman beldelerini istila etti. Pir Ahmed de desteği karşılığı Fatih Sultan Mehmed’e bazı Karaman şehirlerini ve bu arada Kayseri Kalesi’ni ve yakınında bulunan Saykalan Hisarı’nı (Yılanlı Dağ’ın güneyinde, Seykalan Dağı üzerinde) teslim etti (1464). Sonunda da Karaman Beyi oldu.

Pir Ahmed 1465 yılında Kayseri Kalesi’ni, bendesi olduğu Fatih Sultan Mehmed’in yardımcıları ile tamir ettirdiğine dair bir Farsça kitabeyi, İç Kale’nin güney iç kapısı üzerine koydurmuştur.

Pir Ahmed, Fatih’e verdiği sözleri tutmadı. Kardeşi Kasım’la mücadeleye başladı ve Uzun Hasan’a güvenerek ondan yardım istedi. Bunun üzerine Fatih, Karaman iline girdi. Başta Konya olmak üzere bütün beyliği ele geçirdi ve Karaman Valiliğine oğlu Mustafa’yı tayin etti. Böylece Karaman Beyliği 1468 yılında tarihe gömülmüş oldu.

Karamanlıların Kayseri’de, kaledeki kitabelerinden başka bir eserleri kalmamıştır. Vali Şeyh Çelebi’ye ait, halkın “Çardak Mescidi” ismini verdiği, Sivas Caddesi’nin güneyindeki blokların arkasında bulunan mescit yakın zamanlarda yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. Şeyh Çelebi ve ailesine ait mezar taşları ise müze deposundadır.

Kaynakça: Şikarî’nin *Karamanoğulları Tarihi*, (yay. Mesut Koman), Konya 1940; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1969, s. 1-38; Uzunçarşılı, *OT*, C. I, s. 160; Şahabeddin Tekindağ, Karamanlılar, İA, C. VI, s. 316-330; Faruk Sümer, Karamanoğulları, *DİA*; Yücel, *KBAD*, s. 160-161; İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi: Ermenek ve Mut Âbideleri*, İstanbul 1967; İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1997; Refet Yinanç, *Dulkadır Beyliği*, Ankara 1989; Cüneyt Ölçer, *Karamanoğulları Beyliği Madeni Paraları*, İstanbul 1982; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları”, *Vakıflar Dergisi*, 1981, S. XIII, s. 531-581; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de XIV ve XV. Yüzyıllarda İki Emir Ailesi, Emir Zahireddin Mahmud ve Emir Şeyh Çelebi”, *Vakıflar Dergisi*, s. XXVII, s. 140-146; E. Diez-O. Aslanapa, *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul 1950.

KAYIR HAN

Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad zamanında Selçuklu hizmetine giren Harzemlilerin başı.

Alâeddin Keykubad, 1230 yılında Erzincan’da Yassıçemen’de, Harzemşahlıların Hükümdarı Celâled-din Mengüberti’nin ordusunu mağlup etti. Bunun üzerine bir kısım Harzemli kuvvetleri, başlarında Kayır Han olduğu hâlde Selçuklu hizmetine girdi. Lakabı “Hüsameddin” olan Kayır Han (Bazı araştırmalarda yanlışlıkla “Kırhan” okunmuştur.) Alâeddin Keykubad’ın büyük iltifatına nail oldu ve Sultan’ın en itibarlı emirleri arasına girdi. Kayır Han da ona sadakatini son anına kadar devam ettirdi. Bir ara Keykubad tarafından Sivas valiliğine tayin edildi.

Alâeddin Keykubad, saltanatının son yılı olan 1237 yılında ümerayı Kayseri’deki Keykubadiye Sarayı’nda toplayarak onlardan kendisinin yerine büyük oğlu Keyhüsrev’i değil ortanca oğlu Kılıç Arslan’ı tahta çıkarmaları için söz almıştı. Bu toplantıdan altı ay kadar sonra ramazan bayramında yine Kayseri’de Keykubadiye Sarayı’nda yabancı elçilere ve devletin ileri gelenlerine verdiği bir ziyafet esnasında zehirlenmiş ve kısa sürede de vefat etmişti. Bunun üzerine vezir Kemaleddin Kamyar ve Emir Kayır Han, Sultan’a verdikleri söze uygun olarak Keykubadiye Sarayı’nda Kılıç Arslan’ı tahta çıkarırken şehirde sur içindeki eski saray Devlethâne’de emirlerden Sadeddin Köpek, Sultan’ın arzusunun rağmen büyük Şehzade Keyhüsrev’i tahta çıkardı. Neticede Keyhüsrev taraftarları ağır basmış ve o sultan olmuş, bir müddet sonra da iki erkek kardeşi ve anneleri ortadan kaldırılmıştır.

Köpek’in tavsiyesi üzerine II. Keyhüsrev, büyük Sultan’a verdiği sözü tutmak için kendisine muhalefet eden Kayır Han’ı Zamantı (Melik Gazi) Kalesi’ne hapsedtirdi. Burada ağır şartlara ve işkencelere dayanamayan Kayır Han kısa sürede vefat edince adamları çok kalabalık bir grup hâlinde Selçuklu hizmetinden ayrılıp doğuya, Urfa’ya doğru harekete geçtiler. Bunların döndürülmeleri için üzerlerine gönderilen Selçuklu ordusunu da mağlup eden Harzemliler, Urfa’da kendi başlarına bir idare kurmuşlardır. Elçiler göndererek kendilerini devlete dâhil olmaya davet eden II. Keyhüsrev’in bu isteğini hiçbir zaman yerine getirmedi ve çevrede yaptıkları yağmalarla karışıklık oluşturmaya devam ettiler.

Kayır Han, Kayseri-Sivas yolu üzerinde, Kayseri’den 20 km mesafede yolun güneyine bir kervansaray yaptırmıştır. “Kayır Han” olarak tanınan bu kervansaray sonraki yıllarda tamamen yenilenmiş ve basit bir yapı şeklini almıştır. Eski hâlimden hiçbir emare kalmamış ve kitabesi de kaybolmuş olan bu yapı bugün özel şahıslar elinde hayvan yetiştiriciliğinde kullanılmaktadır. 1277’de Anadolu’yu Moğollardan kurtarmak üzere Kayseri’ye kadar sefer yapan Mısır Memlük Türk Sultanı Baybars, sefer dönüşü Selçuklu Veziri Pervane’nin elçileriyle burada görüşmüştü.

Kayır Han'ın hapsedildiği Zamantı (Melik Gazi) Kalesi (www.kayseripinarbasi.gov.tr)

Kaynakça: İbn Bibî, *el-Evamir*, C. I, s. 429-431, 436, 447, 454, C. II, 20-24; Turan, *SZT*, s. 403-411; Nejat Kaymaz, *Pervane Muinüddin Süleyman*, Ankara 1970.

KEMALEDDİN KAMYAR

Anadolu Selçuklu devlet adamı ve Kayseri subaşı (askerî vali). Büyük Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad, Alanya'yı fethettikten sonra Kayseri'ye gelmişti (1223). Şehrin ve surlarının imarı ile uğraşan Sultan, esas olarak siyasi nüfuzlarından sıkıldığı babası I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve ağabeyi I. İzzeddin Keykâvus zamanından kalan tecrübeleri ve yaşlı devlet adamlarından kurtulmanın yollarını arıyordu. Bu kudretli beyler arasında Seyfeddin Ay Aba, Zeyneddin Başare, Mübarezzeddin Behramşah ve Bahaeddin Kutluğca gibi emirler bulunuyordu. Bunlar servet ve saltanatı Sultan'ı gölgede bırakıyorlardı. Bu durum iki taraf arasında da gizli kuşku ve şikâyetlere sebep oluyordu. Sultan bunları ortadan kaldırmayı, onlar da Sultan'ı tahttan indirip küçük kardeşini sultan yapmayı düşünüyorlardı. Sultan durumu sırdaşı Naip Hokkabaz Oğlu Seyfeddin ve annesinden akrabası Emir Komnenos'a açmış, onlar da bu işi Kayseri'de ele almasını tavsiye etmişlerdi.

Kayseri'de emirleri yok etme planını uygulamaya başlayan Sultan, önce, bu emirlerin yanlarında tek bir hizmetliden başka kimse olmadan saraya gelebilecekleri şartını koydu. Bu şekilde bir müddet gelip gitmeler devam etti. Böylece emirlerin şüpheleri giderildi. Zamanı gelince Sultan, cezalandıracağı emirleri Devlethane denilen saraya davet etti. Emirlerin davete icabet edip saraya gelmeleri tamamlanınca daha önce alınan tedbirlerle bütün emirleri yakalayıp evlere ve zindanlara hapsedtiler. Keykubad, Kayseri Subaşı Mecededdin İsmail'i büyük Emir Seyfeddin Ay Aba'ya gönderip cüretlerinin ve baskılarının sebebini sordurdu. Ay Aba ise küçüklüğünden beri Sultan'a yaptığı hizmetlerini, kendisine bağlılığını ve Sultan'ın kendisine verdiği sözü hatırlattı. Diğerleri de benzer ifadelerde bulundu iseler de hiçbirisi çeşitli şekillerde gerçekleştirilen idamdan kurtulamadı.

Bu çok önemli sıkıntısını halleden Sultan, davul zurna (boru) çaldırdı ve şehirdeki askerlerin toplanma sahası olan Meşhed Ovası'na gidip oyunlar oynadı. Daha sonra ortadan kaldırılan emirlerin yakınları olan ikinci derecedeki amirleri, bu arada Kemaleddin Kamyar'ı da sürgün ettirdi. Bunlar Eyyubilere sığındılar. Ancak Eyyubi Hükümdarı Melik Eşref'in ricası ile ülkeye geri dönebildiler. Alâeddin Keykubad, kısı Alanya'da geçirdiği bir gün kaleden inip düzlükte gezinti yaparken Kemaleddin Kamyar'ı oralarda perişan bir vaziyette dolaşırken gördü. Nediminin takılması üzerine Sultan, onun durumuna üzülüp affetti ve ihsanlarda bulundu. Sivas'ın Zara kazasını kendisine tımar olarak verdi ve onu yakın

hizmetkârları arasına aldı. 1225'te Sultan, Kayseri'de yeni yaptırdığı yazlık Keykubadiye Sarayı'nda Erzincan Hükümdarı Davud Şah'ın emirlerine ihsanlarda bulunma işini Kemaleddin Kamyar'a havale etti. Alâeddin Keykubad, 1230 yılında Eyyubilere ait Ahlat'ı muhasara eden Harzemlilerin sultanı Celaleddin Harzemşah'tan, bu teşebbüsünden vazgeçmesini istedi. Moğol tehlikesi karşısında birlik olmak gerektiğini ifade eden bir mektupla ikinci elçilik heyetinin başı olarak Kemaleddin Kamyar'ı gönderdi. Bu ikazları dinlemeyip Harzemşah'ın Ahlat'ı ele geçirmesi ve arkasından da Selçuklular üzerine harekete hazırlanması üzerine Keykubad bu defa onun karşısında birlik sağlamak için Kemaleddin Kamyar'ı yine elçi olarak Eyyubi hükümdarlarına gönderdi. Nihayet Harzemşah üzerine yürüten Alâeddin Keykubad, Sivas yakınında Eyyubi Hükümdarı Melik Eşref'le buluştu. Bu buluşma esnasında tercümanlığı (herhâlde iyi Arapça bildiğinden) Kemaleddin Kamyar yaptı. Celaleddin Harzemşah 10 Ağustos 1230 tarihinde Yassıçemen'de mağlup edilmişti. Bu savaşta Kemaleddin Kamyar, düşmanın sol cenahına hücum eden kıtanın kumandanı idi. Sonunda Selçuklular ve Eyyubiler, Moğollarla karşı karşıya kalmışlardı. Nitekim Moğollar Doğu Anadolu'ya tecavüzlere başladıkları gibi, bir öncü kuvvetleri de Sivas'a kadar gelmişti. Alâeddin Keykubad, Cormagon Noyan komutasında yapılan bu akını öğrenince Kemaleddin Kamyar'ı derhâl Sivas'a gönderdi. Kemaleddin, kuvvetleriyle Erzurum'a kadar ilerledi. Buralarda yaptığı tahkikatta, Moğolların keşif maksadıyla bu akınlarda bulunduklarını, çekilerek uzaklaştıklarını öğrendi. Moğolları Gürcülerin tahrik ettiğini anlayan Selçuklular, Kemaleddin Kamyar ve Mubareziddin Çavlı kumandasında bir kuvvetle Gürcü Kraliçesi üzerine yürüdüler. Bir kısım Gürcü kalelerini aldıktan sonra Gürcü Kraliçesi Rosudan, Kemaleddin Kamyar'a anlaşma teklifinde bulundu. Yapılan anlaşmanın bir maddesine göre Kraliçe, kızını Sultan'ın oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev'e veriyordu. Kayseri'de endişeyle sonucu bekleyen Keykubad, zafer ve ganimetle dönen Kamyar'ı görünce çok memnun oldu. Onu Keykubadiye Sarayı'nda kabul edip Alanya'ya (Alaiye) hareket etti.

Ahlat ve civarı, önce Celaleddin'in muhasara ve zaptı, sonra da Moğolların hücumlarıyla boşalmış ve harap olmuştu. Buraların fethedilmesi ve Selçuklu ülkesine katılması için Alâeddin Keykubad, 1232 yılında Kemaleddin Kamyar'ı ordu ile sefere çıkardı. Kamyar Ahlat'a vardı. Orada kalan insanlar Selçuklu ordusunu, Sultan'ın bayrağını görünce sevindiler. Kemaleddin ordugâhını Van Gölü kenarına kurup orduyu çevre illere gönderdi ve buraları teslim aldı. Bunlara memnun olan Sultan, Kemaleddin'e buralardaki kalelerin tamir ve inşasından sonra Erzurum'a gelmesini emretti. Selçuklu memurları buraların tahririni yapıp halkı yerlerine yerleştirdiler ve onlara hayvan, tohum ve aletler verdiler. Kemaleddin Kamyar buradan Erzurum'a gelip askeri terhis etti ve Kayseri'de Sultan'ın huzuruna çıktı.

Yassıçemen mağlubiyetinden sonra sağa sola dağılan Harezmi kumandanları ve askerlerinin ülkede asayişsizliklere sebep olması üzerine Keykubad, Kemaleddin Kamyar'ı onların komutanları Kayır Han ile görüşüp Selçuklu hizmetine davet etmek üzere görevlendirdi. Kamyar, Tatvan'a giderek Kayır Han ile görüştü. Onlara teminat vererek bu başıboş hayatı bırakıp sultanın hizmetine girmelerini ve onun emirleri arasında yer almalarını teklif etti. Başta Kayır Han olmak üzere diğer bütün Harezmi beyleri bu teklifi kabul ettiler. Sultan bunlara önemli toprak gelirleri (ıkta) verdi ve artık başta Kayır Han olmak üzere diğer hanlar Sultan'a en sadık hizmetlerde bulundular.

Alaeddin Keykubad'ın başta Ahlat olmak üzere bölgeyi fethetmesi üzerine buralarda hak iddia eden, başta Mısır Eyyubi hükümdarı Melik Kâmil ve 16 civarındaki diğer Eyyubi melikleri, Mardin ve Harput Artuklularını da yanlarına alarak Selçuklulara karşı harekete geçtiler. Büyük bir ordu teşkil eden Eyyubiler Halep-Kayseri arası kervan yolunu takip ederek ilerlediler. Sultan, bunlara karşı derhâl merkezî kuvvetlerle Kemaleddin Kamyar'ı görevlendirdi. Kamyar, Harezmi Hanları ve diğer kuvvetler buralardaki geçitleri tutup Eyyubileri durdurdular. Eyyubiler bu defa Adıyaman üzerinden Harput'a (Elazığ) geldiler. Malatya'da bekleyen Sultan, orduyu Artuklular elindeki Harput üzerine sevk etti. Kemaleddin Kamyar'ın da bulunduğu bu muharebede Eyyubiler bozguna uğradı ve 1234 Ağustosunda Harput Kalesi teslim alındı. Buraya ve etrafına hâkim olan Artuklu idaresine de son verildi. Esir Eyyubi emirleri Sultan tarafından hediyelerle serbest bırakıldı. Melik Kamil hüsrana Mısır'a döndü.

Ertesi sene (1235) her zaman olduğu gibi Kayseri’de Meşhed Ovası’nda orduyu toplayan Alaaddin Keykubad, yeniden Eyyubiler üzerine yürümek için Kemaleddin Kamyar ve diğer komutanları ile Malatya’ya geldi. Buradan Kemaleddin Kamyar kumandasında ordusunu Urfa, Harran, Suruç, Rakka, Siverek ve Diyarbakır (Amid) şehirlerini fetihle görevlendirdi. Diyarbakır hariç bütün bu bölge fethedildi ve birçok ganimet elde edildi. Kış yaklaştığı için Malatya’dan Kayseri’ye döndü. Aynı yıl Sultan, Kemaleddin Kamyar’ı ödüllendirmek üzere memleket ve saltanatın en yüksek mertebesi olan Kayseri subaşılığına tayin etti. Verdiği menşurla (bir nevi ferman) onu “Şam ve Ermen illerinin pehlivanı, inanç, bilge, Tuğrultekin, uluğ sü-başı, beğ Kemâleddin Kamyar bin İshak, devlet ve saltanatın yardımcısı, her gittiği yerde ve her işte muvaffakiyet kazanmış” şeklinde övmüştür.

Selçuklu ordusu bu fetihleri yapıp döndükten sonra Mısır-Suriye Eyyubi Sultanı Melik Kâmil ordusuy-la yeniden harekete geçip fethedilen bütün şehirleri geri aldı. Buralarda bulunan Selçuklu emir ve askerlerini esir edip türlü zulümlerde bulundu. Bütün bölgeleri tahrip etti, kaleleri yıktırdı. Halkın mallarını yağmalattı. Keykubad 1236’da buraya bir ordu gönderdi. Diyarbakır’ı uzun süre muhasara ettirdiyse de bir netice alınamadı.

1237 baharında her zaman olduğu gibi Kayseri Sarayı’na (Keykubadiye) gelen Keykubad, burada Eyyubiler üzerine yürümek üzere bir taraftan orduyu toplarken diğer taraftan da başta Moğol Hanı Oktay (Ögeday) Kaan’ın elçisi olmak üzere diğer elçi ve misafirleri kabul etti. Sultan o sene ramazan bayramını Meşhed Ovası’nda, askerlerin büyük geçit resmi, eğlence, spor ve ziyafetleriyle geçiriyordu. Bayramın dördüncü günü Sultan, Meşhed Ovası’nda yabancı elçilerin ve devlet erkânının bulunduğu büyük bir ziyafette kendisine yedirilen zehirli bir av eti ile zehirlendi. Saraya kaldırılan Sultan, hayatından ümidini kesince emirlerden Celaledin Karatay’dan, şehirdeki sarayda (Devlethane) bulunan Kemaleddin Kamyar’ı derhâl çağırmasını istedi. Ona söyleyeceklerinin olduğunu belirtmişse de 10 km kadar mesafede olan Kamyar’ın hemen gelmesi mümkün olmadı. Kamyar gelene kadar çok ağırlaşmış, ona hareketlerle bir şeyler anlatmak istemiş fakat bir şey söyleyemeden vefat etmiştir (31 Mayıs 1237).

Alâeddin Keykubad ölümünden bir müddet önce emirlerinden, kendisinden sonra yerine, eşlerinden Mahperi Hunat Hatun’dan olma büyük oğlu Keyhüsrev’i değil de Melik Adiliye’den olma ortanca oğlu Kılıç Arslan’ı sultan yapmaları sözünü almıştı. Büyük oğlunu sultanlığa layık görmüyordu. Sultan’ın bu ani ölümü üzerine başta Sadeddin Köpek olmak üzere sözlerinde durmayan bir kısım emirler şehirde Devlethane’de büyük şehzade II. Gıyaseddin Keyhüsrev’i tahta çıkarıp sultan ilan ettiler. Kemaleddin Kamyar, Kayır Han gibi sözünde duran devlet adamları ise Keykubadiye Sarayı’nda Kılıç Arslan’ın yanında kaldılar. Kayır Han sözlerine uygun olarak orduyu şehir üzerine yürütüp oradakileri dağıtmayı teklif ettiyse de Kamyar’ın tereddüdü sebebiyle bu mümkün olmadı. Akşama doğru onlar da gidip Keyhüsrev’e biat ettiler. Sultan’ın zehirlenme nedeni de bu şekilde anlaşılmış oldu. Bundan sonra perde arkasındaki Sadeddin Köpek, genç Sultan (15 yaşında idi) namına iki kardeşini, annelerini ve kendilerine muhalif olacak tecrübeli emirleri ortadan kaldırdı veya bertaraf etti.

Keyhüsrev duruma hâkim olduktan sonra babası zamanında gelen elçileri kabul edip anlaşmalar yaparak ülkelerine gönderdi. Bunlardan Halep Eyyubi Hükümdarı Melik Nasır’a, dostluğunun kuvvetlenmesi için kızı Gaziye Hatun’la evlenmeyi, kendi kız kardeşini de ona vermeyi teklif etti. Sultan’ın kız kardeşinin nikâhı Halep’ten gelen elçilerle Kemaleddin Kamyar arasında akdedildi. Büyük miktarda çeyiz verildi, altınlar saçıldı ve muhteşem bir düğün yapıp gelin, bir heyetle Halep’e gönderildi. Sadeddin Köpek, kendileri için tehdit olarak gördüğü Harezmlî Kayır Han’ı zincire vurup Zamantı (Melik Gazi) Kalesi’ne hapsedmeye Sultan’ı ikna etti. Bunun üzerine büyük bir mevcudu olan Harezm askerleri Selçuklulardan ayrılarak Güney Doğu Anadolu’ya doğru harekete geçtiler. Bu durumdan telaşa düşen Selçuklu Hükûmeti onları geri döndürmek için merkez ordunun başında Kemaleddin Kamyar’ı arkalarından gönderdi. Kemaleddin Kamyar da Malatya’ya varınca bunların üzerine Malatya şubasını gönderdi. Yapılan savaşta Selçuklu ordusu büyük bir hezimete uğradı. Kamyar büyük bir üzüntü ile Kayseri’ye döndü. Keyhüsrev güz mevsiminde kışlamak üzere Antalya’ya giderken Sadeddin Köpek, Kemaleddin Kamyar ve diğer bir kısım emirleri de oraya çağırttı. Maksudı bunları ortadan kaldırmaktı.

Köpek bunlardan çok yaşlı ve tecrübeli emir olan Şemseddin Altun Aba’yı öldürtünce sahip Şemseddin İsfahâni, Kemaleddin Kamyar’a Sultan’a gidip durumu anlatarak bu durumdan vazgeçirmeyi teklif ettiyse de Kemaleddin Kamyar yine sessiz kaldı. Bir müddet sonra Köpek, Kemaleddin Kamyar’ı da Konya civarındaki Gavele Kalesi’ne hapsedtirip orada hayatına son verdi.

Kemaleddin Kamyar kalem ve kılıç sahibi müstesna bir kimse olup çeşitli ilimlerde ve felsefede geniş bilgi sahibi idi. Başta Alâeddin Keykubad olmak üzere herkesin hürmetini kazanmıştı. Sultan’ın Kayseri Menşuru şöyle bitmekte idi: “Kayseri’nin bütün emirleri, askerleri, kumandan ve ileri gelenleri, Müslüman askerlerinin başı, kalem ve kılıç, ilim ve hikmet sahibi, inançlı, bilge, uluğ subaşı hasbek Kemaleddin Kâmiyâr’ı, kendi emir, hâkim ve kumandanları bilmeleri, ona itaatı devletimize kulluk saymaları, onun tasvibinden ayrılmamaları, ordu kumandanlığına taalluk eden işlerde ona müracaat etmeleri ve her hususta yüce tevkiimize itimat etmeleri icap eder.”

Kaynakça: İbn Bibî, *el-Evamir*, C. I, s. 289458, C. II, s. 20-36; Halil Edhem (Eldem), *Kayseri Şehri*, hzl. Prof. Dr. Kemal Göde, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No. 84, Kayseri 2011, s. 49-71; Turan, *SZT*, s. 341-417; Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, TTK, Ankara 1998, s. 74-155; Mehmet Çayırdağ, “Devlethâne”, C. I, s. 474, 475.

KEYHÜSREV II.

Anadolu (Türkiye) Selçuklularının onuncu sultanı (1222-1246). Babası büyük Sultan I. Alâeddin Keykubad, öldüğü 1237 yılında, kendisine merkez yaptığı Kayseri’deki Keykubadiye Sarayı’nda ümerayı (komutanları) toplayarak kendisinden sonra yerine geçmek üzere Hunat Hatun’dan olma büyük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev’i değil de Eyyubî Melikesi Adile Hatun’dan olan ortanca oğlu İzzeddin Kılıç Arslan’ı veliaht tayin ettiğini açıklamış ve ümeradan bunun için söz almıştı. Bir süre sonra vefatı üzerine karışıklık çıktı. Şimdiki Şeker Fabrikası Gölü kenarında yer alan sarayda, ölen Sultan’ın isteği üzerine Vezir Kemaleddin Kamyar ve diğer bir kısım emirler Kılıç Arslan’ı tahta çıkarıp biat ettiler. Buna karşılık diğer emirlerden Sadeddin Köpek ve yanındakiler Sultan’a verdikleri söze rağmen büyük Şehzade Keyhüsrev’i Selçuklu sarayı Devlethane’de tahta çıkardılar. Kale’nin Meydan Kapısı (Şimdiki Bürüngüz Camii yerinde idi.) hariç diğer kapılarını kapatarak herkesin gelip bu Şehzade’ye biat etmesini istediler. Bu sırada Keyhüsrev 15, Kılıç Arslan da 8 yaşında idi. Nihayet o gün Keyhüsrev taraftarları ağır bastı ve Kılıç Arslan’ı tahta çıkaranlar da gelip Keyhüsrev’e biat ettiler. Bundan sonra genç yaştaki Sultan’ın iplerini ele geçiren Köpek (Bu isim onun has ismidir, kötülemek üzere başkaları tarafından verilmemiştir. “Köpek”, “Barak” eski Türklerde isim olarak alınırdı.) ne kadar kendilerine muhalefet edebilecek emir varsa bir bir ortadan kaldırmaya başladığı gibi kendisinin hanedanla akrabalığını uydurarak sultan olmayı da kafasına koymuştu. Nihayet genç Sultan (annesiyle beraber) yakın devlet adamlarıyla gizlice işbirliği yaparak, baskılarını artıran Köpek’i ortadan kaldırmak zorunda kaldı.

Keyhüsrev tahta çıktıktan sonra önce üvey annesi Adile Sultan’ı öldürttü, daha sonra da ilk erkek çocuğa (Keykâvus) sahip olunca erkek kardeşlerini de ortadan kaldırdı. Adile Sultan’ın türbesini kızları çok sonraları şehrin dışına yaptırabildiler. Bugün Çifte Kümbet ismi ile anılan türbe şehrin Sivas yolu üzerindedir.

Keyhüsrev Mısır Eyyubilerine karşı Suriye ve Halep Eyyubî melikleri ile anlaşmalar yaptıktan sonra Moğolistan’a, Cengiz Han’ın oğlu Ögeday (Oktay) Han’a babasının hazırladığı elçilik heyetini gönderdi. Kendisine muhalif olarak gördüğü, Yassı Çemen Savaşı’ndan sonra devlet hizmetine girmiş, Keykubad’ın gözde emirlerinden Harzemlilerin başı Kayır Han’ı Zamantı Kalesi’ne hapsedti. Doğuda Harzemlilere ve Artuklulara karşı ordu sevk edip bir kısım kaleleri fethettiren Keyhüsrev, Gürcü Prensesi Tamara (Gürcü Hatun) ile evlendi. Bu hatun daha sonra Mevlâna’nın müritleri arasına girdi.

Bu arada Amasya civarında Türkmenleri başına toplayan Baba İlyas isimli Türkmen şeyhi büyük bir isyan başlattı. Baba İlyas'ın halifesi Baba İshak, isyanı daha büyük boyutlara ulaştırdı. Babai İsyanı denilen bu hareket, doğuda Moğollara karşı mevzilendirilen ordu çağırılarak bastırılabilirdi.

1242 yılında Anadolu sınırlarına yaklaşan Moğol kumandanı Baycu Noyan, Babai İsyanı ile zayıflayan Selçuklulara ait Erzurum'u kolayca ele geçirdi. Bunun üzerine hazırladığı büyük bir orduyla Moğollar üzerine harekete geçen Keyhüsrev, etrafındaki liyakatsiz emirler ve tedbirsizliği yüzünden, Sivas yakınında Köseadağ'da 1243 yılında daha az sayıdaki Moğollar karşısında büyük bir mağlubiyete uğradı ve kaçarak Konya yakınında, Beyşehir Gölü üzerindeki Kubadâbad Sarayı'na sığındı. Orada da duramaya-rak Antalya'ya geçti.

Moğollar, beklemedikleri bir zafer elde edip Selçuklu ganimetlerini ele geçirdikten sonra kısa sürede Sivas'ı teslim alıp üç gün yağma ettiler ve ardından Kayseri üzerine yürüyerek burayı muhasara altına aldılar. Kayseri'de Tabaklar (Debbağlar) Mahallesi'nde karargâh kuran Moğollar, şehri baskı altına aldılar. Ancak Kayserililer teslim olmayarak Selçuklu Emiri (vali) Samsamüddin Kaymaz ve Subaşı (inzi-bat amiri) Fahreddin Ayaz kumandasında müdafaaya çekildiler. Moğollara ara sıra baskın dahi yaparak onları taciz ettiler ve muhasarayı bırakıp gitmeye mecbur bıraktılar. Ancak tam bu sırada şehirde askeri bir görevde bulunan İğdişbaşı Hajukoğlu Husam isimli Ermeni dönmesi, pis su kanallarından geçip Moğollara ulaştı ve onlara şehir halkının gücünün kalmadığını belirtip, muhasaraya devam ederlerse şehrin düşeceğini ihbar etti. Bunun üzerine tekrar muhasarayı şiddetlendiren Moğollar, Sivas Kapısı'na (Tennuri Caddesi'ne Seyyid Burhaneddin Bulvarı'ndan giriş) yüklenip kapıyı kırarak buradan şehre gir-diler. Kayseri böylece tarihinde görmediği büyük bir yıkım ve katliama uğradı. Vahşi Moğollar, insan-lardan işkencelerle paralarını ve kıymetli eşyalarını aldılar. Genç kız ve oğlanları esir ettiler. Geri kalan halkı kılıçtan geçirdiler ve şehri yaktılar. Bütün bu hadiselerle Kale Önü'ndeki dergâhında oturan Mev-lâna'nın hocası Seyyid Burhaneddin de şahit oldu. Bu hadiselerden önce Kayseri'de bulunan Sultan'ın annesi Hunat Hatun ve karısı Gürcü Hatun buradan kaçıp Halep Eyyubilerine gitmek üzere Adana'daki Ermeni Kralına sığındılar. Fakat hain Kral bunları Moğollara teslim etti.

Bu gelişmelerden sonra Azerbaycan'a dönen Baycu Noyan'a Selçuklu Veziri Mühezzibüddin Ali yetişti. Ona büyük hediyeler takdim ederek Selçukluları Moğollara vergi verir bağımlı bir devlet hâline geti-ren ağır bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşmadan sonra Konya'ya dönen Keyhüsrev ordusunu, annesine ve karısına ihanet eden Çukurova Ermeni Krallığı üzerine sevk etti. Ancak bu sırada mevsimin geçmesi ve Sultan'ın ölüm haberinin gelmesi (1246) üzerine ordu, Ermenilerle Selçuklular lehine bir anlaşma yapıp geri döndü.

24 yaşında ölen Keyhüsrev'in cesedi atalarının türbesi Kümbethâne'ye kondu. Yerine büyük oğlu II. İz-zeddin Keykâvus tahta çıktı. Selçuklular ondan sonra gerilemeye başladı ve Moğolların oyuncağı hâline gelerek sonunda yıkılıp gitti.

Keyhüsrev zamanında; halkın itibar ettiği, aslında Alanya tekfurunun kızı olup sonradan Müslüman olan Hunat Hatun Kayseri'ye Hunat Külliyesi'ni, İncesu Şeyh Turesan Zaviyesi'ni yaptırdı. Bunlara ait büyük vakıflar kurdu. Kayseri'de II. Keyhüsrev tarafından yaptırılan bir eser yoktur.

Kaynakça: İbn Bibî, *el-Evamir*, C. II, s. 19-87; Halil Edhem (*Eldem*) ve *Kayseri Şehri*, Hzl. Kemal Göde, Kayseri 2011, s. 58-69; Turan, *SZT*, s. 433-457; Osman Turan, “Keyhüsrev II.”, İA, C. VI, s. 620-629; Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, İst. 1996; C. I. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türk-ler*, Trc: Yıldız Moran, İst. 1984, s. 141-145, 263-265; Faruk Sümer, “Anadolu'da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Ankara 1969, S. I, s. 7-11; Ali Sevim, “Keyhüsrev II”, *DİA*, C. 25, s. 349, 350; Ya-semin Demircan (Özırmak), *Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1992, s. 10-13.

KIĞLAMAZZADELER

Mahalli bir sıfat olan “kığlamaz”; ağır, oturaklı, kırıpratılmaz manasındadır. Aynen şehirde başka bir ailenin ismi olan “Güpgüp” gibi. O da ağır ve oturaklı manasındadır. “Kığlamaz” veya “Kığnamaz” ün-vanı, bu ailenin ilk meşhur ismidir. Hacı Abdi Bey XVIII. yüzyılda büyük bir vakıf kurmuştur (Hacı Abdi Kığlamazzade Vakfı). XVIII. yüzyılda yine büyük bir vakıf kurmuş bulunan Gavremzade Abd-ülkadir Ağa'nın 1736 tarihli ikinci vakfiyesinde mülk sahibi olarak Kığlamazzade Seyyid Mahmud Ağa'nın ismi geçer. 1754 tarihli üçüncü vakfiyesinde de Kığlamazzade Seyyid Ahmed Ağa ve Ziyaeddin Efendilerin isimleri vardır.

1774 yılında Kayseri'de ortaya çıkan Kanlı Kadioğlu Deli Emir eşkıyalık hareketini bastırmak için Çer-kes Hasan Paşa tayin edilir. Paşa'nın, bu harekette yer alan kimselerin isimlerinin tespiti için şehrin ileri gelenlerinden oluşturduğu meclis içinde Kığlamazzade Hacı Ali Efendi de bulunmaktadır. Hacı Ali Efendi'nin ismi, 1777 yılında Avusturya Seferi'ne Kayseri sipahilerinin gönderilmesi için teşkil edilen danışma meclisinde de geçer. 1798'de Kayseri'de Müslümanlarla Hristiyanlar arasında meydana gelen bir asayişsizliği görüşmek üzere tertip edilen mecliste de Kığlamazzade Derviş Mustafa (Herhâlde Hacı Ali Efendi'nin oğludur.) da yer aldı.

Kayseri'de vakıf kurmuş önemli ailelerden olan Güpgüpzade Hacı Mustafa Ağa'nın 1806 tarihli birinci vakfiyesinin şahitleri arasında Kığlamazzade Seyyid Mahmud Efendi'nin, 1814 tarihli ikinci vakfiyesi-nin şahitleri arasında Kığlamazzade Ayan Seyyid Derviş Ağa ile Mahmud Ağa'nın (isimler ailede devam etmekte) isimleri geçmektedir.

Kayseri'nin 1872 tarihli vergi tahririnde aynı ailenin ev sahibi fertleri olarak Hacı Mansur Mahallesi'n-de Kığlamaz oğlu Şaban Efendi'nin, Kapan Mahallesi'nde Tevfik oğlu Mehmed'in isimleri geçmektedir. Cami-i Kebir'in kuzeyindeki mahallede (Kapan Mahallesi) bulunan Vakıf Han yenilenmiş ve özel şa-hıslara geçmiş olup “Kılnamaz İşhanı” adını almıştır.

Aile bugün de devam etmekte olup önemli bölümü bugün Kığlamaz'ın değiştirilmiş şekli olan “Kıl-na-maz” soyadını almıştır.

Kaynakça: Ahmet Nazif, *Mir'ât* (Palamutoğlu), s. 154, 156, 159, Mehmet Çayırdağ, *Kayseri'de Gav-rem-zâde Abdülkadir Ağa Vakfı*, Kayseri 2011, s. 58, 97, 124, 126, 132; Mehmet Çayırdağ, *Kayseri'de Güpgüp-zâde Hacı Mustafa Ağa Vakıfları (1806-1814)*, Kayseri 2002, s. 55; Hüseyin Cömert, *19. Yüzyılda Kayseri*, s. 148, 172.

KIRK NİSA (KIRK KIZLAR) TÜRBESİ

Battal Camii önünde, üst katı yıkılmış türbe. Bu türbe hakkında bir menkıbeyi sadece Evliya Çelebi anlatmaktadır. 1649 yılında Kayseri'ye gelen meşhur seyyah, Seyyid Battal Cafer Gazi Tekkesi'ni (Ca-mii) anlatırken Kırk Nisalar (Kırk Kızlar) burada gömülü olduğundan burasının büyük ziyaret yeri olduğuna belirtir. Devamında Kırk Nisa menkıbesini anlatmaya başlar: “Bu kırk hatunun kırkı, dokuz ay on günde ana rahimlerinden bir kerede doğup yeryüzüne ayak basıp kırkı da kırkar sene yaşar. Her biri Rabia-yı Adeviye mertebesinde, mert kişi sözünü işitmeden ve namert kişi yüzünü görmeden kırkı da bakire kızlar yaşında iken kırkı da bir anda ruhlarını teslim ederler. Tanrı'nın hikmeti, bir batında, bir müddette kırk nisa vücuda gele ve hepsi kırkar sene yaşayıp bir anda merhume olalar. ‘...Allah dilediğini yapar.’ (İbrahim, 27) kudretiyle hükmeder.” der.

Evliya Çelebi'nin Kırk Nisa Kabri olarak belirttiği türbenin, Battal Camii'nin kuzeyden giriş cephesi-nin solunda cami duvarındaki tonoz izlerinden, yıkılan üst katı eyvan şeklinde, alt katı ise tek tonozlu olarak inşa edilmiş, klasik Selçuklu Dönemi'ne ait bir türbe olduğu anlaşılmaktadır. Türbe içindeki

mezar taşları, buradaki gecekondu yapıları tarafından evlerinde taş olarak kullanılmak üzere taşınırken 70'li yıllarda müze müdürlüğümüz sırasında burada korumaya alınmıştır. Battal Camii bugün onarılmıştır ancak türbenin kaybolan üst katı yapılamamıştır.

Battal Camii önünde üst katı yıkılmış Kırk Nisa (Kırk Kızlar) Türbesi

Kaynakça: *Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, (hızl. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı), İst. 2003, 3. Cilt, I. Kitap, s. 237, 238; Erol Yurdakul-Mehmet Çayırdağ, “Kayseri Battal Gazi Camii ve Kırk Kızlar Türbesi”, *Vakıflar Dergisi*, 2007, C. XXX, s. 271, 294; Özbek-Arslan, *KTKVE*, C. I, s. 212-217.

KİTABELER

Kültepe’de MÖ iki bin yıllarında Asurlu tüccarların çivi yazısını Anadolu’ya getirmelerinden sonra başlayan tarihî çağlardan bugüne, birçok yazılı vesika (ilk zamanlarda pişmiş toprak tabletler) ve taşlar üzerine yazılmış mezar taşı, kilometre (mil) taşları ve bina kitabeleri intikal etmiştir. Hititler ve Geç Hitit dönemlerinde Hititlerin kullandığı hiyeroglif yazısı ile yazılmış mezar taşları, kitabeler, yol boylarında kayalar üzerine yapılmış tanrı ve kral tasvirleri, bunlara ait hiyeroglif yazılar Kayseri Müzesi’nde toplanmış veya yol boylarında bulunmaktadır. Bütün bunlar yerli ve yabancı uzmanlar tarafından incelenmiş ve yayımlanmıştır.

Kayseri tarihi ve Türk tarihi üzerinde çalışan uzmanlar yayımladıkları kitap ve makalelerinde Kayseri’nin Türk-İslam dönemine ait kitabelerini ve bu dönemlerde yapılmış binalarda bulunan kitabeleri değerlendirmişlerdir.

Kayseri’nin Türkler Dönemi’ne ait tarihi ve kitabeleri üzerinde ilk çalışmayı yapan Ahmed Nazif Efendi’dir (1860-1914). Yazdığı iki cilt üç bölümden ibaret *Mir’at-ı Kayseriye* isimli eserinde Anadolu Selçuklularının ilk zamanlarından itibaren cami, medrese, türbe ve köprü gibi yapılarıdaki kitabeleri tespit etti. Kitap uzun yıllar yayımlanmadan ailesinde muhafaza edildikten sonra 1987 yılında Kayseri Valiliği’nce yeni harflere çevriltilerek *Kayseri Tarihi* (*Mir’at-ı Kayseriye*) ismiyle bastırıldı.

Kayseri kitabeleri hakkında ikinci önemli çalışmayı, Halil Edhem (Eldem) (1861-1938) yapmıştır. Yukarıda ismi geçen Ahmet Nazif’in eserinden istifade ederek kaleme aldığı eserinde, Kayseri’nin en eski kitabesi olarak belirttiği Hoca Hasan Medresesi’nden başlayarak tarih sırasına göre Kayseri’nin Anado-

lu Selçuklu, Eretna, Kadı Burhaneddin ve Karamanoğulları Dönemi kitabelerini ele alıp aynı zamanda bu dönemin tarihini de yazmıştır. Kitap ilk önce *Kayseriye Şehri Mebani-i İslamiye ve Kitabeleri* ismi ile Tarih-i Osmanî Encümeni’nin bir yayını olarak 1918’de yayımlanmış, daha sonra Prof. Dr. Kemal Göde’nin bu eser üzerinde ilaveli olarak yaptığı yüksek lisans tezi Kültür Bakanlığınca, kitabelerin asıl metinleri hariç, 1982 yılında *Kayseri Şehri* ismiyle yayımlanmıştır. Nihayet aynı eser 2011 yılında kitabe metinleri ilave edilerek *Halil Edhem (Eldem) ve Kayseri Şehri* ismi ile Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları arasında yayımlanmıştır.

Kayseri kitabeleri hakkında üçüncü çalışma meşhur Sanat Tarihçisi Albert Gabriel tarafından yapılmıştır. *Moniments Turcs D’Anatolie* (Anadolu’daki Türk Anıtları) serisinin “Kayseri-Niğde” bölümü olarak hazırlanan ve Paris’te 1931 yılında yayımlanan kitapta Halil Edhem’in eserinde bulunmayan bir kısım bina kitabeleri de vardır. Kitabın Kayseri kısmı 1954 yılında Kayseri Belediyesince tercüme ettirilerek *Kayseri Türk Anıtları* ismiyle yayımlanmış, 2008 yılında da Kayseri Enstitüsü Derneği Yayınlarından Faruk Yaman tarafından aynı isimle yeniden yayımlanmıştır.

Kayseri Müzesi’nin eski müdürlerinden Naci Kum, Kayseri’de yapmış olduğu görev esnasında, 1940 yılında, Kayseri Müzesi deposunda ve şehirde bulunan kitabe ve mezar taşlarını bir defterde toplamış, bunu yazma olarak Türk Tarih Kurumuna teslim etmiştir. Eser bugün Türk Tarih Kurumu El Yazmaları Bölümü, No. 564’te kayıtlıdır.

Yine Eski Konya Müzesi Müdürlerinden Yusuf Akyurt Anadolu’daki Türk anıtları ve kitabeleri konusunda hazırlayarak Türk Tarih Kurumuna yazma olarak teslim ettiği çok miktardaki kitaplarının iki cildini Kayseri’nin Osmanlı ve Selçuklu kitabelerine ayırmıştır.

Kayseri’nin en eski tarihli İslami kitabesi münakaşa konusu olmuştur. Halil Edhem, yukarıda bahsi geçen eserinde en eski kitabenin 1193 tarihli Hoca Hasan Medresesi Kitabesi olduğunu ileri sürmüştü ve kitabının başına koymuştur. Ancak Ankara Etnografya Müzesi Müdürlerinden Osman Ferit Sağlam, 1952’de Kayseri’de Hasbek Kümbeti denilen Mesut Gülzar Türbesi’nin 1184/85 tarihli kitabesini yayımlamıştır. O. Ferit Sağlam bu makalesinde *Kayseriye*’de yayımlanmayan bazı kitabe ve mezar taşlarını da yayımlamıştır. Son olarak Sarıoğlu ilçesinde, Eski Sarıoğlu’ndan getirilip bir mescide monte edilmiş olarak bulunan Anadolu Selçuklularından II. Kılıç Arslan Dönemi’ne ait 1171/72 tarihli kitabenin Kayseri’nin en eski İslami kitabesi olduğunu ortaya koymuş bulunuyoruz.

Yine Konya Müze Müdürlerinden Zeki Oral Anadolu’daki camilerde bulunan ahşap minberleri ele alıp onların kitabelerini yayımladığı *Vakıflar Dergisi*’ndeki makalesinde Hunat Camii minberi kitabelerini de yayımlamıştır. Prof. Dr. Tahsin Özgüç ve Mahmut Akok, Kayseri ve civarındaki yayımlanmamış tarihî yapıları araştırırken Develi Selçuklu yapıları gibi bir kısım yapıların kitabelerini de yayımlamıştır. *Kayseriye*’de yayımlanmamış çeşitli kitabeleri ve mezar taşlarını, yayımlanmış kitabelerdeki yanlışları ve eksikleri tarafımızdan yayımlanan çeşitli makalelerde işlemiş bulunuyoruz. Bunlardan en geniş olanı *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*’nin 34. sayısındaki “Kayseri’de Selçuklu ve Beylikler Dönemine Ait Bazı Kitabe ve Mezartaşları” başlıklı makalemizdir.

Prof. Dr. Kemal Göde “Eretnalılar” isimli eserinde devrin kitabelerini yayımlamıştır.

Prof. Dr. Kerim Türkmen çeşitli makalelerinde yine Kayseri ve çevresine ait bazı kitabeleri değerlendirmiştir. Nihayet Halit Erkiletlioğlu, *Kayseri Kitabeleri* isimli müstakil eserinde yayımlanmış, yayımlanmamış birçok kitabeyi bir araya getirmiştir.

Gülük Camii tamir kitabesi

Darüzzıyafe kitabesi (Y. Akyurt)

Büyük Bürüngüz'de bir kitabe

Kaynakça: H. Edhem, *Kayseriyye*; Ahmet Nazif, *Mir'ât* (Palamutoğlu); Albert Gabriel, *Monuments Turcs D'Anatolie Kayseri-Niğde*, Paris 1931; Naci Kum, *Kayseri Kitabeleri*, Türk Tarih Kurumu El Yazmaları Bölümü, No. 564; M. Yusuf Akyurt, *Resimli Türk Âbideleri Kayseriye Şehri ve Civarı*, TTK El Yazmaları Bölümü, No. 610, C. XVI; M. Zeki Oral, "Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler ve Kitabeleri", *Vakıflar Dergisi*, S. V, s. 57; Tahsin Özgüç-Mahmut Akok, "Develi Abideleri", *Belleten*, S. 75, s. 378-380; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler Dönemine Ait Bazı Kitabe ve Mezartaşları", *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 1984, S. 34, s. 495-532; Mehmet Çayır-

dağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, 1981, S. XIII, s. 531 vd.; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'nin En Eski İslami Kitabesi ve Şehirdeki Selçuklu Sarayı Devlethâne'nin Yeri Meselesi", *KYTSB*⁴, Kemal Göde, *Eretnalılar*, TTK Yayınları, Ankara 1994; Kerim Türkmen, "Kayseri'de Selçuklu Dönemine Ait Bazı Kitabeler", *Platform Cappadocia Academy* 2000, Göreme 2000, s. 22-26; Halit Erkiletlioğlu, *Kayseri Kitabeleri*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, No. 37, Kayseri 2001.

KUTBEDDİN MELİKŞAH

Kayseri'ye hâkim olan Selçuklu şehzadesi. Sultan II. Kılıç Arslan'ın (1155-1192) en büyük oğludur. Sultanın, memleketi 11 oğlu arasında taksim etmesinden sonra Sivas ve Aksaray'a vali oldu. Sultan'ın en küçük kardeşleri Keyhüsrev'i veliaht tayin etmesi üzerine babasının yerine tahta geçmek için mücadeleyle girişti. Onun bu niyetini anlayan Kılıç Arslan, veziri İhtiyareddin Hasan'ın (Hoca Hasan) da teşvikiyle ordusuyla onun üzerine yürüdü (1188). Türkmenlerden topladığı kuvvetlerle babasını Kayseri civarında karşılayan Melikşah, askerlerinin büyük Sultan'a karşı savaşmak istememeleri yüzünden Sivas'a çekilmek zorunda kaldı. Araya Mengücek Beyi Behramşah girerek Kılıç Arslan'ı oğluna karşı kıskırtan veziri Hasan'ı yanından uzaklaştırması şartıyla onları anlaştırdı. Hoca Hasan bunun üzerine Kılıç Arslan'ın yanından ayrıldı, Kayseri Meliki Nureddin Sultanşah'ın yanına gitti ve onun veziri (atabeyi) oldu.

Bu gelişmelere rağmen bir müddet sonra ordusuyla babasının üzerine yürüyen Melikşah, Konya'yı ele geçirip veliahtlığı ondan zorla aldı. Veliahtlığı ele geçirmesinden sonra Alman İmparatoru Frederik Barbaros kumandasında Anadolu'ya giren Üçüncü Haçlı Ordusu, Veliaht Melikşah ve kardeşleri Mesud ile Keyhüsrev'in savunduğu Konya'ya girip şehri yağmaladı (1190). Nihayet Kılıç Arslan ve Melikşah'la bir anlaşma yapan Haçlılar, buradan Kudüs'e doğru harekete geçtiler.

Kendisini veliaht tayin ettirdiği babası Kılıç Arslan'ı esir gibi yanında tutan Melikşah, bir müddet sonra onu da yanına alarak Kayseri'deki kardeşi Sultanşah üzerine yürüdü ve Kayseri'yi kuşattı. Kılıç Arslan bu muhasara sırasında oğlu, Kayseri hâkimi Sultanşah'ın yanına gitti. (Belki de onu, kardeşini ikna etmek üzere Melikşah göndermişti.) Babasının geri dönmediğini gören Melikşah, muhasarayı terk edip Konya'ya döndü. Oğlu Sultanşah'tan da hiç memnun olmayan Kılıç Arslan, buradan da ayrılarak Ulu-borlu hâkimi, çok sevdiği küçük oğlu Gıyâseddin Keyhüsrev'in yanına gitti.

Konya ileri gelenlerinin daveti üzerine babasını yanına alıp Konya üzerine yürüyen Keyhüsrev başşehri ele geçirmiş, ardından Aksaray'a çekilen Melikşah üzerine yürüyerek onu muhasara altına almıştı. İhtiyar sultan burada vefat edince muhasarayı durdurup babasının cesedini Konya'ya taşıdı ve Selçuklu sultanları anıtkabri olan Alâeddin Camii avlusundaki Kümbethâne'ye defnetti. Daha sonra I. Keyhüsrev olarak babasının yerine saltanatını ilan etti.

Melikşah, bütün bunlara rağmen saltanat iddiasından vazgeçmedi. Vali tayin edildiği Aksaray-Sivas arasında gidip gelirken Kayseri'ye uğrayıp kardeşini ziyaret ederek onu kendisine itaat ettirmeye çalıştı. Ancak kendisini çok iyi tanıyan Vezir Hoca Hasan, Sultanşah'a ağabeyine karşı dikkatli olmasını ve ona inanmamasını öğütledi. Kuvvetleriyle Kayseri önüne gelen Melikşah, kardeşini şehir dışına davet etti. Melikşah, vezirinin ikazına rağmen surlardan tedbirsizce dışarı çıkan Sultanşah'ı yakalatıp öldürttü (1196).

Daha sonra Kayseri'ye girip şehre hâkim olan Melikşah, derhâl Vezir Hoca Hasan'ı da yakalatıp öldürttü ve şehirde kendi adına ilk gümüş parayı bastırdı. Ancak aynı yıl (1196) vefat eden Melikşah'ın yerine ikinci büyük şehzade Tokat Meliki Süleymanşah saltanat için mücadeleye girişti ve Keyhüsrev'i tahttan uzaklaştırarak yerine sultan oldu.

Kaynakça: İbn Bîbî, *el-Evamir*, s. 41; İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi*, çev. A. Ağırakça-A. Özeydin, İstanbul 1987, C. 12, s. 82, 83; Turan, *SZT*, s. 216-223; Selim Kaya, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi*, Ankara 2006, s. 18-42; Osman Ferit Sağlam, “Şimdiye Kadar Bilinmeyen İki Madalya ve Birkaç Sikkeler”, *V. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, s. 204; Mehmet Çayırdağ, “Türkiye Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Kılıç Arslan ve Oğulları”, *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu*, Kayseri 2011.

KUTLUĞ TEKİN HATUN

İlhanlı Veziri Emir Çoban'ın torunu ve Kayseri'de türbesi bulunan Emir Şahab'ın da hanımıdır. Vakıf kayıtlarında Kutluğ Tekin Hatun'un şeceresi şu şekilde verilmiştir: “Emir Çoban'ın oğlu Timurtaş'ın oğlu Şeyh Hasan Büzürg'ün oğlu Bayram Şah'ın kızı Kutluğ Tekin (Tigin).”

Emir Çoban, devrin İlhanlı Sultanı Ebu Said'le arası açılınca öldürüldü (1327). Anadolu valisi olan oğlu Demirtaş da Anadolu'da kendi adına müstakil bir devlet kurmak için isyan hâlindeydi. Babasının öldürülmesi üzerine Mısır Memlûklerine iltica etti. Demirtaş da Mısır'da öldürüldü (1328). Daha sonra onun oğlu Büyük Şeyh Hasan, Anadolu ve Irak topraklarında bir kısım siyasi faaliyetlerde bulundu. Büyük Şeyh Hasan'ın oğlu Emir Bayram, Şah Kutluğ Tekin Hatun'un babasıdır. Kutluğ Tekin Hatun 1327'de ölen kocası Emir Şahap Bey için Kayseri'de devrinin resmî İlhanlı mimarı Kaluyan'a bir türbe yaptırdı. 1333 (H 733) yılında vefatı üzerine bugün Emir Şahab Türbesi olarak bilinen türbeye kendisi de defnedilmiştir. Türbede her ikisine ait mezar taşları bulunmaktadır. Kutluğ Tekin Hatun'un 1500 yılındaki Osmanlı tahririnde “Türbe Vakfı” olarak vakıf kaydı bulunmaktadır. Vakfın gelir alanları, Susuz Viran Mezrası (ekinlik) ve Cırgalan köyünün malikâne (emlak) gelirleridir. 1584 tarihli vakıf tahririnde ise “Vakf-ı Türbe-i Kutlu Tekin Hatun” başlığı altında Hatun'un şeceresi ve sadece Cırgalan köyünün geliri kaydedilmiştir. Gider olarak da beş hafızın ücreti ve aydınlatma (çerağ ve kandil) giderleri gösterilmiştir. Bu kaydın hemen altında bulunan Şaban (Çoban) Dede (İncesu Şeyh Şaban köyünde) zaviyesi vakfının kaydına ilave olarak “Vakf-ı Köşk-i Kutlu Tekin, hâlen köşk harap olduğundan Karahisar'da (Yeşilhisar, şimdi İncesu ilçesi sınırlarında) Şaban Dede Zaviyesi'ne (gelirleri) ilave edildi diye eski defterde yazılıdır.” bilgisi bulunmaktadır. Bu önemli bilgidен, bugün maalesef yıkılarak ortadan kalkmış, yerini dahi bilemediğimiz Kutluğ Tekin Hatun'a ait bir köşkün (sarayın) de bulunduğunu, 1584'ten çok önce (belki 1500 yılında) burası harap olduğu için vakfının gelir kaynaklarının İncesu'nun Şeyh Şaban köyündeki zaviyeye aktarıldığını öğrenmekteyiz. Ancak yukarıda da gösterildiği gibi bu tarihte türbesinin (Emir Şahap) vakfı devam etmektedir.

Kayseri'de yine aynı tarihlerde yaşamış başka bir Kutluğ Hatun bulunmaktadır. Kayseri'nin en sanatlı türbelerinden biri olan Şah Kutluğ Hatun Türbesi bu hatuna aittir.

Kutluğ Tekin Hatun'un vefatı üzerine defnedildiği Emir Şahab Türbesi

Kaynakça: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş”, *Belleten*, XXXI/124, 1967; Faruk Sümer, “Anadolu'da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. I, s. 81; Kemal Göde, *Eretnalılar*, TTK, Ankara 1994, s. 8-15; İnbaşı, *16. Yy. Başlarında Kayseri*, s. 68; Yasemin Demircan (Özirmak) *Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1992, s. 55; Mehmet Çayırdağ “Kayseri'de XIV ve XV. Yüzyıllarda İki Emir Ailesi Emir Zahireddin Mahmud ve Emir Şeyh Çelebi”, *Vakıflar Dergisi*, S. XXVII, s. 136, N. 20.

MEHMET PAŞA (ERKİLETLİ-NİŞANCI)

III. Ahmed Dönemi sadrazamlarından (Kayseri, 1668-Mekke, 1728). Mısır tüccarlarından Erkiletlî Hacı Ali Ağa'nın oğludur. Saray baltacılığından (Topkapı Sarayı'nda inzibati bir görev) yetişmiştir. Bu devirde baltacılığa Anadolu'nun muhtelif yerlerindeki Türklerden ve itimada layık saray adamlarının akrabalarından gençler alınmıştır. Küçük memuriyetlerle taşrada dolaştıktan sonra Abaza Süleyman Paşa'nın Halep valiliği sırasında saman kâtipliği ile onun hizmetine girmiştir. Aynı paşanın Kıbrıs valiliği sırasında mütesellim (vali vekili), kubbe veziri olarak İstanbul'a geldiği zaman da kapıcılar kethüdası (sarayda inzibat görevlilerinin başı) olmuştur. Baltacı Mehmed Paşa'nın sadarete getirilmesi ile 1704 senesinde sadaret kethüdalığına (şimdiki iç işleri bakanlığı ve başbakanlık müsteşarlığına muadil) getirilmiştir. Baltacı Mehmed Paşa kaptan-ı derya olduğu zaman da onu kendi kethüdalığına almıştır. Ancak Baltacı, Kandiye (Girit) valisi olunca kethüdalıktan istifa ederek bir kenara çekilmiştir. Yukarıda ismi geçen Abaza Süleyman Paşa sadaret mevkiine getirildiği zaman onu kendisine kethüda tayin etti (1717). Ertesi yıl Süleyman Paşa'nın azledilmesi ve Şehit Ali Paşa'nın sadarete getirilmesi üzerine bir müddet sipahiler ağası olarak hizmet gördü. Petervaradin Meydan Savaşı'na yetiştirmek üzere Dükakin sancağından asker toplamaya memur edildi. O sıralarda Kızlarağası Yazıcısı ve Haremeyn Muhasebecisi

Nevşehirli İbrahim Efendi (sonra damat, paşa) ile yakın dostluk münasebeti kurdu. Topladığı askerleri getirdiği zaman Petervaradin Meydan Savaşı kaybedilmiş ve Sadrazam şehit düşmüştü. Yeni Sadrazam Halil Paşa ona eski görev yeri olan Halep muhasıllığını (vergi memuru) verdi. Ordudan ayrılıp Edirne'ye geldiği zaman rikâb kaymakamı (sadaret vekili) olarak bulduğu dostu Nevşehirli İbrahim Efendi tarafından, Halep'e gitmekten alıkonularak yerine bir vekil gönderildi ve kendisi ikinci defa kapıcılar kethüdalığına tayin edildi. Bu görev sadrazamların dahi azil ve idam görevlerini yerine getiren çok

önemli ve hassas bir makamdı. Nevşehirli Damad İbrahim Paşa, başka bazı Kayserililere de Matbah ve Sur Emimi Hacı Halil Efendi gibi Saray'da hamî olmuştur. 1717 yılında Kayserili Mehmed Paşa'ya vezaret rütbesi verilerek ünvanı hâline gelen nişancı (Saray'da fermanları hazırlayan bakanlık görevi) yapılmış, altı ay sonra da Osmanlı-Avusturya Savaşı'nın nihayete ermesi ve Halil Paşa'nın sadaretten azli üzerine yine Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın tavassutu ile 26 Ağustos 1717'de sadarete getirilmiştir. Pasarofça Barış Görüşmeleri başlayınca barış konusunda biraz ağırdan davranması üzerine 9 Mayıs 1718'de görevinden alınarak yerine Damad İbrahim Paşa getirildi. Kendisi de Yanya valiliği ve Narda seraskerliğine verildi. Lakin o taraflarda askerî harekât durmuş olduğundan Kandiye (Girit) muhafızlığına getirildi. Artık Osmanlı Devleti'nde III. Ahmed'in saltanatı, Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'nın da sadaretinde 1730'a kadar devam edecek meşhur "Lale Devri" başlamış bulunuyordu.

Mehmed Paşa 1719 senesinde Mısır valisi olup 1724 yılına kadar bu görevde kaldı. O sene azledilerek ertesi sene tekrar Mısır valiliğine getirildi. 1727 yılında Cidde valiliğine tayin olundu. Ertesi yıl hacca niyet ederek gittiği Mekke'de vefat etti (1728). Ölümünde 60 yaşında bulunuyordu. Mezarı Mekke'de Bâkî Kabristanı'nda idi. Ancak Vehhabî Araplar tarafından mezarı buradaki diğer mezarlarla birlikte yok edilmiştir.

Mehmed Paşa iri yarı ve şişman bir zattı. Doğru, namuslu, sadık ve gayretli idi. Nişancılık hizmetinde bulunduğu için daima bu ünvanla, memleketi itibarıyla da "Kayserili" olarak anılmıştır. Lale Devri başlangıcında Edirne'ye gelen meşhur İngiliz Lady Montagu, mektuplarında ondan da bahsetmektedir. Onun sadrazam olunca 29 Kasım 1917'de büyük bir alayla Padişah'ın bulunduğu Edirne'ye girdiğini ve parlak bir merasimle karşılandığını yazmıştır. Onun haremine de giren Lady, 9 Mayıs 1918'deki azline de şahit olmuş, Mehmed Paşa'nın nesi varsa çadırda bıraktırılarak sadece üzerindeki urbası ile şehirden (Edirne) çıkarıldığını, 12 kadar adamı ile pencerelerinin önünden geçerken yürekleri sızlamadan ona bakamadıklarını yazmıştır.

Mehmed Paşa kendilerine temlik edilmiş olan (mülk olarak verilen) memleketi Erkilet'te H 1126 (M 1714) yılında meydana gelen büyük zelzelede yıkılan Musa Ağa Camii'ni yeniden yaptırtarak yanına altı odadan ibaret bir medrese ilave etmiş, mevcut bir mektebi de tamir ettirmiştir. Yine onun vakfiyesinde belirtilmeyen bir hamamını da Prof. Dr. Yılmaz Önge neşretmiştir.

Mehmed Paşa'nın bu vakıfları için Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 730 numaralı defterin 19. sayfası ve 8. sırasında kayıtlı, H 1130 (M 1717/8) tarihli vakfiyesi bulunmaktadır. Bu vakfiyenin Erkilet'e ait bölümü şöyledir: "... (Mehmet Paşa kendisine) temlik edilmiş bulunan Kayseriye şehrine tabi Erkilet isimli köyün bütün arazisi, tepeleri, otlakları ve ekilir sahalarını devamlı olarak vakfedip şöyle şart ve tayin eylemiştir ki adı geçen köyün her sene mütevellide (vakfın idarecisi) toplanan mahsulatından, yine aynı köyde bulunarak büyük zelzelede tamamen yıkılıp harap olan ve Allah rızası için yeniden bina eylediğim Musa Ağa Cami-i Şerifi demekle maruf camie ehl-i Kur'an'dan salih bir kimse imam olup bu vazifesine karşılık yevmiye on beş akçe ala ve bir güzel sesli kimse hatip olup yevmiye on beş akçe ala ve bir ilim ehli kimse, mutad günlerde va'z ü nasihat için vaiz olup yevmiye yirmi akçe ala, iki kişi müezzin olup her biri yevmiye onar akçe ala ve bir kimse dahi faraş (temizlikçi) olup yevmiye iki akçe ala ve ehl-i kurradan üç kişi devirhan olup her biri yevmiye ikişer akçe ala, kandilleri yakacak bir kimse de yevmiye iki akçe ala, her sene on beş kuruşluk yağ mumu ve on kuruşluk zeytinyağı kandilleri ve mübarek gecelerde minare kandillerini yakmak için beş kuruşluk zeytinyağı ve kandillerin ihtiyacı alına. Camiinin tefrişi için her sene onar kuruş mütevellî elinde bulundurulup lüzum oldukça halı ve hasır satın alına. Köyde altı adet hücreyi muhtevi olarak bina eylediğim medresede ifade ve fehim sahibi bir kimse müderris olup yevmiye yirmi akçe ala. Zikredilen medrese hücrelerinde kalan talebe, senelik beşer yüz akçe alalar. Bu talebeler Allah rızası için ve Hz. Peygamber'in ruhu için her gün birer cüz Kur'an okuyalar. Sevabını vâkıfın (vakfedenin) ve evladının ruhuna hediye edip bunun için de yevmiye ikişer akçe alalar. Yine aynı köyde tamir eylediğim muallimhanede (mektep) okumuş yazmış bir kimse, çocukların muallimi olup yevmiye on akçe ala. Çevik bir kimse tahsildar olup yevmiye dört akçe ala. Tevliyet (vakfın

idaresi) yevmiye kırk akçelik olup tamir masrafları cümleye takdim oluna..."

Yine Erkilet'te bir şahısta iken cami imamı tarafından camiye alınmış bulunan Mehmed Paşa'ya ait 44x35 cm ebadında, başlık ve şahitler kısmı hariç 27 satırlık, 20 Rebiülevvel 1330 (22 Şubat 1718) tarihli, yıpranmış ve maalesef kenarları kesilmiş mülknamede de özetle şöyle denilmektedir: "Kayseriye'de vâki Erkilet karyesinde Musa Ağa Camii demekle maruf cami-i şerifin eser-i binası geçmiş senelerde zelzele-i azimeden yıkılmış ve bilküllü harap olmuş olduğundan cami-i mezburu müceddeden bina ve imar etmeğe vezir-i müşarünileyh muvaffak olmuş, camiinin ihtiyaçları ve vazifelerinin ücretleri için Kayseriye sancağında Sahra nahiyesinde vâki Erkilât karyesi mukataası vakıf ve şart olunmak münasip olmağla buna ber-vech-i mâlikâne kendi üzerlerinde olan Selânîk sancağı Duhan mukataasının malına senevi üç yüz kuruş zam olunmak üzere hazine-i âmiremde mahfuz defterhane-i âmirem kuyudatına müracaat olundukta on iki bin yedi yüz seksen iki akçe yazısı olan ma'ruz zikir Erkilât karyesinin mâl-i miriyyesi altı bin yüz iki kuruş olduğu baş muhasebede derkenar olunmağla, idare olduğu üzere temlik olunup buna, altı yüz iki buçuk kuruşluk Duhan mukataasına senevi üç yüz kuruş mal zam olunduğu hâlde ve Kara Mehmetli Mahallesi'nde avarız dâhil edilmek şart ile mülknâme-i hümayunum bu babda şâdir olan ferman-ı âlîşan mucbince verilmiş olup bu mülk-i sahih ve vakt-i sarih neslime ait olmağla, mülkiyet şartlarını tebdil ve tağyir etmemek kaydıyla istedikleri gibi tasarruf ideler. Tahriren fi'l-yevmi'l-îşrin Şehr-i Rebiülevvel sene selâsin..."

Mehmed Paşa'nın vakfı maalesef bugün faal değildir. Evlatları idareyi ne zaman bırakıp vakıf mülhak hâle gelmiştir, belli değildir.

Paşa'nın Erkilet'te camiden başka bir eseri kalmamıştır. Cami, devrinin mimarisine uygun, yaklaşık 10x10 m ebadında kare planlı, pandantiflere oturan yüksek tek kubbeli, revaksız, tezyinatlı ve muntazam kesme taşlarla yapılmış bir bina. Cami son yıllarda vakıflarca restore edilmiş ancak caminin sıvanması gereken iç yüzeyinde basit taşlara derz yapılarak hem yanlış yapılmış ve hem de bina perişan bir görüntüye sokulmuştur. Kapısı üzerinde Mehmed Paşa'nın camii yeniden yaptırdığına dair 1130 tarihli kitabesi bulunmaktadır.

Mehmed Paşa adı geçen cami içerisine bazı kitaplar koyarak bir kütüphane de vakfetmiştir. Birçokları kaybolmuş olan bu kitaplardan kalanlar, maalesef, cami hocası tarafından modern şekilde kesilerek ciltletilmiş, bereket versin çıkarılan orijinal cilt kapakları atılmayıp bir çuvalda muhafaza edilmiş ve Kayseri Müzesi'ne nakledilmiştir. Kitaplar da daha sonra Kayseri'deki tek yazma eserler kütüphanesi olan Raşid Efendi Kütüphanesi'ne alınmıştır. Toplam olarak 67 adet yazma kitaptan on dokuzunda Mehmed Paşa'ya ait vakfiye kaydı bulunmaktadır. Mehmed Paşa'nın kitaplarından yedi adedi daha önce Raşid Efendi Kütüphanesi'ne alınmıştır. Bunlar herhâlde şahısların eline geçmiş kitaplardır.

Kayseri Müzesi'ne alınmış, Paşa'nın vakıf kayıtlı iki kitabı da Raşid Efendi Kütüphanesi'ne verilmiştir. Raşid Efendi Kütüphanesi'ne gelen kitaplardan 6 numarada kayıtlı Kur'an-ı Kerim'deki kayda göre kitap, Mehmed Paşa'dan önce H 1061 (M 1651) yılında Padişah IV. Mehmed'in annesi Turhan Valide Sultan tarafından Erkilet Camii'ne vakfedilmiştir. Bu durumda Mehmed Paşa'nın yaptırdığı, zelzele ile yıkılan eski camiyi yaptıran Musa Ağa'nın veya başka bir Erkiletlinin Saray'la alakasının olması gerekir ki Turhan Valide Sultan buraya bir kitap hediye etsin ve Mehmed Paşa da baltacı olarak Erkilet'ten alınmış olabilsin.

Erkiyet'teki Erkiyetli Nişancı Mehmet Paşa Camii

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, “Erkiyetli Nişancı Mehmet Paşa”, *Erciyes Dergisi*, Yıl: VI, S. 61, s. 12, 13; İsmail Hâmi Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İst. 1971, C. V, s. 54; Ahmet Nazif, *Meşâ-hir* (Diriözler), s. 47; M. Süreyya, *SO*, C. IV, s. 1032, 1638; Lady Montagu, *Türkiye Mektupları*, terc. Sadeddin Karatay, İst. 1944, s. 12-27; Uzunçarşılı, *OT*, C. IV, s. 310 vd; M. Hanefi Bostan, “Sadrazam Kayserili Mehmed Paşa”, *KYTSB*, s. 57-72; Ali Rıza Karabulut, *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesindeki Türkçe, Farsça ve Arapça Yazmalar Kataloğu*, Kayseri 1982, s. 18; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Vakıf Kütüphaneleri ve Matbah Emimi Hacı Halil Efendi Kütüphanesi”, *Vakıflar Dergisi*, S. 20, s. 273-283.

MELİK ARSLAN

XIV ve XV. yüzyıllarda Anadolu’da Maraş-Kayseri bölgesinde hükümlan olmuş, Elbistan merkezli bir beylik olan Dulkadıroğulları’nın hükümdarlarından (Ö. 1465).

Melik Arslan Bey, babası Süleyman Bey’in 28 Ağustos 1454 tarihinde ölümünden sonra yerine bey oldu. Mısır ve Suriye’ye hâkim olan Memlûklere bağlılığını arz edip amcası Feyyaz’ın, yine onlara dayanarak bey olmasını önlemiştir. Beyliğinin on yılını sulh ve sükûn içinde geçirdi. 1464 yılında Karamanoğlu İbrahim Bey’in ölümü üzerine, daha önce kendilerinde olup Karamanlılara geçmiş olan Kayseri’yi geri almak için teşebbüse geçmiştir. İbrahim Bey’in ölümünden sonra şehzadelerinin taht kavgalarına düşen Karaman halkı, bu durumdan kurtulmak için devrin diğer güçlü devleti Akkoyunluların Hükümdarı Uzun Hasan’ı yardıma çağırdı. Bunu fırsat bilen Uzun Hasan Dulkadırlıları Karaman ülkesinden çıkarıp Karaman bölgesine girerek bu devletin başına, kendisinin desteklediği İbrahim Bey’in oğullarından İshak Bey’i getirdi. İshak Bey’e Memlûkler de destek veriyordu.

Duruma derhâl müdahale eden devrin Osmanlı Hükümdarı Fatih Sultan Mehmed, kendisi ile anlaşmış bulunan ve aynı zamanda halasının oğlu olan şehzadelerden Pir Ahmed Bey’i Karaman tahtına çıkarmak için harekete geçti (1415). Memlûklü Sultanı Hoşkadem ise Dulkadırlı Melik Arslan’a İshak Bey’i desteklemesi talimatını verdi. Fakat Melik Arslan bunu yapmadı ve Fatih Sultan Mehmed’e yaklaştı. Yine de Memlûklerden çekindiği için onlara karşı açıkça cephe almamış, onların da yanındaymış gibi görünmeye çalışmıştı. Bu hadiseler üzerine Karamanoğlu İshak Bey, beyliğin başında kalamamış ve 1465 yılında Diyarbakır’a, Uzun Hasan’ın yanına gitmiştir. Uzun Hasan da Osmanlı-Memlûklü rekabetinden istifade ederek Dulkadırlılara ait Harput Kalesi’ni kuşattı. Harput’un kuşatıldığını haber alan Melik Arslan, otuz bin kişilik kuvvetle Akkoyunlu ordusuna karşı harekete geçti. Onları mağlup ederek komutanlarını ele geçirdi. Bunun üzerine bizzat harekete geçen Uzun Hasan karşısında Melik Arslan merkez Elbistan’a döndü. Uzun Hasan’ın geldiğini görünce buradan da kaçtı ve Dulkadırlı başşehri, Uzun Hasan tarafından işgal ve yağma edildi. Neticede Melik Arslan anlaşma istedi ve Harput’un Akkoyunlulara verilmesi şartı ile 1465 Eylülünde anlaşma yapıldı. Memlûklüler bunun karşısında hareketsiz kaldılar ve Osmanlılara yaklaşmış olan Melik Arslan’a ait Harput’un Uzun Hasan’a geçmesine razı oldular. Uzun Hasan da dostluk sağlamak için Harput’un anahtarlarını annesi ile Kahire’ye Hoşkadem’e gönderdi. Hoşkadem’in yanında Melik Arslan’ın Şah Budak isimli kardeşi bulunuyor, kardeşinin bertaraf edilip beyliğin kendisine verilmesini bekliyordu. Bu son hadiselerle Melik Arslan’ın gözden düştüğünü görünce Hoşkadem’le anlaşıp Kahire’den, kardeşini öldürmek üzere Maraş’a bir suikastçı gönderdi. Ekim 1465’te bu fedai, Elbistan camiinde namaz kılmakta olan Melik Arslan’ı bıçaklayarak öldürdü. Bunun üzerine Şah Budak, Memlûk Sultanından aldığı menşurla Elbistan’a gelip beyliğin başına oturdu.

Melik Arslan’ın Kayseri’nin merkez Mancusun (Yeşilyurt) Mahallesi’nde kesme taştan, sanatlı olarak yapılmış tek kubbeli bir mescidi bulunmaktadır. Mescidin Melik Arslan’a ait olduğuna dair herhangi bir kitabesi veya vakıf kaydı bulunmamaktadır. Ancak caminin bugüne kadar bu isimle gelmiş olması, yapının ona ait olmasında şüphe bırakmamaktadır. Cami vakıflarca onarılmış ve faal hâledir. Bu tarihte Kayseri merkezi Osmanlılarda idi. Fatih’le 1464/65’te anlaşılan Pir Ahmed Kayseri ve Seykalan (şehre yakın bir dağ) Kalelerini Fatih’e, Osmanlılara teslim etmişti. Nitekim Pir Ahmed’in, Kayseri Kalesi’ni Fatih adına tamir ettirdiğine dair güney İç Kale Kapısı üzerinde 1465 tarihli Farsça bir kitabesi bulunmaktadır. Kayseri Dulkadıroğulları’nda olsa idi Melik Arslan Camii böyle küçük bir yerde değil Kayseri’de yaptırırdu. 1466’da Fatih’in desteği ile Dulkadır Beyi olan Şehsuvar Bey’in Fatih’le, Kayseri’deki sınırını tespit eden bir sınırnamesi bulunmaktadır.

Kaynakça: J. H. Mordtmann-Mükrimin Halil Yinanç, “Dulkadırlılar”, İslam Ansiklopedisi, C. III, s. 654–662; Refet Yinanç, Dulkadır Beyliği, Ankara 1989, s. 58–61; Halil Edhem (Eldem), Kayseri Şehri, hzl. Kemal Göde, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları No. 84, Kayseri 2011, s. 101, 102; “Dulkadıroğulları’nın Kayseri’deki Eserleri”, Çayırdağ, KTA, s. 253–259; M. Çayırdağ, “Fatih Devrinde Kayseri’de Osmanlı- Dulkadırlı Sınırı”, Uluslararası Dulkadırlı Beyliği Sempozyumu (Bildiriler), Kahramanmaraş 2012, s. 255- 264.

MELİK MEHMET GAZİ

Kayseri’yi idare merkezi yapan Danişmendliler’in üçüncü hükümdarı (? – Kayseri, 6 Aralık 1143).

Babası, devrinde Anadolu’nun en büyük hükümdarı olan Danişmendlilerin ikinci meliki olup mezarı Kayseri’nin Pınarbaşı ilçesinin Melikgazi köyünde (mahalle) bulunan Emir Gazi’dir. Hayatı Bizans, Haçlılar ve Ermenilerle mücadele ile geçtikten sonra 1134 yılında vefat edince geride Mehmed (Muhammed), Yağlıbasan, Yağan ve Aynüddöve isimli dört oğlu kalmıştı. Bunlardan büyük oğul Melik Mehmed Gazi yerine geçmişse de diğer kardeşleri ülkenin çeşitli bölgelerinde idarede bulunuyorlardı. Babası gibi hayatını İslam düşmanları ile mücadele ile geçiren Mehmed Gazi çok dindar olup devleti bu şekilde idare ediyor ve şarabı yasaklıyordu. Kendisine merkez olarak seçtiği Kayseri’nin surlarını imar

edip idare binaları yaptıran Mehmed Gazi, yıkılmış eski Roma mabetlerinden taşıttığı sütun ve sütun başlıkları ile şehrin ilk büyük mabedi olan Cami-i Kebir'i (Ulu Camii) ve önündeki medresesini inşa ettirmiştir.

1135'te kendisine karşı harekete geçen kardeşlerinden Yağan'ı bertaraf etti, Aynüddövlü'yi de Malatya'ya kaçırttı. Bizans İmparatoru Yuannis'in Anadolu'ya yaptığı seferi, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Mesud'la anlaşarak karşılayan Melik Mehmed, 1136 yılında Maraş bölgesine girdi ve Haçlıların elindeki köyleri ve Göksun'u ele geçirdi. Güneydoğudaki Haçlılar, Bizans İmparatorunu yardıma çağırdılar. İmparator büyük bir ordu ile Adana Bölgesine geldi ve burada bir kısmı Ermenilere ait birçok şehir ve kasabayı ele geçirip Haçlı kontlarını kabul etti, sonra İstanbul'a döndü. Melik Mehmed ise bu arada kardeşi Aynüddövlü ile uğraşıyordu. Nihayet Aynüddövlü onun baskısından kaçıp Haçlılar'a sığındı. Melik Mehmed bundan sonra Keban, Feke ve Kızıldağ Kalelerini Hristiyanlardan aldı (1139). 1141 yılında Bizanslıların geri aldıkları Karadeniz sahilindeki bölgeleri fethetti ve buradan süratle güneye, Elbistan bölgesine dönerek buradaki Haçlı saldırılarını önledi.

Bizans İmparatoru, Melik Mehmed ve Sultan Mesud'un kendi bölgelerine yapmış olduğu akınları önlemek üzere büyük bir ordu ile tekrar sefere çıkıp Danişmendlilerin eski başkentleri Niksar önüne gelerek burayı uzun bir süre kuşattı. Ancak Türklerin taciz hücumlarına dayanamayan İmparator, muhasarayı kaldırıp 1141 yılı başlarında İstanbul'a döndü.

Melik Mehmed Gazi bütün bu gazalardan ve fetihlerden sonra 6 Aralık 1143 yılında Kayseri'de öldü. Öldüğünde Zünnun, Yunus ve İbrahim adında üç oğlu vardı. Yerine büyük oğlu Zünnun'u bırakmıştı. Ancak çocukları ve kardeşleri Sivas hâkimi Yağıbasan ve Malatya'yı tekrar ele geçiren Aynüddövlü ile aralarında başlayan taht kavgaları Danişmendli Devleti'ni zayıflatmış, sonunda Selçuklular (II. Kılıç Arslan) tarafından tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Melik Mehmed Gazi, Kayseri'de ilk defa kendi adına, babası gibi tamamen Rumca (Grekçe-Bizansça) ibareli bakır paralar bastırmıştır. Bu paraların ön ve arka yüzünde tercüme olarak "Bütün Rum ve Anadolu'nun Meliki Muhammed" yazılıdır. Mehmed Gazi paralarının yerli halk ve Bizanslılarca kabul görmesi için paralarını bu şekilde bastırmıştır.

Melik Mehmed Gazi'nin yaptırdığı cami, şehrin zemininin zamanla yükselmesi sebebiyle büyük bölümü toprak altında kalmış olarak faaliyetine devam etmektedir. 1205/6 (H 602) yılında, herhâlde Kayseri'de meydana gelen depremle harap olması üzerine Mehmed Gazi'nin kardeşi Yağıbasan'ın oğlu, Selçuklu hizmetine girip Kayseri emirliği yapan Muzaffereddin Mahmud tarafından tamir ettirilmiştir. Bu onarıma ait kitabesi caminin kuzey kapısı üzerinde bulunmaktadır. Muzaffereddin Mahmud'un yaptırmış olduğu, üzerinde ismi yazılı olan caminin ahşap kapısı bugün Ankara Etnografya Müzesi'nde bulunmaktadır. Sanat değeri haiz orijinal ahşap minber de büyük bir ihtimalle bu dönemde yapılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde 1714 (H 1126) tarihinde vuku bulan depremde büyük hasar gören cami, 1722/23 yılında Topkapı Sarayı'nda matbah (saray mutfağı) ve sur (şehzadelerin sünnet düğünü) emini olan Kayserili Hacı Halil Efendi tarafından eski şekliyle yeniden yaptırılmıştır.

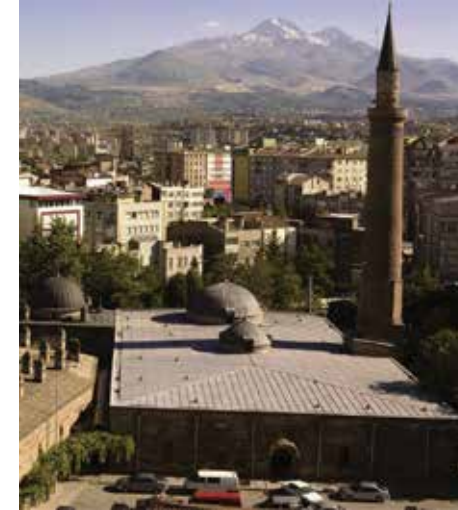
Cami önündeki Kayseri'nin ilk eğitim kurumu olan Melik Gazi Medresesi ise XX. yüzyılın başına kadar tedrisatına devam etmişse de daha sonra harap hâle gelmiş, yakınında bulunan Osmanlı Mahkeme Hanı ile birlikte yıkılmıştır. Sadece medrese içindeki Melik Mehmed Gazi'nin türbesi onarılarak muhafaza edilmiştir. Burada arkeolojik bir kazı yapıldığında medresenin kalıntıları açığa çıkarılabilir.

Melik Mehmed Gazi, Kayseri'de yaptırmış olduğu cami, medrese ve türbesi için üç ayrı vakıf meydana getirmiştir. Onun orijinal vakfiyeleri maalesef kaybolmuşsa da XVI. yüzyılda Osmanlı Dönemi'nde yapılmış olan vakıf ve emlak tahrirlerinde bu vakıflardan bahis bulunmaktadır. "Vakf-ı Cami-i Sultan" başlığı altında kaydedilen Ulu Cami'nin 1500 tarihli Vakıf Tahriri'nde Cırlavuk Köyü (şimdiki Kay-

seri merkez Mimarsinan Mahallesi), Tokat Erbaa'da bir köy, Kayseri'de Zaviyecik mezarısı (ekinliği) ve bir alanın gelirleri, 1584 tarihli kayıtlarda da yine Cırlavuk'un Kayseri'nin Yazır köyünün, Zaviyecik mezarısının gelirlerinin vakfedildiği kaydedilmiştir. Yine 1500 tarihli tahrirde "Vakf-ı Medrese-i Melik Mehmed Gazi" başlığı altında kaydedilen medresenin vakıf tahririnde Kayseri'de Germir köyünün (şimdi merkez Melikgazi ilçesi mahallesi), Dibek (Derevenk?) köyünün ve bir değirmenin, 1584 tarihli kayıta da yine Germir ve Dibek köylerinin gelirlerinin vakfedildiği kayıtlıdır.

Mehmed Gazi'nin medrese içindeki türbesi için yapmış olduğu vakfa ait 1500 tarihli vakıf kaydında Argıncık köyünün (şimdi merkez Kocasinan ilçesinde mahalle), Talas yolu üzerinde şehir sınırında bir arazinin, Karahisar'da (Yeşilhisar) bir başka arazinin, 1584 tarihli tahrirde de aynı yerlerin gelirlerinin vakfedildiği kayıtlıdır.

XVI. yüzyılın başında Kayseri Karamanoğulları elinde bulunurken burasının valisi, Karamanoğlu Hanedanından Şeyh Çelebi'nin oğlu Sevinç Demir'in naaşı da bu türbeye defnedilmiş, onun için de ayrı bir vakıf yapılmıştır. Buna göre "Vakf-ı Türbehan-ı Sevinç Timur Oğlanları" ve "Vakf-ı Türbe-i Sevinç Demir" başlığı altında 1500 ve 1584 tarihli defterlerde, Ulupazar'da (Büyük Çarşı) bir tabak (derici) dükkânının gelirinin yine bu türbeye türbehanlık ve türbedarlık için vakfedildiği kayıtlıdır. Kayseri'nin merkez Melikgazi ilçesine, burada otuz yıl önce ilçe ihdas edilirken Melik Mehmed Gazi'nin ismi verilmiştir.

Melik Mehmed Gazi'nin yaptırdığı, şehrin ilk büyük mabedi olan Cami-i Kebir (S. B. Akbaş)

Melik Gazi Türbesi'nin iç görünümü (C. Arslan)

Kaynakça: Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, I. Cilt, Yay. Refet Yinanç, Ankara 2013, s. 248-261; M. H. Yinanç, “Danişmendliler”, İ.A. C. III, s. 468-479; Osman Turan, SZT, s. 172-177; Yasemin Demircan (Özırmak), *Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1992, s. 9, 10, 24, 25, 26, 32, 33; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Kitabelerinden 15 ve 16. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları”, *Vakıflar Dergi-si*, S. XIII, s. 531 vd; Çayırdağ Kayseri “Ulu Camii Ahşap Minberi”, *Türk Etnografya Dergisi*, S. XV, s. 55-64; Çayırdağ-M. Eskioğlu, *Melikgazi Türbesi Rehberi ve Danişmendlilerin Kayseri’deki Eserleri*, Kayseri 1987; Çayırdağ, “Danişmendliler”, C. I, s. 419, 420; Mehmet Mübarek, *Meskukat-ı Kadime-i İslamiye Kataloğu*, C. III, İst. 1318.

MELİKE ADİLİYE HATUN

Türkiye (Anadolu) Selçuklu Devleti’nin büyük sultanı I. Alâeddin Keykubad’ın zevcelerinden birisidir.

Alâeddin Keykubad, tahta çıktığı 1221 yılında Alanya’yı (Alâiye) fethetti ve buranın Bizanslı valisinin kızı Hunat (Mahperi) Hatun’la evlendi. 1226 yılında Eyyubiler üzerine Güney Doğu Anadolu’ya yapılan seferde zaferler kazanıp Eyyubiler ve Artukluların birçok şehrini fethedip esirler alarak yazlık merkez Kayseri’ye döndü. Keykubad bu başarılarına rağmen Asya’da ortaya çıkan Moğol ve Harzem tehlikesine karşı Eyyubilerle ve Artuklularla yeniden dostluk kurmak gerektiğini düşündü. Bu nedenle aldığı esirleri serbest bıraktırdı ve akrabalık kurmak için Şam-Eyyubi Hükümdarı Melik Eşref’in kız kardeşi (eski Mısır Eyyubi Sultanı el-Âdil’in kızı) Melike Adiliye ile evlenmek istedi. Emirlerinden Şemseddin Altun Aba’yı dünür olmak üzere çok zengin hediyelerle Şam’a gön- derdi. Selçuklu Emiri, Şam’a gelince başta büyüklüğü Melik Eşref olmak üzere diğer bütün Eyyubi melikleri onu karşıladılar. Emir Şemseddin onlara Sultan’ın hediyelerini takdim etti ve talebini söyledi. Meliklerin bunu kabulü üzerine nikâh merasimi yapıldı. Gelinin hazırlanması için Emir Şemseddin bir müddet Şam’da bekletildi. Şemseddin Sultan’a bir mektup yazarak onun, gelini karşılamak için Malatya’ya kadar gelmesinin melikleri memnun edeceğini söyledi. Sultan bunu yerinde görerek büyük bir heyetle Malatya’ya doğru harekete geçti. Ancak yolda boynunda çibanlar çıkarak hastalandı. Nihayet tabiplerden biri yaralarına neşterle müdahale ederek iyileştirdi. Sultan çok memnun oldu ve o tabibi hediyelere boğdu. Şam emirleri örf ve âdetlerine uyarak mücevher ve taşlarla süsledikleri altın ve gümüşten imal edilmiş yedi köşkü, katırların sırtına yerleştirerek Melike’yi Malatya’ya getirdiler. Yanlarında bulunan Mısır, Şam, Rum ve Musul’dan topladıkları oyuncuları, hokkabazları ve kavalcılar (müziyenler) zarif hareketlerle sanatlarını icra ettiler. Sekizinci gün Sultan, halka açık eğlence meclisi düzenledi. Şam emirlerini meclise çağırarak yanına oturttu. Onlara gurbet elde kendi sağlığından dolayı verdiği sıkıntıdan özür diledi. Onun üzerine onların hepsi yeri öperek Sultan’ın yeniden sağlığına kavuşup şifa bulmasından dolayı Yüce Allah’a hamd ve şükürler ettiler. Yiyip içtikten sonra şiir dinlemeye, meşrubatlar içmeye başladılar.

Devrin kaynağı İbn Bibi’nin tasvirlerine göre “Gelin, mavi renkli çadıra giderken Sultan da yıldızlar ve göğün lacivert kubbesi altında otağına yürüdü. Haremde helaliyle buluştu. Gerdek gecesinde sevinç ve mutluluğundan harem dadılarına ve hizmetçilerine, Şam tarafından gelmiş olan görevlilere hazine değerinde bağışlarda bulundu. Melike ise Karun hazinesine gark oldu.

Ertesi gün türlü lütuflar ve kıymetli hediyelerle Şam emirleri padişah sofrasına davet edildiler. Ziyafetten sonra Sultan tekrar gelin odasına gitti. Sabahleyin yine yerli ve yabancı emirlere hediyeler dağıtıldı. Yedi gün süreyle görkemli eğlence meclisleri düzenlendi. Sekizinci gün büyük lütuflara mazhar olan Şam emirlerinin ülkelerine dönmeleri izni verildi. Devletin emirlerinin bazıları, uğurlamak için onlarla beraber ülke sınırına kadar gitti.

Uğurlamaya giden emirler geri dönünce Sultan mutlu bir şekilde Kayseri’ye hareket etti. Neşe ve sevinç içinde menziller aşarak “Darü’l-Feth” denilen Kayseri’ye vardı. Oraya giderken uğradığı her şehirde törenler düzenlendi. Halk, Sultan’ın önüne paralar saçtı. Sultan Kayseri’den kışı geçirmek üzere Antalya’ya, oradan da Alâiye’ye (Alanya) geçti.”

Bu şekilde evlenme merasimi Selçuklu tarihçisi tarafından teferruatıyla anlatılan Melike Adile, Sultan’ın birinci hanımı Hunat (Mahperi) Hatun gibi genellikle Kayseri’de kalıyordu. Hadiselerden anladığımıza göre herhâlde Hunat Hatun, şehir merkezinde olan Saray’da (Devlethane), Adile Hatun da Sultan’ın Kayseri’de yeni yaptırmış olduğu yazlık saray Keykubadiye’de kalıyordu.

Keykubad’ın Hunat Hatun’dan büyük oğlu Keyhüsrev, Adile Hatun’dan da ortanca ve küçük oğulları İzzeddin Kılıç Arslan ve Rükneddin Süleyman dünyaya gelmiştir.

Alâeddin Keykubad emirlerini toplayarak kendisinden sonra yerine, ilk hanımından olan büyük oğlu Keyhüsrev’i değil de ikinci hanımından olan Kılıç Arslan’ı tahta çıkarmalarını istemiş ve onlardan buna uyacaklarına dair söz almıştı. Çünkü o, büyük oğlunu devletin başına geçmeye, sultanlığa layık görmüyordu.

Büyük Sultan 1237 yılı Ramazan Bayramı’nın dördüncü günü (31 Mayıs), Kayseri’de Keykubadiye Sarayı’nda davetlilere ve emirlere vermiş olduğu bir ziyafet esnasında zehirlenerek şehit edilmiştir. Sultan’ın ani vefatı büyük bir karışıklığa sebep olmuş, devletin ileri gelen emirlerinden Kemaleddin Kamyar, Kayır Han ve Hüsameddin Kaymeri gibi bir kısım ümera, Sultan’a verdikleri söze uyarak Keykubadiye Sarayı’nda Veliht Şehzade İzzeddin Kılıç Arslan’ın yanında kalırken şehir sarayı Devlethane’de, başta emirlerden Sadeddin Köpek (bu isim ona hakaret için konmamış, kendi öz ismi olup eski Türklerde köpek ve barak ismini alan şahıslar vardı.) ve ona uyan birçok ümera, Hunat Hatun’un oğlu, büyük şehzade Keyhüsrev’i tahta çıkarmış ve biat etmişlerdi. Böylece zehirlenme hadisesinin arkasında kimlerin olduğu ortaya çıkmıştı. Keyhüsrev taraftarları ağır bastığı için Keykubadiye Sarayı’ndaki emirler de gelip ona biat etmek zorunda kalmışlardı. Böylece Sultan’a verilen söz bir kenarda kalmıştı.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev olarak tahta çıkan büyük şehzadenin ilk işlerinden biri, Melike Adiliye’yi Ankara Kalesi’ne göndererek orada, eski Türk âdetlerine göre yay kirişle boğdurarak öldürtmek olmuştur. Yine İbn Bibi’nin anlattığına göre, “Her hareketinde asil yaratılışının izleri görülen, son derece iffetli ve namuslu olan bu merhume, cellatlar gelmeden önce izin alıp abdestini yeniledi. Hayatına veda etmek için içinden gelerek iki rekât namaz kıldı. Yüzünü dua kıblesi olan göğe çevirerek, “Allah’ım ben senin kulunum ve kulunun zulüm görmüş, ümitsizliğe düşmüş değersiz kızıyım. Benimle çocuklarım arasına karanlık perde koydular. Ruhumu ve vicdanımı köreltip kanımı akıtmaya niyet ettiler. Allah’ım! Çocuklarımı sana emanet ediyorum. Onları koru! Sen tövbeleri kabul eder, kullarına acırsın!” dedi. O anda orada bulunan saray hocaları bu duayı ezberleyip bir yere kaydettiler. Merhume devamla, “Zâlimlere hak ettikleri cezayı ver. Bana acı ve beni bağışla, tövbelerimi kabul et!” dedikten sonra başörtüsünü iki üç kat dolayıp yüzünü kapayarak kibleye dönüp oturdu. Hizmetçilerle helalleşti. Kelime-i Şahadet getirip Kur’an okumaya başladı. Cellatlar gelip böyle dünya iffetlisi bir kadını cennet bahçesine gönderdiler.”

Sultan’ın bu hanımdan olan çocukları olan İzzeddin Kılıç Arslan ve Rükneddin Süleyman’ı ise Uluborlu’ya götürüp orada hapsedtiler. Hanedan kesintiye uğramasın diye Keyhüsrev’in erkek çocukları olana kadar onlar orada bekletildiler. Nihayet Keyhüsrev, erkek çocukları doğunca kardeşlerinin öldürülmesi emrini verdi. Ancak görevi almış bulunan iyi işleri ile tanınan ve dürüst bir kişiliğe sahip olan Mübarezzeddin Armağanşah’ın acıyarak şehzadeleri öldürmediğine, başkaları ile Sultan’ı ikna ettiğine dair rivayetler bulunmaktadır.

Aslında Keyhüsrev’in bütün işlerini Sadeddin Köpek üstlenmiş, onu gölgede bırakacak, kendisi için rükip olacak, başta Kemaleddin Kamyar olmak üzere, ne kadar yaşlı, tecrübeli devlet adamı varsa hepsini ortadan kaldırmıştır. Hatta Sultan’ı dahi öldürüp saltanata geçmeye niyetlenmiş ise de Keyhüsrev evvel davranarak hile ile onu yok ettirip kurtulabilmiştir. Tabii ki devlet bu hadiselerle zayıflamış, vasıfsız insanlar göreve gelmiş, neticede ülke Moğolların işgaline uğramıştır. Böylece büyük Sultan Alâeddin Keykubad’ın kararının ne kadar isabetli olduğu ortaya çıkmıştır.

Melike Adiliye'nin türbesi Çifte Kümbet ismi ile Kayseri'de bulunmaktadır. Ankara'da öldürüldüğü belirtilen Hatun'un cesedi bir müddet orada kaldıktan sonra Kayseri'ye taşındığı anlaşılmaktadır. Çünkü o zamana göre şehrin çok dışında bir yere yapılan bu türbe, merhumenin kızları tarafından ancak ağabeyleri Keyhüsrev'in ölümünden sonra yaptırılabilmiştir. Türbenin kitabesinde tercüme olarak "Bu şehitlik Eyyub'un oğlu Melik Adil Ebu Bekir'in kızı, uğur ve bereketlerin kaynağı, melikeler melikesi, dünya ve ahiretin hatunu, üstün hasletlerin sahibi, zamanın Zübeyde'si, dünyada kadınların efendisi, İslam ve Müslümanların yüz akı, din ve dünyanın koruyucusu, takva sahibi, güzel ahlaklı saadetli Melikenidir. Allah onların kabirlerini nurlu, ruhlarını ve kokularını güzel eylesin. Burasının yapılmasını muhterem kızları- Allah onları emellerine ulaştırsın ve hâllerini güzel eylesin- altı yüz kırk beş (1247) senesinde emretti." yazılıdır.

Kitabede Melikenin adı yazılı değildir. Ancak onun kastedildiği, yazılmış olan babasının adından anlaşılmaktadır ve kitabede çok üstün vasıflarla anılmaktadır. Türbenin yapılış tarihine göre kümbet Melike Adiliye'nin öldürülmesinden on bir yıl sonra, kendisini öldürten II. Keyhüsrev'in oğlu II. İzzeddin Keykâvus'un saltanatının ilk yılında yapılmıştır. Herhâlde yukarıda belirtildiği gibi ya talihsiz hanımın cesedi 11 yıl Ankara'da bekletilmek zorunda kalmış veya cesedi hemen getirilerek şehrin çok dışına, bugünkü yerine, sade bir mezar yapıp konmuş, bilahare kızları, çekindikleri Keyhüsrev'in vefatı üzerine şehrin dışına bu türbeyi yaptırabilmişlerdir. Yine II. Keyhüsrev'in ölümünden sonra yapılan, Melike Adiliye'nin kuması, Alâeddin Keykubad'ın ilk hanımı Mahperi Hunat Hatun'un Kayseri'deki mezar taşı kitabesinde de Hunat Hatun benzer üstün vasıflarla anılmıştır.

Kümbet, klasik Selçuklu türbeleri tarzında iki katlı, sekizgen gövdeli ve mahruti külahlıdır. Ebatları mükemmeldir. Kuzeyden girilen alt katı cesetlik, batıdan bir taş merdivenle girilen üst katı mezar taşının bulunduğu ziyaretgâhtır. Üst kata çıkan merdivenler yıkıldığı gibi, mermerden lahit tarzında olması gereken mezar taşı da kaybolmuştur. Türbenin vakıflarca yapılan son onarımında, yıkılıp yok olan külâhı yenilenirken estetik ölçülere göre hatalı olarak kısa inşa edilmiştir. Kümbetin gövdesine göre külâh daha yüksek olmalı idi.

Adiliye Hatun'un türbesinin Çifte Kümbet ismini neden aldığı konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Kümbetin karşısında, aradan geçen Kayseri-Sivas- Malatya-Maraş yolunun kuzeyinde bulunan tümülüs benzeri bir toprak tepenin yerinde bir kümbet daha olduğu, bu sebeple buraya Çifte Kümbet adı verildiği ihtimal dâhilindedir. Burada son zamanlarda elektronik cihazlarla yapılan gözlemlerde, tepenin içinde bir kümbetin alt katı veya temeli görülmüştür. Durumun açıklığa kavuşması için burada ilmi bir kazının yapılması gerekmektedir. Yine bu türbede, devrin kümbetlerinden farklı olarak mimarının ismi de yazılıdır. Ancak isim tam olarak okunamamıştır. İsmi kabul edilebilecek şekilde okunması hâlinde bir Selçuklu mimarı daha ortaya çıkacaktır.

Adiliye Hatun'un öldürülen erkek çocuklarının akıbeti ve mezarları hakkında hiç bir bilgiye sahip değiliz. Acaba şimdi burada yıkılmış olan ve Çifte Kümbet'e ismini veren diğer kümbet bu çocukların ve aynı zamanda Çifte Kümbet'i yaptıran kız kardeşlerinin mi idi? Bu durum tespit edilememiştir.

Melike Adiliye'nin türbesi Çifte Kümbet

Kaynakça : İbn Bibî, *el-Evamir*, C. I, s. 309-315, C. II, s. 26-28; Halil Edhem (Eldem), *Kayseri Şehri*, hzl. Kemal Göde, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları No. 84, Kayseri 2011, s. 69-71; Turan, *SZT*, s. 349-411; Albert Louis Gabriel, *Kayseri Türk Anıtları*, çev. A. Akif Tütenk, Hzl. Faruk Yaman, Kayseri 2008, s. 142, 143; Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri*, Ankara 1986, C. I, s. 151-155.

MEŞHED OVASI

Kayseri'de, Türkiye (Anadolu) Selçukluları Dönemi'nde ismi geçen merasim alanı.

"Meşhed" şehitlik demektir. Bu ismi bu ova nereden almıştır? 1243'te Moğol katliamı sebebiyle almış olamaz. Çünkü bu tarihten daha önce de burasının ismi Meşhed'dir. O zaman herhâlde Birinci Haçlı Seferi'nde Haçlıların Kayseri'ye geldikleri tarihle sabit olduğuna göre o mücadelenin hatırasındır, denilebilir.

Meşhed Meydanı hakkında ilk bilgi, Türkiye Selçuklularının büyük Sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın saltanata gelişinin üçüncü yılında (1223) kendisine tahakküm eden yaşlı ve varlıklı devlet adamlarını (emirleri) Kayseri'de ortadan kaldırması olayları sırasında alınmaktadır. Keykubad, babası zamanından kalan ve kendisine baskı uygulayıp aleyhinde fikirleri olan bu emirleri, yakın adamları ile aldığı tedbirler neticesinde Saray'a (Devlethane) davet edip birer birer ortadan kaldırmış ve bunu kutlamak üzere Meşhed Meydanı'na çıkarak (İbn Bibî'ye göre) âdete aykırı olarak davul, boru (buk-ı Türkî, zurna) çaldirıp, çetr (bayrak) ve sancak açtırarak büyük bir ihtişamla meydana gezinmiş, sabah namazına kadar at sürüp çevgân (polo) oynamıştır. Meşhed Alanı hakkında ikinci bilgi, Alâeddin Keykubad'ın Eyyubî melikesi (prens) Melike Adiliye ile evlenmesini takip eden 1227 baharında ordunun Meşhed Alanı'nda toplanması sebebi ile verilmiştir. Sultan memleketin her tarafına fermanlar göndererek emirlerin (kumandanların) ve askerlerin Kayseri'ye gelmelerini emretti. O, Antalya'dan Konya yolu ile Kayseri'ye gelmeden ülkenin bütün emirleri ve büyükleri, savaş araç ve gereçleri ile Kayseri'ye gelip Meşhed Alanı'nda çadırlarını kurmuşlar ve Sultan'ı beklemeye başlamışlardır.

Meşhed Sahrası hakkında bir sonraki bilgi, Erzincan Meliki Davud Şah'ın, Kayseri'de Keykubadiye Sarayı'nda olan Alâeddin Keykubad'ı ziyareti ile ilgilidir. Sultan'ı ziyaret etmek ve ona dost olmak isteyen Davud Şah, büyük hediyelerle 1228'de Kayseri'ye geldi. Onu bizzat karşılayan Sultan'ın karşısına ge-

lince atından inip elini öptü ve Keykubadiye Sarayı'nda onun için atlas ve ibrişimden hazırlanan otağa yerleşti. Ziyaretin dördüncü günü Sultan, Davud Şah'a bir hazineyi oluşturacak kadar çok çeşitli hediye, 10 bin altın, hayvanlar ve tahıllar verdikten sonra iki tarafın erkânı ile birlikte Meşhed Ovası'na gidildi ve burada eğlenceler tertip edildi.

1235 yılında yine Sultan, Eyyubiler üzerine orduları sevk etmek için bütün subaşı ve valilere fermanlar gönderip askerleri Meşhed Ovası'nda topladı. Sultan buradan komutanlarla Malatya'ya doğru harekete geçti.

Sultan 1237 yılında Ramazan Bayramı'nda yine Eyyubiler üzerine büyük bir sefere çıkmak üzere orduyu Kayseri'de toplamıştı. Bu arada Kayseri'ye gelmiş bulunan Moğol, Halife (Abbasi), Frenk, Mağrib (Kuzey Afrika) ve üzerlerine sefere çıkacağı Eyyubilerin elçilerini kabul etti.

Olaylara şahit Selçuklu tarihçisi İbn Bibi'nin o günleri tasviri şöyledir: “Meşhed Meydanı'nda bulunan sahaya o kadar Rumlu (Anadolulu), Uçlu (sahillerden), Gürcü, Frenk, Rus ve Kıpçak toplandı ki o topluluğun önünü sonunu görmek imkânsız oldu. Onlardan bazıları, kılıcın kabzası, bayrağın alemi gibi altın ve çelikle süslenmiş olarak bayram yerinde toplandılar. Her biri Hazret-i Sultan'ın huzurunda birer hüner göstermeye başladı. Sultan, padişahlara mahsus murassa eyerli, başlığı ve gemi mücevherlerle süslü olan atına bindi. Keyyânî (İranî) tacını başına koydu. Keyhüsrevî (İran) kemeri beline taktı. Mücevherlerle süslü elbisesini sırtına geçirdi. Elinde Hattî mızrak olduğu hâlde sahaya çıktı. Onun karşısına çıkan Emir Celâleddin Karatay'ı atından düşürmek için bir hamle yaptı. Fakat Emir Celâleddin kalkanını kullanarak ona fırsat vermedi. Birkaç defa bu oyunu oynadılar. Ondandır da benzeri hiçbir padişahla görülmeyen üç başlı bir otağa gittiler. Bayram namazını kıldıktan sonra bir sofraya hazırladılar.” Yazar devamlı ziyafetin ihtişamını yine şairane bir üslupla anlatmıştır.

Sultan, bayramın dördüncü günü böyle bir ziyafette zehirlenerek şehit edilmiştir. Sultan'ın ölümünün ertesi günü başlayan saltanat kavgaları esnasında yine Meşhed Meydanı'ndan bahsedilmiş, Emir Kemaleddin Kamyar'ın olaylar karşısında ikinci vaktine kadar bu meydanda dolaştığı anlatılmıştır.

Meşhed Ovası'nın şahit olduğu acı hadiseler 1243 yılında meydana gelmiştir. Sivas yakınında Köse-dağ'da, Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in de bulunduğu büyük Selçuklu ordusunu mağlup eden Moğol kuvvetleri, Sivas üzerinden Kayseri'ye gelmiş, onlar karşısında iki Selçuklu kumandanının komutasında savunma cesaretini gösteren şehri muhasaraya başlamışlardır. Şehri kahramanca savunan Kayserililer, Moğol ordusu karşısında zafer kazanmak üzereyken şehirdeki görevlilerden bir Ermeni dönmesinin ihaneti neticesi Moğollar bütün vahşilikleri ile Sivas Kapısı'ndan şehre girmişlerdir. Şehirde büyük bir katliama ve yağmaya girişen putperest vahşiler, asker ve gençleri esir edip birbirine bağlayarak Meşhed Ovası'na götürmüşler, kalanları öldürüp şehri ateşe vermişlerdir. Moğollar kendilerine teslim olmayanlara böyle yapıyorlardı. Esirlerin birçoğunu da Meşhed Sahrası'nda öldürdükten sonra kadın ve çocukları aralarında paylaşıp dönüş yolunu tuttular.

1276 yılında Moğollar'a karşı isyan eden Hattiroğlu Şerefeddin, Meşhed Ovası'nda askerleri ve bayrakları ile isyana kalkışıp Kayseri'de kaleye sığınmış bulunan Sultan III. Keyhüsrev ve Selçuklu devlet adamlarının gelip kendisine katılmalarını istemiş, onun gücünden çekinen kaledekiler gelip Hattiroğlu'na teslim olmuşlardır.

Bu isyanda ısrarla Memlük Türk Sultanı Baybars'ı Anadolu'ya davet edip, kendilerini Moğollardan kurtarmasını isteyen Hattiroğlu'nun bu yardım talebini, onun isyanı bastırılıp öldürüldükten sonra 1277 yılında yerine getirme imkânını bulan Baybars, Elbistan'da bir Moğol ordusunu kılıçtan geçirdikten sonra Kayseri'ye gelip kendisini karşılayan şehir halkı ile birlikte Meşhed Ovası'na ve Keykubadiye Sarayı'na ulaşmıştır.

Bu şekilde Selçuklu Türkiye'sinde önemli bir toplanma alanı olduğunu gördüğümüz Meşhed Ovası'nın yeri önceleri şehir içinde zannedilmiş ancak Eski Konya Müze müdürlerinden M. Zeki Oral'ın Kayseri'deki Keykubadiye Sarayı'nın yerini 1953 yılında tespit etmesi üzerine alanın yeri de belli olmuştur. Böylece daha önce yapılan tahminlerin bir geçerliliği kalmamıştır.

Bugün kayalık bir tepe olan Keykubad Dağı'nın güneyi uzun ve hafif bir meyille Kayseri-Ankara-Adana otobanına uzanır. Saray ve göl (havuz) bu dağın batısındadır ve bugünkü Şeker Fabrikasının kuzeyindedir. Dağın doğusu yani Kayseri tarafı yine meyilli bir yapıdadır ve yanına kadar yeni binalar yapılmıştır. Kuzeyi ise kısa ve dik bir yamaçla biten bir tepelik olup buradan hemen önündeki ovaya 5-10 m mesafeli bir patikayla inilmektedir. Buradan atla da inilebilir. Dağın bu kuzeyi çevresinde, kuzeyde Erkilet'e (Gezirler Suyu Mesiresi, Karpuzatan Su Kaynağı), batıda Boğaz Köprü'ye, doğuda Kayseri-Erkilet yoluna kadar, şimdi ziraat alanı olan geniş bir ova bulunmaktadır. Meşhed Ovası (Meydanı) burasıdır. Ovanın doğusunda bulunan Erkilet yolunun hemen bitişiğindeki harabelerin bulunduğu yer, tapu kayıtlarında da “Meşhed İni” (harabeleri, mağaraları) olarak geçmekte, halk da orasını bugün bu isimle bilmektedir. İşte bu isim dahi Meşhed Ovası'nın bu alan olduğunu göstermektedir. Keykubad Dağı'nın dik bir yapı gösterdiği kuzeydeki tepesi, Sultan'ın saraydan atla, tatlı bir meyille çıkarak bu ovada bulunan orduyu gözetleyebileceği en müsait yerdir. Buradan Saray batıda, epey uzaktadır ve gözükmemektedir. Orduyu denetleyen Sultan'ın, kaynakta da belirtildiği gibi burada bulunan, şimdiki Yenidoğan Mahallesi'ne doğru olan 8-10 metrelik patikadan atı ile inerek askerleri ile buluşması, emirlerle kılıç kalkan veya çevgan oynaması mümkündür. Dağın buradan başka hiçbir tarafından tepeye çıkarak orduyu yakından gözetlemesi, denetlemesi mümkün değildir. Meyiller çok uzundur. Zaten batıda saray vardır. Askerlerin oraya yaklaşması söz konusu değildir.

Meşhed ovasının doğusunda zamanımıza kadar gelen Meşhed ini harabeleri

Keykubad Dağı ile Erkilet yolu arasındaki Meşhed ovasından bir bölüm

Kaynakça: İbn Bibî, *el-Evamir*; Halil Edhem (Eldem), *Kayseriye Şehri (Kayseri Tarihi)*, yay. Kemal Göde, Kayseri Büyükşehir Belediyesi yayını, Kayseri 2011, s. 57, 81; *Turan*, SZT; M. Zeki Oral, “Kayseri'de Keykubadiye Sarayları”, *Belleten*, S. 68, 1953.

MEYDAN KAPISI

Kayseri’de belli başlı beş kale kapısından Meydan’a (At Meydanı-Pazarı, Cumhuriyet Meydanı) açılan önemli kapı.

Kayseri surları Doğu-İran tehlikesine karşı Romalılar zamanında, İmparator III. Gordianus tarafından MS 242 yılında yaptırılmıştır. Bu surlar çok geniş alanı içine alıyordu. Bu geniş surların bakımı zor olduğundan VI. yüzyılın başında Bizans Dönemi’nde, doğu köşede Yoğun Burç’tan Düvenönu’ne kadar bir yay çizilip daraltılmış; en köşeye, buna paralel bir sur daha çekilerek İç Kale oluşturulmuştur. Bahsi geçen kapılar işte, daraltılmış olan bu surlar üzerinde bulunanlardır.

Meydan Kapısı, Kale’nin en önemli kapısı olup şimdiki Cumhuriyet Meydanı’nda Bürüngüz (eski İki Kapılı) Camii yerinde idi. Kalenin diğer kapıları güneye doğru Yeni Kapı, Sivas Kapısı, Kiçi Kapı ve Boyacı Kapısı’dır. I. Alâeddin Keykubad tarafından XIII. yüzyılın başında Meydan Kapısı’nın hemen yanından eski surlara ek olarak yaptırılmış olan ve Meydan’ı dolaşarak burada bulunan Selçuklu Sarayı Devlethâne’yi koruma altına alan ek surlar başlıyordu ki bu surlardan bugüne sadece Zeynelâbidin Türbesi yanındaki Ok Burcu’nun alt katı kalmıştır.

Meydan Kapısı’nın ismi ilk defa 1237 yılında I. Alâeddin Keykubad’ın Kayseri’de Keykubadiye Sarayı’nda zehirlenerek ölmesinden sonra ortaya çıkan saltanat mücadelesi sebebi ile geçmiştir. Merhum Sultan’ın vasiyeti gereği ortanca şehzade Kılıç Arslan Keykubadiye Sarayı’ndayken ona isyan eden büyük Şehzade Keyhüsrev’i, adamları şehirdeki Saray’da yani Devlethane’de tahta çıkarmışlar, Meydan Kapısı hariç Kale’nin bütün kapılarını kapatmışlardır. Buradan anlaşıldığına göre Meydan Kapısı’ndan hem dış kaleye hem de Devlethane’ye geçilebiliyordu.

Meydan Kapısı Osmanlı Dönemi’nde de, bilhassa vakfiyelerde, bu çevredeki vakıf iş yerleri, dükkânlar tarif edilirken sık sık geçmektedir. Ancak kapının ne zaman yıkılıp ortadan kalktığı belli değildir. Muhtakak ki yakın zamanlarda yok olmuştur. Yerinde Kapalı Çarşı devam ettirilmiştir. Meydan Kapısı ile birlikte diğer kapıların da kaderi bu şekilde olmuştur. Yerlerinde kazılar yapılabilse en azından temellerine ulaşılabilir.

Kaynakça: İbn Bibî, *el-Evamir*, C. II, s. 21; Halil Edhem (Eldem), Kayseri Şehri, hzl. Kemal Göde, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları No. 84, Kayseri 2011, s. 23; Mehmet Çayırdağ, “Kale”, C. III, s. 404-409, Çayırdağ, “Kayseri Şehrinin Kuruluş Yeri ve Kalesinin Tarihi Değişimi”, Kayseri Müzesi Yıllığı, Kayseri 1987, S. I, s. 33-47.

MOLLAOĞULLARI

Kayseri’de XII. yüzyıldan itibaren kaynaklarda isimlerinden bahsedilen Kayseri eşrafından bir aile. Aile den ilk isme H 1178 (M 1764) tarihli Kayseri Kadı (Mahkeme) Sicilinde rastlıyoruz. O tarihte Kayseri’nin Taceddin Mahallesi’nden olan Kanlı Kadioğlu Deli Emir namılı şaki etrafına topladığı bir kısım zorbalarla isyan etti. Talas kasabasını (şimdi ilçe merkezi) ele geçirip burada yerleşerek ahaliden silah zoruyla bir hayli para ve eşya aldı. Devletin içinde bulunduğu zafiyetten istifade ederek bu zulümlerine altı sene devam ettiler. Bizar olan halk, durumu İstanbul’a bir şikâyet dilekçesi ile bildirdi. Padişah’tan gelen 15 Rebiü’l Ahir H 1185 (M 1771) tarihli fermanla suçluların cezalandırılması istenince eşkıya, bir kat daha azarak 400-500 kişiyi bulan toplulukla şehrin içine daldı. İleri gelenlerden Miralay Seyit Mehmed Ağa ile Nakibu’l-Eşraf Kaymakamı Mollazâde (Mollaoğlu) Hacı Osman Efendi ve sancağın Mutasarrıf Vekili (vali vekili) Koca Ağazâde Osman Ağa’yı konaklarında katledip çarşıyı, pazarı yağmaladılar ve halka türlü türlü işkencelerde bulundular. Nihayet halkın yeniden müracaatı üzerine merkezden 1774 yılında gönderilen Çerkez Hasan Paşa, kuvvetleriyle isyanı bastırdı ve eşkıyayı ortadan kaldırdı. Bu ha-

diselerde katledilen Mollazade Hacı Osman Efendi, şehirdeki Peygamber sülalesinden olan seyyid ve şeriflerin defterini tutup onların işlerine bakan yüksek dereceli bir memuriyet olan Nakibu’l-Eşraf vekilliği görevi yapmaktaydı. Bu görev daha ziyade ulemeden ve seyyid olan şahıslara veriliyordu. Mollaoğulları’na ait ikinci kayıt H 1213 (M 1798) yılında Kayseri’de Yeniçerilerin Ermeniler üzerine tecavüzleri vaki olunca şehrin ileri gelenlerinden bir grup, iki tarafın arasına girerek olayların büyümesini önlemiş, suçluların cezalandırılmasını sağlamıştır. İşte bu eşraf arasında Mollazâde Osman Efendi’nin adı da geçmektedir. Osman Efendi’nin burada unvanı belirtilmemiştir. Herhâlde yukarıda ismi geçen Osman Efendi’nin oğlu veya torunu olmalıdır.

Bahis konusu Osman Efendi’nin mutfağına ait Kayseri ürünü “Kapaklı” tabir edilen bakır tabak ve kapağı tarafımızda bulunmaktadır. Geniş miğfer şeklindeki kapağında güzel bir sülüs hat ile “Sahibi Mollazâde Seyyid Osman Efendi, sene 1225” (M 1810) yazılıdır.

H 1245 (M 1826) olayları arasında Maraş ve Kayseri sancaklarına vali (mutasarrıf) olarak Cabbarzâde (Çapanoğlu) Mehmed Paşa tayin edilmiş, mütesellimlik (valinin ildeki vekili) ise Mollazâde Emin Efendi’ye verilmiştir. Mutasarrıf, H 1247 (M 1831) tarihinde İstanbul’da görevlendirilmiş olduğundan Erzurum’a gönderilmesi gereken 1000 adet asker, Mütesellim Mollazâde Emin Efendi tarafından Kayseri’den toplanıp hazırlanarak Erzurum’a sevk edilmiştir.

H 1248 (M 1832) senesinde Yeniçeri Ocağı kaldırılmış olduğu hâlde Kayseri’deki kalıntıları olan sergerdeler, kendileri gibi 500 kadar kişiyi başlarına toplayıp isyana kalkışarak Hükümet Konağını ele geçirmek istediler. Kayseri eşrafından birçoğu yakın köylere kaçıp gizlendi. Bu sırada Kayseri mutasarrıflığı, Köse Mehmet Paşa’ya verilmişti ve şehri onun adına mütesellimi Hüseyin Ağa idare ediyordu. Bu karışık dönemde eski mütesellim Mollazâde Emin Efendi, hükümete müracaat ederek ulema ve hacıların eşkıya ile anlaşmak üzere vilayete çağrılmasını sağladı. Ancak eşkıya anlaşmaya razı olmadığından onların ileri gelenlerinden birine vilayette görev verilerek ortama nispeten sükûnet getirildi. Daha sonra Kayseri’ye Arnavut Ali Paşa’nın tayin olduğunu duyan şakilerin elebaşları buradan kaçarak Adana’ya gittiler ve orada yakalanarak idam edildiler.

1871 yılında valilik, mutasarrıflık ve kaymakamlıklarda mülki idare bünyesinde belediye teşkilatı kurulması için yeni Vilayet Nizamnamesi yayınlanınca mutasarrıflık (valilikle kaymakamlık arasında) olan Kayseri’de de ilk defa Mollaoğlu Mustafa Ağa belediye başkanlığına tayin edilmiştir. Yönetmeliğe göre belediye reisi mutasarrıfın tayini valinin onayı ile yapılıyordu. Kayseri o dönemde Ankara vilayetine bağlı bir sancak (mutasarrıflık) idi.

Molla oğlu Mustafa Ağa herhâlde Hunat Mahallesi’ndeki Lala Saraceddin (Küçük Hunat) Medresesi yanında olan Mollaoğlu Konağı’nda kalıyordu. Nitekim emlak vergisine esas olmak üzere Kayseri merkezinde yapılan 1872 tahririnde, Hunat Gavremzâde Mahallesi’nde Mollazâdelerden Mustafa Ağa, Osman Ağa, zevcesi Nazife ve Abdi Ağa’nın evleri kaydedilmiştir ki Mustafa Ağa’nın bahis konusu evinin Mollaoğlu Konağı olduğu muhakkaktır. Kayseri’deki müstemilatlı ve tarihî değeri haiz bu çok kıymetli konak, maalesef son maliklerinin sahip çıkmaması sebebiyle yakın zamanda yıkılarak yok edilmiştir. Aslında konak Gavremzade Abdülkadir Ağa’ya aitken akrabalık dolayısıyla Mollaoğulları’na geçmiştir. Aynı tahrirde Hunat Mahallesi’nde Mollazâde Sokağı’ndan bahis bulunmaktadır.

Mollaoğlu ailesi, Kayseri’de medfun bulunan meşhur mutasavvıflardan Şeyh İbrahim Tennuri’den geldiklerini ifade ederler ve Şeyh’e ait olduğunu söyledikleri bir kısım eşyayı muhafaza etmektedirler. Ailenin Hisarcık’ta bulunan büyük bahçelerinin de aslında Tennuri Hazretleri’nin yazlık köşkü olduğuna inanırlar. Mollaoğulları’nın Ambar Sazlığı’nda (Karasaz) da geniş ziraat arazileri bulunmakta idi.

Mollaoğlu ailesinin bugünkü üyeleri çeşitli soyadlar altında Kayseri ve İstanbul’da yaşamaktadır.

Mollazâde Osman Efendi'nin mutfağına ait Kayseri ürünü "Kapaklı" tabir edilen bakır tabak kapağın-
da güzel bir süslü hat ile "Sahibi Mollazâde Seyyid Osman Efendi, sene 1225" (M 1810) yazılıdır.
(M. Çayırdağ Koleksiyonu)

Kaynakça: *A. Nazif, Mir'ât* (Palamutoğlu), s. 152, 159, 182, 186, 187; Cömert, 19.Y.Kayseri, s. 243, 244; Çalışkan, Kayseri Belediyesi; Şükrü Öztürk, "Belediye", C. I, s. 226, 277.

MUİNEDDİN SÜLEYMAN PERVANE

Kayseri'de medrese ve mescit yaptıran ve bunlara ait bir vakıf kuran Selçuklu devlet adamı (?-Ağustos 1277). Muineddin Süleyman Pervane, 1243 yılında Moğolların Sivas yakınında Kösedag'da, Sultan II. Keyhüsrev'in başında bulunduğu Selçuklu ordusunu yenip, Sivas ve bilhassa Kayseri'yi yağma ve tahrip ederek ve halkı kılıçtan geçirerek geri dönmeleri üzerine kendiliğinden harekete geçip, Moğol ordusuna yetişerek kumandanları Baycu ile anlaşmayı sağlayan Selçuklu veziri Mühezzibüddin Ali'nin oğludur. Ailenin esası İran'ın Deylem şehrine kadar gitmektedir. Babası zamanından beri Moğollarla (İlhanlılar) yakınlık kuran Muineddin Süleyman, 1254 yılında Moğolların teşviki ile II. Keyhüsrev'in oğulları II. Keykavus ve IV. Kılıç Arslan arasında ortaya çıkan saltanat mücadelesine iştirak etti. Moğol taraftarı IV. Kılıç Arslan'ın elçisi olarak Kayseri'den Konya'ya giden Süleyman, iki kardeş arasında meydana gelen Kayseri'nin merkez Yuvalı köyü yakınında bulunan Ahmet Hisarı Savaşı'nda IV. Kılıç Arslan'ın mağlup ve esir olması üzerine II. Keykavus'un yanında çeşitli devlet hizmetlerinde bulundu. 1256 yılında Keykavus'un Sultan Hanı Savaşı'nda Moğollara yenilip Bizans'a iltica etmesi üzerine Sultan olan IV. Kılıç Arslan'ın pervanelik (devletin arazi rejimi ile ilgili muamele ve tayinlerle görevli bakanlık) görevine tayin edildi ve ömür boyu bu görevini isim olarak kullandı. II. Keykavus'un Bizans'tan geri dönüp tekrar Konya'da Selçuklu tahtına çıkması üzerine Kılıç Arslan'la birlikte Moğol-İlhanlı Hanı Hülagü'nün yanına, İran'a giden Pervane, ülkenin iki kardeş arasında bölünmesini sağladı. Daha sonra Keykavus'un, Moğolların desteğindeki Kılıç Arslan karşısında mağlup olarak daimi şekilde önce Bizans'a, sonra Kırım'da Altınordu'ya ilticasından sonra Kılıç Arslan tek başına sultan yapıldı. Ancak ülkede esas yetkili, Moğolların desteğindeki Saltanat Naibi olan Pervane Muineddin Süleyman oldu. Pervane, devletin üst yönetimine kendi yakınlarını da yerleştirerek iktidarını sağlamlaştırdı. Hülagü'nün ölümü üzerine ilhan olan oğlu Abaka'yı tebrik için 1265 yılında IV. Kılıç Arslan'la birlikte Tebriz'e giden Pervane, İlhan'dan aldığı izinle dönüşte Trabzon Rumlarının istila ettiği Sinop'u geri aldı. Bu çevrede kendi sülalesinin devam ettireceği Pervaneoğulları idaresini kurdu ve burada bir kısım imar faaliyetlerinde bulundu.

Pervane Muineddin Süleyman'ın bu şekilde Moğollardan aldığı destekle idareyi ele alması Sultan'la arasını açtı. Neticede Moğolları ikna ederek onlardan genç Sultan IV. Kılıç Arslan'ın idamı müsaadesini aldı, onu öldürterek çok küçük yaştaki oğlu III. Keyhüsrev'in sözde sultan olmasını sağladı. Pervane, kendisine rakip olarak gördüğü Vezir Sahip Ata Fahreddin Ali'yi de eski sultanla işbirliği yapıyor suçlamasıyla tevkif ettirdi. Fakat İlhan Abaka, kendisine ulaşan Sahip Ata'nın oğlundan durumu öğrenince vezirin serbest bırakılmasını emretti. Bu hadise Pervane'nin Moğollar nezdindeki itibarını ve ülkedeki otoritesini sarstı. Bunun üzerine Mısır Memlûklü Hükümdarı Baybars'a gizlice bir mektup yazarak Anadolu'yu Moğollardan kurtarmasını talep etti. Kendisinin de bu konuda ona yardımcı olacağını bil-

dirdi. Bu arada Moğolların artan baskıları üzerine onların Anadolu'daki idarecileriyle çatışan Pervane, merkezden onların değiştirilmesini sağladı.

Bu ortamda yine Müslüman aleminin hamisi Memlûk Sultanı Baybars'a güvenen Selçuklu ümerasından Hatiroğlu Şerefeddin, Kayseri'de kuvetleriyle birlikte Moğollara karşı bir isyan başlattı (1276) ve kardeşi Ziyaeddin ile diğer ümera ve Baybars'ı yardıma çağırdı. Ancak Baybars, hazırlıklarını tamamlamak için zamana ihtiyaç duyduğundan o sene bu talebe cevap veremedi. Bunun üzerine Kayseri'ye gelen Moğol kuvvetleri, intikam almak için başta Hatiroğlu ve yakınları olmak üzere binlerce Türk-İslam ahaliyi kılıçtan geçirdi.

Bu hadiseden bir yıl sonra 1277'de Anadolu Seferi'ne çıkan Baybars, Elbistan'da Moğolların Anadolu'da görevli emirleri Tudavun ve Toku Noyanların kumandasındaki Moğol ordusuyla karşılaştı. Burada Moğollara karşı büyük bir zafer kazanan Baybars, başta komutanları olmak üzere Moğolların büyük bir kısmını kılıçtan geçirdi. Bu savaşa mecburen Moğollar safında katılan Süleyman Pervane komutasındaki Selçuklu askerleri, Müslüman-Türk ordusuna karşı savaş mayarak karşı tarafa geçtiler ve görünüşte esir oldular. Pervane'nin oğlu ve torunu da bu esirler arasındaydı. Gizlice Baybars'ı davet eden Pervane, savaştan sonra onunla birleşmeyi vadettiği halde Moğol korkusundan meydana kaçarak hızla Kayseri'ye geldi (1277). Burada bulunan Sultan III. Keyhüsrev'i, bir kısım ümerayı, karısı Gürcü Hatun'u, kızını ve hizmetkarlarını alıp Tokat'a çekildi.

20 Nisan'da Kayseri'ye gelen Baybars, burada halk ve ileri gelenler tarafından büyük merasimlerle karşılandı ve Selçuklu tahtına oturtuldu. Ancak askerin ihtiyaçları ve Abaka kumandasında yeni bir Moğol ordusunun geldiğinin haber alınması üzerine Baybars, burada kısa bir müddet kaldı. Selçuklu ümerasından Seyfettin Çalış'ı Kayseri'de naip (vekil) bırakarak dönüş emrini verdi. Ancak Moğollardan kaçıyor gibi görünmemek için geldiği yoldan Suriye'ye doğru hareket etmeyerek Moğollara doğru Sivas yoluna devam etti. Sultan Hanı'na doğru giderek burada birkaç gün bekledi, gelen giden olmadığını görünce oradan Yabanlu Pazarı yoluyla Suriye'ye döndü. Baybars'ın dönüş haberini alan Muineddin Pervane ve Gıyaseddin Keyhüsrev, Baybars'a derhal bir elçi gönderip onu Anadolu'da kalmaya çağırdılar. Ancak Baybars, Pervane'nin talebi üzerine bu seferi yaptığını, onun samimiyetsizliğini ve tereddütlerini gördüğünü belirtip elçiyi azarladı ve yoluna devam etti.

İlhanlı Sultanı, ordusuyla Elbistan'a doğru hareket ederken Pervane Muineddin Süleyman da önce İlhan'a bir elçi gönderdi. Sonra da Selçuklu Sultanı, Vezir Fahreddin Ali ve diğer devlet adamlarıyla birlikte oraya geldi. Abaka, burada muharebe meydanını gezip her tarafı kaplamış Moğol ümera ve askerlerinin cesetlerini gördü, fakat Selçuklulara ait bir cesede rastlamadı. Durumu anlayıp Pervane'ye Mısır Sultanı ile gizli işbirliği yaptığı söylentilerinin haklı olduğunu söyledi. Onun bu sözünü orada bulunan, Pervane'nin düşmanı Selçuklu ümerası da doğruladı. Ayrıca Ermeni Kralı da daha önce Abaka'yı durumdan haberdar etmişti. Abaka, Kayseri'ye gelince askerlerine intikam için burada yağma ve katliam yapmalarını emretti. Moğolların adetine göre öldürülen bir Moğol'a karşılık 10 Müslüman-Türk'ün öldürülmesi gerekiyordu. Şehrin alim, kadı ve büyükleri, olaylarda halkın bir suçunun bulunmadığını, devlete itaatten başka bir şey yapamayacaklarını anlatarak Abaka'nın hiddetini biraz teskin ettilerse de yine de Kayseri'de önemli bir katliam yapıldı. Öldürülenler arasında şehrin meşhur kadısı Celaeddin Habib (Kadı Burhaneddin'in dedesi), ümeradan Nureddin Göçbeği, Nureddin Karaca, Zahirreddin Hud ve diğerleri vardı. Abaka, Muineddin Süleyman ve Vezir Fahreddin Ali'yi yanına alarak Kayseri'den Erzurum'a doğru hareket ederken askerlerine yolda Türklerin öldürülmesini ve her tarafın yağma edilmesini emretti. Katliamın iki yüz ile altı yüz bin kişi arasında olduğunu bildiren kaynaklar, esirlerin de bir o kadar olduğunu belirtir. Muineddin Pervane de artık esir olarak muamele gördüğünden onun Tokat'taki malları müsadere edildi. Neticede Abaka, onun idamını emretti. Pervane, idamdan evvel abdest alıp iki rekat namaz kıldı ve dua etti. Kılıçla öldürüldü. Bir kaynağa göre Moğollar kılıçları çekince hiç titrememiş ve onlara "Size hizmet edenlerin mükafatı bu mu olacaktı?" demiştir. Kendisine daha önce kaçmayı teklif edenlere, Moğolların daha çok Müslüman kanı dökeceklerini söyleyerek buna teşebbüs etmemiştir.

Pervane devri, Selçukluların Moğol istilası altında 15 yılını içine almaktadır. Bu süre içinde Moğolları idare eden Pervane, halka nispeten rahat bir dönem yaşatmıştır.

Büyük mutasavvıf Mevlana Celaleddin Rumi'nin de yakınları arasında bulunan Pervane ve karısı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in dul eşi Gürcü Hatun, Mevlana'ya birçok ihsanda bulunmuştur. Mevlana'nın Fih-i Mâ-fih isimli eseri Pervane'ye ithaf edildiği gibi, ona hitaben yazılmış mektupları da bulunmaktadır. Mevlevi kaynaklarına göre Pervane, Mevlana'yı sık sık ziyaret eder, sarayında da Mevlana'nın katıldığı davetler verirdi. Mevlana'nın oğlu Sultan Veled, divanında Pervane'yi uzun bir kaside ile övmüştür. Yine Sultan Veled, Kayseri Kasidesi'nde Gürcü Hatun'un Kayseri'de bulunan önemli Mevlevilerden olduğunu belirtmiştir.

Kaynaklarda hayır ve hasenat sahibi olarak belirtilen Pervane, bir kısmı bugüne kadar gelebilmiş eserler yaptırmıştır. Bunlardan, Tokat'ta Pervane Hankaı ve Gök Medrese ismi ile anılan darüşşifası (hastane), Sinop'u fethi dolayısıyla burada yaptırdığı medresesi ve Ulu Camii, Merzifon'da camii, Durağan'da kervansarayı bilinmektedir.

Pervane Muineddin Süleyman Kayseri'de de bir medrese ve bir mescit yaptırmış ve burada, bunlara ait büyük bir vakıf meydana getirmiştir. Her iki yapısını da Moğollar tahrip ettiğinden eserler günümüze kadar asli halleriyle gelememiştir. Medresenin temelleri son zamanlarda Kayseri Kapalı Çarşı'nın onarımı esnasında bulunmuştur. Menâkıbü'l- Arifin'deki kayda göre medresenin açılışını Mevlana vefat etmiş olduğundan Sultan Veled yapmış ve ilk müderrisliğine devrin meşhur alimlerinden Kutbeddin Şirazi tayin edilmiştir.

Pervane'nin medreseye ait orijinal vakfiyesi maalesef kaybolmuştur. Ancak ona ait Osmanlı Dönemi'nde yapılmış, 1500 ve 1584 tarihli vakıf ve emlak tahriri erin- de kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlara göre Kayseri, Kırşehir ve Ürgüp'te birçok köy ve mezranın geliri vakfedilmiştir. Kayseri'de halkın bugün, "Pervana" de diği meşhur ziraat alanı olan Pervane semti onun vakfı idi ve buraya aynı isimle su da getirilmiştir. Pervane'nin medresesinin yıkılan alanı içinde basit şekilde yapılan bir yapı ile tedrisat, XX. yüzyılın başlarına kadar gelmiştir. Mescidi ise sonradan yapılmış basit haliyle İki Kapılı (Bürüngüz) Camii'nin güneyinde idi. Yerine yakın zamanda Kapalı Çarşı'ya uygun bir iş hanı yapılmıştır.

Kaynakça: İbn Bibi, *el-Evamir*, C. II; İbn Bibi, *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, çev. M. Nuri Gençosman, Notlar: Ferudun Nafiz Uzluk, An kara 1941; *Aksarayi, Müisameretü 'l-Abbar*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2000; Ahrp.et Eflak1, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, İst. 1977, C. I, il; Mevlana Celaleddin, *Mektuplar*, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İst. 1963; *Divan-ı Sultan Veled*, yay. Ferudun Nafiz Uzluk, Konya 1941; Yasemin Demircan Özırmak, *Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları, Kayseri 1992*; Nejat Kaymaz, *Pervane Muineddin Süleyman*, Ankara 1970; Turan, SZT; C. L. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu 'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, İst. 1984; Bertold Spuler, İran Moğolları, çev. Cemal Köprülü, Ankara 1987; Faruk Sümer, *"Anadolu'da Moğollar"*, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, S. I; M. Şakir Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçukiler Zamanına Ait Tarihi Eserler", *Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, İsi. 1949, S. 5, 3; H. Kramers, "Muiniüddin", DİA, C. VIII; Ali Sevim, "Keyhüsrev III", DİA, C. XXV; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Pervane Bey Medresesi", *Vakıflar Dergisi*, s. 26 (1997).

MUZAFEREDDİN MAHMUD

XII. yüzyıl sonu, XIII. yüzyıl başında yaşamış Anadolu Selçuklularının Kayseri emiri (valisi). Aslen Danişmendli ailesindendir. Danişmendlilerin önemli hükümdarlarından Nizameddin Yağıbasan'ın oğludur. Danişmendlilerin ikinci hükümdarı Melik Emir Gazi 1134 yılında vefat edince büyük oğlu Melik Mehmed Gazi Kayseri'de, diğer kardeşlerden Yağıbasan Sivas'ta, Aynüddövl de Malatya'da hükümdar oldu. Selçuklu Sultanı II. Rükneddin Kılıç Arslan 1164'te Yağıbasan'ın ölümünden sonra 1169'da Kayseri ve çevresini, 1175'te de Sivas, Niksar ve Tokat bölgesini devletine kattı ve son Danişmendli beylerini uzaklaştırıp bu hanedana son verdi. Danişmendli ailesinden Yağıbasan oğulları Muzaffereddin Mahmud, Zahireddin İli ve Bedreddin Yusuf, Selçukluların hizmetine girerek uç beyliklerine getirildiler.

II. Kılıç Arslan'ın ölümü üzerine tahta, oğlu I. Gıyaseddin Keyhüsrev geçti (1192). Fakat kardeşi II. Rükneddin Süleyman Şah, saltanatına son verdi (1196). Onun ölümü üzerine (1204) oğlu M. Kılıç Arslan tahta çıkarıldı. Bir yıl geçme- den Selçuklu ümerası, İstanbul'da Bizans İmparatoruna iltica etmiş olan eski Sul- tan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'i başşehir Konya'ya davet etti. Küçük sultanı taht- tan indirip onu tekrar saltanata geçirdiler (1205). Sultanı tekrar davet eden Selçuklu emirlerinin başında Muzaffereddin Mahmud ve onun iki kardeşi bulunuyordu.

Muzaffereddin Mahmud bundan sonra Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in hizmetine girdi ve Kayseri valiliğinde bulundu. Gıyaseddin Keyhüsrev, kız kardeşi Gevher Nesibe Hatun'un vasiyeti üzerine Kayseri'de Şifaiye (hastane) ve Tıp Medreselerini yaptıtırken aynı yıl Muzaffereddin Mahmud, depremden harap olan, amcası Melik Mehmed Gazi'nin (1134- 1143) Kayseri' de yaptırmış bulunduğu Cami-i Kebir'i (Ulu Camii) onarttı ve ahşap kapısı ile ahşap minberini ilave ettirdi (1205/6). Ulu Cami'de Muzaffereddin Mahmud'a ait onarım kitabesinde tercüme olarak: "Kılıç Arslan'ın oğlu büyük Sultan Keyhüsrev 'in zamanında -Allah ona yardım etsin- Yağıbasan oğlu Muzaffereddin Mahmud tarafından altı yüz otuz iki (M 1205/6) senesinde imar edildi. " diye yazılıdır. Şimdi Ankara Etnografya Müzesi- ne götürülmüş bulunan caminin ahşap, tezyinatlı kapısında yine tercüme olarak "İslamın şerefli emiri Muzafferü'd-devle ve'd din (Muzaffereddin) Allah büyüklüğünü devamlı eylesin." yazılıdır. Burada, Selçuklularda emirler ve şehzadeler için kullanılan "ed-devlete ve'd-din" terkibi yazılmıştır. Bu terkip sultanlarda "ed-dünya ve'd-din" şeklinde yazılmaktaydı. Camideki klasik ahşap Selçuklu minberinde ayet kaşaklarından başka herhangi bir tarih, bani ve usta kitabesi yoksa da bu minberin de kapıyı yaptıran Muzaffereddin Mahmud tarafından yaptırıldığı söylenebilir.

Muzaffereddin Mahmud hakkında başkaca bilgi ve ölüm tarihi bilinmemektedir. Vakıf kayıtlarından bildiğimiz, caminin önündeki Melik (Mehmed) Gazi Medresesi içinde bulunan ve sonradan onarılmış Melik Mehmed Gazi Türbesi içine Muzaffereddin Mahmud'un da defnedilmiş olup olmadığı belli değildir. Türbede Danişmendli ve Selçuklu Dönemi'ne ait herhangi bir kitabe ve mezartaşı bulunmamaktadır.

Muzaffereddin Mahmud'un kızı Atsız Elti Hatun da, ilk yapımı herhalde ecdadına ait olan, Kayseri'deki Gülük Camii'ni, yine büyük bir ihtimalle depremde zarar gördüğü için, onartmıştır (1211). Caminin kuzey köşesine onarım sırasında ilave edilmiş olduğu anlaşılan taç kapının üzerinde bulunan kitabede tercüme olarak, "Alemlerin Rabbi için bu hayratı, Keyhüsrev 'in oğlu, Halife'nin (Abbasi Halifesi) yardımcı şerefli büyük Sultan Fatih İzzü'd-dünya ve'd-din (İzzeddin) Keykavus 'un devletli günlerinde Allah'ın zayıf kulu, hanım, masum, Yağıbasan oğlu Mahmud kızı Atsız Elti Hatun altı yüz yedi (M 1211) senesinde imar etti." yazılıdır.

Muzaffereddin Mahmud'un, bu kızından başka bir evladı bilinmemektedir.

Muzafferredin Mahmud, Cami-i Kebir'i onartmış ve ahşap kapısı ile ahşap minberini ilave ettirmiştir. Şimdi Ankara Etnografya Müzesi'nde bulunan caminin ahşap tezyinatlı kapısında tercüme olarak "İslamın şerefli emiri Muzafferü'd-devle ve'd-din (Muzafferredin) Allah büyüklüğünü devamlı eylesin" yazılıdır.

Kaynakça: İbn Bibi, el-Evamir, C. I, s. 97, 100; Halil Edhem (Ethem), *Kayseri Şehri*, yay. Kemal Göde, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kül- tür Yayınları No. 84, Kayseri 2011, s. 36-43,44-48; Turan, *SZT*, s. 204, 239, 265, 277; Bahaeddin Ögel, "Selçuk Devri Anadolu Ağaç İşçiliği Hakkında Notlar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü Yıllık Araştırmalar Dergisi*, Ankara 1956-1957, S. 5, s. 199-237; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri Ulu Camii Ahşap Minberi", *Türk Etnografya Dergisi*, S. IS, s. 55-64; Mehmet Çayırdağ-Mehmet Eskioğlu, *Melikgazi Türbesi Rehberi ve Danışmendlilerin Kayseri 'deki Eserleri*, Kayseri 1987.

NASRULLAHZADE HACI MEHMED EFENDİ VAKFI

Kayseri'de XVI. yüzyılın sonlarına doğru Hacı Mehmed Efendi isimli bir şahıs tarafından kurulmuş vakıf. Hacı Mehmed Efendi hakkında, bu vakıf belgelerinden bilgi edinebilmekteyiz. Resmi bir görevinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Çarşı ve şehir çevresindeki arazilerde büyük miktarda mal varlığına sahip olduğuna göre zengin bir tüccar olmalıdır. Vakıf, halen ahfadından mütevelliler tarafından idare edilen mülhak bir vakıftır.

Mehmed Efendi ilk vakfını, 11 Ağustos 1584 (H 4 Şaban 992) tarihinde vakfiyesini yazdırarak kurdu. Bu vakfiyenin önemli bir özelliği de Kayseri'de, Türkçe olarak yazılmış ilk vakfiye olmasıdır. Daha önce tanzim edilmiş vakıfların vakfiyeleri, Selçuklu geleneğine uygun olarak hep Arapça yazılmıştı. Mehmed Efendi bu ilk vakfına, edindiği yeni malları vakfetmek suretiyle 1585 Ağustos başında (Recep 993) ve 1588 Haziran başında (Recep 996) iki defa daha vakfiye yazdırarak ilaveler yaptırdı.

Hacı Mehmed Efendi, klasik vakfiye formunda yazdırmış olduğu 1584 tarihli ilk vakfiyesinde, girişte Cenab-ı Hakk'a hamd ve Hz. Peygamber'e salat ü selamdan sonra, vakfına dayanak olarak aldığı ayet ve hadisleri zikredip vakfettiği mal varlığının, sınırlarının tarifleriyle listesini vermiştir. Bunlar; Belviran mezrasındaki (ekinlik) hissesi, şehir (Kayseri) çarşılarından Habbazlar (ekmekçiler) Çarşısı'nda, Uzun Çarşı'da, Nalbantlar Çeşmesi yakınında, Kürtüncüler Çarşısı'nda, Meydan Kapısı (Kale'nin yanında), Kale önünde (Hisarönü), Eskiçiler Çarşısı'nda, Kuyumcular Çarşısı'nda, Bedesten yanında, Kazancılar Çarşısı'nda, Pazarbaşı Dükkanı yanında, Kürkçüler karşısında, Boyacı Kapısı'nda (Kalenin), At Pazarı'nda (bu günkü Cumhuriyet Meydanı), Hallaçlar Çarşısı'nda toplam 52 dükkan hissesini, 1.000 adet altın parasını vakfettiğini belirtmiştir. Bu listeden anlaşıldığı üzere Kayseri'de, XVI. yüzyılın başında Osmanlı Dönemi'nde Bedestenin yapımı ile başlayan çarşılar, iş kollarına ayrılarak geniş alanlara yayılmıştır. Tabii o zaman çarşılar kapalı değildi ve planı bugünkü Kapalı Çarşı planından çok farklıydı. Yine Hacı Mehmed Efendi'nin, ilk defa Osmanlılarda uygulanan para vakfı oluşturduğunu da görmekteyiz. Vakfın geliri; arazi hissesi, dükkanların kirasıyla paranın, devrin anlayışına göre onuna on dört kar alınmak üzere ihtiyaç sahiplerine borç verilmesinden elde edilecek nema olmaktadır.

Mehmed Efendi tevliyetin (vakfın idaresinin) hayatta oldukça kendisine ait olduğunu, kendisinden sonra evladından layık ve yetişmiş olana verilmesini şart koşmuştur. Kayseri mahkemesi kadısı veya nabi (vekili), vakfa nazır (müfettiş) olacaktır. Mütevellî ve nazır, belli bir ücret alacaktır. Hacı Mehmed Efendi'nin diğer hayır şartları şöyle sıralanmıştır:

- 1) Regaib, Berat ve Kadir gecelerinde etli pırlınc pilavı pişirilip fukaraya dağıtılacaktır.
- 2) Aşure gününde (10 Muharrem) aşure hazırlanıp fukaraya dağıtılacaktır.
- 3) Mübarek Recep, Şaban ve Ramazan aylarında (üç aylar) fukaraya ekmek dağıtılacaktır.
- 4) Mehmed Efendi'nin vefatından sonra dindar bir kimse her gün bir Yasin Suresi; Recep, Şaban, Ramazan aylarının her cumasında 10 tane salih kimse, yetmiş bin kere kelime-i tevhid okuyup ruhuna hibe edecektir. Okuyanlara, tayin edilen ücretler verilecektir.
- 5) Kale Önü'ndeki mescidin (Bu mescidi herhalde kendisi yaptırmıştır. Mescit şimdi yıkılmış olup İç Kale'nin güney kapısının karşısına isabet ediyordu.) yakınına yaptırmış olduğu muallimhanede (mek-tep) çocuklara Kur'an-ı Kerim öğretecek hoca, aynı zamanda mescitte imamlık yapacak ve ayrıca Şeyh (Şih, Şeyh İbrahim Tennuri) Camii'nde her gün kuşluk vaktinde bir cüz okuyup vakfın ruhuna hediye edecektir. Bunun için hocaya bir ücret ödenecektir.
- 6) Kale (Hisar) Önü'ndeki çeşme ve gasilhanenin (Herhalde bunları da cami yanına kendisi yaptırmıştır.) bakımını yapıp suyunu akıtan kimseye de ücret ödenecektir. Vakıf (Mehmed Efendi) burada "Vakfın diğer hayratı zarar görse bile mektep zarar görmeyecektir." şeklinde dikkat çekici bir dilek ortaya koymuştur. Bu mektep, şimdi Kale Önü'nde kaleye bitişik olarak kalmış olan ve halen vakıftan çıkarak özel şahısların iş yeri olarak kullandığı iki katlı yüksek pencereci tarihi bina idi.
- 7) Yine Şeyh Camii'nde, şehrin çeşitli mescitlerinde imam olarak görev yapan 9 kişi, vakfın hocası ile birlikte birer cüz okuyacaklar.
- 8) Ayrıca vakfettiği, Bedesten yakınındaki bir adet dükkan hissesi geliri, ramazan ayı gecelerinde Şeyh İbrahim Tennuri (Şih) Camii'nin minaresine koydurduğu altı adet kandilin yağına sarf edilecektir.

9) Çilingirler Çarşısı'nda iki dükkanının geliri ile Sultan Camii'ne (Ulu Camii, Cami-i Kebir) koymuş olduğu kürsüde, aynı caminin müezzini vakıfın ruhu için Kur'an okuyacaktır.

10) Çilingirler Çarşısı'nda iki dükkanının geliri, Sultan Camii'ne koymuş bulunduğu kandilin yağına ve kandili yakan kimseye harcanacaktır.

11) Vakfettiği 1.500 Osmanlı dirhemi (gümüş para) sağlam kefil ve rehinle yıllık %15 hesabı ile verilecek, buradan elde edilen gelirle Bezirci Mahallesi'nin (şimdiki Bankalar Caddesi çıkışından Cami-i Kebir'e giden yolun batı tarafı) nüzul ve avarızı (halktan alınan bir çeşit vergi) karşılanacak ve mahalle çeşmesinin su yolunun bakımı yapılacaktır. Vakıfın evi de bu mahallede bulunmaktadır.

12) Vakfettiği 4.200 gümüş sikkenin geliri de Camiikebir Mahallesi'nin nüzul ve avarızına tahsis edilmiştir. Vakıfın burada da evleri bulunmaktadır.

13) Genellikle vakıflarda evlada dağıtılacak hisse için, diğer hayır şartları yerine getirildikten sonra kalan gelirin belirtilen payda taksim edilmesi istenirken Hacı Mehmed Efendi evlatlarına, ayrıca ayırt ettiği gayrimenkullerinin gelirlerini bağışlamıştır: Kale Önü'nde, Uzun Çarşı Bezirciler Çarşısı'nda, Kuyumcular Çarşısı'nda, Pamukçular Çarşısı'nda, Takyeciler Çarşısı'nda, Arpacılar Çarşısı'nda, Meydan Kapısı'nda dükkanlarını; Akin köyünde, Sarıdanışmendli mezrasında, İspile (Başakpınar) köyündeki hisselerini; Meşhedini köyü, Yeniceköy, Eğribu cak semtinde, Talas'ta, Argıncık'ta, Çay Bağları'nda, Bil-lur semtinde, Hacı Arap Bağ'ında, şehirde Taşkıncık Mahallesi'nde bulunan tarlalarını; Sarımsaklı'da (Bünyan) iki değirmeni; Camiikebir Mahallesi'ndeki evini ve 60.000 Osmanlı gümüş parasının gelirini evlatlarına vakfetmiştir. Evlatları, eski usule göre kızlar bir, erkekler iki hisse alacak şekilde bu gelirleri paylaşacaktır. Evlat kalmaz ise gelirler Cami-i Kebir'in ihtiyaçlarına ve görevlilerinin maaşlarına sarf edilecektir. Vakıfname (vakfiye); vakfın hakim tarafından tescili, şartlara uymayan ve vakfa zarar verenlere beddua, yazım tarihi ve şahitlerle son bulmuştur. Yine devrin hukukçuları da insanı da ayrıca vakfiyeyi tasdik etmiştir.

Hacı Mehmed Efendi daha sonra yeni edindiği malları iki defa daha ek vakfiyeler yazdırarak vakfına ilave yapmış ve hayır şartlarından bazıları değiştirmiştir.

Vakıftan günümüze bu büyük mal varlığından çok az bir miktar intikal edebilmiştir.

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, *Kayseri 'de Nasrullahade Hacı Mehmed Efendi Vakfı*, Kayseri 2000; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Selçuklu Tarzı Arapça Yazım Geleneğinden Osmanlı Tarzı Türkçe Yazım Geleneğine Geçiş", *EÜ Türk Dili ve Edebiyatı Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler*, Kayseri 2001, C. I, s. 209-212.

NUREDDİN MAHMUD SULTANŞAH

Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın oğludur. Onun tarafından Kayseri valiliğine (melik) tayin edildi. II. Kılıç Arslan on bir oğlunu, memleketin önemli vilayetlerine melik-vali tayin etmiştir. Bu taksim Konya-İlgın Mescidi kitabesi ve Tokat Niksar meliki olan kardeşlerden II. Rükneddin Süleyman Şah'ın Niksar Kalesi kitabesine göre 1179'dan önce olmuştur. Çünkü Kılıç Arslan'ın ve veliaht tayin ettiği en küçük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'in sultan olarak anıldığı İlgın Mescidi'nin kitabesinin tarihi 1180'dir. Süleyman Şah'ın Niksar Kalesi'ni tamir kitabesinin tarihi de 1179'dur. Şehzadeler vilayetlerinde "Melik" unvanını kullanarak idarede bulunuyorlar, adlarına para bastırıp kitabe yazdırıyorlar, kuvvet bulundurup çevre ülkelere akınlar düzenleyerek fetihler yapabiliyorlardı. Senede bir defa da Konya merkezde toplanıp babalarıyla görüşüyorlardı.

Ancak Kılıç Arslan'ın en küçük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'i veliaht tayin etmesi, diğer kardeşler arasında huzursuzluğa, babalarına ve birbirlerine karşı mücadeleye başlamalarına sebep oldu. En büyük şehzade Sivas ve Aksaray Meliki Kutbeddin Melikşah, babası hayatayken saltanatı ele geçirmek ve bölgesi (Sivas-Aksaray) ortasında bulunan kardeşi Nureddin Sultanşah'ı ortadan kaldırıp hakimiyetini yaymak ve ülkesini birleştirmek istiyordu. Bu gayesine ulaşmak için Türkmenlerden bir ordu meydana

na getirdi. Bunun üzerine II. Kılıç Arslan, veziri İhtiyareddin Hasan'ın da ikazı ile harekete geçerek oğlunun kuvvetleriyle Kayseri civarında karşılaştı(1188). Ancak Melikşah'ın Türkmenlerden oluşan kuvvetleri, büyük Sultan'a karşı savaşmak istemedi. Bunun üzerine o Sivas'a, Sultan da Konya'ya çekildi.

Nureddin Sultanşah, Kayseri'de Kale içinde, herhalde Danişmendlilerden kalan sarayda ikamet ediyordu. İdare ettiği topraklar, ağabeyi Melikşah'a ait Aksaray yakınına kadar devam ediyordu. Nitekim 1188 yılında Aksaray'a 30 km mesafede yol üzerinde, sonradan kubbesi çöküp harap olduğu için "Tepesidelik Han" veya "Öresin Han" ismini alan bir kervansaray yaptırmıştı. Kervansarayın Vakıflarca yapılan son tamirinde hafriyat esnasında, kayıp olan mermer kitabesi bulunmuş ve hanın cümle kapısı üzerindeki orijinal yerine yerleştirilmiştir. Arapça olan bu kitabede:

Eyyam-ı devleti 's-Sultani 'l-muazzam Kılıç Arslan b. Mesud emere püser veledihu El-Melik Sultanşah sene erbaa ve semanın hamsemie yazılıdır.

Tercümesi: (Bu binanın yapımı) Mesud'un oğlu Büyük Sultan Kılıç Arslan'ın devleti zamanında onun erkek evladı Melik Sultanşah tarafından beş yüz seksen dört (1188) senesinde emredildi. Düşüncelelerinden vazgeçmeyen büyük kardeş Kutbeddin Melikşah bir müddet sonra ordusuyla Konya'yı ele geçirip veliahtlığı babasından zorla aldı. Kudüs'ün Salahaddin Eyyubi tarafından fethinden (1189) sonra Alman İmparatoru Frederik Barbara kumandasında Anadolu'ya giren (1190) üçüncü Haçlı ordusunu Konya'da Melikşah ve yanında esir gibi olan yaşlı babası Kılıç Arslan engellemeye çalıştı. Buna rağmen Konya, Haçlıların eline geçti ve yağmalandı. Haçlılar, neticede Kılıç Arslan'la anlaşarak ayrıldılar. Daha sonra Kılıç Arslan'ı yanına alarak Kayseri'yi muhasara eden Melikşah, şehri teslim etmeye ikna etmesi için babasını Sultanşah'ın yanına gönderdi. Ancak Kılıç Arslan, bu oğlunun yanından dönmeyince Melikşah, Konya'ya çekildi. Kılıç Arslan bu oğlunun yanında da rahat edemedi. Herhalde Sultanşah'ın da kendisini veliaht tayin etmesi için ısrarı üzerine "melun" dediği bu oğlunun da yanından ayrılıp çok sevdiği küçük oğlu Keyhüsrev'in yanına gitti.

Veziri İhtiyareddin Hasan, oğlu ile arasının açılmasına sebep olduğu söylentilerine Kılıç Arslan'ın inanaması üzerine Sultan'ın yanından ayrıldı ve Kayseri'ye gelip Nureddin Sultanşah'ın veziri (atabeyi) oldu.

Melikşah'tan memnun olmayan Konya ileri gelenlerinin daveti üzerine Kılıç Arslan, Gıyaseddin Keyhüsrev'le birlikte Konya'yı ele geçirdi. Buradan Aksaray'da bulunan Melikşah üzerine yürüdülerse de Kılıç Arslan çok yaşlı olduğu için vefat etti. Cesedi Konya'ya getirildi ve yerine oğlu I. Gıyaseddin Keyhüsrev sultan oldu (1192).

İhtiyareddin Hasan (Hoca Hasan) Kayseri'ye 1193 yılında medrese, cami (yıkılıp yeniden yapılmış) ve hamamdan (Birlik Hamamı) ibaret büyük bir külliye yaptırmıştır. Harap olan medresenin Selçuklu Medeniyeti Müzesi'nde teşhir edilmekte olan kitabesinde, başta ve sondaki ayetlerin dışında tercüme olarak, "Nure'd- dünya. ve'd-din (Nureddin) Melik Sultanşah'ın -mülkü daim olsun- emri ile bu medreseyi Allah'ın rahmetine muhtaç Ebu Bekir oğlu Hasan -Allah onu başarılı kılsın ve günahlarını bağışlasın- beş yüz seksen dokuz (1193) yılında yaptı. Allah'ın, meleklerin ve insanların hepsinin laneti bu medrese ve vakıfları haksız kullananlara olsun." yazılıdır. Burada sultanlar gibi "ed-dünya. ve'd-din" terkiibini kullanan (Halbuki melikin "ed-devlete ve' d-din" terkiibini kullanması gerekirdi.) Sultanşah, adet gereği bu tarihte Konya'da sultan olan kardeşi Gıyaseddin Keyhüsrev'in de adını anmamıştır. Yani sultanı tanımadığını göstermiştir. Düvenönü'nde harap halde olan bu medrese, Vakıflarca özel şahıslara satılmış olduğundan onarımı mümkün olmamaktadır. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı burayı satın alıp onarmak üzere teşebbüse geçmiş fakat sahibi olan şahıslarla anlaşmaya varamadığı için bir sonuç alınamamıştır. Kayseri'nin ikinci eğitim kurumu olan (Birincisi Cami-i Kebir bitişiğindeki, şimdi yıkılmış Danişmendli yapısı Melik Gazi Medresesidir.) bu değerli eserin bir an önce kurtarılması gerekmektedir.

Medresenin orijinal vakfiyesi kaybolmuştur. Ancak Osmanlı Dönemi'nde yapılan 1500 ve 1584 yıllarına ait vakıf ve emlak tahrirlerinde kaydı bulunmaktadır. Bunlara göre vakfın gelir kaynakları (akarlari): Debbaglar (tabaklar) Mahallesi'nde bir sebze bahçesi, Hasan Bey Bahçesi denilen bir başka bahçe, Erkilet'te Hasan Yeri denilen bağ ve ekinlikler, Candarlık'ta bir yer ve Endürlük köyünde bahçe idi. Vakfa ait hiçbir emlak bugüne intikal etmemiştir.

Sivas Meliki Melikşah, Kayseri'yi ele geçirme fikrinden hiçbir zaman vazgeçmedi ve şehri muhasaraya devam etti. Ordusuyla şehir önüne geldi (1196), Sultanşah ve Kayserililer kale içinde müdafaaya çekildiler. Melikşah bu şekilde şehri ele geçiremeyeceğini anlayınca kardeşine elçi göndererek iki kardeş olarak şehir dışında görüşüp konuşmak istediğini, kendisine karşı onu düşmanlığa teşvik edenlerin aralarını açmasına fırsat vermemesi gerektiğini ifade etti. Vezir Hoca Hasan'ın bütün ikazlarına rağmen ağabeyinin bu aldatıcı sözlerine kanan Sultanşah, görüşmek için kale dışına çıkar çıkmaz ağabeyi tarafından yakalanıp öldürüldü. Bunun üzerine şehre giren Melikşah derhal Hoca Hasan'ı buldurup öldürttü ve ibret olması için cesedini meydana attırdı. Bir iki gün geçince hayırsever bir devlet adamı olan böyle bir zatın cesedini köpeklerin çekiştirmekte olduğunu gören şehir halkı dayanamadı, cesedi alıp dini vecibeleri yerine getirdikten sonra Hoca Hasan'ın medresesindeki türbesine defnetti.

Melikşah Kayseri'yi ele geçirdikten sonra şehir darphanesinde, bu başarısını ilan eden gümüş paralar bastırdı. M 1196/97 ve 1197/98 tarihli olan bu sikkelerin yüzünde, ortada daire içinde La ilahe illa 'llah Muhammed Resulu'llah en- nasır Li-dinu 'llah emriü 'l-mü 'minun (Tercümesi: "Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed O'nun elçisidir. Ennasır Li- dinullah (devrin Abbasi halifesi) mümin- lerin emiridir"), bu yazının etrafında, Muhammed Resulu'llah ersele bi 'l- hüda ve dini 'l-hak liyuzhirehu ale 'd-dine küllehu sallı 'Allahü (Tercümesi: Muhammed Allah'ın elçisidir. O dinini bütün dinlerden üstün kılmak için Peygamberini doğru yol ve hak din ile göndermiştir. (Tevbe/33) Allah'm selamı O'na olsun). Sikkenin arkasında, ortada daire içinde: Erselebi 'l-hak Ebü 'l-feth Melikşah bin Kılıç Arslan (Tercümesi: "Hak olarak gönderildi, Kılıç Arslan 'ın oğlu Fatih Melikşah"), etrafında, Bismil- lah duribe haze 'd-dirhem bi-Kayseriye sene selasetisin ve hamsemie, (Tercümesi: "Allah'ın adı ile bu dirhem Kayseri' de H 593 (M 1196/97) senesinde basıldı") yazılıdır.

Melikşah paradaki "fatih" unvanını, herhalde Kayseri'yi alması sebebi ile yazdırmıştır. "Hak ile gönderildi" ifadesi de herhalde saltanatı kendisinin büyük evlat olarak hak etmiş olduğu iddiasıyla ilgilidir. Melikşah Kayseri'yi aldıktan kısa süre sonra vefat etti.

Hoca Hasan Medresesi

Kaynakça: *İbn Bibi, el-Evamir*, C. I, s. 41; *İbnü'l-Esir, İslam Tarihi*, çev. A. Ağırakça-A. Özaydın, İstanbul 1987, C. XII, s. 82,83; Mükrimin Halil Yınanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, TIK, Ankara 2013, C. I, s. 333,345, 350,360; *Turan, SZT*, s. 216-240; Halil Edhem (Elhem), *Halil (Elhem) ve Kayseri Şehri*, Yay. Kemal Göde, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 84, Kayseri 2011, s.

29-32; *İbrahim Hakkı (Uzunçarşılı), Kitabeler*, İstanbul 1927, s. 64, 65; Mehmet Çayırdağ, "Niksar, Tokat-Gümenek ve Kayseri Palas'ta Üç Kitabe", *Belleten* 1993, S. 218, s. 81-87; Çayırdağ, "Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler Dönemine Ait Bazı Kitabe ve Mezartaşları", *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 34, s. 501-503; Çayırdağ, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Kılıç Arslan ve Oğulları, Selçuklu Siyasi Tarihi (Bildiriler)", *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumunu 27-30 Eylül 2010*, TIK, Ankara 2014, s. 305-323; Selim Kaya, *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II.Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, TIK, Ankara 2006, s.18, 24-34, 38, 39; Tahsin Özgüç-Mahmut Akak, "Alay Han, Öresin Han ve Hızır İlyas Köşkü", *Belleten* S. 81, s. 143-148; Erol Yurdakul, "Vezir-i Azam Hoca Hasan'ın XII. Yüzyılda Konya ve Kayseri'de Yaptırdığı Bazı Eserler", *Vakıflar Dergisi*, S. 30,s. 199-250; Osman Ferit Sağlam, "Şimdiye Kadar Bilinmeyen İki Madalya ve Birkaç Sikke", *V Türk Tarih Kurumu Kongresi Bildirileri*, s. 204; Yılmaz İzmirli, *Anadolu Selçuklu Paraları*, İstanbul 2009, s. 54; Yasemin Demircan (Özırmak), *Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1992, s. 17, 18; *İnbaşı*, 16. YB-Kayseri, s. 61.

OK (MEYDAN) BURCU

Kayseri'de dış kale surlarındaki burçlardan birisi. Yapı, Sivas Caddesi'nin Cumhuriyet Meydanı'na ulaştığı yerde, Zeynelabidin Türbesi kuzeyinde bulunmaktadır. Önem arz eden üst katı yıkılarak sadece alt katı kalmıştır. Halbuki 1885 yılında II.Abdülhamid zamanında Zeynelabidin Türbesi'nin yenilenmesi sırasında Kayseri'deki çeşitli yapılara ait fotoğrafların yer aldığı Yıldız Albümü'nde yer alan bu binaya ait resimde, yapının üst katı da bulunmaktadır. Resim arkadan çekilmiş olduğu için özgün ve sanatlı çifte pencerelerle inşa edilmiş ve kuzeye, yola bakan ön cephe görülmemektedir.

Burcun, Selçuklu Sultanı I.Alaeddin Keykubad'ın, Moğol tehlikesi sebebiyle Kayseri surlarını onarıp yeni baştan yaptırdığı 1224 yılında inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Binanın devamındaki sur üzerinde bulunan kalıntılar yıkılıp yok olduğundan şimdi Büyükşehir Belediyesiince Gevher Nesibe (Gıyasiye) Medresesi ve Şifahanesinde açılan Selçuklu Medeniyeti Müzesinde teşhir edilen Alaeddin Keykubad'a ait H 621 (M 1224) tarihli kitabede tercüme olarak; "Bu mübarek yapılar Keyhüsrev'in oğlu, yüce sultan, büyük şahinşah, alemin sultanlarının efendisi, müminlerin emirinin (Abbasi Halifesi) delili, fatih, Alaaddin (Alaü'd-dünya ve'd-din) Keykubad'ın emriyle altıyüz yirmi bir (1224) senesinin aylarında tamamlandı" yazılıdır. Aynı zamanda, aynı tehlike sebebiyle yenilenen Sivas Surları da kitabelerine göre aynı tarihte inşa ettirilmiştir. Ok Burcu üzerindeki usta işaretleri de Keykubad Dönemi diğer yapılarda görülen işaretlerle bire bir aynıdır.

Kayseri Surları, bilindiği gibi ilk defa Roma Dönemi'nde 243 yılında III. Gordianus zamanında inşa edilmiştir. Bu sur, çok büyük alanları içine alıyordu. VI. yüzyılın başında Bizans İmparatoru Justinianus zamanında, bakımını kolaylaştırmak için küçülen şehirle birlikte surlar da daraltılmıştır. Eski sur içinde Yoğun Burç'un bulunduğu yerden Düven Önü'ne kadar (şimdiki İnönü Bulvarı istikametinde) bir yay çizilmiş, yine Cumhuriyet Meydanı köşesi önünde buna paralel bir küçük yay daha çizilerek dış kale ve iç kale oluşturulmuştur. Türkler bu dış kale içerisine İçerişar (İçerişehir) diyorlardı. Muhtemelen şehri ilk sahipleri Danişmedliler'den alan ve daha sonra şehirde uzun süre kalan Selçuklu Sultanı İzzeddin Kılıç Arslan II. surların Cumhuriyet Meydanı (eski At Meydanı) tara- fına, şimdiki Saat Kulesi ile İç Kale arasına, "Devlethane" ismiyle anılan Selçuklu sarayım yaptırmıştı. I. Alaaddin Keykubad zamanında bu saray yenilenmiş ve geliştirilmiş, hem burayı korumak ve hem de İç Kale'yi kuzeyden takviye etmek için, bu bölümde ilk defa yeni bir sur inşa ettirilmiştir. Bu sur, Meydan Kapısı (şimdiki Bürüngüz Camii yerinde idi) yanından çıkıyor, Meydan'ın ortasından geçerek Devlethane'yi çevreliyor, Ok Burcu'na ulaşıp oradan İç Kale'nin doğu kapısında şehir suru ile birleşiyordu. İşte Ok veya Meydan Burcu bu yeni surun bir köşesiydi.

Ok Burcu, bugün mevcut, batıdan girilen yıldız tonozlu alt kat üzerinde, kuzeye doğru üç dilimli kaide üzerinde, önlerinde konsolları bulunan, araları mermer sütunlarla ayrılmış ikişerli geniş pencerelerin

yer aldığı çok dekoratif ve sanatlı üst kattan oluşuyordu. Bu sebeple burcun üst katının köşk olarak inşa edilmiş olduğu söylenebilir. Pencerele arasındaki 120 cm boyundaki mermer sütunlardan birisi, yakın

zamanlara kadar yerinde duruyorken buradan düşürülüp çalınmıştır. Burcun cephesinin bu şekilde üç bölümlü olması sebebiyle buraya ayrıca “Üç Kule” ismi de verilmiştir.

Burcun onarılan alt katı bugün, Büyükşehir Belediyesi sosyal tesisi olarak kullanılmaktadır.

Ok Burcu

Zeynel Abidin Türbesi arkasındaki Ok Burcu (Ankara-Kayseri Albümü 1890-1910, İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi)

Kaynakça: İbn Bibi, *el-Evamir*, C. I, s. 271-274; Halli Edhem (Ethem), *Kayseri Şehri, hzl. Kemal Göde*, Kayseri 2011, s. 48, 49; Turan, *SZT*, s. 333; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Selçuklu Sarayları ve Köşkleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. 28, s. 237-264; Çayırdağ, “Kayseri Şehrinin Kuruluş Yeri ve Kalesinin Tarihi Değişimi”, *Kayseri Müzesi Yıllığı*, *Kayseri* 1987, S. 1, s. 33-47

PAPA EFTİM (PAVLİ EFTİM ERENEROL) VE KAYSERİ PATRİKANESİ

Kayseri’de müstakil Türk Ortodoks Patrikhanesinin kurucusu (Yozgat/Akdağ- madeni, 1884-İstanbul, 1968). “Papa Eftim” diye anılır. Babası tüccardı. “Karahisarlıoğlu” lakabıyla tanınmaktaydılar ve Ortodoks Rum cemaatine mensuptular. Kendisine dedesinin ismi olan “Pavri (Pavli)” adı verilmiştir. Memleketinde rüstiye (ortaokul) tahsilini yaparken dinine ilgi duymaya başlamış ve İncil’i ezberlemiştir. Rüstiye’den sonra bir manastıra devam eden Eftim, 21 yaşında ruhban sınıfına dahil oldu. 1908’de Ankara’ya gidip babasının mesleği olan manifatura tüccarlığına başladı. 1911’de evlendi, bu evliliğinden üç kızı ve iki oğlu oldu. 1912’de “diyakoz” (Ortodokslukta ruhban sınıfında üç makam vardır. Bunlar sırasıyla; diyakozluk, papazlık ve patrikluktur.) olan Eftim 1915’te papaz olarak geldiği Kayseri’de metropolit (vilayet papazı) kendisini takdis etmiş (vaftiz töreni ile mevkii tanıdığı), 1918 Martında da Keskin metropolit vekilliğine tayin edilmiştir. Birinci Dünya Harbi’nden yenik çıkan Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918’de Mondros Ateşkes Anlaşması’nı imzaladıktan sonra, bu anlaşmanın 7. maddesine dayanarak, savaşla kaybedilmeyen Anadolu Türk toprakları galip devletler İngiltere, Fransa ve İtalya ile bunların (bilhassa İngilizlerin) destek olduğu Yunanlılar tarafından bölge bölge işgal edilmeye başlandı. İzmir’den başlayan Yunan işgalini destekleyen İstanbul Patrikhanesine karşı, Papa Eftim, işgallerin başladığı anda bir beyanname yayınlayarak Anadolu’da Ortodoks Rumların Yunanlılarla (Grek) alakası bulunmadığını, bunların Hristiyan Türklerden olduklarını ifade edip Atatürk’le irtibatlı olarak Milli Mücadele’ye katıldı.

Orta Anadolu’daki diğer Ortodoks Rumlar gibi Türklük şuurunda olan Papa Eftim, Fener Patrikhanesi gibi kendisini Ortodoks Yunanlı kabul etmiyor, ailesinden ve kültüründen kaynaklanan gelenekleriyle Türk olduğunu söylüyor ve bu yolda mücadele ediyordu. “Karamanlılar (Orta Anadolu’lular)” ismi verilen bu Hristiyan topluluğun Bizans’ın Balkanlar’dan ve Orta Asya’dan (Türkistan’dan) gelen Türkleri Anadolu’ya yerleştirip onları Hristiyanlaştırmalarıyla oluşmuştur. Türkçe konuşan, Rumca bilmeyen, Türkçe İncil okuyup ibadetlerini Türkçe yapan, Türkler gibi hanımlarının başları örtülü, domuz eti yemeyen, yazılarını Bizans (Grek) harfleri ile Türkçe yazan, Gagauzlar gibi özbeöz bir Türk topluluğu idi. Osmanlı idari yapısında Karaman Beyliği’nden intikal ettiği şekilde Orta Anadolu, Karaman (Konya) merkezli bir beylerbeylik (vilayet) idi ve Kayseri de bu vilayetin sancaklarından birisi ve en büyüğü idi. İşte Karamanlı Rumlar yani Hristiyan Türkler bu bölgede oturan Ortodokslardı.

Papa Eftim, Keskin’deyken işgaller yeni başladığında büyük cesaretle bir beyanname yayınlayarak fikirlerini dünyaya ilan etti. O, bu beyannameinde özetle şunları söylüyordu:

“Avrupa müdahalesi ve bilhassa son zamanlardaki Yunan taarruzları neticesinde Anadolu’nun Müslümanları gibi biz Hristiyanlar da müteessir ve mutazarrır olmaktadır. Buna hiç şüphe yoktur ki Anadolu hiçbir Hristiyan, şu umumi felaketin yegane müsebbibinin İstanbul Patrikhanesi olduğuna kanaat getirmemiş olsun. Zira inkar edilecek bir durum değildir ki Türk hükümetimizin bidayetden şimdiye kadar kiliselerimize bir müdahalesi olmamış iken İstanbul Patrikhanesi, ruhaniyetimizi ve mezhebimizi şerre alet ederek Türk olduğumuz halde, Elenizm propagandası ile iğfal ederek, güya aslen Yunanlı imiş gibi, bir taraftan bizi Yunan emellerine alıştırmak desiselerini kullanarak diğer taraftan da umumi vekilimiz imişçesine hakkımızı istiyoruz diye vaziyet alarak Avrupa’ya karşı devletimizden şikayet etmeye kalkmışlardır.”

Fener Patrikhanesi, kendilerinin daha başka hainliklerine de karşı çıkan Papa Eftim’in tutuklanıp kendilerine teslim edilmesi için Osmanlı Sadaretine (başvekilliğe) müracaatta bulundular. Bunun üzerine Başbakanlık (Damat Ferit), Papa Eftim’in tutuklanması için bir irade yazdıysa da hükümetin bu emrini, Ankara Valisi Muhittin Paşa ve Keskin Kaymakamı Avni Bey yerine getirmedi.

Papa Eftim, 19 Mayıs 1919’da başlayan ve 23 Nisan 1920’de Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisini açarak alt yapıyı tamamlayan Atatürk’ün önderliğindeki Milli Mücadele hareketine iştirak etti ve İstanbul Hükümeti ile alakasını kesti. Mustafa Kemal’in “Milli Mücadele’de bize bir ordu kadar yardım etti.” dediği Eftim, Fener Patrikhanesinin Avrupa ve Amerikan basınında Türklük aleyhine yaptığı tezviratla-

rı büyük bir vuküfiyetle madde madde tekzip etti. O, her konuşmasında “Milli ve dini duygularım sağlamdır. Milletim Türk, ana dilim Türkçe ve mezhebim Ortodokstur. Bunda hiçbir şüphe ve tereddütüm yoktur.” demektedir. Kendisine Türk dostu diyenlere, “Ben Türk dostu değilim, Türk’üm!” demiştir. Papa Eftim, Ankara’da Mustafa Kemal Paşa tarafından 23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi’nin açılış merasiminde talep edilmesi üzerine, yüksek bir yere çıkıp Anadolu Hristiyanlarının Türklüğü ile ilgili yaptığı konuşmasında istilacılara ve İstanbul Patrikhanesine karşı çıkmış ve kendilerinin Büyük Millet Meclisi tarafında olduklarını ifade etmiştir.

Papa Eftim’in Türk milletine asıl hizmetini, Türkiye Büyük Millet Meclisi Adliye Vekaletinden aldığı izinle, Anadolu’daki Hristiyan Türkleri, Fener’in baskı altında tutmasından kurtarmak için Kayseri’de müstakil Türk Ortodoks Patrikhanesini kurarak göstermiştir. Bunun için Anadolu’da kalan Hristiyan Türk din adamlarını ve aydınları Kayseri’ye davet ederek Kayseri’de Ortodoks Rumların merkezi olan Zincidere Manastırı’nda yapacağı kongreye iştiraklerini sağladı. Bu davete Antalya’dan, Karadeniz’den, Maçka’dan, Gümüşhane’den iştirakler oldu. Kongre 22 Temmuz 1922’de ilk toplantısını yaptı. Eftim’in bu faaliyetlerinin arkasında büyük vatan evladı Kayseri Mutasarrıfı Muammer Bey bulunuyordu. Faaliyetlerine iştirak ediyor; çıkardıkları, Türklüklerini dünyaya ilan eden Anadolu ‘da Ortadoksluk Sadası isimli Türkçe gazeteyi vilayet matbaasında basıyordu.

Kongre, günlerce devam edip sürekli kararlar alıyor, bu kararlarıyla emperyalistlerin maşası olan İstanbul Fener Patrikhanesine cevaplar veriliyor, onların emelleri reddediliyordu. Tam olarak “Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine Tabi Umum Anadolu Türk Ortodokslarının Kilise Kongresi” ismini almış olan kongrede hazırlanan nizamnameye ve alınan kararlara göre:1) İstanbul Fener Patrikhanesi feshedilecektir; 2) Kayseri’de bağımsız bir Türk Ortodoks Patrikhanesi kurulacaktır; 3) Papa Eftim’e “Anadolu Ortodoks kiliselerinin umumi vekilliği ve murahhaslığı payesi” verilecektir.

Anadolu Türklüğünün kader noktası olan Sakarya Zaferi, Kayseri’de hem Müslümanlarca meydanda hem de Papa Eftim’in başında bulunduğu Ortodoks Türklerce kiliselerinde kutlanıyor, her iki tarafın kutlamalarında Ahmed Muammer Bey de yer alıyordu.

Yine Develi’de, Adana’ya doğru başlatılan Fransız ve Ermenilerle mücadele devam ederken Develi’nin Rum (Hristiyan Türk) köylerinin muhtarları İstanbul’a, işgal devletlerinin temsilcilerine çektikleri telgraflarla, Ermenilerin mezalimini protesto ediyor ve kendilerinin Müslüman Türk kardeşlerinin yanında olduğunu belirtiyorlardı.

Papa Eftim ve arkadaşları, toplantıları bir müddet sonra Zincidere Manastırı’ndan Kayseri merkezde (şimdiki Durmaz İş Hanı’nın yerinde, 1954 yılında yıkılan, yerine İş Hanı yaptırılmış) bulunan büyük Aya Nikola Kilisesi’ne taşınmışlardı. Gazete çıkarmaya da devam ediyorlardı. Gazetede yazılarının birçoğunu, Papa Eftim’in destekçisi, kongrenin de umumi katipliğini yapan Avukat İstimat Zihni yazıyordu. Yine yazıları yazan bir diğer kişi de kongrenin reis vekili olan Filip Efendi idi.

17 Eylül 1922 tarihinde Aya Nikola Kilisesi’nde yapılan sekizinci toplantıda, “Muzaffer Ordumuz, gazi mücahitlerimizin tarihte emsali görülmemiş fedakarlıkları ile düşmandan kurtarılan Anadolu’nun mukaddes topraklarında Yunanlıların pis ayaklarını bastıkları günden beri insanlık kanunları, ahlaki esaslar ve harp usulü haricinde olarak şimdiye kadar hiçbir harp tarihinde görülmemiş, tüyler ürpertecek derecede yapılan fecaat ve mezalimden dolayı, Ortodoksluk namına verilecek protestonamenin İtilaf Devletleri temsilcilerine umumi hariciye vasıtasıyla arz ve tebliğ edilmesi” kararlaştırıldı. Yine aynı toplantıda kiliselerde Türkçeden başka bir dilde vaaz edilmesi yasaklandı.

Bu şekilde Kayseri’de ilk defa olmak üzere kurulan ve Büyük Millet Meclisi tarafından da tanınan “Anadolu Türk Ortodoks Patrikhanesi” çalışmalarına başarı ile devam ederken Büyük Taarruz neticesi zafer kazanıldı, ordularımız da İzmir’e girdi. Zaferin bütün dünya tarafından da tescil edilmesi ve Türk yurdunun hukuki bir statüye bağlanması için Lozan’da barış görüşmeleri başlatıldı. Anlaşma uzun müzakereler sonunda neticelendi, Yunanların talebi üzerine bir ek madde kabul edilerek Yunanistan’daki Müs-

lumanlarla Anadolu’daki Hristiyanların mübadelesi (değiştirilmesi) kabul edildi. Anadolu’nun yalnızca bir Müslüman-Türk yurdu haline getirilmesi düşüncesi ile kabul edilen bu teklif, Anadolu’da Hristiyan Türkler için bir felaket oldu. Hristiyan Türkler hiçbir şekilde evlerini, vatanlarını terk edip Yunanistan’a gitmek istemediler. Karar, zorla ve ağıtlar içinde uygulandı. Papa Eftim ve arkadaşları sukut-ı hayale uğradı.

Anlaşmada İstanbul Rumları muaf tutuldu. İşte Kayseri’de Türklük namına büyük bir teşebbüste bulunan Papa Eftim, arkadaşları ve ailesi de Büyük Millet Meclisi kararı ile İstanbul’a yerleştirilerek anlaşmanın bu ayrıcalığından istifade ettirilip Yunanlara teslim edilmedi. Onlar için felaket hazırlayan Yunanlılar, buna itiraz ettiler.

Papa Eftim’in Mübadele’den istisna tutulmasına dair İcra Vekilleri Heyetinin kararı şöyledir: “Papa Eftim Efendi’nin Harekat-ı Milliye’nin ibtidasından beri Türkiye davasıyla alakadar görünmesi ve patrikhane ile arasındaki vaziyet nazar-ı itibara alındığı takdirde efrad-ı ailesinin mübadeleye tabi olması duçar-ı felaket olacağı muhakkak bulunduğu bu hususta bir karar ittihası talebini ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti 3798 numaralı tezkiresi üzerine mumaileyh Papa Eftim Efendi ve ailesinin İstanbul’da yerleşmesine müsaade itası İcra Vekilleri Heyeti’nin 3.8.340/1924 tarihli içtirasında karargir olmuştur.” Hükümet, Papa Eftim’i Mübadele’den istisna tutarken Yunanistan’ın bu husustaki muhtemel itirazını da dikkate aldı.

Papa Eftim başlarına gelen bütün bu badireye rağmen İstanbul’da mücadelesinden ve Türklüğünden vazgeçmedi. Derhal çalışmalara girişerek yine Büyük Millet Meclisi ile koordineli olarak Fener’e karşı harekete geçti. Fener’in bu sırada başında, sanki Milli Mücadele olmamış gibi Yunan taraftarı Meletios isimli patrik ile meclisi (Sen Sinod) bulunuyordu. Papa Eftim, İstanbul Rumlarının da çoğunluğunu Türklük taraftarı olarak örgütledi. Onun bilhassa Galata’daki büyük kilisede yaptığı konuşmalar herkes tarafından benimseniyor ve takdir ediliyordu. Fener ise ona pasif olarak direniyordu. Nihayet bir gün Fener Patrikhanesi’ni bastı. Oradaki patriği ve Sen Sinod meclisini feshedip kendisi, zaten Anadolu Hristiyanlarının patriği olması sebebiyle patriklik makamına oturdu. Bir müddet bu şekilde devam ettiyse de anlaşıldığı kadarıyla devletten tam bir destek alamadığı için buradan ayrılıp tekrar Galata’daki büyük kiliseye dönmeyi uygun gördü. Buradan Fener papazları ve onları destekleyen Yunan taraftarı Rum basını ile mücadelesini sürdürdü. Onların ortaya koyduğu birçok komployu boşa çıkardı. Ancak devlet, hele Atatürk’ün ölümünden sonra, Amerikalıların da devreye girmesiyle Papa Eftim’den ve Türk Patrikhanesinden desteğini çekti. Türk Milleti için ne hazin bir netice ki zaten mübadele sebebiyle yalnız kalmış olan ve buna rağmen İstanbul’da mücadelesine devam eden Eftim, devlet tarafından görmezden gelinmeye başlandı ve onun yerine, bütün tarihi boyunca Türklüğe düşman olmuş olan Fener rağbet görmeye başladı. Bu ortamda Papa Eftim, Galata’da da kalmayarak Karaköy’de bulunan, bugün de Türk Ortodokslarının merkezi olan, kiliseye taşındı. Kendisine güvenen İstanbul Rumlarını sukut-ı hayale uğrattı. İstanbul’da vefat etti.

Papa Efraim (Eftim)'in 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılış merasiminde, talep edilişi üzerine, yüksek bir yere çıkıp Anadolu Hristiyanlarının Türklüğü ile ilgili yaptığı konuşma

Papa Efraim (Eftim)'in mezarı, üzerinde “Papa Eftim bu memlekete bir ordu kadar hizmet etmiştir-K. Atatürk” yazılıdır. (William)

Kaynakça: Teoman Ergene, *İstiklal Harbinde Türk Ortodoksları*, İstanbul 1951; Salih Özkan, *Kayseri'de Türk Ortodoks Kilise Kongresinin Toplanması ve Anadolu'da Ortodoksluk Sadası Gazetesi*, Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırmaları Merkezi, Yayın No. 5, Kayseri 2003; Hikmet Yavuz Ercan, Fener ve Türk Ortodoks Parikhanesi, *AÜ DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi* iv, S. 8-9, s. 411-438; Hava Selçuk, “Muhaceret ve Mübadele”.

PERVANE BEY MEDRESESİ VE VAKIFLARI

XIII. yüzyılın ikinci yansında Anadolu Selçuklu tarihinde önemli bir yeri olan meşhur Selçuklu Veziri Muineddin Süleyman Pervane'nin Kayseri'de yaptırmış olduğu medrese. Pervane Muineddin Süleyman, diğer bir kısım şehirlerde olduğu gibi Kayseri'de de bir medrese ve bir mescit yaptırmıştır. Herhalde Mevlana'nın açılışını yapmasını istediği bu medresesinin inşaatı onun vefatından sonra bitmiş olduğundan açılıştta oğlu Sultan Veled bulunmuştur. Bu konu Menakibü 'l-Arifin'de (Ariflerin Menkıbeleri) teferruatıyla anlatılmıştır. Kayseri Kapalı Çarşısı'nın 1980'li yıllardaki son onarımı esnasında Kale Önü ile Kazancılar Çarşısı arasında kalıntıları ortaya çıkan medrese, yıkılan çarşı dükkanlarının tekrar kalıntıların üzerinde devam ettirilmesi yönündeki kurul kararı ile yeniden yeraltına gömülmüştür.

Medrese, mimarisi itibarıyla üstün taş işçiliğiyle özgün planda inşa edilmiştir. Ön cephesinde bulunan geometrik frizlerden parçalar, yakınında bulunan İç Kale'nin onarımında kullanılmış ve kale duvarlarında görülmektedir. Binada dekoratif sütun ve başlıklarının yer aldığı revaklar ve arkasında hücre, eyvan ve dershaneler bulunmakta idi. Taç kapısı kuzeyde, Kale Önü'nde bulunuyordu. Şehirde, devrinin diğer Selçuklu yapıları sağlam bir şekilde zamanımıza kadar geldiği halde bu yapının bu kadar tahrip edilmiş olması dikkat çekicidir. Osmanlı Dönemi'nde XVI. yüzyıldaki vakıf kayıtlarında binanın tamamen yıkılmış ve harap olmuş halinden bahsedilmesi, yapının Moğollar tarafından, Pervane'ye olan husumetlerinden dolayı tamamen yıktırılmış olduğunu düşündürmektedir. Nitekim medresenin harap alanının bir bölümüne vakfınca, sonradan inşa edilen basit bir yapıda tedrisat, XX. yüzyıl başına kadar yine “Pervane Bey Medresesi” ismi ile devam ettirilmiş, daha sonra bu yapı da “Eski Bakırcılar Çarşısı” ismi ile etrafındaki Kapalı Çarşı'ya dahil edilmiştir.

Medrese'nin Vakıfları

Pervane Muineddin Süleyman'ın Kayseri'deki medresesi için tanzim ettirmiş olduğu vakfiye maalesef yok olmuştur. Ancak Osmanlı Dönemi'nde XVI. yüzyılda şehirde yapılan vakıf ve emlak tahrirlerinde Medrese'nin vakıf kayıtları bulunmaktadır. 1500 ve 1584 tarihli bu kayıtlara göre Medrese'nin akarları (gelir kaynakları) şunlardır: Ürgüp'e bağlı Gökerin köyü, Kırşehir'de Ortaköy, Boğalı köyüne (Kayseri'de Ambar'da) tabi Halıcı Menteşe mezarısı (ekinliği), Göynük köyü, Millice köyü, Kuruharı mezarısı, yıkık medrese üzerinde dükkanlar, Talaş'ta bir bezirhane.

Bunlardan başka Kayseri'nin kuzeyinde, şimdiki Fuar, Hava Alanı ve Argıncık çevresinde halkın “Pervane Yazısı” dediği geniş Pervane semti, isminden de anlaşılacağı üzere Pervane Muineddin Süleyman Bey'in vakıf arazisi idi. Kayseri kaynaklarından buraya akan suyun ismi de “Pervane Arki” idi. Pervane Muineddin Süleyman'ın Kayseri'de bir de mescidi bulunmaktadır. Bu mescit Medresenin iki yüz metre kadar batısında Bürüngüz Camii güneyinde bulunmaktaydı. Sonradan yıkılarak yerine Bürüngüz Camii'nin vakfı olarak iş hanı yaptırılmış olan ve Pervane Bey Camii olarak bilinen, kayıtlara o şekilde geçmiş olan mescidin son hali kare planlı, moloz taş duvarlı ve toprak damlı basit bir yapıydı. Belli ki burası da Medrese gibi yıkılmış ve yerine sonradan bu basit yapı yapılmıştır.

XX. yy başları, A. Gabriel'in fotoğrafında Pervane Bey Medresesi'nin yeri sarı çizgiyle gösterilmiştir.

Pervane Bey Medresesi'nin geometrik firizden bir parça

Kaynakça: İbn Bibi el-Evamir, C. II, s. 14-16, 36, 129, 140, 149, 152-158, 163-165, 179, 201, 203; Nejat Kaymaz, Pervane, Muineddin Süleyman, Ankara 1970; Turan, SZT, s. 457-463; Mükrimin Halil Yinanç, Türkiye Tarihi 331; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, S. 1, s. 1-147; Mevlana Celaleddin, Mektuplar, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1963, s. 4-207, Ahmed Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1973, C. I, s. 211-213, 216, 217, 253, 254, 320; C. II, 216-218; Yasemin Demircan (Özırmak) Tabir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları, Kayseri 1992, s. 55, 58, 59; İnbaşı, 16.YEKayseri, s. 58, 59; Mehmet Çayırdağ, Kayseri'de Pervane Bey Medresesi, Vakıflar Dergisi, 1997, S. 26, s. 225-236.

PİR AHMED BEY

Karamanoğulları'nın son beylerinden biridir (? -Bayburt 1474). 1464 yılında Karamanoğlu İbrahim Bey vefat edince çocuklarından Pir Ahmed ve İshak Beyler Osmanlılara, Fatih Sultan Mehmed'e mü-racaatla Karaman Beyliği için yapmış oldukları mücadelelerine destek istediler. Fatih, vefat eden İb-rahim Bey'in zevcelerinden olan halasından doğmuş Pir Ahmed'e yardıma karar verdi. Pir Ahmed de bu yardıma karşılık olmak üzere bir kısım Karaman şehirlerini Osmanlılara bıraktı. Bu şehir ve kaleler arasında Kayseri şehri ve yakınında bulunan Saykalan (Seykalan) Hisarı'da bulunuyordu. Fatih buralara kendi askerlerini koydu ve böylece şehir ve kale artık devamlı olarak Osmanlılara geçmiş oldu (1464). Böylece de babasının son zamanlarında Konya'da beyliğini ilan eden Pir Ahmed, kesin olarak Karaman beyi olmuş oldu.

Pir Ahmed H 870 (M 1465) yılında Fatih Sultan Mehmed'in hakimiyetini tanıyarak onun adına Kayse-ri Kalesi'ni tamir ettirdiğine dair, Kayseri İç Kalesi güney iç kapısı üzerine Farsça bir kitabe koy durmuş-tur. Bugün yerinde olan bu manzum kitabe Pir Ahmed tercüme olarak: "Rum (Anadolu) hükümda-rının (Fatih) nazar kılması üzerine Kayseri Kalesi mamur oldu. O Han'ın namı Mehmed'dir. Saadet evi Bağdad olsun. Onun bendesi Pir Ahmed'in eliyle bu bina tamamlandı. Eğer hicri tarihini bana sorarsan sekiz yüz yetmiş senesidir." demektedir.

Yine Kale'nin doğu iç kapısı üzerinde tarihsiz Arapça kitabe de tercüme olarak, "Bu mübarek kale yapısı Murad Han'ın oğlu Mehmed'in şerefine süslendi." diye yazılıdır ki bu kitabeyi de yazdı ranın Kale'yi tamir ettiren Pir Ahmed olduğu bellidir.

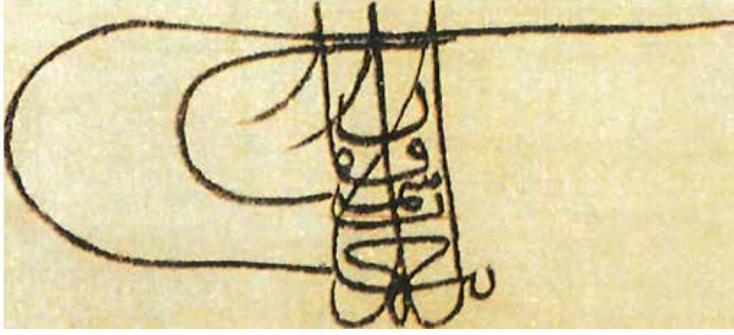
Pir Ahmed'in Osmanlılarla bu yakınlığı uzun sürmedi. Devrin diğer Türk Hükümdarı Akkoyunlu Sul-tanı Uzun Hasan'a yaklaşıp ondan yardım görerek ana baba bir kardeşi Kasım'la mücadeleye girişti ve Osmanlılarla arayı açtı (1466). Bunun üzerine Fatih ve vezirleri, Karaman iline girip başta Konya olmak üzere bütün Karaman topraklarını fethettiler. Pir Ahmed kaçıp Hasan Bey'e iltica etti. Fatih de oğlu Şehzade Mustafa'yı Kayseri dahil Karaman valiliğine tayin etti. Böylece artık Kayseri, Osmanlıların Ka-raman (Konya) eyaletine (vilayeti) bağlı bir sancak (liva) oluyordu.

Pir Ahmed ve kardeşi Kasım, tekrar Karaman Beyliği'ni elde etmek için Akkoyunlu Hükümdarı Ha-san Bey'den yardım talep ettiler. Pir Ahmed'in diğer kardeşi İshak Bey de Hasan Bey'in yanında bulu-nuyordu. Bunun üzerine Hasan Bey'in kuvvetleri, müdafaasız Tokat şehrini yağma edip yaktıktan sonra Kayseri'den başlayarak bütün Karaman ilini istila etti (1472). Sonunda Karaman Beyi Şehzade Mus-tafa'nın kuvvetlerine yenilerek geri çekildiler. Bu istila hareketinde Kayseri ahalisinin Kale'ye çekilip Hasan Bey'in kuvvetlerine teslim olmayarak müdafaada bulunmaları Fatih Sultan Mehmed'i memnun etti ve bu sebeple Kayseri ahalisine vergiden muafiyet fermanı verdi.

Akkoyunluların Osmanlı ülkesine bu şekilde cüretle tecavüz etmesi üzerine Fatih Sultan Mehmed, Ha-san Bey üzerine sefere çıktı ve Otlukbeli Savaşı'nda onu büyük bir mağlubiyete uğrattı (1473). Perişan olan Hasan Bey, bu felaketi başına getiren Karamanoğullarına lanet etmiştir.

Savaşın sonra Hasan Bey'le kaçan Pir Ahmed, tekrar Konya'ya dönüp beyliği elde etmek istedi. Fakat Osmanlı güçleri karşısında tutunamayarak Hasan Bey'in yanına döndü, kendisine tahsis edilen Bay-burt'ta 1474 yılında vefat etti. Bir başka kayda göre Osmanlı kuvvetlerinin eline geçen Pir Ahmed, ailesi ile sığındığı Menan Kalesi'nden aşağı atılarak öldürüldü.

Kayseri'de Hunat Mahallesi'nde Gavremoğlu Çeşmesi adı ile bilinen çeşmeyi 1508 yılında yaptıran Pir Ahmed'le Karamanoğlu Pir Ahmed'in alakası bulunmamaktadır.

Pir Ahmed ve kardeşi Kasım'a ait müşterek nadir bir tuğra örneği

Kaynakça: *Aşık Paşaoğlu Tarihi*, Yay. Nihal Atsız, İstanbul 1970, s. 120; Halil Edhem (Eldem), *Halil Edhem (Eldem) ve Kayseri Şehri*, hzl. Kemal Göde, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 84, Kayseri 2011, s. 101-102; Uzunçarşılı, *OT*, C. II, s. 89; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, TIK, 1969, s. 30-34; M. C., Şihabeddin Tekindağ, “Karahanlılar”, *İslam Ansiklopedisi*, C. VI, s. 316-330; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri ve Kitabelerinden X:V ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları”, *Vakıflar Dergisi*, S. 13, s. 531-583.

RAŞİD EFENDİ KÜTÜPHANESİ VE VAKFİYESİ- RAŞİD EFENDİ MEZARI

Kütüphane

III.Selim Dönemi reisü'l-küttaplarından (dışişleri bakanı) Mehmed Raşid Efendi'nin Kayseri'de Cami-i Kebir' (Ulu Cami) bitişiğinde inşa ettirmiş olduğu kütüphane.

Raşid Efendi, zeki, alim, şair, kültürlü bir kişi idi. Şiirlerinden oluşan divanı bulunmaktadır. Ayrıca Matbaayı Amire ile de meşgul olup birçok kitabın basılmasını sağladı.

Raşid Efendi Kayseri'de bir cami yaptırmak istiyordu. Daha sonra kütüphanesinde görev alacak olan Kayserili alimlerden Bahçecizade Mehmed Efendi, İstanbul'a gidişinde Raşid Efendi'yi ziyaret etti. Ona, Kayseri'de cami değil kütüphane yaptırtmasını tavsiye etmesi üzerine kütüphaneye karar verdi. O zamana kadar Kayseri'de kütüphane olarak yapılmış müstakil bir bina bulunmuyordu.

III.Ahmed Dönemi Matbah ve Sur Emimi Kayserili Hacı Halil Efendi, Hunat Medresesi'nin ana eyvanını kapatarak burada bir kütüphane meydana getirmişti. Buraya birçok yazma kitap koyarak bunlar ve Kayseri'deki diğer hayratı için bir vakıf kurmuştu. Bu kütüphaneye ait resim Albert Gabriel'in Kayseri Türk Anıtları'nda bulunmaktadır. Sonradan burası harap oldu ve kitaplar Raşid Efendi Kütüphanesine taşındı. Hacı Halil Efendi depremde yıkılan Cami-i Kebir'i de “şekli kadim” (eski şekli) üzere onarmıştı.

Raşid Efendi, Kayseri'de kütüphanesine yer olarak bahsi geçen Ulu Camii bitişiğinde Danişmendli Melik Mehmed Gazi'nin Cami-i Kebir'le birlikte yaptırmış olduğu Melikgazi Medresesi ile Lale Devri'nde yapılmış olan (Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Vakfı) Mahkeme Hanı arasında bulunan Ulu Camii avlusundaki boşluğu seçti. Medrese ve iş yeri olarak kullanılan han, 1960'lı yıllarda yıkıldı. Kütüphanenin orijinal kapısı, girişi Cami-i Kebir içindeydi. Nitekim Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) 1919'da Sivas Kongresi'nden sonra Heyeti Temsiliye Reisi olarak Ankara'ya giderken Kayseri'de, ileri gelenlerle bu kapıdan girerek Raşid Efendi Kütüphanesinde bir toplantı yaptı. Milli Mücadele hakkında bilgi vererek burada, Kayserililerin desteğini aldı.

Kütüphane, kare planlı ve kubbeli bir ana bölümle cami ile ana bölüm arasındaki uzun beşik tonozlu bölüme açılan küçük giriş bölümünden oluşmaktadır. Ampir tarzında 1796 yılında inşa ettirilen bi-

nanın batı, güney ve doğu cephelerinde demir kafesli ikişer büyük pencere ile kubbe kasnağında dört küçük penceresi bu lunmaktadır. Ana bölümde içte pencere aralarına ve pencere bulunmayan kuzey duvarı üzerine kitap dolapları yerleştirilmiştir. Camiden girişte bulunan büyük ahşap kapı kanatları ve ana bölüme açılan aynı şekildeki ahşap kapılar üzerinde dikkat çekici “Ya Fettah” yazılı pirinç kapı kulpları bulunmaktadır.

Doksanlı yıllarda kurduğumuz bir dernek vasıtasıyla kütüphane onarıldı. Bu onarım esnasında doğuya, cami avlusuna, camiden giriş iptal edilmiş olduğundan uzun tonozlu bölümün penceresi bozularak açılan kapı iptal edildi. Burası tekrar orijinal pencere haline getirildi ve kurul kararı ile giriş bölümünün batıdaki nişinin altından Melikgazi Türbesine doğru yeni bir kapı açıldı. Buradaki bahçe, demir korkuluklarla çevrilerek kütüphaneye tahsis edildi. Yeni açılan kapının önüne de kütüphanenin ihtiyacı için yer altında büyük bir depo yaptırıldı ve kubbe kurşunla kaplandı. Kubbenin iç yü zünde bulunan çok tahrip olmuş ve dökülmüş renkli manzara resim kalıntıları, binanın iç kesme taş yüzeyleri taraklanıp temizlenirken kaldırıldı.

Raşid Efendi bu binayı amcası Koca Ağa'nın nezaretinde yaptırtırken 25.000 kuruş harcadı. Kütüphaneye, 925 cilt yazma ve 18 cilt İbrahim Müteferrika baskısı olmak üzere toplam 943 cilt kitap koydurdu. Daha sonra yukarıda bahsi geçen Hacı Halil Efendi'nin kalan kitaplarıyla Pervane Bey Medresesi ile İncesu Kara Mustafa Paşa Külliyesi'ndeki kitaplarla şahısların hediye ettiği kitaplar burada toplandı. Kayseri Kültür Müdürlüğümüz esnasında da başta Erkilet'te Nişancı Mehmed Paşa Camii'ndeki Paşa'ya ait yazma kitaplarla diğer kütüphanelerdeki ve müzedeki yazma ve eski yazı matbu kitaplar burada toplandı. Halkevleri kapatıldığında Kayseri Halkevinde bulunan yeni yazı kitaplar da bu kütüphaneye alınmıştı. Tonozlu bölüm iki katlı raflandırılarak yeni kitaplar buraya yerleştirildi.

2015 yılında Kültür Bakanlığınca yapılan Kütüphane'nin son onarımında ana bölüm ahşap dolaplarda çok sıkışmış bulunan yazma kitaplar, yangına dayanıklı çelik dolaplar yapılarak tonozlu bölümde muhafazaya alındı.

Raşid Efendi Kütüphanesi'nde bulunan orijinal yazmalar üzerinde başta Prof. Dr. Zeki Velidi Togan olmak üzere birçok ilim adamı çalışmalar yaptı. Son olarak Kütüphane'nin yıllarca memurluğunu yapan Ali Rıza Karabulut, Türkçe, Farsça ve Arapça Yazmalar Kataloğunu hazırladı.

Kütüphane günümüzde 2052'si el yazması 18'i Müteferrika baskısı toplamda 8520 eser ile araştırmacılara hizmet vermektedir.

Vakfyesi

Raşid Efendi'nin orijinal vakfyesi kaybolmuştur. Ancak R. 1323 tarihinde yapılmış bir kopyası elde bulunmaktadır. 7 Rebiülahir 1212 (30 Eylül 1797) tarihinde tanzim edilmiş bulunan vakfiyede öncelikle, vakfa gelir kaynağı (akar) olacak emlak sıralanmıştır. Bunlar sırasıyla şöyledir: İstanbul'da Soğanağa Mahallesi'nde sınırları gösterilen konağın sınırları içerisinde bir alan, yine buradaki selamlık binası ve yanındaki arsa, yine burada bulunan iç bahçe, aynı mahallede dört ev ve ayrıca yine burada içinde çeşitli binaları olan iç bahçe, yine başka bir evli bahçe, Galata'da Perşembe Pazarı'nda Bereketzade Mahallesi'nde teşkilatlı büyük bir ev. Raşid Efendi, buralardan alınacak gelirlerle vakfında yapılacak işlerle alakalı şu şartları ortaya koymuştur:

Kayseri şehrinde bulunan Cami-i Kebir'in yanına yeni olarak inşa ve vakfettiği Kütüphane'ye koydurduğu kitapları, “talebeler ve başka istifade edecekler okuya lar ve kopyalayalar. Kitaplar devamlı surette kütüphanede korunacak olup hiçbir kitap, hiçbir şekilde kütüphaneden dışarıya çıkarılmaya. Ulema-dan bir kimse, birinci kitap muhafızı olup bu hizmetine karşılık günlük 120 akçe verile. Yine aynı şekilde ulemadan tayin edilecek ikinci ve üçüncü muhafızlara da günlük 100 ve 80 akçe verile. Cami-i Kebir'de kayyumluk yapan kimseye kütüphanenin hasır ve halılarını serip toplamasına karşılık günlük

15 akçe verile. Cami-i Kebir Vakfının mütevellisi, kütüphanenin her gün vaktinde açılıp kapanması ve muhafızların kitapları muhafaza etmelerini kontrol etmesi için nazır ola ve bunun için günlük 10 akçe ala. Şehirde doğru, emin ve dindar bir kimse vakfın mütevellisinin kaymakamı (vekili) ola ve bunun için günlük 30 akçe ala. Asıl mütevellî (vakfın idarecisi) günlük 40 akçe ala. Bakanlıkta (İs tanbul) bulunan ve her sene vakfın gelir ve harcamalarını kontrol eden müfettişe de yıllık 1800 akçe verile. Bahsi geçen konağın sınırları içinde olan evli araziler ve Galata'daki büyük ev müstemilatı ile birlikte kiraya verilip buradan alınacak gelirler, zikri geçen masraflara sarf edile, fazlası kitapların ve kütüphanenin bakım ve tamine harcana.”

Kütüphane cuma ve salı günleri ile iki bayramın üçer günü hariç her gün muhafızlar beraberce, güneşin doğmasından bir saat sonra besmele ile açılacak, güneş batımına bir saat kala kapatılacaktır. Ancak öğle ve ikindi namazları vaktinde de tatil edilecek, başka zamanlar sürekli açık tutulacaktır. Her gün “Besmele-i Şerife” ile kütüphane açıldıktan sonra muhafızlar ve kütüphaneye kitaplar için gelenler Allah rızası için üçer “Salavat-ı Şerife” ve üçer “İhlas” ve bir “Fatih” a okuyup hasıl olan sevabı önce Hz. Peygamber’in, zevcelerinin, ashabının, tabiinin, alim ve yazarların ve diğer bütün ulemanın ruhlarına, babam Cafer Fevzi Efendi ve annem Ümmügülsüm Hatun ve diğer mümin ve müminatın ruhlarına hediye edecekler. Bu aciz kul (Raşid Efendi) hayatta oldukça uzun ömür ve selameti için dua, ölümünden sonra aynı şekilde ruhuna hediye edecekler. Kütüphane’nin muhafızları, kitapları okuyacak veya kopya edeceklerle zorluk ve sıkıntı göstermeyecekler, yumuşak ve güzel bir şekilde davranacaklardır. Okuyucuların kitapları okuma ve kopyalama esnasında kitapların çalınması, sayfalarının kesilmesi, mürekkeple vesair kitapların leke görmemesi, yazıların bozulmaması için muhafızlar dikkatli şekilde ancak nazikane olarak okuyuculara nezaret edecekler, kitaplar kullanıldıktan sonra mahallerine yerleştireceklerdir. Kütüphane’nin açık olduğu günlerde kimse gelmesede dahi kütüphane açık tutulacaktır. Senede bir defa şehrin müftüsü, ulemadan ileri gelenler, kütüphane muhafızları ve mütevellî kaymakamı (vekili, zira mütevellî İstanbul’da oturacaktır) kütüphanede bir araya gelip kitapların sayımını yapacaktır.

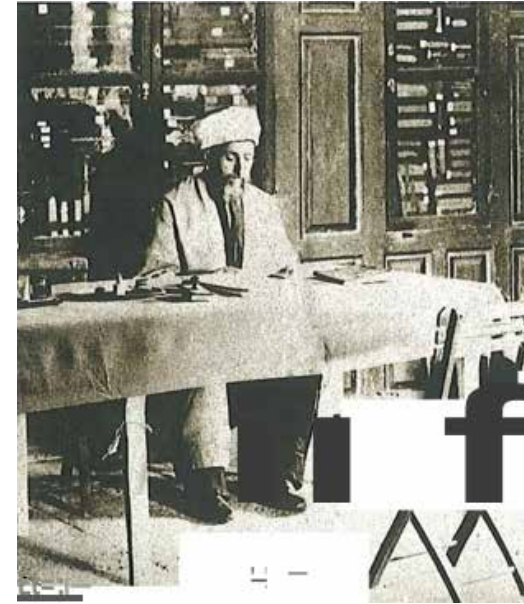
Muhafızlardan hac veya memleketini ziyaret etmek isteyen sırasıyla izin verilecek, izinli olanın yerine geçici bir vekil tayin edilecektir. Vefat eden muhafızların oğulları layık ise yerlerine tayin edilebilecektir.

Mütevellilik, hayatta oldukça, tam yetki ile Raşid Efendi’nin kendisinde olacak, o ölünce evladından büyük ve layık olan nesiller boyu erkek evladına, erkek evladı kalmaz ise kız evladına, onlar da kalmaz ise kölelerinin sülalesine, bunlardan da kimse kalmaz ise şeyhülislamın teklifi, padişahın beratı ile alim, hak sahibi, dindar ve itimat edilir bir kimse mütevellî tayin edilecektir. Zamanın geçmesi ile vakıf şartları ortadan kalkar ise gelirler fukaraya ve ehl-i imana harcanacaktır.

Raşid Efendi Kütüphanesinin ilk üç muhafızı Vahdizade Hacı Mehmed Salih Vahdeti, Gözübüyükzade İbrahim Efendi ve Bahçecizade Mehmet Efendiler’dir. Raşid Efendi’nin İstanbul’da bulunan vakfına ait bu mal varlıklarından bugüne intikal edenin olup olmadığı belli değildir.

Raşid Efendi Kütüphanesi-1925 (Albüm, TBMM)

Raşid Efendi Kütüphanesi’nde 1906-1926 yılları arasında tam 20 yıl müddetle müdürlük yapan Kendirizade Mehmet Hoca (A.H. Köker Arşivi)

Raşid Efendi Kütüphanesi- (S.B. Akbaş)

Mühür: “Bu kitabı Allah Rızası için, kütüphaneden çıkartılmamak şartıyla Cafer Fevzioğlu Mehmed Raşid vakfetti. Kendisini, anne ve babasını Allah bağışlasın. Sene H 1211 (M 1796)”.

Raşid Efendi Kütüphanesi'nde mevcut bazı yazma eserlerden örnekler

Kaynakça: M. Süreyya, S02, C. II, s. 351; A.Nazif, *Meşahir* (Diriözler), s. 53-54; Müjgan Cumbur, “Kayseri’de Raşid Efendi Kütüphanesi ve Vakfiyesi”, *Vakıflar Dergisi*, 1969, S. 8, s. 185-196; Ali Rıza Karabulut, *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesindeki Türkçe, Farsça ve Arapça Yazmalar Kataloğu*, Kayseri 1982; Atabey Kılıç, “Mehmed Raşid Efendi”, C. IV, s. 356-358; Zeki Velidi Togan, “Kayseri ve Bursa’daki Bazı Yazmalar Hakkında”, *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Eylül 1949, S. 1, s. 67-76; Kazım Özyedekçi, “Raşid Efendi Kütüphanesi”, *Erciyes Dergisi*, Kayseri 1945, S. 59-60, s. 61-62; Mehmet Çayırdağ, “Raşid Efendi’nin Mezarı”, *Erciyes Dergisi*, S. 69, s. 4-5; Çayırdağ, “Kayseri’de Vakıf Kütüphaneleri ve Matbah Emiri Hacı Halil Efendi Kütüphanesi”, *Vakıflar Dergisi*, 1988, S. 20, s. 245-289

RÜKNEDDİN SÜLEYMAN ŞAH II

Anadolu (Türkiye) Selçukluları’nın yedinci sultanı. Babası Kılıç Arslan II memleketinin önemli şehirlerine 11 oğlunu melik (vali) olarak tayin ederken Süleyman Şah’a da Tokat ve Niksar düştü. Şehzadeler, sahip oldukları vilayetlerde bağımsız hükümdar gibi davranıyorlardı. Ordulara meydana getirip bununla düşman (Bizans) topraklarına akınlar yaparak fetihlerde bulunuyorlar, adlarına para bastırıp kitabe yazdırıyorlardı. Ancak senede bir defa Konya merkeze gelip babalarını ziyaret ederek bağlılıklarını gösteriyorlardı. Süleyman Şah da Tokat’ta melik olarak bakır paralar bastırdı. Tarihsiz ve darp yeri belirsiz olarak basılan bu paraların yüzünde, elinde üç kollu mızrak tutan süvari tasviri bulunmaktadır. Arkasında “el-Melikül-Kahir Süleymanşah b. Kılıç Arslan” yazılıdır. Daha şehzadeyken “Kahir” unvanını kullandığı görülmektedir. Halbuki araştırmacılar bu unvanın adet olduğu üzere sultan olduktan sonra Abbasi Halifesi tarafından kendisine verildiğini belirtmişlerdir. Yine Süleyman Şah, melikliği sırasında Niksar Kalesi’ni tamir ettirdiği için buraya bir kitabe yazdırdı. 1179 tarihli kitabede aynı şekilde mevkiine ve unvanlarına uygun şekilde “el-Melikü’l-Kahir Rükne’d-Devlete ve’d-din Ebü’l-Muzaffer Süleyman b. Kılıç Arslan” yazılmıştır. Burada “Rükneddin” ismi, “ed- devlete ve’d-din” açılımı ile yazılmıştır ki bu tabir Selçuklular’da şehzadeler ve emirler için geçerli idi. Sultanlar için kitabe ve sikkelerinde “ed dünya ve’d-din” şeklinde yazılıyordu. Aynı zamanda 1179 tarihli bu kitabe, Kılıç Arslan’ın çocuklarını vali olarak tayin etmesinin bu tarihten önce olduğunu ortaya koymaktadır.

Kılıç Arslan, çocuklarına memleketi bir bakıma taksim ettikten sonra en küçük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev’i veliaht tayin edince kardeşler buna razı olmadılar ve itirazlarda bulunarak babalarıyla ve birbirleriyle mücadeleye giriştiler. Konya’da Gıyaseddin Keyhüsrev’in bu şekilde veliaht olarak saltanatının ilan edilmesi üzerine (Nitekim Konya Ilgın’da bulunan 1180 tarihli mescit kitabesinde hem Kılıç Arslan ve hem de Keyhüsrev Sultan olarak anılmaktadır.) kardeşler toplandı. En büyük ağabeyleri Sivas Meliki Melikşah’ın değil de diğer büyük ağabeyleri Tokat Meliki Süleyman Şah’ın yanına geldiler. Saltanat kuralları hiçe sayılarak (yani en küçük şehzadenin sultan ilan edilmesi) sultan ilan edilen Gıyaseddin’i tahttan indirip onun sultan olmasını istediler. Ancak çok iyi huylu ve faziletli olan Süleyman Şah, onları teskin ederek babaları olan Büyük Sultan II. Kılıç Arslan’ın kararına razı olmaları gerektiğini söyledi. Gıyaseddin her ne kadar kardeşlerinin küçüğü idiyse de büyüklerinin sahip olamayacağı akla ve zekaya sahip olduğunu göstererek kıskırtmalara gelmedi. Ancak Sivas Meliki Melikşah, büyük evlat olarak kuvvetleriyle Konya üzerine yürüdü. Başkenti ele geçirip kendisini sultan ilan etti ve babasını esir gibi yanında tutmaya başladı. Bundan sonra perişan halde çocuklarını dolaşan Büyük Sultan, nihayet veliaht tayin ettiği ve çok sevdiği en küçük oğlu Uluborlu Meliki Gıyaseddin Keyhüsrev’in yanına gitti ve orada büyük hüsnükabul gördü. Nihayet Konya ileri gelenlerinin de daveti üzerine harekete geçen Kılıç Arslan ve Keyhüsrev, başkenti ele geçirdi, Melikşah ise Aksaray’a çekildi. Melikşah’ı Aksaray’da da muhasara eden yaşlı Sultan, burada 1192 yılında vefat etti. Babasının cesedini Konya’ya getiren I. Gıyaseddin Keyhüsrev ise babasının yerine sultan oldu.

Ancak Gıyaseddin Keyhüsrev’in sultanlığını kardeşler tanımamışsa da o bu ilk saltanatını 1198 yılına kadar altı yıl sürdürebildi. Bu tarihte büyük kardeş Melikşah’ın da ölümü üzerine Süleyman Şah, kardeşini tahttan uzaklaştırıp yerine sultan olmak üzere Tokat’tan Kayseri-Aksaray yolu ile başkent Konya’ya geldi. Keyhüsrev’i burada muhasara altına aldı.

Kılıç Arslan'a söz veren Konya şehri ileri gelenleri, önce Süleyman Şah'a karşı çıktılarsa da muhasaranın uzaması üzerine Sultan Gıyaseddin ve çocuklarına dokunmaması şartıyla iki kardeşin arasını buldular. Gıyaseddin, çocuklarını alarak kardeşinin yanına verdiği muhafızlarla Konya'dan ayrılıp Bizans'a iltica etti. Süleyman Şah da yedinci Selçuklu Sultanı oldu (1198).

Süleyman Şah, sultan olduğu yıl Kayseri'de bir bina yaptırdı. H 7 Recep 594 Cuma (M 15 Mayıs 1198 Cuma) tarihli bu yapının çok büyük ebattaki mermer kitabesi, parçalara ayrılmış halde Kayseri Müzesi deposunda bulunmaktadır. Kitabenin, herhalde sonradan, başka bir yerde kullanıldığı için birinci satın da kazınmış olduğundan ne türlü bir yapıya ait olduğu anlaşılamamaktadır. Kitabede Süleyman Şah, çok üstün sultanlık unvanları ile anılmaktadır.

Süleyman Şah, sultan olur olmaz devlette birliği sağlamak için kardeşleri üzerine harekete geçti. Onların çoğunu bertaraf ederek bu birliği sağladı. Ardından Bizans'la bir anlaşma yapıp ülkesine tecavüzde bulunan Kilikya Ermeni Devleti üzerine yürüyüp onları mağlup etti ve kendisine bağımlı hale getirdi. Doğu Anadolu'daki Artuklu, Saltuklu ve Mengücek beyleri kendisine tabi oldular. Daha sonra doğuda Gürcüler üzerine bir sefere çıkan Süleyman Şah, Gürcü Kraliçesi Tamara'nın başında bulunduğu kuvvetler tarafından pusuya düşürülüp mağlup edildi (1202). Buna rağmen Sultan, Doğu Anadolu'da ve güneyde Eyyubiler üzerinde hakimiyetini artırdı. Daha sonra tekrar Gürcüler üzerine yeni bir sefere hazırlanırken vefat etti (6 Temmuz 1204). Konya'da babası II. Kılıç Arslan'ın inşa ettirdiği Alaeddin Camii yanında bulunan Selçuklular'ın anıt kabirleri Kümbethane'ye defnedildi. Yerine Küçük yaştaki oğlu III. Kılıç Arslan, sultan ilan edildi.

Süleyman Şah zeki, cömert, alimlere, şairlere ihsanlarda bulunan, kendisi de şiir yazıp felsefe ile meşgul olan kültürlü bir kimse idi. Uzun boylu ve yakışıklı idi. H595 (M 1198/99) yılından itibaren Konya, Aksaray, Kayseri ve Sivas'ta altın, gümüş ve bakır paralar bastırdı. Paralarının yüzünde melikliğinde olduğu gibi süvari tasviri kullandı.

Süleyman Şah zamanında, yukarıda bahsi geçen Kayseri'de yapılan, binadan (1198) başka halen faal durumda olan, Kayseri'ye 30 km mesafede Ankara yolunda, Kızılırmak Nehri üzerinde bulunan Tekgöz Köprüsü de inşa edilmiştir. H 599 (M 1203) tarihinde Kayserili Hüseyin oğlu Zeyneddin Hacı Alişir tarafından yapılan bu gösterişli köprü, bir büyük ve bir küçük gözü bulunduğu halde, yüksek bir kemeri bulunan büyük gözün dikkat çekmesi yüzünden Tekgöz (Yalnız göz) ismi ile anılmıştır. Süleyman Şah ile yaptıran zatın aynı milletten olduğu belirtilen köprünün kitabesi maalesef defineciler tarafından yerinden düşürülmüş ve tarafımızdan Erciyes Üniversitesi'nde korumaya alınmıştır.

Süleyman Şah zamanında yapılan, Kayseri'ye 30 km mesafede Ankara yolunda, Kızılırmak Nehri üzerinde bulunan Tekgöz Köprüsü-1203 (G. Erdoğan)

Kaynakça: İbn Bibi, *el-Evamir*, C. I, s. 41-95; İbnü'l-Esir, *El-Kamil*, Terc. Ahmet Ağırakça Abdülkerim Özeydin, İstanbul, C. XII, s. 79-80, 142-155; Kerimüddin Mahmud Aksaray, *Müsameretü'l-Ahbar*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, 2000, s. 24, 25; Halil Edhem (Eldem), *Halil Edhem (Eldem)* ve Kayseri Şehri, Yay. Kemal Göde, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 84, Kayseri 2011, s. 29-32; Osman Turan, "Süleyman Şah II", İA, C. XI, s. 219-231; O. Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, TTK, 1958, s. 122; Turan, SZT, s. 242-262; Selim Kaya, I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211), Ankara 2006; Şevki Nezihi Aykut, Türkiye Selçuklu Sikkeleri I, İstanbul 2000, s. 292-325; Yılmaz İzmirli, *Anadolu Selçuklu Paraları*, İstanbul 2010, s. 68-81; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler Dönemine Ait Bazı Kitabe ve Mezar taşları", İÜ, *Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 1984, S. 34, s. 501-503; Mehmet Çayırdağ, "Niksar, Tokat-Gümenek ve Kayseri Palas'ta Üç Kitabe", Belleten, 1993, S. 218, s. 81-87; "Çayırdağ-Erkiletlioğlu, Konya'daki Selçuklu Anıt Kahiri Kümbethanede Metfun Selçuklu Hanedanı ve Cesetlerinin Kemik Yapıları", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Aralık 2006, S. 240, s. 24-30, Ocak 2007, S. 241, s. 32-37; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Selçuklu Döneminde İnşa Edilen Tekgöz Köprüsü ve Dev Ali Türbesinin Kitabeleri", *Prof.Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı Sanat Yazıları*, Kayseri 2001, s. 167- 172; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri*, Ankara 1975, s. 55-58.

SAHİP ATA FAHREDDİN ALİ

Sahibiye (Sahabiye) Medresesi'ni ve önündeki çeşmeyi yaptıran Selçuklu veziri.

Fahreddin Ali'yi 1249 yılında, Selçuklu Devleti'nde emir-i dad (adliye nazırı) olarak görmekteyiz. Sultan IV Kılıç Arslan, Moğollar'ın tayini ve desteği ile ağabeyi İzzeddin Keykavus II'ye karşı sultanlığını ilan edip emirleriyle başkent Konya üzerine yürüdü, Aksaray Sultan Hanı (Alaeddin Kervansaray) civarında ağabeyinin emirleri ve askerleriyle karşılaştı. Büyük devlet adamı Celaleddin Karatay'ın başkanlığındaki orduda Sultan Keykavus II ve bir kısım emirlerle birlikte Fahreddin Ali de bulunmaktaydı. Bu savaşta Keykavus taraftarları galip geldi, Kılıç Arslan esir alındı. Neticede Konya'ya getirilerek burada Celaleddin Karatay'ın organizasyonu ile İzzeddin Keykavus II, Rükneddin Kılıç Arslan IV ve Alaaddin Keykubad II birlikte olarak üç kardeş saltanatı başlatıldı.

Moğol kumandanları, başta Köseadağ'da Selçukluları mağlup eden Baycu Noyan, Selçuklu Devleti'nden durmadan haraç istiyor, devleti ve Anadolu halkını büyük sıkıntıya sokuyorlardı. Bu istekler dayanılmaz hale gelince Selçuklu veziri Kadı İzzeddin Muhammed, Atabey Celaleddin Karatay ve diğer büyük emirler bir karara vararak durumu şikayet etmek üzere Adliye Nazırı Fahreddin Ali'yi Orta Asya'ya, büyük han Batu Han'a 100.000 dirhem (gümüş para) hediye ile elçi olarak gönderdiler. Fahreddin Ali, Han'dan Moğol emirlerinin bu soygunlarını yasaklayan bir yarlığ (ferman) alarak döndü. Selçuklu tarihçisi İbni Bibi, Fahreddin Ali'yi "ülkede vaktin hakimi, kadrinin üstünlüğü, güvenilirliği, dindarlığı, yiğitliği, zor durumlarda sorunları çözme ve işleri yoluna koyma becerisi ile tanınan, sahib-i azam fahrü'd-devle ebu'l-hayrat (hayır sahibi) Ali" olarak övmektedir.

Moğollar, Selçuklular üzerine her türlü baskı ve katliamı artırarak uyguluyorlardı. Büyük Han'a (Mengü Han) giden Selçuklu devlet adamları (elçiler) ülkenin, Alaeddin Keykubad II öldüğü için kalan iki kardeş, İzzeddin Keykavus II ve Rükneddin Kılıç Arslan IV arasında bölünmesini sağladılar. Tabii vergiler de altından kalkılamayacak kadar artmıştı. İran Moğolları'nın hükümdarı olan Hülagü, Bağdat'ı alıp Hali-f'e'yi öldürttü ve şehri yağmaladı. Sonra Selçuklu sultan kardeşleri, yanına çağırttı. Halebe girerek burasını da baştanbaşa talan ve halkını esir etti. Kardeşler arasında Kızılırmak sınır oluşturuyor, bunun doğusu Kılıç Arslan'ın, batısı da Keykavus'un oluyordu. Keykavus'un veziri Muineddin Süleyman Pervane idi. Fahreddin Ali, Konyalı bir aileden gelmişti, zengin ve taraftarları çoktu. Keykavus daha önce naip olan Fahreddin Ali'ye vezirlik alametleri olarak hil'at (kürk), hüküm (ferman) ve makam diviti (kalem) verdi. Ancak bir müddet sonra Noyan kumandasında bir Moğol ordusunun, Kılıç Arslan ve veziri Pervane Muineddin Süleyman'la birlikte Konya üzerine harekete geçtiği öğrenildi. Halbuki Keykavus, Moğol Hanı'na büyük hediyelerle gidip durumunu araştırmak için veziri Fahreddin Ali ile hazırlıklara başlamıştı. Son durumu öğrenmek üzere vezirini karşı gönderdi. Fahreddin Ali oraya varınca onlar tarafından Kılıç Arslan'ın veziri tayin edildi. Keykavus da Konya'dan hızla kaçarak Antalya'ya geldi ve oradan da Bizans'a iltica etti.

Pervane Muineddin Süleyman'ın mutlak hakim olduğu 1262 yılından sonra devlet katında yaptığı yeni görevlendirmelerde Vezir Fahreddin Ali yerinde kaldı, çocukları Taceddin Hüseyin ve Nusretüddin Hasan'a Kutahya, Sandıklı, Akşehir ve Beyşehir bölgeleri valilikleri verildi. Ancak Sultan Kılıç Arslan IV'ü öldürtüp yerine küçük yaştaki oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev III'ü tahta çıkartan ve bütün devlet kademelerini değiştirmiş olan Pervane, şimdi sıranın vezire geldiğini düşünüyor ve onun için de bir bahane arıyordu. Nihayet bu durum da ortaya çıktı. Bizans'a iltica edip oradan Altınordu Kırım'a geçen eski Sultan Keykavus, vezir Sahip Ata Fahreddin Ali'ye bir mektup göndererek gurbette çok sıkıntıda olduğunu, bir miktar yardım gönderilmesini istiyordu. Durumu Pervane'ye açan Sahip, onun da tasvibi ile eski sultana bir miktar para ve hediye gönderdi (1271). Derhal harekete geçen Pervane, konuyu divana getirerek veziri ve etrafında kuvvetleri bulunan oğlu Taceddin Hüseyin'i tutuklattı. Ancak küçük oğlu Hasan kaçarak İran'da Selçuklular'ın bağlı olduğu Moğol İlhanlı Sultanı Abaka'ya ulaştı ve onun takdirini kazanarak babasının ve kendilerinin serbest bırakılması hususunda fermanını (yarlığ) aldı. Sahip Ata Fahreddin Ali hapisten

çıkınca bir müddet evinde oturdu ve yaptırdığı çok miktardaki hayır eserleriyle meşgul oldu. Devletteki bu karışıklığı çözmek için Abaka, mahkeme edilmek üzere Fahreddin Ali'yi makamına çağırdı. Çok miktarda kıymetli hediyelerle Han'a varan Sahip, burada yapılan mahkemede suçsuz bulunarak kendisi vezirliğe, oğulları da Karahisar ve Denizli taraflarının subaşılıklarına tayin edildi. Ancak bu zengin aile, Moğollara her yıl ayrı bir vergi ödeyecekti.

Abaka, Pervane ve Anadolu'daki akrabası Moğol valilerini huzuruna çağırarak durumu görüşmek istedi. Aynı zamanda Kılıç Arslan IV'ün kızı Selçuki Hatun'un, oğlu Argun'la evlendirilmek üzere İran'a getirilmesini emretti. Neticede prensesi alıp devlet erkanı ile Kayseri'ye gelen Pervane, buradan vezir Fahreddin Ali ile Han'a gitti. Gelin alayını teslim eden Pervane, Han'a Anadolu'daki Moğol valilerinden şikayette bulundu, Han da onların yerine vergileri takip edecek yeni valiler gönderdi. 1276'da Moğollara karşı Kayseri'de başlayan Hatiroğlu isyanını bastıran Pervane ve Sahip Ata da Moğol komutanlarının yanında bulunuyordu. 1277 yılında Mısır-Suriye Memluk Türk Sultanı Baybars, Anadolu'yu Moğollardan kurtarmak için Kayseri'ye kadar bir sefer tertip etti. Aslında bu seferi Selçuklu Devleti'ne hakim olan Süleyman Pervane'nin daveti ile yaptı. Ancak Elbistan'da büyük Moğol ordusunu yenip Kayseri'ye hareket eden Baybars, daha Kayseri'ye gelmeden Süleyman Pervane, Moğol korkusundan, burada bulunan Sultan Keyhüsrev III ve diğer devlet adamlarını, bu arada vezir Fahreddin Ali'yi de alarak Tokar'a çekildi. Baybars da buna öfkelenerek kendisine katılan başka Selçuklu emirleriyle Suriye'ye döndü.

Bunun üzerine Kayseri'ye kadar gelerek muharebe sahalarında felaketi gören İlhanlı Hakanı Abaka, şehirde birçok insanı katlettikten sonra suçlu olarak gördüğü Pervane Süleyman'ı ve Fahreddin Ali'yi yanına alarak Van Gölü'nün kuzeyindeki yazlık merkezi Aladağ'a gitti. Orada Pervane ve yakınları idam edildiği halde (1277) Sahip Ata Fahreddin Ali, Moğolların itimatını kazanarak ülkesine döndü, vezir olarak idareyi ele aldı.

Bu sırada 1277 Mayıs'da meydana gelen Karamanlıların desteklediği Konya'nın ele geçirilip Kırım'da ölen eski Sultan Keykavus'un oğullarından biri olan Alaaddin Siyavuş'un (Cimri) tahta çıkarılması hadisesi üzerine İran'a, Moğol hanına giden heyetin başında Fahreddin Ali bulunuyordu. Oğulları Taceddin Hüseyin ve Nusretüddin Hasan ise Akşehir civarında isyancılarla karşılaştı ve Karamanoğulları'na karşı mağlubiyete uğrayarak her ikisi de savaş alanında, diğer bir kısım Selçuklu emirleriyle birlikte can verdiler.

Bunun üzerine asilere karşı harekete geçen Moğol kuvvetlerinin desteklediği Vezir Fahreddin Ali ve Sultan Keyhüsrev III'ün Selçuklu ordusu, Konya'ya geldi. Karamanlılar üzerine yürüyüp geniş alan üzerinde onların çoğunu kılıçtan geçirip beyleri Mehmed Bey'i akrabalarıyla birlikte ortadan kaldırarak eski düzeni teessüs ettirdiler. İsyancı Sultan Siyavuş da yakalanıp öldürüldü.

Bu defa Keykavus'un diğer oğlu Mesud II, Anadolu'ya geçip buradan İlhanlı Hanı Abaka'ya gitti, onun tarafından ülkenin yarısının sultanlığına tayin edildi. 1284 yılında yeni han olan Argun, Mesud'u ülkenin tamamına sultan tayin etti. Genç Sultan (28 yaşında), Keyhüsrev III'ü öldürttü. Mesud önce Kayseri'de sonra Konya'da tahta çıktı. 1285 yılında İlhan, sonradan han olacak hanedandan Geyhatu'yu isyancı Türkmenleri (Karamanlılar) ortadan kaldırmak için büyük bir ordu ile Anadolu'ya sevk etti. Moğollar, aldıkları ağır vergilerden başka, bu şekilde ordu sevk ettiklerinde ordunun masraflarını da Selçuklular'ın karşılamasını isterlerdi. Devlet hazinesinde birşey kalmadığından ihtiyar vezir Sahip Ata Fahreddin Ali, Karahisar'da bulunan kendi servetinden çok büyük meblağlar ödeyerek Moğollar'ın ihtiyaçlarını karşıladı. Hadiselerin devamı süresince iyiniyetli vezir, Moğolları idare etmeye, kendi servetini bu yolda harcayarak halkı daha fazla sıkıntıya sokmamaya çalıştı. Nihayet Argun, onu tekrar merkez Tebriz'e çağırıp vergileri artırmasını istedi. Bunun üzerine üzüntüden hasta olarak Konya'ya dönen yaşlı vezir, burada 22 Aralık 1288 yılında vefat etti ve cesedi Konya'daki türbesine defnedildi.

Sahip Ata, 40 yıllık devlet hizmetinde hep iyi niyetle hareket etmiş, hayır eserleri meydana getirmeye çalışmış, Moğollar’dan kurtulmanın mümkün olmadığını görerek onları idare yoluna gitmiş, hem onlar hem de halk tarafından itibar görmüştür. Bu sebeple halk onu asıl isminden çok Sahip Ata (baba) olarak adlandırmış ve ismini taşıyan eserleriyle asırlarca yaşamıştır. Sahip Ata; başta Sivas, Konya ve Kayseri olmak üzere Anadolu’nun her tarafında yaşadığı o karışık döneme rağmen Selçuklu sanatının en değerli eserlerini inşa ettirmiştir. Ülke çapında 4 medrese, 1 cami, 1 han, 2 tekke, 2 türbe, 1 hamam, çeşmeler, 1 kaplıca, 1 buzhaneyi vakıf ve hayır eseri olarak yaptırmıştır.

Kayseri’de 1266 yılında yaptırdığı çeşme ve 1267 yılında tamamlamış olduğu medresesi (Sahibiye Medresesi, bugün Sahabiye ismi ile anılmaktadır) halen ayakta ve şehrin merkezinde Cumhuriyet (eski At) Meydanı’na bakmaktadır. Çeşme, daha önce Medrese’nin önünde iken Medrese’nin önünün açılması için buradaki binaların yıktırılması üzerine yanına, buradaki ek binanın önüne yerleştirilmiştir. Medresenin bulunduğu mahalle de Sahibiye (Sahabiye) ismini almıştır.

Kaynakça: İbn Bibî, *el-Evanir*, C. II, s. 123- 236; Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Musameretü l’-Abbar*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, 2000, s. 45-252; Turan, *SZT*, s. 468-648; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, Yay. Rafet Yinanç, TTK, 2014, C. II, s. 221-331; Halil Edhem (Eldem), *Kayseri Şehri*, Yay. Kemal Göde, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 84, Kayseri 2011, s. 76-81; Erdoğan Merçil, “Sahip Ata”, *DİA*, C. XXXV, s. 515-516; Albert Gabriel, *Kayseri Türk Anıtları*, çev. M. Akif Tüfenk, Yay. Faruk Yaman, Kayseri 2008, s. 130-132; Mahmut Akok, “Gevher Nesibe Sultan Darüşşifası ve Sahibiye Medresesi”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, 1968, s. 18-1, s. 133-142; Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri I*, Ankara 1969, s. 88; Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar*, Ankara 1986, s. 12 vd; Özbek-Arslan, *KTKVE*, C. I, s. 348,354.M. Mesud Koman- M. Ferit Uğur, *Selçuklu Veziri Sahib Ata ve Oğullarının Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1934.

SAHİP ŞEMSEDDİN MUHAMMED ISFAHANİ

Anadolu Selçuklu Devleti’nin İran (İsfahan) asıllı devlet adamı. Kayseri Emiri (Valisi) Şemseddin İsfahanî’den ilk defa önemli Selçuklu kaynağı İbn Bibî bahsetmektedir. Sultan İzzeddin Keykavus I (1211-1220) bir gün Kayseri’den Ankara’ya giderken konakladıkları yerde İsfahanî’nin okuduğu bir şiiri çok beğendi, ona ödül vererek onun engin yeteneğinin ve zekasının kıvraklığını övdü. Emsalleri ve yaşlıları arasındaki rütbesini yükseltti. Onun mutfak sorumluluğu görevine (eşraf-ı matbah) has katiplik (inşa-ı has) görevini ekledi. O zamandan ömrünün sonuna kadar her gün yükselerek üstün bir mevkiye ulaştı.

1234 yılında Alaeddin Keykubad I’nın ordu kumandanları arasında olan Şemseddin İsfahanî, Mısır Eyyubi Hükümdarı Melik Kamil’in Güneydoğu Anadolu’daki Selçuklu şehirlerini yağma ve tahrip etmesi üzerine Diyarbakır’ın fethi ile görevlendirildi. Ancak şehrin surlarının sağlamlığı ve kış mevsiminin yaklaşması yüzünden geri dönmek zorunda kaldı.

1237 yılında Alaeddin Keykubad’ın Kayseri’de zehirleterek öldürülmesi üzerine büyük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev II’yi tahta çıkarıp kendisine rakip olabilecek tecrübeli devlet adamlarını bir bir ortadan kaldıran Sadeddin Köpek’in muhalifleri arasında Şemseddin İsfahanî de bulunuyordu. Yeni Sultan, Köpek’i bütün bu yaptıklarına karşılık öldürtmek zorunda kaldı. Daha sonra yaptığı tayinler arasında Sahip Şemseddin’i de naipliğe (hükümdar vekili) getirdi.

Gıyaseddin Keyhüsrev II’nin zaafından istifade eden Baycu Noyan kumandasında bir Moğol ordusu Anadolu’ya girdi, Erzurum ve Erzincan’ı aldı, tahrip edip katliam yaptı. Bunun üzerine, 1243 yılında Sultan, Moğollar’a karşı ittifak yapmak üzere Suriye’deki Eyyubi meliklerine elçi olarak Şemseddin İsfahanî’yi (İbn Bibîye göre sahip olduğu bilgiler bakımından bir benzeri bulunmayan “Melikü’l Ümera”) 100.000 dinar (altın para) ve milyonlarca dirhem (gümüş para) ile Şam’a gönderdi. Ancak Eyyübiler’den, Halep’tekiler hariç beklediği yardımı göremedi ve bir bakıma Şemseddin İsfahanî’nin eli

boş kaldı. Neticede Selçuklu ordusu, Sivas yakınında Köseadağ’da büyük bir mağlubiyete uğradı. Sivas ve bilhassa müdafaaya çekilen Kayseri Moğollar tarafından mahvedildi. Selçuklu Devleti Moğollara tabi hale geldi.

Melikü’l-Ümera (Beylerbeyi) gittiği Halep civarında parayla kuvvet topladı. Bunlarla savaşa katılmak için harekete geçmeye hazırlanırken Köseadağ Savaşı’nda Selçuklular’ın mağlup olduğunu öğrendi. Bunun üzerine yanındaki kuvvetleri dağıtıp Malatya’ya kadar geldi. Orada bulunan idareci Çavlı’yı Konya’ya gönderip Sultan’ın kendisi için ne düşündüğünü öğrenmeye çalıştı. Çünkü geç kalıp savaşa katılamaması yüzünden Sultan’ın kendisini cezalandırabileceğini düşünüyordu. Araya giren Çavlı, Sultan’dan affetmesinin yanında, Moğollarla anlaşmaya giden ve hala dönmeyen Vezir Mübarizeddin Ali’nin yerine vezirliğe tayin edildiğine dair bir ferman aldı. Bunun üzerine rahatça Konya’ya geldi. Ancak kısa bir süre sonra Moğollarla çok önemli bir anlaşma yaparak ağır şartlarla da olsa sulhu sağlayan Mübarizeddin Ali’ye vezirliği iade etmek zorunda kaldı. Şemseddin, naiip ve melikü’l-ümera (beylerbeyi) olarak hizmete devam etti.

Vezir Mühezzibüddin Ali, anlaşma yapılan Moğolları tekrar ziyaret etti. Ayrıca yapılan anlaşmayı kabul ettirmek ve takdim etmek üzere Büyük Han’a bir elçi gönderilmesini, bunun da Naiip Şemseddin olması (bu sırada saltanat naipliğinde bulunuyordu) gerektiğini Sultan’a teklif etti. Vezirin bu teklifinin Sultan tarafından kabul edilmesi üzerine Sahip Şemseddin görevlendirildi. Şemseddin, bir heyetle ve hediyelerle yola çıktı. Hedef Moğolların batı (Altınordu) hakanı Batu (Sayın) Han’a gitmekti. Bunun için Karadeniz’i gemilerle geçip Kırım’a çıktılar. Bozkırları geçerek Batu Han’ın otağına ulaştılar. Han’a, Sultanın il (tabi) olmayı kabul ettiğini belirtip hediyeleri sundular. Batu Han, kabul ettiği elçilere iltifatlarla bulundu. Anlaşma yeniden imza edildi. Han, hükümdara hakimiyet alameti hediyeler gönderdi ve Şemseddin İsfahanî’ye de “Nizamülmülk” unvanını vererek Anadolu’yu ona havale etti. Heyet, Kafkaslar yolu ile ülkeye döndüklerinde Vezir Mühezzibüddin Ali’nin ölmüş olduğunu gördüler. Sultan, heyetin dönüşünden, aldığı haber ve hediyelerden çok memnun oldu. Bu sebeple İsfahanî’yi vezirliğe (sahip) tayin ettiği gibi Kırşehir emirliği ve subaşılığını da verdi. Gıyaseddin Keyhüsrev, artık bütün devlet işlerini Şemseddin İsfahanî’ye bıraktı, İsfahanî de ölümüne kadar devletin hakimi oldu.

Gıyaseddin Keyhüsrev’in ölümünden sonra üç oğlu kalmıştı. Bunlardan büyük olan İzzeddin Keykavus II’yi, Vezir Şemseddin İsfahanî ve diğer devlet erkanı, babasının yerine sultan ilan etti. Keykavus zamanında da otoritesi devam eden Vezir Sahip Şemseddin İsfahanî’yi diğer emirler artık çekemiyor ve ona karşı harekete geçmeye hazırlanıyorlardı. Emirlerden Beylerbeyi Has Oğuz ve Ruzbe, İsfahanî’ye karşı tavır almaya başladı. Bunlara karşılık Pervane (toprak işlerine bakan nazır) Ebubekir ve Emir-i Dad (adliye nazırı) Nusret de vezirle beraber diler. Nihayet gizli tedbirler alarak Sahip ve taraftarları, Has Oğuz ve Ruzbe’yi öldürdüler.

Ebubekir ve Nusret, bu defa doğrudan Şemseddin İsfahanî’yi hedef aldı. Bunların niyetlerini anlayan yalnız vezir, birçok kuvveti bulunan Erzincan Subaşı Şerefeddin Mahmud’u beylerbeylik makamına tayin ederek Konya’ya davet etti. Sahip Şemseddin, Şerefeddin ve Tuğracı Şemseddin ile birlikte bir plan kurup Ebubekir’i Konya’da bırakarak Nusret’i ortanca şehzade Kılıç Arslan’la birlikte Moğollara, yeni hakanı tebrike göndermek üzere yola çıkartıp böylece ikisini ayırt ettiler. Sonra birini yolda, Sivas’ta, diğerini de oğlu ile birlikte Konya’da ortadan kaldırdılar.

Vezir İsfahanî bu şekilde düşmanlarından kurtulduktan sonra Sultan’ın (Keykavus) annesi ile evlendi. Beylerbeyi Şerefeddin onu bu kararından vazgeçiremedi. Çünkü bunu hanedana karşı bir saygısızlık olarak görüyorlardı. Şerefeddin bu kızgınlıkla bazı haksız icraatlarda bulunup sonra da Konya’dan ayrıldı. Ancak Sahip, arkasından kuvvetler göndererek onun başını kestirip Konya’ya getirtti. Böylece vezir, bütün düşmanlarından kurtulup tam olarak iktidarı ele alıp saltanat sürmeye başladı. Ülkede iki yıl süren huzur ve sükun devri, Şemseddin’in ölümüne kadar devam etti.

Cengiz Han’ın torunu Moğol büyük hanının tahta çıkış merasimine katılan ortanca şehzade Kılıç Arslan’ın oradan Moğol askerleriyle dönmekte olduğu ve kendisinin Selçuklu sultanı tayin edildiği haberi

geldi. Moğol hanına Şemseddin İsfahani şikayet edilmiş, emirleri haksız yere öldürdüğü, Keykavus'u handan izin almadan sultan yaptığı söylenmişti. Kılıç Arslan, Şemseddin'in tayin ettiği devlet adam- larını azletti, kendisinin de yakalanması için karar aldı. Şemseddin, Sultan İzzeddin Keykavus'u alıp Antalya taraflarına gitti. Karşı tedbirler almayı düşünürken büyük devlet adamı Celaleddin Karatay, önemli bir vazife üstlenerek üç şehzadeyi de birlikte sultan yapma teşebbüsüne girişti. Karatay, Şemsed- din'e haber göndererek Keykavus'un sultan olarak kalacağını, ancak kendisinin saltanattan vazgeçip az bir adamla uçta çıkmış olan isyanın üzerine gitmesini tavsiye etti. Ancak İsfahani'nin kimseye güveni kalmamıştı. Şemseddin, söylenenleri yerine getirmeyince Karatay evini muhasara altına aldı. Bu sırada Moğol başkentinden Şemseddin İsfahani'nin öldürülmesi emri geldi. Neticede zorla saraya getirilip bu- radan kaleye götürüldü. Yolda giderken kendisini nereye götürdüklerini sorduğunda, "Sen daha önce- kileri nereye gönderdiysen oraya." cevabını aldı. İsfahani burada öldürttüğü emirlerin yakınlarına teslim edildi. Onlar da ona üç gün işkence ettiler. Sonra başı kesildi ve Sivas'ta bulunan Sultan Rükneddin Kılıç Arslan IV'e gönderildi (25 Mart 1249).

Menakibü'l-Arifin'de (Ariflerin Menkıbeleri) İsfahani'nin Kayseri Yılları

Şemseddin İsfahani'nin, Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin hocası Seyyid Burhaneddin'in Konya'dan ayrılıp Kayseri'ye geldiği 1239 yılından, Seyyid'in vefat ettiği 1244 yılına kadar Kayseri'de olduğu ve Seyyid'in has müridi ve yakını bulunduğunu *Menakibü'l-Arifin* (Ariflerin Menkıbeleri) birçok hikayeyle anlatmaktadır. 1239 ve 1244 yılları Gıyaseddin Keyhüsrev II'nin saltanat yılları olup Köseadağ Savaşı öncesinde Şemseddin İsfahani, Kayseri'de bulunuyordu. Herhalde Kayseri emiri (valisi) ve subaşı görevi de üstündeydi. Nitekim yukarı da ismi geçen Mevlevi kaynağı, Sahip Şemseddin İsfahani'nin Kayseri'nin hakimi olduğunu ya- zar. *Menakibü'l-Arifin* ondan hep sahip (vezir) olarak bahsetmektedir. Çünkü eser bu tarihlerden yüz seneye yakın bir zaman sonra yazılmış, Şemseddin son olarak vezir olduğu için hep bu unvanla anılmıştır. *Menakibü'l-Arifin'de* Şemseddin İsfahani hakkında şunlar anlatılmaktadır: "(Seyyid, Mevlana'yı yetiştirmeyi tamamlayıp Konya'dan Kayseri'ye dönünce) Seyyid, O Hazret'in (Mevlana'nın) yüce müsaadesiyle "Da- rü'l-Feth" denilen Kayseri'ye hareket etti. Çünkü o Kayseri'yi çok seviyordu. O zaman da Büyük Vezir Sahip Şemseddin İsfahani, Kayseri'nin hakimi idi. Seyyid'e inandı ve türlü hizmetlerde bulundu. Nihayet onun kul ve müridi olup himmetine mazhar oldu.

H 636 (M 1238/39) yılında (Moğol) şehzadelerinden (Cengiz hanedanından) bir ulu kişi, yanında bir topluluk olduğu halde (heyetle) Rum ülkesinin (Anadolu' nun) vergilerini ve mallarını toplamak ve haraç istemek için elçilikle Sultan Alaeddin oğlu Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in yanına geldi. (Bu hadisenin tarihi Selçuklular'ın 1243 yılında Köseadağ mağlubiyeti sonrası olsa gerek.) Şehzade Kayseri'ye geldiği vakit Sultan'ın veziri olan Şem- seddin İsfahani onu karşılayıp bir hangaha (konak) indirdi. Şehzade, Seyyid'i ziyaret etmek istediğini söyledi. Sahip Şemseddin daha önce Seyyid'in huzuruna geldi. Seyyid'i kendi ibadethanesinde huzur içinde gördü. (Sey- yid'in dergahı Kaleönü'nde şimdi Vakıflara ait Bayrampaşa İş Hanı'nın yerinde idi. Burası aynı zamanda Kayseri Mevlevihanesi'nin yeri idi.) Sahip uzaktan yeri öptü ve "Bağdat şeyhlerinin (Moğollar Bağdat'ı alıp Halifeyi öldürmüşlerdi.) oğullarından bir ulu kişi, padişah Seyyid'i ziyarete geliyor." dedi. Seyyid Sahip'e "Sus!" diye bağırdı. "Ben padişah, o padişah bu nasıl olur? Benden başka bir padişah varsa getir de boynunu vurayım." dedi. Sahip, Seyyid'in heybetinden sersem oldu. Şeyh (Moğol prensi) geldi. Seyyid'in önüne baş koyduktan sonra elini öpüp yüzüne sürdü. Seyyid (Sahip Şemseddin'e) "Desene ki Tanrı erlerinden yardım almak için bir fakir, bir duacı, bir sadık geliyor. Az kaldı ki bu garip dervişin gönlü yaralanacaktı." dedi. Şeyh Seyyid'in ayağına dinarlar (altın para) saçtı ve şehrin fakirlerinin yağma etmelerini buyurdu.

Bir gün Sahip İsfahani, Seyyid'i ziyarete gelmişti. Hizmetçisi, "Vezir, Pır'ı ziyarete gelmiştir." diye Sey- yid'e haber verdi. Seyyid dışarı çıktı. Hücresinin kapısında toprak üzerine oturdu. Sahip ve emirler de toprak üzerine oturdular. Seyyid o kadar marifetler ve sırlar döküp saçtı ki Sahip kendisinden geçti. Seyyid'in hücresinin etrafına büyük bir kalabalık toplandı. Hitabın sonunda Seyyid, "Bugün Allah size mağfiret edecektir. Merhamet edenlerin en merhametlisi O'dur." ayetini söyledi ve kalkıp evine gitti, kapıyı, muhkemce kapadı. Sahip Şemseddin memnuniyetinin şükranesi olarak fakirlere birçok dinar

sadaka verdi. Ağlayarak ve ah ederek gitti.

(1244'te) Seyyid'in ölüm haberi Sahip Şemseddin ve ileri gelenlere ulaşır ulaşmaz feryat ederek saçlarını yoldular. Darü'l-Feth'in (Kayseri) bütün büyük ve küçükleri başlarını açtılar (Bu eski bir Türk adetidir). Hafızlar Kur'an okuyarak, şeyhler zikrederek, alimler sarıkları perişan bir vaziyette ve müezzinler sala vererek Seyyid'i kendi mübarek mezarlığına gömdüler. Sahip Şemseddin, bir hayli mal harcayarak matem törenle- ri tertip etti. Hatimler indirildi ve Seyyid'in mezarının üzerini kapamalarını (türbe yapmalarını) emretti. Bir- kaç gün sonra türbe harap oldu. Tekrar buyurdu, bir kemer (tonoz) yaptılarsa da o da yakıldı. Bir gece Sahip Şemseddin, Seyyid Hazretleri'ni rüyasında gördü. Seyyid ona, "Benim üzerime bir bina yapmayınız!" dedi. Ölümünün kırkı geçtikten sonra Sahip Şemseddin bu hususta Hüdavendigar Hazretleri'ne (Mevlana'ya) bir mektup gönderdi. Mevlana saygı gösterdi. Ulu arkadaşlarla birlikte Kayseri'ye hareket etti. Seyyid'in kabri- ni ziyaretten sonra yeniden bir matem töreni tertip ettiler. Sahip Şemseddin, Seyyid'in bütün kitaplarını ve cüzlerini onlara arz etti. Onlar, bunların içinden kendi istedikleri şeyleri aldılar. Uğurlu ve yadigar olmak üzere birkaç risaleyi de Sahip Şemseddin'e bağışlayıp tekrar Konya'ya hareket ettiler." Yine *Menakibü 'l-Arifin'de* Sahip Şemseddin'in, vezirken Konya'da Mevlana'nın müridi olduğu anlatılmaktadır. Şemseddin vezir olduğu halde diğer Selçuklu ümerası gibi Kayseri veya Konya'da yaptırmış olduğu herhangi bir mescit, medrese, han gibi bir eserin rastlanmamıştır.

Kaynakça: İbn Bibî, *el-Evamir*, C. II, s. 34, 36-128; Turan, *SZT*, s. 384-470; Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, C. I, İstanbul 1973, s. 40, 145-148, 152, 153, C. II, s. 143, 144; Mehmet Çayırdağ, *Seyyid Burhaneddin Hüseyin*, Kayseri 1997; Çayırdağ, "Seyyid Burhaneddin'den Sonra Kayse- ri'de Mevlevilik", *KYTSB*³, s.101-114.

SAİDE HATUN (TEKGÖZ KAPLICASI) VAKFI

Kayseri'de XVI. yüzyılın başında, Tekgöz Kaplıcası ve etrafında, yaklaşık 500 dönüm arazi üzerinde, Saide Hatun tarafından kurulmuş bulunan vakıf. Vakıf bugün de faal olup ancak evlat elinde idare edilmekten çıkmış, idare- si Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne geçerek mazbut bir vakıf halini almıştır. Bununla beraber vakfın bugünkü hak sahibi evlatları, vakıf gelirlerinden yıllık hisse almaktadır.

Vakıf, Kayseri-Ankara yolu üzerinde, Kayseri'den 35 km mesafede, yolun batı tarafındaki tepelerde yer alır. Bugün Tekgöz ismi ile anılan Hamam-ı Rabbani (Vakfiyede Kudret Hamamı) H 931 (M 1524/25) yılında Saide Hatun tarafından, etrafında 500 dönümlük ziraat alanı (Bu alan bugün vakıf kayıtlarında yanlış olarak Ab- dülkadir Geylani Vakfı ismini almıştır.), gelirlerinden sadece evladı istifade edecek şekilde (başka hayır şartı olmayan, evlada meşrut) vakfedilmiştir. Ancak arazi, yakınındaki kasaba olan Yemliha (Yamula) ahalisinin işgali altındadır. Vakıf idaresi bu işgali kaldırmak için davalar açmıştır. Hamam, Tekgöz ismini buraya yakın, Kızılırmak üzerinde Selçuklu Sultanı Süleymanşah II zamanında Kayserili Alish tarafında 1203 yılında yaptırılmış olan Tekgöz (Yalnızgöz) Köprüsü'nden almıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde 601 nolu *Defter* 'in 164. sahife ve 214. sırasında kayıtlı Saide Hatun'un Arapça vakfiyesinde vakfettiği emlak, sınırları ile birlikte şu şekilde gösterilmiştir: "Kayseri'ye bağlı Ahmed Hisarı (Vakfiyede isimler Arapçadan Türkçeye tercüme edilirken tamamen yanlış olarak okunmuştur, biz bunları düzelterek ya- zıyoruz. Yuvalı köyü yakınında, Selçuklular zamanında iki kardeş sultan olan Keykavus II ile Kılıç Arslan IV *ün* 1254 yılında savaştıkları mevki olup şimdi hisardan emare kalmamıştır. Arıcak halk yerini bilmektedir.) Ya- kınında "Kümbet" namıyla meşhur Kalkancık köyünün (bugün mevcut olan köyün o günkü diğer adı dikkat çekicidir.) tamamı olup hududu Kudret (Tekgöz) Hamamı'na ve Düğer köyü arazisine ve Kara Kilise (Karakim- se) köyü arazisine ve Yamula (Yemliha) köyü arazisine birleşik ve Nehr-i Kebir'e (Kızılırmak) sınır olan Yuvalı köyü arazisine birleşir. Saide Hatun bu köyü (Kalkancık, herhalde onun malikanesi idi.) bütün hudut, hukuk, yolları, civarı, dağları, tepeleri, tarlaları, otlakları ve yaylın yerleri, dahil ve haric bütün hakları ile birlikte Emir-i Muazzam Zahireddin Mahmud'un oğlu Emir-i Mukerrem ve muhterem Taceddin Mes'ud'dan olan vele- dinin veledi (torunu) tıfl-ı muhterem (saygıdeğer küçük) İbrahim Bey'e, sonra onun evladına ve evladının evladına,

nesilden nesile gelecek öz çocuklarına, eğer nesli kalmaz ise Kayseri’de bulunan Müslüman fakirlere vakfetmiştir.”

Küçük İbrahim herhalde Saide Hatun’un oğlu idi ve kocası tarafı önemli tarihi şahsiyetlere dayanıyordu. Emir Zaireddin Mahmud, İlhanlılar’ın Anadolu valisi olup Bünyan Ulu Camii’ni 1333 yılında yaptırmıştı. Zaireddin Mahmud’un Tacıkızıl (Altıntaş) isminde olan babası da önemli bir kimse olup Kayseri merkezde Yoğunburç’un kuzeyinde bulunan mahalleye ismini vermişti ve burada bir de camisi bulunuyordu. Şimdi mahallenin ismi değiştiği gibi cami de yıkılıp yok oldu. Vakfiyede Zaireddin Mahmud’un oğlu olarak belirtilen Taceddin Mesud’un da “Emir-i Mükerrrem” sıfatından, devrinin önemli bir devlet adamı olduğu anlaşıyor.

Vakfiyede İbrahim Gökşen oğlu Nasireddin Ali’nin kızı olduğu belirtilen Saide Hatun yüksek sıfatlarla anılmıştır. O, “salih, kerem ve iffet sahibi, hatunların iftihar, hayrat ve hasenat kapılarının açıcısı Kerrame (keremli)” diye lakaplı olarak övülmüştür. Saide Hatun’un mezarının Kalkancık Mahallesi’nde olduğu inancı vardır.

Vakıf, XVI. yüzyıl Osmanlı vakıf tahrirlerinde “Mirimen (Küçük Testi) Ahmed Hisarı yanında” olarak kayıtlı olup vakfın gelir kaynakları Çalı (yanlış okunmuş olabilir) köyünün üçte bir malikane hissesi olarak gösterilmiştir.

Bugün Tekgöz ismi ile anılan Hamamı, Rabbani (Vakfiyede Kudret Hamamı)

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de XIV ve XV. Yüzyıllarda İki Emir Ailesi Emir Zaireddin Mahmud ve Emir Şeyh Çelebi”, *Vakıflar Dergisi*, 1998, S. 27, s. 133-140; A. Nazif, *Mir’at* (Palamutoğlu), s. 8; Yasemin Demircan (Özırmak), *Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1992, s.30; İnbaşı, *16.YBKayseri*, s. 68.

SAMSAMEDDİN KAYMAZ

Türkiye (Anadolu) Selçuklu Devleti’nde devlet adamı ve Kayseri subaşı (askeri vali).

1243 yılında Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev II’in başında bulunduğu büyük Selçuklu ordusunun, Sivas yakınında Köseadağ’da Baycu Noyan kumandasındaki Moğol ordusuna mağlup olması üzerine Moğollar hızla ilerleyerek Sivas’ı işgal ve tahrip ettikten sonra müdafaaya çekilen Kayseri’yi muhasara altına aldılar. Kayseri’de Köseadağ Savaşı’ndan kaçıp gelen Emir-i Arız (ordunun ihtiyaçlarını temin eden yüksek dereceli görevli, daha önce sultanın elbiselerini taşımakla görevli camedarlık vazifesinde bulunmuştur) Samsameddin Kaymaz ve Subaşı Topal Fahreddin Ayaz, şehri teslim etmeyip şehirdeki Ahilerden de istifade ederek Moğollarla mücadeleye giriştiler. Moğollar, şehrin Sivas Burcu (Sivas Kapısı) karşısındaki Tabaklar (Deb-

bağlar, dericiler) Çarşısı’na üç mancınık kurup surları dövmeye başladılar. Yıkılan surları hızla onaran şehir halkı, Battal Camii civarından Moğollara baskınlar düzenleyerek onları müdafaadan vazgeçmeye zorladı. Moğollar ümitsizlikle kuşatmadan vazgeçip çadırlarını toplamaya başlamışlardı. Bu esnada şehirde devşirme (iğdiş) kuvvetlerin kumandanı Ermeni dönmesi Hajuk oğlu Hüsam, gizlice Moğol kumandanına giderek muhasaradan vazgeçilmesini söyleyip halkın dayanacak gücünün kalmadığını ihbar etti. Onu, aynı şekilde şehrin subaşı da takip etti. Şehirde müdafilerin başında yalnız Samsameddin Kaymaz kalmıştı. Moğollar neticede baskıyı daha fazla artırarak yıkılan surlardan şehre girdiler. Kayseri, tarihinde görmediği büyük bir felaketle karşılaştı. Her yer yıkılıp yıkıldı, yağmalandı ve insanlar katledildi. İşe yarayan erkek ve kadınlar birbirine bağlanarak Keykubad Dağı ile Erkilet arasındaki Meşhed Ovası’na götürüldüler. Esirler arasında Samsameddin Kaymaz da vardı. Bu hadiseler esnasında şehirdeki meşhur mutasavvıf Seyyid Burhaneddin de Kale Önü’ndeki dergahında bulunuyordu.

Samsameddin Kaymaz’ın bu felaketten kurtulmuş olduğu ve daha sonra Selçuklu Devleti tarafından Kayseri subaşılığına getirildiği anlaşılmaktadır. Gıyaseddin Keyhüsrev II’nin 1246 yılında vefatından sonra kurulan, üç oğlunun müşterek saltanatı esnasında 1253 yılında emirlerden Mahmud Tuğrai’nin yazdığı, Moğollara Selçuklu Devleti’ni şikayet eden mektuplarını yakalayan, Emir-i Arız Samsameddin Kaymaz, durumu devrin hakimi Atabek Celaleddin Karatay’a bildirdi. Karatay da Mahmud Tuğrai’yi tevkif ettirdi. 1254 yılında kardeş sultanlarından Keykavus II ile Kılıç Arslan IV’ün araları açıldı. Kılıç Arslan müşterek saltanattan vazgeçip gizlice Konya’dan çıkıp Kayseri’ye gelerek, mevkii Keykavus tarafından düşürülerek Kayseri subaşı yapılan Samsameddin Kaymaz ve Develi Subaşı Nüsretüddin Kaymaz’ın davetiyle Kayseri’de tek başına saltanatını ilan edip adına para bastırdı.

Konya’da bulunan ağabey İzzeddin Keykavus II, Kılıç Arslan’la anlaşmak için Emir Şemseddin Yavtaş’ı elçi olarak Kayseri’ye gönderdi. Fakat Kılıç Arslan Yavtaş’ı öldürmek istedi. Ancak Samsameddin buna mani oldu ve onu Develi’nin Öksüt köyünde bulunan mağaraya(kale) hapsedti. Etrafına topladığı askerleri ve emirleri Konya üzerine harekete geçirdi. Aksaray Sultan Hanı’na kadar gelen Kılıç Arslan kuvvetleri hanı ele geçirdi. Konya’da bulunan İzzeddin’e, ülkeyi Kılıç Arslan’la taksim etmesi teklifinde bulundu. İzzeddin Keykavus bu teklifi kabul etmediği gibi o da çeşitli bölgelerden topladığı ordusunu, veziri İzzeddin Muhammed kumandasında kardeşi üzerine sevk etti. Ülkenin, iki kardeş arasında taksimi için araçların yaptığı muhtelif tekliflerin kabul görmemesi üzerine iki kardeşin kuvvetleri Kayseri’nin merkez Yuvalı köyü yakınında Kızılırmak kenarında bulunan Ahmet Hisarı’da karşılaştı. İki kardeş arasındaki bu ikinci savaşta yine Kılıç Arslan kuvvetleri mağlup oldu. Onun destekçileri yaralı Samsameddin Kaymaz ile Nüsretüddin Kaymaz esir edilip öldürüldüler. Kaçmakta olan Kılıç Arslan da yakalanıp Kayseri’de bulunan ağabeyi Keykavus’un yanına getirildi. İki kardeş burada kucaklaştılar ve burada Keykavus kardeşini Kayseri’de Alaaddin Keykubad I’in yaptırmış olduğu Keykubadiye Sarayı’nda ağırladı ve ikramlarda bulundu. Aralarındaki bu husumete Samsameddin ve diğer emirlerin sebep olduğunu söyledi.

Selçuklu tarihçisi İbn Bibî, Samsameddin Kaymaz’ın zahitlerin ve hassaların(dindarların ve seçilmiş insanların) başı olduğunu, Emir Celaleddin Karatay’ın destek ve yardımlarıyla yüksek rütbeli kazandığını, önemli işlerde doğru kararlarıyla ülkenin ve devletin işlerinin yolunda gitmesini sağladığını, zor durumlarda görüşüne başvurulduğunu belirterek onu övmektedir.

Kaynakça: İbn Bibî, *el-Evamir*, C. II, s. 73, 74, 129,130, 138, 139; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri* C. II, Yay. Refet Yinanç, TTK, 2014, s. 176, 210, 217, 218, 219, 220; Turan, *SZT*, s. 440,441,471,474,475.

SAYKALAN HİSARI

Kayseri’de halkın “Seygalan” veya “Sıkalan” da dediği, şehrin hemen güney doğusunda, Yılanlı Dağı’nın güneyinde yer alan, aynı isimli dağın üzerinde bulunan kale. Kayseri’ye Konya, Adana, Niğde tarafından gelip İncesu’yu geçtikten sonra doğuya dönen, Karasaz’ın güney sınırını takiben Karpuz Sekisi, Hürmetçi köylerini geçip Seykalan ve Kükürt Dağları arasından Kayseri Ovası’na güneyden giren tarihi yolun geçit noktasında bulunan kale, bu girişin kontrol görevini yapmak üzere buraya yerleştirilmiş olmalıdır. Yolun devamında, az ileride bulunan Taşlıburun Kalesi de şehre girişte yine aynı görevi yerinde getirmiştir. Her iki kalenin de yapısı itibarıyla Roma-Bizans Dönemi’ne ait olduğu söylenebilir. Her ikisi de çok tahrip olmuştur. Özellikle Saykalan Hisarı neredeyse yok olmak üzeredir.

“Saykalan” isminin Türkçe olduğu açıktır. “Say” kayalık, taşlık yer demek olup, “sey” olarak da seyranlık, yüksek mevkii anlamını taşır. Burası, Kayseri’nin meşhur bağ semtlerinden birisidir ve iniş çıkış zor olmasına rağmen yüksek ve manzaralı bir alan olması, halkın burayı tercihine sebep olmuştur. Hatta burası için söylenen bir halk destanının nakaratları;

*Ne deyim ağlayım Seygalan Dağı
Bağ benim değil ki avradın bağı*

diye tekrarlanmaktadır.”Kalan” kelimesi ise buranın, her zaman öyle olduğu manasında yine Türkçe bir kelimedir ve Kayseri’de “Cırkalan” gibi semtler de bulunmaktadır.

Seykalan Hisarı, Osmanlı tarihinde, Fatih Sultan Mehmed ile Karamanoğlu Pir Ahmet Bey arasında yapılan 1464 tarihli anlaşmada da geçmektedir. Bilindiği gibi o tarihte Kayseri Karamanoğlu Beyliği’ne aitti. Babası İbrahim Bey’in ölümünden sonra beyliğin başına geçmek için kardeşleriyle mücadeleye girişen Pir Ahmed Bey’in, Fatih’ten destek almak için ona terk ettiği Karaman beldeleri arasında Kayseri ve yol üzerinde stratejik mevkii olan Saykalan Hisarı da bulunmaktaydı. Fatih de anne tarafından akrabası olan Pir Ahmed’e destek vermişse de sonradan pişman olan Pir Ahmed, onun karşısına geçip Akkoyunlu Uzun Hasan Bey’e yanaşmıştır.

Yılanlı Dağı’nın güneyinde yer alan Saykalan Hisarı

Kaynakça: Derviş Ahmed Aşıkî: (Aşıkpaşazâde), *Aşık Paşazâde Tarihi*, Yay. Cemil Çiftçi, İstanbul 2008, s. 249 (Bütün yayınlarda “saykalan” ismi, yanlışlıkla “sıkalan” olarak okunmuştur.); İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, TTK 1969, s. 32; Danişmend, İOTK, C.I.s. 304; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan ilk Osmanlı Yapıları”, *Vakıflar Dergisi*, 1981, S.13.

SERACEDDİN LALA BEDİR

Kayseri’de Seraceddin (Küçük Hunat) Medresesi’ni yaptıran Selçuklu devlet adamı.

Kayseri merkez Hunat Mahallesi’nde bulunan bu küçük medrese, hemen yakınındaki Hunat Medresesi’ne benzerliğinden dolayı “Küçük Hunat” Medresesi ismini de almıştır. Nitekim 5 Şubat 1734 tarihli *Gavremoğlu Vakfiyesi*’nde medreseden “Küçük Hunat diye bilinen Seraceddin Lala Medresesi” olarak bahsedilmiştir. Adı geçen vakıf, medresede okuyan öğrenci ve hocalara tahsisat ayırmıştır. Giriş eyvanı ile girilen medresenin kapısı üzerindeki dört satırlık mermer kitabe Arapça olarak, “*Emere bi imareti hazihi’l-medrese fi eyyami’s Sultan el-azam Gıyase’d-dünya ve’d din ebi’l-feth Keyhüsrev bin Keykubad kasım emirü’l-mü’minin el-abdi’z-zaif el-muhtac rahmeti’llahi teala Seraceddin Lala Bedir bimarifetihî fi sene sitte ve selasin ve sittemie*” yazılıdır.

Tercümesi: “Bu medresenin yapımı Keykubad’ın oğlu Büyük Sultan Abbasi Halifesi’nin yardımcısı Gıyaseddin Keyhüsrev’in günlerinde yüce Allah’ın yardımına muhtaç zayıf kul Seraceddin Lala Bedir marifetiyle emredildi, sene altı yüz otuz altı (M 1238/39).”

Seraceddin Lala Bedir hakkında kesin bir malumata sahip değiliz. Lala isminden onun Selçuklu şehzadelerine lalalık (hocalık, danışmanlık, atabeylik) yapmış olduğunu tahmin etmekteyiz. 1254 yılında Anadolu Selçuklu tahtında üç kardeş, İzzeddin Keykavus II, Rükneddin Kılıç Arslan IV ve Alaeddin Keykubad II müşterek saltanatta bulunurken devletin bağlı olduğu İran ve Asya’da bulunan Moğol-İlhanlı hükümdarlarının çağrısı üzerine saltanatı temsilen elçi olarak gönderilen en küçük şehzade (17 yaşında) Keykubad’a eşlik eden devlet erkânı arasında Lala Emir Bedreddin Muslih de bulunuyordu. Heyet Erzurum’a geldiğinde Keykubad, Konya merkezdeki ağabeylerine, Moğol kumandanı Baycu’nun isteklerinin yerine getirilmesi gerektiğini, aksi takdirde ülkenin istila edileceğini ihtiva eden bir mektup yolladı. Bu sırada bir gün heyet, yiyecek gece yatacakları yerlere çekildikten sonra ertesi gün Keykubad’ın odasından çıkmadığı görüldü. Lala Bedreddin duruma bakmak için odasına girdiğinde onun vefat etmiş olduğunu gördü ve üzüntü ile dışarıdakilere haber verdi. Bu ölümün zehirlenerek olduğu hakkında kanaat bulunmaktadır. Keykubad’ı öldürtenlerin de onun Moğollar tarafından tek başına sultan tayin edilmesinden çekinen Keykavus ve Kılıç Arslan olduğu tahminleri ileri sürüldü. Bu zehirlenmeyi gerçekleştirenin de Lala Bedreddin Muslih olduğundan şüphelenildi. Ancak Moğolların da yaptırdığı tahkikatlar neticesinde durumu açığa kavuşturacak bir şey elde edilemedi. Eğer buradaki Lala Emir Bedreddin Kayseri’deki medrese kitabesinde ismi geçen Seraceddin Lala Bedir ise medreseyi yaptırdıktan uzun yıllar sonra bu şekilde ismi geçmektedir.

Seraceddin Lala, medresesini Gıyaseddin Keyhüsrev II’nin saltanata geçtiği ilk yılda, Sultan’ın annesi Hunat (Mahperi) Hatun’un Hunat Camii’ni yaptırdığı esnada inşa ettirdi. Bu hayratı için bir vakıf da kurmuş olduğu tahmin edilen Seraceddin’in vakfiyesi bugüne gelmediği gibi XVI. yüzyıl Osmanlı vakıf tahrirlerinde de bu vakıfla ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Belki medresesini yaptırdıktan sonra vakıf kurmaya fırsat bulamamıştır.

Seraceddin Lala Bedir’in mezarı da medrese içinde batı eyvanında bulunmaktadır. Vakıflarca bina, kitapçıya kiraya verilmiş ve iş yeri olarak kullanılan türbe, bina içinde fark edilememektedir.

Kaynakça: İbn Bibi, *el-Evamir*, C. II, s. 136, 154; *Kerimüddin Mahmud-ı Aksarayî*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, 2000, s. 30; Turan, *SZT*, s. 472, 473; Albert Gabriel, *Kayseri Türk Anıtları*, çev. M. Akif Tüfenk, yay. Faruk Yaman, Kayseri 2008, s. 128, 129; Halil Edhem (Elhem), *Kayseri Şehri*, yay. Kemal Göde, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 84, Kayseri 2011, s. 13; Mehmet Çayırdağ, *Kayseri’de Gavremzade Abdülkadir Ağa Vakfı*, Kayseri 2011, s. 90.

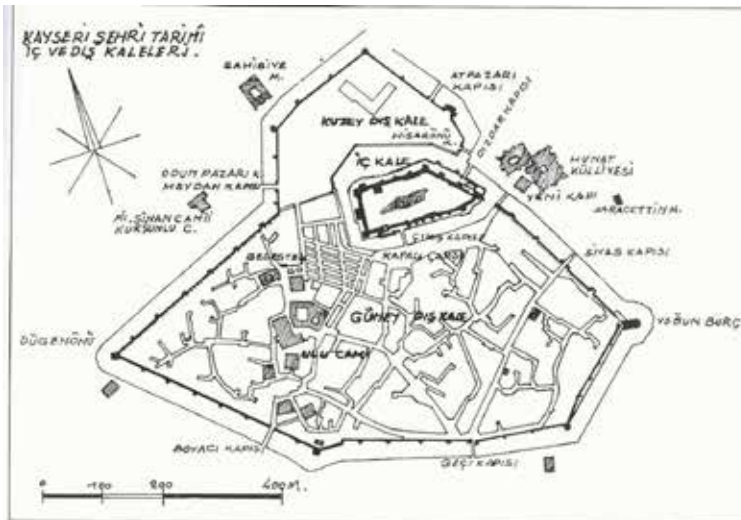
SİVAS KAPISI

Kayseri Dış Kale surları üzerinde, Yoğunburç'la İç Kale arasında, şimdiki Cumhuriyet Mahallesi'ne açılan kapı. Kayseri şehir surları ilk defa Romalılar zamanında İmparator III. Gadianus tarafından MS 243 yılında inşa ettirilmiştir. Bu surlar, şimdiki Cumhuriyet Meydanı'ndan Seyyid Burhaneddin (Talas) Bulvarı istikametinde Kartal semtine geliyor, buradan güneye dönerek Emirağa Mahallesi civarına, buradan da kuzeye dönüp Bozatlıpaşa Mahallesi ilerisinden tekrar doğuya dönerek Düvenönü'nü geçip Cumhuriyet Meydanı'na ulaşıyordu. Bu şekilde dikdörtgen veya kare planlı olarak çok geniş alanları içine alan sur, Bizans Dönemi'nde, şehrin küçülmesi sebebiyle bakımı ve tamiri zor olduğundan, VII. yüzyılın başında Bizans İmparatoru Jüstinyen zamanında şimdiki Yoğunburç'un bulunduğu yerden Düvenönü'ne kadar devrin mimarisindeki surlarla bir yay çekilerek şehir küçültülmüş, buna paralel, Cumhuriyet Meydanı köşesine bir yay daha çekilerek İç Kale meydana getirilmiştir. Türkler, Anadolu'nun fethinden sonra bu kale ve şehirle karşılaşmışlardır. Bu surlar içerisine Türkler, İçeri Şar (İçeri Şehir) ismini vermişlerdir. Bu surlarda çift kemerli ve dikdörtgen kesitli burçlara sahip bölümler, Roma'dan kalmış olup üçgen kesitli burçlarla takviyeli bölümler, Bizans Dönemi'ne ait kalıntılardır. Selçuklu Dönemi'ndeki ilave burçlar daha çok, çokgen kesitlidir. Bugüne kalan Yoğunburç ve Ok Burcu, Selçuklular zamanındaki ilavelerdir.

Türklerle intikal eden bu Dış Kale surlarının dört büyük kapısı bulunmaktaydı. Bunlar, doğuya açılan Sivas Kapısı, Güneye açılan Kışıkapı ve Boyacı Kapısı, Meydan'a açılan Meydan Kapısı'dır. Bunlar arasında sonradan açılan Kağı Pazarı'ndaki Yeni Kapı gibi kapılar da bulunmaktaydı.

Sivas Kapısı'nın ilk defa XIII. yüzyılda Selçuklular zamanında, 1243 yılında Moğollar'ın Kayseri'yi ele geçirip yakıp yıkmaları esnasında ismi geçmektedir. Kaynakta "Sivas Burcu" olarak bahsedilen kapının dış çevresinde bulunan debbağlardan (tabaklar, dericiler) bahsedilmiştir. Kayseri'nin tarihî el sanatlarından olan dericiliğin (göncülüğü) bu mahallede XX. yüzyıla kadar geldiği bilinmektedir. Moğollar, mancınıklarla yıktıkları bu kapıdan şehre girerek büyük bir katliamda bulunmuşlardır.

Osmanlı Dönemi'nde XVI. yüzyılda yapılan şehir tahrirlerinde mahalleler, bu kapılara ve bir camiye (Lala Camii) göre gruplandırılmıştır. Sivas Kapısı, şehrin diğer kapıları gibi yıkılıp yok olmuştur. Ancak Dış Kale surlarından Tennuri Caddesi'ne açılan boşluk, zamanımıza kadar bu isimle gelmiştir.

Sivas Kapısı'nı gösteren Kale planı (Çizim: A. Gabriel'den Ahmet Akif Tütenk)

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, “Kayseri Şehrinin Kuruluş Yeri ve Kalesi’nin Tarihi Değişimi”, *Kayseri Müzesi Yıllığı*, 1987, S. I, s. 33-47; Çayırdağ, “Kale”, *Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kayseri Ansiklopedisi*, C. III, s. 404-409; Halil Edhem (Eldem), *Kayseri Şehri*, yay. Kemal Göde, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2011, s. 121; Albert Gabriel, *Kayseri Türk Anıtları*, terc. Ahmet Akif Tüfenk, yay. Faruk Yaman, Kayseri 2008, s. 65-92; Mehmet İnbaşı, *1500 (Hicri 906) Tarihli Kayseri Tapu Tahrir Defteri*, Kayseri Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2009, s. 2-28.

SÜLEYMAN BEY (DULKADİROĞLU)

Maraş/Elbistan merkezli Dulkadıroğlu Beyliği'nin hükümdarlarındandır. 46 yıl Dulkadır Beyliği'nde bulunan Nasıreddin Mehmed Bey, 1442 yılında vefat edince yerine, oğlu Süleyman Bey geçmiştir. Babası zamanında Osmanlı Padişahı Çelebi Mehmed'in, kardeşlerine karşı yaptığı mücadele sırasında (Fetret Devri) yardımına gitmişti. Onun yerine tahta çıkan oğlu II. Murad'ın desteğiyle Kayseri'yi Karamanoğulları'ndan geri almak için şehri kuşatmıştı. Tarihler, şehri Dulkadıroğulları'nın geri aldığını kaydediyorsa da şehirde Karamanoğlu hâkimiyetinde bir kopukluk olmadığını, bu teşebbüsünde muvaffak olamadığı veya çok kısa sürede ayrılmak zorunda kaldığı anlaşılmaktadır.

Süleyman Bey, tahta çıktığında yaşlı ve tecrübeliydi. Bu devirde Dulkadiroğulları, Kayseri'yi ele geçirememişse de şehrin en yakınından başlayan alanlar (Bünyan ve Talas'ın yukarı köyleri dâhil) Dulkadiroğulları sınırları içerisindeydi. II. Murad, oğlu Mehmed'e (Fatih Sultan Mehmed), Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatun'u zevce olarak almıştı. 1450 Kasım ve Aralık aylarında bunun için büyük bir düğün yapılmıştır. Süleyman Bey, kızlarından birisini de Mısır Memluklu Sultanı Çakmak'a vererek iki tarafla da akrabalık tesis etti. Doğuya, mahalli beyler üzerine başarısız bir harekette bulunmanın dışında herhangi bir faaliyeti olmayan Süleyman Bey, hayatının sonunda çok fazla şişmanlamış, çok fazla hanıma ve evlada sahip olarak 1454 yılında vefat etmiştir. Yerine, oğlu Melik Arslan geçmiştir.

Onun Pınarbaşı'nın Pazarören bucağına yakın Gülâhi (Koccağız) köyü arazisinde yaptırmış olduğu iki katlı özgün bir mimariye sahip zaviyesi (Dulkadıroğlu Süleyman Bey Zaviyesi) bulunmaktadır. Yine bu tekkenin yakınında bulunan Melikgazi köyündeki Melikgazi Türbesi, cami ve zaviyesine vakıflar yapmıştır.

Süleyman Bey (Dulkadıroğlu) Zaviyesi (C. Aslan)

Kaynakça: Refet Yinanç, Dulkadir Beyliği, TTK 1989, s. 55-58, 124-139; Faruk Sümer, “Bozok Tarihine Dair Araştırmalar”, AÜ DTC Fakültesi 50. Yıl Anma Kitabı, 1973, s. 336; Çayırdağ, “Dulkadiroğulları’nın Kayseri’deki Eserleri”, KTA, s. 253-260.

SÜLEYMAN TÜRÂBÎ

Mevlevî şeyhi (? - Kayseri, 1835). Kayseri Mevlevihanesinin babadan oğula geçecek şekilde görev alan son dört şeyhinden birincisidir. Konya Ereğlisi'nde medfun şair Türâbî neslinden olup Mevlânâ Dergâhı postnişini Mehmed Said Hemdem Çelebi'nin mürididir.

Kayseri Mevlevihanesine şeyh olarak tayin edildi(1826), burada dokuz yıl şeyhlik yaptı. Mezarı, Kayseri'de Mevlânâ'nın hocası Seyyid Burhaneddin'in türbesi içerisinde bulunmaktadır. Kaleme alanın ismi belirtilmemiş olmasına rağmen, torunu Ahmet Remzi Dede tarafından yazılmış olduğu tahmin edilen mezar taşı kitabesi şöyledir:

*Sânî-i Molla-yı Rûmî pîşvâ-yı ârifân Mürşid-i râh-ı hakikat feyz-bahş-ı sâlikân Seyr idüp esrâr-ı arş ü âlem-i lâhûtî hep Hak ile hakka'l-yakîn vuslatta idi her zamân
Oldu surr-ı pâkine ilhâm-ı emr-i İrci'î Bâl açup gitdi huzûra ol hü mâ-yı lâ-mekân
Dergeh-i vâlâ-yı Mevlânâ'da iken post-nişîn
Tekye-i dârü's-selâma oldu şeyh-i kâmrân
Çıkdu bir târîh-i mu'cem Hayretâ dilden hemân
Kutb-ı devrân Şeyh Süleymân eyledi azm-i cinân / Sene 1251 (1835).*

Kayseri Mevlevihanesi, Kale Önü'nde, şimdiki Vakıf Bayram Paşa İş Hanı'nın yerindeydi. Tekkeyi, IV. Murad'ın sadrazamı Bayram Paşa yaptırmıştır. Daha önce de bunun yerinde Seyyid Burhaneddin'in dergâhının olduğu, sonradan mevlevihaneye dönüşen bir yapı bulunduğu, tarihi kayıtlardan bilinmektedir. Tekke, yirminci yüzyılın başlarına kadar geldiği hâlde, sonradan yıkılıp yok olmuştur. Süleyman Türâbî'den sonra Mevlevihaneye oğlu Ahmed Remzi Efendi, şeyh oldu ve onun da mezarı, türbe içindedir. Ahmet Remzi Efendi'nin yerine oğlu Süleyman Atâullah Efendi, onun yerine de son şeyh şair, mütefekkir Ahmet Remzi Dede (Akyürek) şeyh olmuştur. Her ikisinin de mezarları, türbe avlusundadır.

Süleyman Türâbî'nin Seyyid Burhaneddin Türbesi'nin içindeki mezar taşı

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, *Seyyid Burhaneddin Hüseyin*, Kayseri 1997; Mehmet Çayırdağ, “Seyyid Burhaneddin'den Sonra Kayseri'de Mevlevilik”, *KYTSB* ³, s. 101-114; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri Mevlevihânesi”, *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 12, S. 2, s. 91-95; Mazioglu, *ARAŞ*, s. 1, 78, 79; Yaşar Kağıtçı, *Seyyid Burhaneddin Hazretleri*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2014, s. 135, 136.

ŞEMSEDDİN İSFAHANÎ

Kayseri'de Seyyid Burhaneddin Tirmizi'ye mürit olan Selçuklu devlet adamı. Asıl adı Şemseddin Muhammed İsfahanî olup İranlı (İsfahan) bir aileye mensuptur. Anadolu Selçuklu Devleti hizmetine giren İsfahanî hakkında ilk bilgi, I. İzzeddin Keykavus zamanında (1211-1220), Sultan'ın yanında münşi (mek-tupçu) olduğu hakkındadır. Aynı zamanda şair olan İsfahanî, bu özelliği ile dikkat çekmiştir.

I. Alâeddin Keykubad zamanında (1220- 1237) ordu kumandanı olarak Sultan tarafından Diyarbakır'ın fethi ile görevlendirildi ancak muvaffak olamadı (1235). Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in (1237- 1246) saltanatının başında vezirliğe yükseldi, bir müddet sonra da Sultan'ın naibi oldu. Doğuda ortaya çıkan Moğol istilasının Anadolu'yu tehdit etmeye başlaması üzerine, Eyyubî Devletleri'nin Selçuklular yanında onlara karşı ittifak etmesini sağlamak üzere, büyük meblağlarla bu devletlere elçi olarak gitti ancak bu teşebbüs, Sultan'ın başında bulunduğu Selçuklu ordusunun Köseadağ'da büyük bir mağlubiyete uğraması (1243) ve Anadolu Selçukluları'nın Moğollara bağlı bir devlet hâline gelmesini önleyemedi.

Bu felaketten sonra Selçuklularla Moğollar arasında varılan mutabakatı, anlaşma olarak tasdik ettirmek üzere naip olarak Moğolların büyük hanı Batu Han'a gönderildi (1244). Anlaşmanın tasdiki yanında Han'dan, “Nizamülmülk” unvanı ve Anadolu'da onun namına sivil ve askerî yetkilere sahip vezir olarak yarlığ (ferman) alıp döndü. Keyhüsrev'in ölümünden sonra saltanat naibi Celaleddin Karatay ve diğer devlet adamlarıyla birlikte büyük şehzade II. Keykavus'u 11 yaşında tahta geçirdi (1246). Bu sırada Batu Han ölüp yerine Güyük Kağan büyük han olarak Moğolistan Karakurum'da tahta çıkınca Moğolların, diğer devletler gibi Selçuklu sultanının da Han'ı tebrige gitmesini istemesi üzerine mazeret gösterilerek Keykavus değil, küçük kardeşi IV. Kılıç Arslan Karakurum'a gönderildi.

Bu arada Şemseddin İsfahanî, Han'dan aldığı yetkilere dayanarak kendisine tabi olan birkaç devlet adamıyla birlikte, karşı çıkabilecek birçok tecrübeli devlet adamını ortadan kaldırıp otoritesini tam olarak sağladı. Daha ileri gidip II. Keyhüsrev'in karısı, Sultan II. Keykavus'un annesi Berduliye Hatun ile evlendi. Devlet adamları bunu, saltanata ve kendilerine hakaret olarak gördüler. Güyük Han'a giden Kılıç Arslan ve yanındaki emirler, onun katli için Han'dan yarlığ alıp döndüler ve kısa bir direnişten sonra Vezir İsfahanî, işkence edildikten sonra öldürüldü, malları müsadere edildi (1249).

Kendisine yakın bir İran lobisi kurmuş olan İsfahanî, kültürlü, dil bilen bir insan olup şair ve yazarlarla her akşam sohbet eder, müzik dinler, spor yapar ve eğlenceler düzenlerdi. Kayseri'de bulunduğu sürede (1240-1244), Mevlâna Celaleddin-i Rumi'nin hocası Seyyid Burhaneddin'e mutlak bağlı bir mürit oldu, onun birçok ihtiyacını karşıladığı gibi ölümü üzerine büyük bir cenaze merasimi düzenledi (1244). Bu durum, Mevlâna'ya bildirilmiştir. Mevlevî kaynaklarında, onun Kayseri'de Seyyid Burhaneddin ile münasebetine dair çok miktarda menkıbe anlatılmaktadır.

Kaynakça: İbn Bibî, *el-Evamir*, C. I, C. II, s. 6, 12, 128; Ahmet Eflakî, *Ariflerin Menkıbeleri*, C. I, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1973, s. 2-3, 6-9, 23, 24, 515; Turan, *SZT*, s. 321-112, 470; Mukrimin Halik Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C. II, Ankara 2014, s. 131 -202; Nejat Kaymaz, *Pervane Muinüddin Süleyman*, Ankara 1970, s. 13, 47; Mehmet Çayırdağ, *Seyyid Burhaneddin Hüseyin*, Kayseri 1997.

ŞEYH ÇELEBİ

Karamanoğulları'nın Kayseri Valisi. Timur (Demir), 1402 yılında Ankara Savaşı'nda, Yıldırım Bayezid'i mağlup edince hem Osmanlı Devleti dağıldı hem de Osmanlılar'ın Anadolu birliğini sağlamak üzere ortadan kaldırdıkları beylikler, Timur tarafından tekrar ihya edildi. Yeniden kurulan bu beyliklerden birisi de Karamanoğullarıdır. Timur, Karamanoğullarını ihya ederken o tarihe kadar hiç sahip olmadıkları, Eretnalılar'dan (Kadı Buhaneddin'den) Osmanlılar'a geçmiş olan Kayseri beyliğini de II. Mehmed Bey'e bağışladı.

Karamanoğulları da Kayseri'ye, hanedandan Şeyh Çelebi'yi ilk defa vali olarak gönderdiler ve Timur adına Kayseri'de para bastırdılar. Şeyh Çelebi, Timur'un bu ihsanına karşılık bir şükran ifadesi olmak üzere oğlunun adını Sevinç Demir koydu. Şeyh Çelebi, Kayseri'de uzun yıllar valilik yaptı. Onun Niğde'de vakıf arazisi bulunmasına bakılırsa Kayseri ile birlikte Niğde'nin de idarecisi olmalıdır. Şeyh Çelebi'nin bu uzun valiliği sırasında Maraş merkezli diğer bir beylik olan Dulkadiroğulları'nın hücumuna uğradı ve Kayseri'yi onlara teslim etti. Nitekim tarafımızdan ilk defa yayınlanıp değerlendirilen Kayseri İç Kalesi'nin doğu kapı kompleksinin iç yüzünde bulunan kitabe, şehrin Dulkadir Beyi Nasreddin Mehmed Bey'in oğlu Hüsami Hasan Bey tarafından ele geçirilerek kalenin tamir ettirildiği kayıttır. Yine kalenin güney kapısının doğusunda, duvara yerleştirilmiş kırık ve eksik kitabe, Şeyh Çelebi ve oğlu Sevinç Demir'in, şehri Dulkadiroğulları'ndan (Türkler'den) kurtardığı kayıttır. Eksik kitabe de maalesef tarih yok olmuştur.

Bu hadiselerden sonra tarihî kayıtlara göre 1419 yılında Memlük (Mısır) Sultanı Melik Müeyyed Şeyh, Anadolu'ya oğlu İbrahim kumandasında bir kuvvet göndererek Kayseri Kalesini (şehrini), şehrin beyi olan Şeyh Çelebi'nin kaçması üzerine ele geçirip burayı, kendilerine tabi olan Dulkadiroğlu Nasreddin Mehmed Bey'e verdi.

Bu tarihten 16 yıl sonra Karamanoğlu İbrahim Bey, Kayseri'ye hücumu geçerek burayı ele geçirdi ve şehre, Şeyh Çelebi'nin oğlu Emir Musa'yı tayin etti. Şeyh Çelebi, bu tarihte yaşlı olarak hayattaydı, bu sebeple oğlu valiliğe getirilmiş olmalıdır. Oğlunun mezar taşında, onun hayır ve hasanat sahibi olduğundan bahis bulunmaktadır. Gerçekten Kayseri'ye “Çardak Mescidi” ismiyle anılan bir cami yaptıran Şeyh Çelebi, bu cami ve görevlileri için çevre köylerden birçok arazisinin gelirini vakfetmiştir. Onun vakfiyesi, bugün elimizde değilse de XVI. yüzyıl Osmanlı vakıf tahrirlerinde teferruatıyla kayıtlıdır. Şeyh Çelebi'nin camii, bugünkü Dedeman Ortaokulu'nun kuzeyindeydi ve 60'lı yıllarda yıkıldı.

Şeyh Çelebi'nin babası Davut Bey hakkında bilgimiz yoktur. Gülük Mahallesi'nde ona ait bir tekke-zaviye kaydı, Osmanlı vakıf tahrirlerinde bulunmaktadır. Oğlu Sevinç Temir ise Kayseri Ulu Camii'nin banisi Melik Mehmed Gazi'nin camii önünde, yıkılan medresesinde bulunan türbesinin bakımı için vakıf yapmıştır.

Kaynakça: M. Çayırdağ, “Kayseri'de XIV. Ve XV. Yüzyıllarda İki Emir Ailesi, Emir Zahireddin Mahmud ve Emir Şeyh Çelebi”, *Vakıflar Dergisi*, S. 27, s. 140-160; Çayırdağ, “Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler Dönemine ait Bazı Kitabe ve Mezar taşları”, *Tarih Dergisi*, İstanbul 1984, S. 34, s. 514-520; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1969, s. 16, 17; M. Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s. 47; Yasemin Demircan (Özırmak), *Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1992, s. 9, 10, 25, 26, 32, 33.

ŞEYH MÜEYYED

XIV. yy. ın sonlarında, Eretna Beyliği'ni devralan Kadı Burhaneddin'in Kayseri valisi ve yeğeni. Kadı Burhaneddin'in kız kardeşinin oğlu olan Şeyh Müeyyed'in doğumu ve gençlik yılları hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Kadı Burhaneddin'in kendisi gibi beş kuşak dedesi Kayseri kadısı olduğu için Şeyh Mü-

eyyed de Kayseri'de doğup büyümüş olmalıdır. Kadı Burhaneddin onu, kendisine isyankâr olan Cüneyd'in yerine Kayseri valiliğine getirmiştir. Onun hakkında devrin kaynağı olan *Bezm* ü *Rezm*'de oldukça fazla bilgi bulunmaktadır.

Eretna Beyi Ali Bey, 1380 yılında vefat edince yerine yeğeni II. Mehmed Bey beyliğe getirildi. O küçük yaşta olduğu için naipliğine ve idareye, Kadı Burhaneddin'in de tasvibiyle, devletin ileri gelenlerinden Selçuklu menşeli Kılıç Arslan seçildi. Kadı Burhaneddin ise bu sırada vezirlik makamında bulunuyordu. Bir müddet sonra Kılıç Arslan, kendisine karşı tehdit olarak gördüğü Kadı Burhaneddin'i ortadan kaldırmak için planlar yapmaya başladı. Bunu öğrenen Kadı, akrabalık ve dostluk bağlarıyla bağlı olduğu, çocuk yaşından itibaren yetiştirilip büyütülmesi, eğitilmesi konusunda emek verdiği Şeyh Müeyyed ile Kılıç Arslan'ı öldürmek için plan yaptı. Fakat ortak planlarını gerçekleştiremediler. Kılıç Arslan'ın çevrede gezintiye çıktığı bir gün Kadı Burhaneddin hücum edip kılıcıyla Kılıç Arslan'ı orada öldürdü. Yakın adamlarını da yakalattı (1481). Böylece Kadı Burhaneddin, emir (naip) ve vezir olarak devlete el koymuş oldu. Bir müddet sonra da küçük sultan II. Mehmed'i tahttan indirerek yerine kendisini sultan ilan etti.

Kayseri Valisi, Eretna ailesinden Ömer oğlu Cüneyd, mensubiyetine de dayanarak sık sık Kadı Burhaneddin'e isyan ediyor, Kayseri ve havalisinde müstakil olarak hareket etmek istiyordu. Kadı Burhaneddin de Kayseri'ye seferlerde bulunuyor, isyanı bastırıp onu ele geçiriyor fakat af talebi üzerine onu bağışlayıp kendisine tabi olarak görevine iade ediyordu. Nitekim Karamanoğlu Alâeddin Bey'in teşvikiyle Cüneyd yine isyan etti (1385) ve yine affetti. Mısır Memlüklü Sultanı Berkuk, Kadı Burhaneddin'e karşı, Sivas üzerine Halep Valisi Yelboğa komutasında bir ordu gönderdi (1388). Memlüklüleri, Kadı Burhaneddin üzerine yürümeye teşvik edenlerden birisi de Kayseri hâkimi Cüneyd Bey'di. Hatta Memlüklülere kılavuzluk ediyordu. Kaynak *Bezm* ü *Rezm*'e göre Memlüklüler, Kayseri Valisi Emir Şeyh Müeyyed'i tutukladıkları haberini yaydılar. Bu kayıttan anlaşıldığına göre Şeyh Müeyyed, 1388'den bir müddet önce Cüneyd'in yerine Kayseri valiliğine tayin edilmişti. 1393 yılında Kadı Burhaneddin, Şeyh Müeyyed'i Karamanoğullarına ait Uçhisar (Ürgüp) Kalesi'ni muhasara edip almakla görevlendirdi. Şeyh Müeyyed, kaleyi muhasara altına aldı, karşı koyan halkla mücadele etti. O sırada imdada gelen Karaman kuvvetlerini de ağır şekilde mağlubiyete uğrattı. Bunun üzerine kaleyi teslim razı olan Karamanoğlu Alâeddin Bey, çeşitli bahaneler göstererek taahhüdünü hiçbir şekilde yerine getirmede.

1396 yılında Erzincan Seferi dönüşünde Sultan'ın yanına geldiğinde Sultan, Şeyh Müeyyed'in tutum ve davranışlarında muhalefet ve düşmanlık görmeye başladı, ayrılma ve baş kaldırma niyetlerini sezdi. Müeyyed, Kayseri halkından bir kısmının ihanette bulunarak Karamanoğlu'na haberci gönderdiğini, o sırada sahipsiz ve savunmasız olan şehri almak için bir engel olmadığını, hemen gelirse kaleyi ve şehri kendisine teslim edecekleri uydurma haberlerini içeren mektubu Sultan'a sundu. Bununla Kayseri'ye dönüp orada isyana kalkışmayı planlıyordu. Sultan onun bu hilesine aldanıp askerleriyle Kayseri'ye dönmesine izin verdi. Bir müddet sonra Kayseri'den doğru haberciler gelerek Sultan'a, Karamanoğlu Alâeddin Bey'in Kayseri'ye yürüyüp beraberindeki aşiretlerle şehirde yağma, yıkım ve talanda bulunduklarını, halkı katledip kalanları esir aldıklarını, Şeyh Müeyyed'in onları kovup uzaklaştırmakta isteksiz davrandığını, onlara karşı koymaya cesaret edemediğini bildirdiler. Sultan, derhâl Kayseri üzerine yürüyüp yolda, yağmaya katılan aşiretleri cezalandırdıktan sonra şehre geldi. Şehir halkı ve ileri gelenler, onu sevinç ve heyecanla karşıladılar. Şeyh Müeyyed ise korku ve dehşet içinde onun elini öptü. O sırada Türkmenler'den bir grup, Şeyh Müeyyed'in kendilerine vermeyi kabul ettiği şehrin gelirlerinden kendi paylarını vermediğini Sultan'a şikâyet ettiler. Sultan da onların haklarını vermesini emretti. Türkmenlerin haklarını alması üzerine Şeyh Müeyyed'in düşmanlık ve husumeti daha da arttı. Şehirde, Sultan'a yakın ümerayı yakalayıp hapsedirdi. Kayseri'nin tanınmışlarına, ileri gelenlerine ve halkın çoğuna eza ve ce-faya başladı. Ellerinde ne var ne yok aldı. Karamanoğlu Alâeddin Bey'e haber gönderip onunla birlik ve beraberlik kurmak için onu Develi'ye davet etti. Çevredeki kale ve şehirlere haber göndererek kendisine yardımcı olmaya çağırdı. Etrafta ne kadar başıboş isyankâr insan varsa hepsini etrafına topladı. Bunun üzerine hiddete gelen Kadı Burhaneddin, derhâl ordusunu toplayıp Kayseri üzerine yürüdü. Sultan'a, Şeyh Müeyyed'in Karamanoğlu'nu çağırıp ona şehri teslim edeceğini haber verdiler. Sultanın öncü olarak

gönderdiği ufak birlik Kayseri'ye geldiğinde, Karamanoğullarının şehri yağmaladığını gördüler. Derhâl büyük bir cesaretle kalabalık düşman üzerine yürüyüp onları bozguna uğrattılar. Sultan, şehre yaklaştığında Cırgalan Koruluğu'ndayken Akkoyunlu Osman Bey de kuvvetleriyle birlikte kendisine yetişti. Kadı Burhaneddin'in etrafında çok büyük bir kuvvet toplanmıştı. 1396 yılının Kurban Bayramı gelmişti. Sultan ve ümera, Cırgalan'da bayram namazını kılıp kurban kesti. Sonra şehre gelip kalenin etrafını sardılar. Sultan, harp araç ve gereçlerini hazırlatıp giriş çıkışlar tutulsun diye komutanlarına, surların yanında (kapılara yakın) bulunan medreselerde (Hunat) tertibat almalarını buyurdu. Bu kuvvetlerle şehrin yerle bir edilebilecekken Sultan, kaynağa göre "oranın eski bir şehir, Rum kayserlerinin payitahtı, kendisinin doğup büyüdüğü yer olduğunu, ileri gelenlerin ve halkın hepsinin kendi nimet ve devletiyle rahat bir duruma geldiklerini, o nankörün isyan ve itaatsizliğine ortak ve yardımcı olmadıklarını göz önünde bulundurarak doğuştan gelen iyiliği ve merhameti yüzünden o zavallılara acıdı. Onların atların ayakları altında ezilmelerine, kadın ve çocuklarının ordunun ifritlerinin ve askerlerin serserilerinin elinde esir ve oyuncak olmalarına gönlü razı olmadı".

Bunun üzerine gece gündüz kalenin içinde şehir halkıyla temas kurulmaya çalışıldı. Nihayet bir grup şehirli, surlardan inerek Sultan'la anlaşmaya geldi. Bunlar, askerlerin merdivenle surlara tırmanması hâlinde onları yukarı çekeceklerini söylediler. Bunun üzerine Sultan (Kadı Burhaneddin), emir verdi, ipten yapılmış merdivenler hazırlanıp Sivas Kapısı önüne bunları kurdular. Buradan tırmanan askerleri halk, kementlerle yukarı çekti. Çıkan birlikler, Şeyh Müeyyed'in askerleriyle çarpışmaya başladı. Sultan da yanındaki askerlerle Sivas Kapısı'na saldırdı. İki tarafta muharebe başladı. Nihayet içerideki ve dışarıdakiler iş birliği hâlinde kapıyı kırdı ve birlikler şehre girdi. Askerler, Müeyyed'in kuvvetlerini kılıçtan geçirdiler. Halk da askerle beraber hareket ediyordu. Her taraf, kesilmiş cesetlerle doldu. Sultan, halka zarar verilmesin diye tedbirler almıştı. Geceden sabaha kadar süren bu savaştan sonra, iç kale içinde bulunan Müeyyed'i ele geçirmek için, iç kalenin doğu kapısı (Fatih Kapısı) önünde tedbir aldırdı.

Müeyyed, kızgınlık içinde mağlup oldukları için askerlerine bağırırdı, sonra da "Bu bizim için daha iyi oldu. Şimdi, surları çok kuvvetli olan iç kaleye çekiliriz, buraya kimse giremez." dedi. Bunun üzerine Sultan, iş bilir adamlarına, buraya da merdiven dayayıp kaleye girmelerini emretti. Onlar da denileni yapıp kale içindeki sarayın (devlethane) bahçesine indiler ve sarayın duvarlarına ve kapısına yaklaşıp burada bulunan Şeyh Müeyyed'in çocukluğunu esir aldılar (Devlethane, şehirdeki Selçuklu Sarayı olup bugünkü Cumhuriyet Meydanı'nda saat kulesi ile kale arasında bulunuyordu. I. Alâeddin Keykubat, bu sarayı da koruma altına almak için etrafına, meydanı içine alıp iç kale ile birleşen yeni bir sur inşa ettirmişti. Kadı Burhaneddin'in adamlarının bunu aştuıkları anlaşılıyor. I. Alâeddin Keykubad, şimdiki Şeker Fabrikası yanındaki göl kenarına "Keykubadiye" isimli yazlık bir saray da yaptırmıştı). Bunun üzerine Müeyyed, meşhur Selçuklu sarayını yakarak iç kaleye geçti ve oradaki köşklere sığınarak mücadelesini sürdürmeye devam etti. Askerler, kaleyi sardılar. Onun adamlarını yakalayıp ortadan kaldırıyorlardı. Sultan, zaferin neticesini Medresede (Hunat) beklemeye başladı. Müeyyed, şehirdeki halkı müdafaaya zorluyor, onlar ise gizlice sultanla temas kuruyorlardı. Nihayet Sultan'ın önemli komutanları, adamlarını kale kapısının yanındaki burca soktu. Burada iki taraf şiddetle savaşmaya başladı. Zindanda (hapishane) bulunan halktan ve askerden kimseler, durumu öğrenince buradan çıkıp Altın Kapı'ya (herhâlde iç kalenin doğu kapısı) koşup kapıyı kırdılar. Askerler sel gibi iç kaleye dağıldılar. Müeyyed, bu defa bir burca kendini attı. Nihayet üzerindeki silah, elbise, para gibi şeyleri çıkarıp kendisine yardım etmesi için Sultan'ın komutanlarından Emir Veled'e sığındı. Emir Veled, onu yakalayarak perişan bir hâlde ata bindirip şehirde gezdirdi. Kadın, erkek bütün halk, zincir ve pranga ile bağlanmış Müeyyed'i görmek için pencerelere, kapılara ve damlara çıktı. Sultan, şehre girip emirlik merkezine oturmuştu. Müeyyed'i Sultan'ın huzuruna getirdiler. Sultan ona, "kendisini yetiştirip yapığı bu kadar iyiliklerden sonra neden bu şekilde nankörlük edip isyana giriştiğini, hutbeyi Karamanoğlu adına okutup parayı onun adına kestirmek" gibi ihanetlerde bulunduğunu sordu. O ise "yaptığı hatalar sebebi ile kendisinin karşısına çıkmaya yüzünün olmadığını, yanında bulunan bir kısım adamlarının kendisini kandırdığını" anlatıp bağışlanmasını istedi. Sultan onu, alacaklılara haklarını vermesi için birkaç gün hapistede tuttu ve sonra boynunu kılıçla kestirdi. Ona yardım eden adamlarını da bu şekilde cezalandırdı (1396).

Şeyh Müeyyed'in Kayseri'de, Kapalı Çarşı ile Pamuk (Kapan) Hanı arasında, kitabesinde Kadı Burhaneddin'in ve kendisinin de isminin yazılı olduğu 1390 tarihli bir çeşmesi bulunmaktadır. Çeşmenin kitabesinde, "Akan bu çeşmenin binasını, adalet sahibi, bilgili Sultan Burhaneddin Ahmed'in devletli günlerinde -Allah delilini yüceltsin- sayılan Emîr Muzaffereddin Şeyh Müeyyed -devleti artsın- sultanın dostluğunun sadakası olarak H 792 (M 1390) yılının aylarında yaptırdı." ifadeleri yazılıdır. Çeşme binası yenilenerek günümüze kadar gelmiştir. Halk, çeşmeyi Pamuk Hanı Çeşmesi veya Asmalı Çeşme diye bilmektedir.

Şeyh Müeyyed Çeşmesi / Asmalı Çeşme (TTK Arşivi)

Kaynakça: Azîz b. Erdeşir-i Esterâbâdi, *Bezm ü Rezm*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1991. s. 193- 478; Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, Ankara 1971, s. 45-174; Halil Edhem (Eldem) ve Kayseri Şehri, yay. Kemal Göde, Kayseri 2011, s. 93-95; Mehmet Çayırdağ, "Son Eretnalı Sultanı II. Mehmed Bey'in Mezartaşı", *TTK Belleten*, 2009, s. 266, s. 109-114.

TACEDDİN VAKFI

Kayseri'de XVI. yüzyılda kurulan vakıflardan biri. Kayseri'de Tacettin Veli Mahallesi'nde bugün yenilenmiş hâli ile mevcut olan Taceddin Camii etrafında, şimdi yıkılıp yok olmuş imareti ve mevcut türbesi ile bir küçük külliyesi bulunan ve türbede yatan zatın ismi ile anılan vakıf, vakıf arazileri ile de bugüne kadar gelmiş ancak, idareciliği (mütevelli) bugün de mevcut aile tarafından bırakılmış olduğundan idaresi, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne geçmiştir. Eski tabirle "mülhak" ilen mazbut olmuştur. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde 581 Numaralı Defter'in 367. sayfasında sureti bulunan, 13 Zilkade 919 (10 Ocak 1514) tarihli, Şeyh Mehmed Taceddin b. Mustafa'ya ait vakfiyede, şehrin Eskişehir havalisinde vakfeylediği arazilerin gelirini, şehirde bina ettiği caminin ihtiyaçları için vakfettiği kayıtlıdır. Vakfedilen bu geniş arazi üzerine belediyece, gecekondularla bölge planlandığından arazinin bugünkü değerine karşılık, imar parselleri ile takas yapılmıştır. Cami yanında kubbeli mütevazı türbede, Şeyh Mehmed Taceddin'in atası olduğu belirtilen, mihrap şeklinde işlenmiş mermer mezar taşına göre H 721 (M 1321) yılında vefat eden, Velid'in oğlu Mahmud'un oğlu Taceddin medfundur.

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitabelerinden XV ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, S. XIII, s. 548; Naci Kum, "Kayseri Hakkında Notlar, Vesikalar", *Erciyes Dergisi*, Kayseri 1947, S. 55-56, s. 25, 26.

TÂC-I KIZIL

Kayseri’de ismini bir mahalleye vermiş kimse. Bu mahalle, Yoğunburç ile Atatürk Evi arasında idi. Bünyan Ulu Camii kitabesinde Tâc-ı Kızıl, bu camiye 1333 yılında yaptıran İlhanlılar’ın Anadolu Valisi Zahreddin Mahmud’un babası olarak kayıtlıdır. Ayrıca Mevlevî kaynaklarında da Zahirreddin Mahmud’un babasının ismi “Tâc-ı Kızıl” olarak geçmektedir. İlhanlı (Ebû Said Han) Dönemi kaynaklarında, asıl isminin Esen Kutluğ olduğunu öğrendiğimiz Tâc-ı Kızıl’ın, “altın taç” anlamına gelen bu isminin, unvanı olduğu, zamanla onun hakkında isim gibi kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kayseri’de bir mahalleye neden ismi verilmiştir? Onun da oğlu gibi burada resmî bir görevi var mıydı, bilemiyoruz. Tâc-ı Kızıl’ın torunu Taşkın Paşa’nın, Konya’nın Kemertaş köyünü satın aldığına dair satış senedinde ismi ayrıca, Emir Şeyh Ahmed Tacdar (Tacıkızıl) olarak da geçmektedir. Buradaki “Emîr” unvanı, onun resmî bir görevi olduğunu göstermektedir. Mahallesinde, adına bir cami de bulunan (VXII. yüzyılda Çiğdelizade Cıncıklı Camii harabolan Tacıkızıl Camii yerine yaptırılmıştır.) bu zatın yine Kayseri’de, torunu Taşkın Paşa adına Taşkın, Taşkıncık isimleriyle bir mahalle daha bulunmaktadır.

Kaynakça: Faruk Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, Ankara 1970, S. 1, s. 85-96; Ahmed Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, C. II, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1973, s. 337-350; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de XIV ve XV. Yüzyıllarda İki Emir Ailesi, Emir Zahirreddin Mahmud ve Emir Şeyh Çelebi”, Vakıflar Dergisi, S. 27, s. 133-140.

TACIKIZIL MAHALLESİ

Kayseri’de Yoğunburç ile Atatürk Evi arasında bulunan, şimdi yok olmuş bir mahalle. Yeni oluşumda bu mahalle ile birlikte altı civarında küçük mahalle ortadan kalkarak bu bölgenin ismi “Cumhuriyet Mahallesi” olmuştur. Mahalle ismini, 1333 yılında Bünyan Ulu Camii’ni yaptıran İlhanlıların Anadolu valisi Zahirreddin Mahmud’un babası Tâc-ı Kızıl’dan almıştır. Anlamı “altın taç”tır. Tacıkızıl Mahallesi hakkında XVI. yüzyıl Osmanlı tahrirlerinde kayıtlar bulunmaktadır. 1500 Tarihli Tahrir Defteri’nde, tamamının Müslümanlardan meydana geldiği belirtilen mahalle, 32 hane olup 50 kişi vergiye tabi olarak kaydedilmiştir. 1520’de hane sayısı 35 olmuştur. Tacıkızıl Mahallesi hane reisleri saraçlık, müezzinlik, kâtiplik ve tüccarlık gibi meslek ve uğraşları ifa etmekteydiler. Mahallede bir de Tacıkızıl ismiyle mescit bulunmaktaydı. Bu cami, herhâlde harap olduğu için, yerine XVII. yüzyılda Cıncıklı-Çiğdelizade Camii yaptırılmıştır. 1584 Tahriri’nde ise mahallede 44 Müslüman ve 4 Hristiyan vergiye tabi olarak kaydedilmiştir. 1873 Tahriri’nde ise mahallenin, “Sivas Kapısı Sokağı”, “Güpgüzade Çıkmazi” ve “Müftüzâde” Sokaklarında 26 hane sahibi kaydedilmiştir. Mahallede “Güpgüzade”, “İmamzade”, “Yedekçizade”, “Kâtipzade” ve “Çarşıbaşılar” gibi şehir eşrafi oturmaktaydı.

Kaynakça: İnbaşı, 16.YB Kayseri, s. 41, 42, 55; Kayseri Tapu-Tahrir Defteri /1500, hzl. Mehmet İnbaşı, Kayseri 2009, s. 7, 8; Refet Yinanç- Mesut Elibüyük, Kayseri İli Tahrir Defterleri, C. I, s. 39; Cömert, 19.Y. Kayseri, s. 168; Celil Arslan, “Cıncıklı (Çiğdeli) Camii,” KBB Kayseri Ansiklopedisi, C. I, s. 315, 317.

TALAS

Kayseri’ye 7 km mesafede merkez ilçe. Doğuda, Kayseri Ovası’nın devamında, “Aşağı Mahalle”leri bulunan ilçenin güneyindeki Ali Dağı’nın (1869 m) devamı olarak birden yükselen yamaçlarda ve üst platodaki “Yukarı Mahalle”, tarihi yerleşim alanı oluşmuştur. Bu yukarı kısımda bugün de bilhassa Kayserililerin yazlık evleri bulunmaktadır. Talas, son zamanlarda büyük göç olarak ova bölümü apartmanlarla doldu.

İsmi, Orta Asya’da Kırgızistan’daki tarihi “Talas” şehrinden gelmektedir. Bizans Dönemi’nde Anadolu’ya

göç eden veya bu devlet tarafından getirilip yerleştirilen ve yine Bizans’ın baskısıyla Hristiyanlaştırılan Türkler, geldikleri yerlerin isimlerini de Anadolu’ya taşımışlardır. *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler* isimli kitabın yazarı Türk tarihçisi Bartold, XIX. yüzyılda oradaki Talas hakkında bilgiler vermektedir. Buna göre Talas, iki bölümden oluşuyordu. “Uluğ Talas”, “Kiçi Talas”. Hemen yakınında Aladağlar bulunuyordu. Yanında bir köyün ismi de “Akçı Köy”dü. İçerisinden Talas Irmağı geçmekteydi. Bu bölgeye iskân edilen Türkler, geldikleri yerlerden taşıdıkları bu isimleri Yeni Talas’a taşımışlardır. Burada da Talas’ın büyük mahalleleri “Ulu Talas” ve bir mahallesi de “Kiçiköy” (Küçük köy, Kiçi Talas) olarak adlandırılmıştır.

Güneyindeki dağa, Ali Dağ (“Ala Dağ”dan bozma) ismi verilmiştir. Yakınındaki köylerden birisinin adı Akçakaya (Akçıköy)’dir. Bütün bu tespitler, “Talas” ismini başka dillerde aramanın gereksizliğini ortaya koymaktadır. Yine Darsiyak köyünün yakınında, “Talasıra” diye benzer isimli bir köy bulunmaktaydı.

Talas’ın ilk yerleşimcileri, Müslümanların “Rum” dedikleri Hristiyan Türklerdir. Malazgirt Savaşı’ndan bir müddet önce Bizans İmparatorluğu tarafından doğudan kaldırılarak Orta Anadolu’ya yerleştirilen Ermeniler arasında da Türk unsuru çoktu. Onlardan Talas’a gelenlerin de Rumlarda olduğu gibi isimlerinin çoğu Türkçe olup Türkçe konuşuyorlar, İncil’i Türkçe okuyorlar ve kendi yazılarıyla Türkçe yazıyorlardı. 1071’den sonra Anadolu’ya, bu arada Talas’a da Müslüman Türkler gelmiş ve beraber yaşamalarında hiçbir sorun olmamıştır.

Talas’ın en eski yerleşim yeri olan bugünkü Harman Mahallesi’nde Roma Dönemi’ne ait geometrik motifli mozaikler bulunmuş ve bunlar müzeye alınmıştır. Mahallenin üzerinde Ali Dağı, eteğinde bu döneme ait bir yer altı şehri olduğu gibi dağın üç tepesi üzerinde yine bu dönemden kalma tümülüsler (toprak yığma mezar anıtları), bugün de mevcut bulunmaktadır.

Sonraki iskânlarda yukarı mahalleye Ermeniler; aşağı mahallelere Rum, Türk ve Ermeniler karışık olarak yerleşmiştir.

Talas’a yerleşen Ermeni ve Rumlar ticaretle uğraşıyorlardı. Özellikle son yüzyıllarda Avrupa sermayesinin desteğiyle ticari bakımdan zenginleştiler. Bilindiği gibi gayrimüslimlerde askerlik yapmak yoktu. Buna mukabil yine son yüzyıllarda harplerden gözünü açamayan Müslüman Türkler, fakirleşip bunlara muhtaç hâle geliyordu. Bu sebeple zor durumda kalan Türkler, aşağıdaki mahallelerde küçük sokaklara sıkışıp kaldılar. Bilhassa Ermeni göçü alan Talas’ın her yanı gayrimüslimlerin ev ve konaklarıyla doldu. Öyle ki XX. yüzyılda Ermeni tehciri ve Rum mübadelesinden önce 25 bine çıkan Talas nüfusunun yaklaşık 10 binini Rum, 10 binini Ermeni ve ancak 5 binini Müslüman Türkler oluşturuyordu.

Rumlardan varlıklı kişilerin çoğu, bugünkü Tablakaya Mahallesi’nin kuzeyine yerleşmişti. Onlara ait anıt konaklar, bugüne kadar muhafaza edilmiştir. Bu üç cemaatin kilise ve camileri yan yana yapılmıştır.

Karamanoğulları hâkimiyetinden 1464 senesinde Osmanlı hâkimiyetine geçen Kayseri ve çevresinde vergi ve emlak tespiti için tahrirler (yazım) hazırlanmıştır. Kayseri’de ilk tahrir, 1476 yılında Fatih Dönemi’nde yapılmıştır. Ancak bu defter kaybolmuş, bundan sonraki tahrirlerde bu deftere, “defter-i köhne” (eski defter) diye atıflar yapılmıştır. Bu defterlerin en eskisi, *1484 Tarihli Tapu Tahrir Defteri*’dir. Bu defterde vergiye tabi sadece üç Müslüman ile 133 gayrimüslim (gebran) kaydedilmiştir. Kayıtlı toplam 136 vergi nüfusunu üçle çarparak Talas’ın o dönemdeki mevcudunu yaklaşık 400 olarak tahmin edebiliriz. Çünkü birçok ailenin çocuğu bennak (evli), mücerret (bekâr) olarak vergi nüfusuna kaydedilmiştir. Bu kayıtlardan, Talas’ta o tarihlerde yetiştirilen mahsul ve hayvanlara ait bilgi edinmek mümkün olmaktadır.

1500 yılında yapılan tahrire göre Talas’ta vergiye tabi 143 Hristiyan, dört adet Müslüman nüfus bulunmaktaydı. 1584 tarihli ayrıntılı tahrire göre burada, 464 Hristiyan, 30 Müslüman vergiye tabi insan bulunmaktadır. Bu rakam üçle çarpıldığında Talas’ın o tarihteki nüfusunun 1.500 olduğu tahmin edi-

lebilir. Talas'ın yine o tarihte Han (Sonradan ortaya çıkan Tablakaya buraya dâhildir), Yiğitbaşı, Topçu, Kemal, Oğlanbeği ve Kışıköy olmak üzere altı mahallesi bulunmaktaydı.

Talas'tan bu tarihlerde tahıl, çift, çiftçilikle uğraşan evli ve bekâr çocuklardan alınan vergi bağ öşrü, meyve öşrü, bostan öşrü, kovan öşrü, ceviz öşrü; kiralık devlet arazisi gelirlerinden, çiftlik arazilerinden, hayvanlardan (koyun), bağlardan; kayısı, elma, armut, kiraz, ceviz gibi meyvelerden, bostanlardan, arı kovanlarından; su yolu hizmeti için tapu, değirmen (Üç adet olup üçünün de atıl olduğu belirtilmiştir.) ve ihtiyaç için alınacak vergilerin, toplam 14.645 akçe olduğu kaydedilmiştir.

Talas'ın 1584 tarihli ayrıntılı tahririnde, başta yine malikâne vergilerinin Kayseri'deki Gıyasiye ve Darüşşifa Medreselerine (Çifte Medrese) vakf olduğu, divani vergisinin de tımar olduğu kaydedilmiştir.

XV. ve XVI. yüzyıllarda Kayseri'de Dânişmendli Türkmenleri, bölgede ikinci büyük topluluk olup Bün-yan, Tomarza ve İncesu bölgesinin yanı sıra Talas'ta da varlık göstermekteydi.

İlerleyen zamanlarda nüfusu hızla artan Talas'ın 1875 yılında yapılan sayıma göre 2.303 hanede 4.500 Ermeni, 4.800 Rum, 2.408 Türk olmak üzere toplam nüfusunun yaklaşık 12.000 olduğu kaydedilmiştir (Sadece erkekler sayılmış, buna bir o kadar daha kadın ilave edilmiştir). Bu tarihte Özel İdare tarafından yapılan tahrirde göre Talas'ta bulunan büyüklü küçüklü 35 mahallede vergiye tabi, gayrimenkul sahibi nüfus kaydedilmiştir. 1915'te Ermenilerin tehcirle, 1924'te Rumların mübadele ile Talas'tan ayrılması nüfusu çok azaltmış ve kasabanın birçok kısmı harap olmuştur.

1839 ve 1845 yıllarında Ermeni Patriği tarafından İstanbul'dan sürülen bir grup Protestan eğilimli Ermeni din adamı, Kayseri'ye gelip 1854 yılında Kayseri'de bir Protestan kilisesinin tesisine önyak olmuştur. Daha sonraki yıllarda yapılan araştırmalarda Talas'ta, Kayseri'ye bağlı bir uç istasyon kurma çalışmaları başlatılmış ve bu çalışmalar ancak 1870'te başarıya ulaşabilmiştir. Amerikan misyonerleri de 1898 yılı Amerikan Board Raporları'nda "Talas Academy" diye ifade edilen misyoner okulu (Amerikan Koleji) açmışlardır. Talas'ta ayrıca bu gayeyle kurulan misyoner kız ve erkek okulları da bulunmaktaydı. Kayseri merkezdeki okullar, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasını müteakip kapatılmış ancak Talas'ta çalışmalar, 1927'de yeniden faaliyete geçmiş, 1967 yılı sonuna kadar Kolej, eğitime devam etmiştir.

Kolejin yanına bir de hastane açan Amerikalılardan burası, Birinci Dünya Harbi ve İstiklal Savaşı yıllarında devralınmış, burada hasta ve yaralı Türk askerleri tedavi edilmiş, bunlardan şehit olanlar, şimdi Yukarı Mahalle'de yeri belli olan şehitlikte toprağa verilmiştir.

Büyüklerin ifadesiyle Talas'tan 88 kişinin devletin seferberlik ilanı ile I. Dünya Savaşı'na çağrıldığı, dört yıl sonra ancak sekiz gazinin birçoğunun sakat olarak geri döndüğü söylenmektedir. Bunlardan 24'ünün Çanakkale Şehitleri listesinde olduğu bilinmektedir. Hastane, ileriki yıllarda kapanmıştır.

Misyonerlerin faaliyetleri sonucu özellikle ticari açıdan cazibe merkezi hâline gelen Talas'ta bu dönemde, şimdiki Tablakaya Mahallesi'ndeki kilise önünden başlayıp Han Camii'ne kadar uzanan büyük bir çarşı (Sultan Çarşısı) meydana gelmiş; bu çarşı, vilayetin ana ticaret merkezlerinden biri olmuştur. Her meslekten dükkanın olduğu çarşıda esnafın çoğunluğu gayrimüslimlerden oluşmaktaydı. Avrupa'dan getirilen kumaşlar, halı iplikleri (Manchester), dikiş makineleri (Singer) gibi emtiyayı pazarlamaktaydılar.

Talas'ta önce Ermeniler ve Rumlar okul açmıştır. Müslümanlara ait rüştiye (ortaokul) 1871 yılında Abdülaziz zamanında açılmış ise meşhur Kayseri Valisi Muammer Bey tarafından 1909 yılında inşa edilmiştir. Talas'a yeniden ortaokul ancak 1960 yılında yaptırılabilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde çok miktarda okul açılmış, hâlâ açılmaya devam etmektedir. Talas'tan birtakım önemli şahıslar da yetişmiştir. Bunlardan Talas'ta mahallesi olan, II. Abdülhamid Dönemi seraskerlerinden (Genel Kurmay Başkanı) Ali Saib Paşa, Kışıköy'e cami ve çeşmeler ve Han Mahallesi'ne bir hamam yaptırmıştır. Şeyhülislam Müsteşarı Hacı Derviş Efendi, Han Camii'ni yaptırmıştır. Eşraftan Hacı Ahmet Efendi de bir okul ve üç çeşme

yaptırmıştır. Bununla birlikte Talaslı hayır sahipleri çok fazladır, birçok yeni cami ve okul yaptırmışlardır. Adına cami bulanan Yaman Dede, münzevi dervişlerden Cemil Baba, divan tarzında şiirler yazmış şair Celal Usta'da (Celal Avkovan) Talaslıdır. Talas'ta yazar, sanatkar, ilim insanı, siyasetçi, müzisyen gibi birçok değerli şahsiyet yetişmiştir.

Talas gayrimüslimlerinden Ermeni Gülbekyan, Rum Onasis ve İstanbul'daki son dönem birçok cami ve sarayın mimarı Ermeni Balyan ailesi de Talaslıdır.

Talas'ta en eski cami, Harman Camii'dir. Sultan Abdülmecid zamanında yenilenmiştir. Diğerleri bundan sonradır. Gayrimüslimlerin de kiliseleri bulunmaktadır. Bunlardan Rum Panagia Kilisesi, Yaman Dede Camii olarak ayakta durmaktadır.

Kayseri şehri çevresinde önemli bir tarihî yerleşim olarak öne çıkan Talas'ta, "Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu" tarafından tescillenen üç farklı sit alanı mevcuttur. Toplam 76 hektarlık bir alanı kapsayan sit alanının en yoğun ve ağırlıklı bölümünü, 56 hektarlık genişlikle "kentsel sit alanı" oluşturmaktadır. İçinde konut, cami, kilise, çeşme gibi farklı yapı türlerini barındıran kentsel sit alanı, bu yapıların yapım ve konum ilişkileriyle de bölgeyi seçkinleştiren özgün bir kentsel doku oluşturmaktadır. Yerleşmenin karakteristiğini belirleyen ikinci önemli alan ise 18 hektarlık "doğal sit alanı"dır. Doğal sit alanını belirleyen dikey yapılı kaya oluşumu, bu dik yamaçta konumlanan taş yapıların masif etkisi ve yapı kütlelerinin yeşil ile bütünleşen dokusu, Talas'ın silüetini oluşturan en önemli belirleyicidir.

Talas, 1914 yılında bağımsız olan Kayseri sancağının merkez kazasına bağlı köy iken nahiye merkezi yapılmıştır (1918). 1924 yılında Kayseri vilayetinin merkez kazasına bağlı dört nahiyeden birisi durumundadır. Talas'ın nüfusu 1935 sayımına göre 3.443'tür. 1987 yılında ilçe, 2004 yılında da Büyükşehir Belediyesi Kanunu'yla Talas merkez ve dört köyle Kayseri Büyükşehir Belediyesi hinterlandına dâhil olmuştur. Günümüzde (2021) 450 km²'lik alana sahip olup Akçakaya, Alaybeyli, Ardıç, Bahçelievler, Başakpınar, Cebir, Çatakdere, Çevlik, Çömlekçi, Endürlük, Han, Harman, Kamber, Kepez, Kışıköy, Koçcağz, Kuruköprü, Mengücek, Mevlana, Örencik, Reşadiye, Sakaltutan, Sosun, Süleymanlı, Tablakaya, Yamaçlı, Yazıyurdu, Yenidoğan, Yukarı, Zincidere isimli mahalleleri bulunmaktadır.

2020 yılı TÜİK verilerine göre Talas, 82.487 erkek, 82.640 kadın olmak üzere toplam 165.127 nüfusuyla merkez ilçe konumundadır.

Talas'a ait, "*Ali Dağı da derler dağların hası / Kucağına da çekmiş koca Talas'ı*" ve "*Talas yollarını seller bürüdü*" gibi türküler bulunmaktadır. Ayrıca Faruk Nafiz (Çamlıbel)'in Kayseri Lisesinde öğretmenliği sırasında 1923 yılında yazdığı:

Daha gün batmadan üstünde beyaz Erciyeş'in
Bürünür tarlaların, bahçelerin rengi yasa;
Karlı bir burcu gezen nuru donarken güneşin,
Atlılar, kafil hâlinde dönerler Talas'a.

dörtlüğü ile başlayan, "Talas Bağlarında Batı" isimli bir şiiri de bulunmaktadır.

Atatürk, 1934 yılında Kayseri'ye geldiğinde (5 Şubat), Talas'ta kendisi için yapılmış köşkü ziyaret etmiştir. Bu köşk, bugün Vali Konağı olarak hizmet vermektedir.

Eski - Yeni Talas - 2021

Kaynakça: 1484 (Hicri 888) *Tarihli Kayseri Tapu Tahrir Defteri*, hzl. Mehmet İnbaşı, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2009, s. 41-43; *Kayseri Tapu-Tahrir Defteri /1500*, hzl. Mehmet İnbaşı, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2009, s. 51-53; 1570 (Hicri 976) *Tarihli Kayseri Tapu Tahrir Defteri*, hzl. Mehmet İnbaşı, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2009, s. 66-70; *Kayseri İli Tahrir Defterleri*, hzl. Refet Yinanç, Mesut Elibüyük, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No. 65a, C. I, Kayseri 2009, s. 171, 231, 234, 239; Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, TTK Yay, Ankara 2009; Tahir Sezen, Osmanlı Yer Adları, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 2017; Gülbadi Alan, “Amerikan Misyonerleri ve Kurumları”, *KBB Kayseri Ansiklopedisi* C. I, s. 119; *Kayseri İlbay Adli Bayman'ın Başkanlığı Altında Yapılan Yaya Köy Gezileri Tetkik Notlarıdır, Seri 5: Talas*, Kayseri 1938; Hüseyin Cömert, 19. *Yüzyılda Talas*, Kayseri 2010; Mehmet Çayırdağ, “15, 16, 17 ve 20. Yüzyıllarda Talas'ın Müslüman ve Hristiyan Ahalisi”, *Şehir Kültür Sanat Dergisi*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2021, S. 40, s. 24-37; V. V. Bartold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, terc. Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprman, TTK Yayını, 2013; Gonca Büyükmihçi-Neşe Yılmaz Bakır-Hikmet Eldek Güner, *Talas (Kayseri) Kent-sel Kültür Varlıkları Envanteri (2007-2009)*, 1 Haziran 2009, PDF, s. 27; <https://www.talas.bel.tr/>; <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> Erişim: 9.09.2021.

TAŞKIN PAŞA

Bünyan Ulu Camii'ni yaptıran İlhanlılar'ın Anadolu valisi Zahireddin Mahmud'un oğlu. Kayseri'de hem Taşkın Paşa hem de dedesi Tacıkızıl adına eski birer mahalle bulunmaktadır.

Taşkın Paşa, Ürgüp'ün Taşkınpaşa (Damsa) köyünde yaptırmış olduğu eserlerle bilinmektedir. Burada bir cami, bir medrese ve bir de kendisine ait kümbet-türbe yaptıran Taşkın Paşa'nın bu binalarında tarih ve banı kitabeleri bulunmamaktadır. Camisinin muhteşem ahşap mihrap ve minberi, Ankara Etnoğrafya Müzesi'nde teşhir edilmektedir. Taşkın Paşa'nın, Konya'nın Kemertaş köyünü satın aldığı dair 1350 tarihli satış senedinde, ailenin fertleri şu şekilde sıralanmıştır: “Melik Sencer'in oğlu Emir Şemseddin Ahmed Tacdar (Tacıkızıl) oğlu emir Zahireddin Mahmud'un oğlu Taşkın Paşa.”

Taşkın Paşa burada, “Yüceler yücəsi, bütün üstünlükler ve güzel huylar sahibi, büyük insan, devletin direği, hükümdarların desteği, dostu, sultan ve padişahların güzidesi, halk babası” olarak övülmektedir. İlhanlılar ve Eretnalılar Dönemi'nde yaşadığı anlaşılan Taşkın Paşa'nın resmî görevleri hakkında bir bilginiz yoktur. Kayseri'de bir mahallesi olduğuna göre belki de bu bölgenin, İlhanlılar Dönemi'nde valisiydi. Adını taşıyan mahallede ona ait olabilecek eski bir medrese yapısı, altmışlı yıllarda belediye tarafından ortadan kaldırılmıştır.

Taşkın Paşa'nın oğlu Süleyman Bey'e ithaf edilmiş bir kitapta, Taşkın Paşa yine, “Büyük emir, uyanık vezir, yükseklikler semasının kutbu Feleküddin Taşkın Bey” olarak anılmıştır. Osmanlı vakıf kaynaklarında onun 1352 tarihli, bugün mevcut olmayan vakfiyesinden bahis bulunmaktadır. Köyünde külliyesi içinde, yakınları, 1351 yılında vefat eden Hızır Beğ, İlyas Beğ ve 1355 yılında vefat eden Hasan Beğ'e ait

türbe ve mezarlar bulunmaktadır.

Taşkın Paşa'nın, Ürgüp'ün Taşkınpaşa (Damsa) Köyündeki türbesi (Halil Tekiner)

Kaynakça: Mehmet Çayırdağ, “Kayseri'de XIV ve XV. Yüzyıllarda İki Emir Ailesi, Emir Zahireddin Mahmud ve Emir Şeyh Çelebi”, *Vakıflar Dergisi*, S. XXVII, s. 133, 140, 146, 158; Faruk Sümer, “Anadolu'da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi I*, Ankara 1970, s. 85, 96; Zeki Oral, “Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler”, *Vakıflar Dergisi*, 1962, S. 5, s. 64, 65; Zeki Oral, “Burdur, Kütüphaneleri ve Kitapları Vakfiyesi Vesikaları”, *Belleten*, S. 95, s. 259, 260; E. Diez, O Aslanapa, M. Koman, *Karaman Devri Sanatı*, İst. 1950, s. 184-190.

TAVLUSUN

Kayseri'nin merkez köylerinden biriyken şimdi Melikgazi ilçesine bağlı bir mahalledir. Eski kayıtlarda da görüleceği üzere ismi, “Tavansun” olarak Türkçe bir kelimedir. “Tav”, Orta Asya şivesi ile dağ, tavan ise bugün kullandığımız şekliyle “tepe, yükseklik”; “sun” kelimesi ise yine Türkçe, “yerleşim yeri, mezar” anlamın dadır. Bu hâliyle isim, “tepedeki köy” anlamındadır. Kayseri'de bu şekilde “sun”la biten birçok eski köy bulunmaktadır: Mancusun, Muncusun, Dadasun, Sosun, Kisesun gibi. Bu ismi muhakkakki Türkistan'dan gelip ilk defa buraya yerleşen ve Bizans'ın Hristiyanlaştırdığı Türkler koymuşlardır. Yanındaki Talas, Cırlavuk, Zincidere (Karadere) gibi. 1968 yılında ismi “Aydınlar” olarak değiştirilmiş ancak 1998 yılında asıl ismine geri dönmüştür.

Tavlusun'un tarihi, Kayseri gibi eskilere gitmektedir. Burada bulunan tonozlu Roma mezarları, beldenin o tarihte iskân edilmiş olduğunu göstermektedir. Yanındaki Derevenk (Derekilise, Kisesun) ve Germir Vadilerinde bu şekilde Roma-Bizans Dönemi kalıntıları bulunmaktadır.

Tavlusun'un eski nüfusu olan Rumlar, köyün yukarısında (Herdem Mahallesi), onun aşağısında Ermeniler (Aşağı Ermeni Mahallesi), en altta da Müslüman Türklerin ilk yerleşim yeri olan Derevenk'ten gelip Germir'e giden dere kenarında Aşağı Müslüman Mahallesi yer alıyordu. Ermeniler, Orta Anadolu'ya 1071'den bir müddet önce, Müslüman Türkler de 1071 Malazgirt Savaşı ile gelmişlerdir. Rumlar, büyük çoğunluğu ile Bizans'ın Hristiyanlaştırdığı Türklerdir. Ermeniler arasında çokça, Hristiyanlığın Ermeni mezhebi olan Gregoryanlığa girmiş Türk nüfus bulunuyordu. Her iki topluluk da Türkçe konuşuyor, kendi yazılarıyla Türkçe yazıyordu.

Tavlusun'un Selçuklular zamanında, Mevlana'nın yakını, Büyük Selçuklu devlet adamlarından Alameddin Kayser'in, Kayseri'de yaptırmış olduğu zaviyenin (tekke-mevlevihane) vakfı olduğu kayıtlarda belirtilmektedir. Alameddin Kayser, Kayseri Valiliği yapmış olduğu gibi, Konya'da Mevlana'nın türbesini de inşa ettirmiştir.

XVI. yy Osmanlı tahrirlerinde Tavlusun'dan (Tavansun) bahis bulunmaktadır. 1500'de şehrin Koramaz nahiyesine bağlı bir köy olup köyde 22 hanede 44 Hristiyan nüfus, vergiye tabi olarak kaydedilmiştir. Köyün aynı zamanda şehirdeki iç kale muhafızlarına ait tımar (bir kısım vergi onlara), diğer kısım vergi-

leri de Alameddin Kayser ve Hoca Ağa Zaviyesi Vakfına ait olduğu belirtilmiştir. Vergiler; arazi, şahıslar, bağ, meyve, hububat, bostan, ceviz ve koyunlardan alınıyordu. Burada, Hristiyanların Bahadır, Tanrı-vermiş, Zekeriya, Garipşah, İnbeği, Baharisi (Bahar Sitti), Yenice, Çalabverdi, Bükrük, Beğrek, Güçeri, Ayvad, Ayvanşah, Arslanşah, Asal, İnözlü, Murad, Emir, Alagöz, Dursun, Köse, Asal Beğ, Ulunik, Erdi, Kestep, İlalı gibi öz Türkçe isimleri dikkat çekicidir. 1520’de ise köyde nüfus, 40 haneye ulaşmıştır. *1584 Tarihli Mufasssal Kayseri Tabirî*’nde ise Sahra nahiyesine tabi olarak kaydedilen köyde, yine isimlerin tamamına yakını Türkçe olan 130 Hristiyan (gebran) nüfus, vergiye tabi olarak kaydedilmiştir. Köyün tımarlığı ve vakfı devam etmektedir. 1872 tahririne göre Herdem ve Uğurlu Mahallelerinde 136 vergiye tabi gayrimüslim nüfus, Aşağı Ermeni Mahallesi’nde 86, Aşağı İslam, Orta Mahalle ve Yukarı İslam Mahallelerinde 340 vergiye tabi Müslüman yaşamaktadır.

Teğmen Ferdinand Bennet’in Kayseri Raporu’nda 1875 yılında hane sayısı 578 olup 182 Ermeni, 314 Rum, 699 Türk olmak üzere toplam 1.195 nüfus kayıtlıdır. Bilindiği üzere 1915 yılında tehcirle Ermeniler, 1924 yılında mübadele ile Rumlar, Tavlusun’u terk etmişlerdir. 1935 yılı nüfus sayımına göre 396 evde 852 Türk nüfus yaşamaktaydı. Tavlusun, Cumhuriyet Dönemi’nde sürekli olarak dışarıya göç vermiş ve dışarıdan göç almıştır. 2020 yılı TÜİK verilerine göre mahallede, 3.981 kişi yaşamaktadır.

Tavlusun’dan bir hayli sanatkar, İstanbul’da saraylarda taşçılık, nakkaşlık ve hattatlık gibi işlerde çalışarak hem İstanbul kültürünü yaşamışlar hem de bu kültürü ve kazandıkları paraları köylerine getirerek refahı artırmışlardır. Bilhassa mermer işçiliği ve ticaretinde, Türkiye’de ileri gelen usta ve müteşebbis yetiştirilmiştir. Nitekim sarayda bu şekilde yetişip II. Abdülhamid’le yakınlık sağlayan Tavlusunlu hattat ve nakkaş Mehmet Ali Efendi, kendisini padişaha 1881 yılında Kayseri’nin ilk belediye başkanı olarak tayin ettirmiştir. Yerine oğlu Dr. Mustafa Bey tayin edilmiştir. Tavlusun’un en önemli camisi olan Hamidiye Camii, 1311 (1893- 1894) yılında Mehmet Ali Efendi’nin reisliği zamanında yeniden yaptırılmıştır. Kitabesini, Tavlusun’un yetiştirdiği şair ve hattatlardan Ateşzâde İzzet (İzzet) yazmıştır. Tavlusun’da bundan başka aşağı mahallede, üstü mektep olan bir cami ile eski yerleşim yerinde bir mescit bulunmaktadır. Bu mescidin iki yanında Ermeni ve Rum kiliseleri vardır. I. Abdülhamid’in Veziriazamı Hamit Hamza Paşa, köye bir vakıf çeşme yaptırmıştır. Çeşme yıkılıp yok olmuştur. Bazı kayıtlarda II. Murad Devri Veziriazamı Halil Paşa’nın Tavlusunlu olduğu, burada bir kütüphane yaptırdığı bilgisi yanlışır. Paşa, Maraş’ın Süleymanlı (Zeytun) beldesindendir.

Köyün eski yerleşim yerinde bulunan Hacı Rıfat Efendi Çeşmesi de önemli yapılarındandır. Bugün köyün tamamı eski evleri sebebiyle tarihî sit bölgesi olarak kaydedilmiştir.

Tavlusun’un yetiştirdiği önemli kişiler ve devlet adamlarından Süleyman Hayri Bey (Hayri), oğlu meşhur ressam Feyhaman Duran, Osman Paşa, Hattat Abdülkadir Saynaç, Heykeltıraş Nazmiye Hanım, (eski Kayseri Atatürk heykelini yapan), Tarım Bakanlığı yapmış Ahmet Faik Kurdoğlu, Kayseri Milletvekili Ahmet Tefik Şatır, Kayseri Milletvekili Mustafa Kemal Şatır, Türkiye’nin ilk kadın mimarı Leman Cevat Tomsu, 1944 Milliyetçilik Olayı’nın kahramanlarından Fehiman Tokluoğlu sayılabilir.

Tavlusun’dan genel görünüm (Dursun Çiçek)

Kaynakça: *1500 Tarihli Kayseri Tapu Tabir Defteri*, hzl. Mehmet İnbaşı, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No. 59, Kayseri 2009; İnbaşı, *16.YBKayseri*, s. 90; *Kayseri İli Tabir Defterleri*, C. I, hzl. Refet Yinanç-Mesut Elibüyük, Kayseri 2009, s. 88-89; Kazım Özdoğan, *Köy Gezileri Tetkik Notları*, Tavlusun- Seri 1, Kayseri 1937; Hüseyin Cömert, *Tavlusun*, Kayseri 2007; Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine giriş*, 1970, s. 272; *Kayseri Sancağı Hakkında Teğmen Bennet Tarafından Hazırlanan Genel Rapor (1880)*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, KTO Yayınları, Kayseri 1996, s. 26.

TİMURTAŞ

XIV. yüzyılda İlhanlılar’ın Anadolu valisi, Timurtaş’ın babası Emir Çoban, İlhanlı sultanlarından Olcaytu Hüdebande Mehmed zamanında önemli görevlerde bulunmuş emirlerdendi. Aslen Cengiz Han’a yakın Moğol Sunduz kabilesindendi. Olcaytu’nun 1316 yılında vefatı üzerine küçük yaşta tahta çıkan oğlu Ebu Said’e naip olan Beylerbeyi Çoban Bey, böylece İlhanlı Devleti’nin idaresini de eline almış oldu. Bu sırada yapmış olduğu tayinler sırasında oğlu Timurtaş/Demirtaş’ı, yanına tecrübeli devlet adamları vererek Anadolu valiliğine gönderdi. 1319 yılında merkezde (Azerbaycan) Çoban’a karşı olan emirler tarafından başlatılan hareket, Anadolu’da Demirtaş’a karşı da başlatıldı. Demirtaş’ı Niğde civarında sıkıştıran muhalif Moğol emirleri, onun herşeyini ele geçirdi. Demirtaş kaçıp bir kaleye sığındı. Bu sırada babasının ve Sultan Ebu Said’in, merkezde büyük bir zafer kazandığı haberinin gelmesi üzerine, Demirtaş’ı sıkıştıran emirler dağıldı. Kurtulan Demirtaş, onları tek tek ele geçirip hepsini öldürttü. Bundan sonra Karamanoğulları’ndan Konya ve çevresini alıp Kozan’daki Ermenilere de ağır bir darbe vurdu.

Bu başarılarından sonra 1322 yılında, kendisine Kayseri’yi başkent yaparak burada, babasının da hâkim olduğu İlhanlılar’a karşı istiklalini ilan etti ve adına para bastırdı. Demirtaş, çok dindar bir kimse olup içkiyi yasaklamıştı. Etrafına topladığı birtakım ilim ve din adamının telkinleriyle hareket ediyordu. Hatta kendisini “Mehdi-i Âhir Zaman” (son zamanda dünyayı kurtaracak adam) ilan etmişti. Adına bastırmış olduğu muhtemel paralarında kelime-i tevhid, dört halifenin ismi ve kendisini “Sultânü’l-İslâm Muzafferüddin” olarak yazdırmıştı. Halk da kendisini sevmişti.

Oğlunun bu hareketini öğrenen Emir Çoban, derhâl kuvvetleriyle Anadolu’ya girdi. Burada onu isyana teşvik edenleri ortadan kaldırıp kendisini yanına alarak Sultan Ebu Said’in huzuruna çıkardı. Ebu Said, babasının hatırına onu affetti ve Anadolu valiliğine iade etti.

Demirtaş, Anadolu’da hâkimiyetini tesis etmekten geri durmadı. Önce Konya’da Selçuklu hanedanından ele geçirdiklerini, çocuklar dâhil ortadan kaldırdı. Sonra Anadolu beylerinden Hamidoğulları ve Esrefoğulları üzerine yürüyüp beylerini öldürdü ve topraklarını ellerinden aldı. Anadolu’da bulunan Moğol emirlerini de ortadan kaldırdı.

1327 yılında Sultan Ebu Said Bahadır Han’la Emîr Çoban’ın arasının açılması ve Sultan’ın Emîr’i öldürmesi üzerine Demirtaş, en büyük desteği olan babasını kaybetmiş oldu. Demirtaş, durumu emirleriyle müzakere edip derhâl ailesini ve servetini müstahkem bir mevki olan Yavaş Karahisarı Kalesi’ne (Zengibar, Yeşilhisar) yerleştirip Mısır Memlûklülerine iltica etti. Çünkü Ebu Said, Çoban’ın bütün oğullarını da öldürtüyordu.

Mısır’a Kahire’ye gelen Demirtaş’ın etrafında bin kişilik bir maiyeti vardı. Mısır’da çok gösterişli davranıyor ve bu hâli, halkın dikkatini çekiyordu. Memlûk Sultanı Melik Nâsır, önceleri onu çok iyi ağırladı. Fakat daha sonra onun bu hareketleri, Ebu Said’in iade teklifleri ve Karamanoğlu Bedreddin Bey’in, onun Anadolu’daki fenalıklarını anlatıp Mısır’da isyana kalkışabileceği hususundaki uyarıları Sultan’ı etkiledi ve idamını emretti (1327). Anadolu’da kendisinin ölmediği, yaşıyor olduğu iddiaları bir müddet halk arasında dolaştı. Oğlu Şeyh Hasan, kendisinden sonra bir kısım siyasi faaliyetlerde bulundu.

Kaynakça: Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsameretü'l-Ahbar*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2000, s. 252-261, 264; İ. Hakkı Uzunçarşılı, “Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş”, *Belleten*, C. XXXI, 1967, S. 124, s. 625-641; Faruk Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi* (Ankara), C. I, 1969, s. 83-92; Mehmet Çayırdağ, “Eretna Beyliğinin Paraları”, *Belleten*, 2000, S. 240, s. 435-437.

YENİ KAPI

Kayseri Dış Kale’sinin kapılarından birisidir. Bu kapı, şimdiki Kağnıpazarı semtinde, Hunat Külliyesi’nin karşısında, İç Kale’nin doğu kapısı ile Dış Kale surlarının İç Kale’ye yaklaşan ucu arasında, şimdiki Kaleönü ve Millet caddelerinin birleştiği yerde bulunuyordu. Bu kapı ve yakın uzantıları yıkılarak ortadan kaldırılmıştır.

Kapı küçük olduğu için Osmanlı Sultanı II. Selim zamanında 1567 tarihinde ihtiyaca binaen genişletilmiş, bu vesile ile adı “Yeni Kapı” olmuştur. Bu iş için buraya yazılmış olan Arapça kitabenin tercümesi: “Bu kapı halka dar geliyordu. Dokuz yüz yetmiş beş (1567) yılında Sultan Süleyman’ın oğlu büyük Sultan Selim Han zamanında genişletildi. Allah, onu genişletenin rızkını bol versin.”

Bu kitabe bugün Kayseri Müzesindedir.

Kaynakça: H. Edhem, *Kayseri (Göde)*, s. 23, N. 13.

YEŞİLHISAR

Kayseri’nin ilçelerinden birisi olan Yeşilhisar, ismini, bugün ilçe merkezine 4 km mesafede bulunan, eski yerleşim yeri olan tarihî “Karahisar”, “Zengibar” Kalesi’nden almıştır. Cumhuriyet Dönemi’nde “Yeşilhisar” a çevrilen kazanın eski ismi olan Karahisar’a, o dönemlerde aynı ismi taşıyan başka yerlerden ayırt etmek üzere, yakınında bulunan ve çok daha geniş ve tarihî yerleşime sahip olan Develi’ye nispetle, “Develi Karahisarı” (Karahisar-ı Develi) denilmiştir. Yine o dönemlerde ilçeye, Sultan Sazlığı’na doğru ovalık alanın eski ismi olan “Yavaş” isminden dolayı, “Yavaş Karahisarı” (Karahisar-ı Yavaş) da deniliyordu. Karahisar’ın Farsça karşılığı olan Zengibar ismi, zengi/kara, baru/hisar isimlerinin birleşmesinden meydana gelmiştir.

İlçe, Kayseri’nin güney batısında, Kayseri-Niğde yolu üzerinde, tabii kuş cenneti olan Sultan Sazlığı’nın batısında yer almaktadır. Yeşillikleri ve meyve bahçeleri ile ünlüdür. Tarihî Karahisar (kale) yerleşim yerinde muhakkak ki milattan önceki yıllara kadar uzanmaktadır. Burasının klasik (Yunan-Roma) dönemlerinde isminin “Kbistira” veya “Siyera” olduğu ileri sürülmüştür. Malazgirt Savaşı’ndan sonra Anadolu ile birlikte Bizans’tan fethedilip Türk-İslam yurdu hâline gelen Yeşilhisar, Fatih Dönemi’nde Karamanoğullarından alınarak Osmanlı Devleti’ne katılmıştır. Bu tarihten sonra oluşan Karaman (Konya) eyaletine bağlı yerleşim alanlarından biri hâline gelmiştir. 1476’dan 1502 yılına kadar Karaman eyaletinin Ürgüp kazasına bağlı bir nahiye merkeziyken 1502’de “Karahisar-ı Develi” ismiyle kaza merkezi hâline getirilmiştir. 1518’de bu defa yeni düzenleme ile Niğde sancağına bağlı bir kaza merkezi olmuş, daha sonra kaza olarak Kayseri’ye bağlanmıştır. 1878’de nahiye olarak İncesu’ya, 1923 yılında Kayseri’ye bağlanmıştır. Nihayet 1948’de ismi “Yeşilhisar” olarak değiştirilip Kayseri’nin ilçelerinden biri hâline getirilmiştir.

Yeşilhisar 1502 tarihinde 20 köy ve iki mezraya (ekinlik) sahipken 1518 yılında 26 köy ve 41 mezraya malik olmuştur. 1502’de 189 vergiye tabi haneye sahip olan Yeşilhisar merkezinin, “Yukarı”, “Orta (Cami)”, “Kadı” ve “Mescid-i Şâmi” isimli dört mahallesi bulunuyordu. En büyük mahallesi, Orta Mahalle idi. Bu tarihte kaza sınırları içinde bulunan köylerle birlikte 1465 Müslüman ve 330 Hristiyan nüfusa sahipti. Bu nüfus, 1518’de 2121 Müslüman ve 348 Hristiyan ulaşılmıştır. Hristiyanlar, kaza merkezinde değil, köylerde oturmaktaydı.

1563 tarihli Niğde sancağı, Karahisar kazası tahririne göre, “Hocanın Camii” ismi ile de anılan Orta, Şeyh Mustafa Mescidi, Kadı Mescidi, Mevlana İbadi Kadı ve İbrahim Mescidi mahallelerinde vergiye tabi olarak 528 Müslüman nüfus kaydedilmiştir. Kaza merkezinde gayrimüslim yoktur. İsimlerin yanına imam, müezzin, müderris, matbah-ı âmire şakirdi (Topkapı Sarayı mutfağı görevlisi) gibi görevler de yazılmıştır. Bu tahrirde göre kalede de 14 sipahi bulunmaktadır. Kazanın bu tarihte 50 köyü ve 41 mezarı bulunmaktadır ve bunların tamamının tahriri yapılmıştır.

1718 tarihli bir fermana göre, Karahisar kazası ahali, Kayseri kadısına dilekçe göndererek bağlı oldukları Niğde sancağı mutasarrıflarının zulümlerinin nihayeti olmadığından, perişan olmaları sebebiyle kazalarının Kayseri sancağına bağlanmasını istemişler ve bu istekleri kabul edilerek Karahisar kazası, Kayseri sancağına ilhak olunmuştur.

1724 yılında kazada doğup İstanbul’a giderek saraya intisap eden ve burada silahtarlığa kadar yükselen Hamza Paşa, Sultan III. Mustafa’ya damat ve veziriazam olmuş, memleketi için su yollarını tamir etmek üzere bir vakıf kurmuş ve kazaya da 1757 tarihli küçük bir mescit yaptırmıştır. Mescidin, Sadrazama yakışır bir Osmanlı abidesi olmaması, caminin yapım işi havale edilen kasaba ileri gelenlerinin kusuru olarak görülmüştür. Kazada bu camiden başka Eretna Devleti’nin kurucusu Alaeddin Eretna’nın, 1346 yılında yaptırmış olduğu Ulu Cami, İdris Cami ve şeriye sicili kayıtlarına göre, XVIII. yüzyıl ortasında kazadan Hacı Mehmed isimli bir şahsın yaptırmış olduğu hamam bulunmaktadır. Hamamın bu sırada satışında, Kayseri’deki meşhur âyandan Zennecioğlu Mehmed Ağa bulunmuştur.

İlçe ekonomisi tarım ağırlıklıdır. Yaklaşık 500.000 dekar ekilen arazinin yarıdan fazlasında sulu tarım yapılabilmektedir. Bu bölgelerde kayısı, elma gibi meyvelerle şeker pancarı ve patates yetiştirilebilmektedir.

Yeşilhisar; çevrede Ürgüp-Göreme vadisinin devamı olan Soğanlı, Erdemli ve Doğanlı gibi peribacalarının olduğu ve kayalara oyulmuş, freskli kilise ve yer altı iskânının bulunduğu önemli tarihî ve turistik alanlara sahiptir. Ayrıca bitişiğindeki Sultan Sazlığı Kuş Cenneti, bir doğa harikasıdır. Yine Yahyalı yolu üzerinde bulunan içmece ve maden suyu tesisleri, cazibe merkezlerini oluşturmaktadır.

İlçenin günümüzde (2021) Akköy, Araplı, Başköy, Beyleryukarı, Bütet, Camikebir, Cumhuriyet, Çadırkaya, Derbentbaşı, Doğanlı, Erdemli, Fatih, Fevzioğlu, Gülbayır, Güney, Güzelöz, İçmece, İdris, Kaleköy, Karacabey, Kavakköy, Kayadibi, Keler, Keşlik, Kovalı, Köşk, Kuşçu, Kuzey, Mahmudiye, Musahacı, Ovaçiftlikköy, Soğanlı, Yavuz Selim, Yenışehir, Yeşilova isimlerinde 34 mahallesi vardır. İlçenin nüfusu 2020 TÜİK verilerine göre 15.935 olup Kayseri’nin hızla gelişen beldelerinden birisidir.

Yeşilhisar, genel görünüm (Hakkı Emre Bulut)

Kaynakça: Ahmet Müderrisoğlu, *Yeşilhisar Tarihi*, İst. 2006; Mustafa Oflaz, “16. Yüzyıl Başlarında Karahisar-ı Develi Kazası”, *KYTSB*³, s. 355-347; Prof. Dr. Refet Yinanç - Prof. Dr. Mesut Elibüyük, *Kayseri İli Tahrir Defterleri*, C. II, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2009, s. 493-544; Me-

tin Tuncel, “Karahisar”, *DİA*, C. XXIV, s. 416; Oğuz Celiloğlu, “Yeşilhisar”, *Şehir Kültür Sanat Dergisi*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayını, S. 14; Özbek-Arslan, *KTKVE*, C. III.

YOĞUNBURÇ

Kayseri’de Dış Kale’nin güneydoğu köşesine inşa edilmiş kale yapısı. Kalenin diğer burçlarından büyük olduğu için bu ismi almıştır. Anadolu Selçuklu sultanlarından I. İzzeddin Keykavus tarafından yaptırıldığına dair kitabesi bulunan burç, zeminde oval bir plan şemasına sahiptir. İki katlı yapının alt katında kaleye bitişen tarafında sur önündeki hendekle birleşen bir L tonozu bulunmaktadır. Bu kısmın güneyindeki bir kapı ile büyük alt mekâna girilir. Bu mekân, içten haç planlı ve çapraz tonozlu, dıştan yarım elips planlıdır. Üç tarafta içte, dekoratif takviye kemerleri ile genişletilmiş mazgal pencereleri bulunmaktadır. Giriş kapısının doğusunda, duvar arasına yerleştirilmiş devir merdivenle ikinci kata çıkılmaktadır. İkinci kat yine haç planlı, çapraz tonozlu, mazgal ve bu kata ve dama çıkış merdivenlerinin yanında bulunan, karşılıklı geniş pencereleri ile tam bir köşk görünümündedir. Bu katın kuzeyinde batı duvarının kuzeyinde, restorasyonda kapalı olarak inşa edilen cephesinde, yine bir geniş penceresinin bulunmuş olabileceği tahmin edilebilir. Buranın kuzey duvarının sura yakın yerinden yine güzel işçilikli merdivenle dama çıkılır. Dam, yüksek bir duvarın üzerinde bulunan dendanlarla çevrilmiştir. Bina, kesme taşlarla ve iyi bir işçilikle inşa edilmiştir. Taşları üzerinde çok miktarda usta işaretleri bulunmaktadır.

Binanın üzerinde bulunan çok bozulmuş ve kırılarak yarıya kaybolmuş mermer kitabesinin tamamlanabilecek ibarelerle tercümesi: “Keyhüsrev’in oğlu karanın ve iki denizin sultanı muazzam Galib Sultan Keykavus’un günlerinde” yazılıdır. 1211- 1220 yılları arasında saltanat sürmüş olan I. İzzeddin Keykavus’un unvanı olan, para ve kitabelerinde yer alan “Galib” unvanından, yapının ona ait olduğu anlaşılmaktadır.

Binayı bugün Kayseri Büyükşehir Belediyesi, sosyal tesis olarak kullanmaktadır. Alt kat yazarlara tahsis edilip üst kat ise konferans salonu olarak düzenlenmiş ve restore ettirilmiştir.

Yoğunburç - 2021

Kaynakça: Albert Gabriel, *Monuments Turcs D’Anatolie, Kayseri-Niğde*, Paris 1931, s. 79- 108; A. Nazif, *Mir’at* (Palamutoğlu), s. 68,216, ek 32; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de Selçuklu Sarayları ve Köşkleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. 28, s. 244-246; Çayırdağ, “Kayseri’de Selçuklu ve Beylikler Devri Binalarında Bulunan Taşçı İşaretleri”, *Türk Etnoğrafya Dergisi*, 1982, S. 17, s. 79, 108.

ZAHİREDDİN MAHMUD

1333 yılında Bünyan (Sarımsaklı) Ulu Camii’ni yaptıran, İlhanlılar’ın Anadolu valisi. İlhanlı Sultanı Ebu Said Bahadır Han tarafından 1329 yılında Anadolu valiliğine atanan Emir Zahreddin Mahmud’un babası, yine İlhanlı sarayından önemli devlet adamlarından biri olan, Uygur asıllı Esen Kutluğ’dur. Esen Kutluğ’un aşağıda görüleceği üzere Bünyan Ulu Camii kitabesindeki ismi Tacıkızıl olup bu isimle Kayseri’de bir mahalle de bulunuyordu.

Ebu Said Bahadır Han, 1335 yılında vefat edince İlhanlı tahtı için hanedan arasında saltanat mücadelesi başladı. Bu hadiseler esnasında ortaya çıkan hanlardan birini destekleyen Emir Mahmud, rakipleri tarafından 1339 yılında Azerbaycan’da Mugan kışlağında öldürüldü.

Zahreddin Mahmud’un yaptırdığı kurt başlı süslemeleriyle dikkat çeken Bünyan Ulu Camii kitabesinde ondan şu şekilde bahsedilmiştir: “Bu mübarek mescidin yapımını emirlerin emîri, adil, müeyyed, muzaffer, fasıkları kahreden, isyankârları katleden Tacıkızıl’ın oğlu Zahirreddin Mahmud -Allah onun akibetini iyi eylesin- yedi yüz otuz dört- aylarının ilki olan Muharrem ayının başında (1333 Eylül ortası) emretti.” O zamanki adı Sarımsaklı olan bu küçük beldeye, Anadolu Valisi Zahirreddin Mahmud neden böyle bir cami yaptırmıştır, belli değildir. Mevlevi kaynaklarında onun vali olarak Konya’da oturduğu belirtilmektedir. Caminin kitabesine ayrıca binanın mimarı, Kara Bula oğlu Kaluyan’ın ismi de yazılmıştır. Bu mimar, Kayseri’deki Alaeddin Eretna’nın yaptırmış olduğu Köşk Medrese’yi ve Emir Şahap Türbesi’ni de yapmıştır.

Zahireddin Mahmud’un, Ürgüp’ün Taşkın Paşa köyünde cami, medrese ve türbesi olan Taşkın Paşa isimli, yine kendisi gibi idareci bir oğlu ile Kayseri’de Tekgöz Kaplıcası vakfının 1525 tarihli vakfiyesinde ismi geçen Emir Taceddin Mesud isimli diğer bir oğlu bulunmaktadır. Ailesi, Osmanlı Dönemi’ne kadar varlığını sürdürdü. Taşkın Paşa’nın, Kayseri’de ismi ile anılan bir mahallesi de bulunmaktaydı.

Kaynakça: Faruk Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi I*, Ankara 1970, s. 85-96; Mehmet Çayırdağ, “Kayseri’de XIV ve XV. Yüzyıllarda İki Emir Ailesi, Emir Zahirreddin Mahmud ve Emir Şeyh Çelebi”, *Vakıflar Dergisi*, S. XXVII, s. 133-139; Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, C. II, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1973, s. 337, 530.

ZİRHA KALESİ

Felahiye ilçesinin Silahtar köyü ile Özvatan ilçesi arasında, Kızılırmak Vadisi'ne yakın, kayalar içine oyularak yapılmış bir mekândır. Burası ismini, eski adı Çukur olup sonradan Özvatan olan ilçenin en eski ismi olan “Sariha”nın halk arasındaki söyleniş şekline almıştır. Yakınında bulunan tarihi Horsanos Kalesi'ne beş yüz metre kadar mesafede olan yapıyla bu kale arasında bir geçit olduğunu, halk ifade etmektedir. Sarp bir kayalığın yüzünde, yüksekçe bir kapı ile girilen yapının, kaya içinde uzun mağaralar ve geçitlerden meydana geldiğini, buraya girenler ifade etmektedir. Zor ulaşılabilen kapısının önünde hâlen mevcut kesme taşla yapılmış bir burç kalıntısı bulunmaktadır. Belki burada mağaraya çıkacak merdivenler de bulunuyordu. Bu kapı ve burcun etrafında Roma Dönemi'ne ait mermer sütun ve sütun başlıkları bulunmaktadır. Bunlardan o dönemde mağara önünde önemli bir yapının bulunduğu anlaşılmaktadır.

Zırha Kalesi

DİZİN

A

Abbasi Halifesi Al-Müsterşid 53
 Abdurrahman Nisari 91
 Abdülalim Çelebi 74
 Abdülaziz 17, 18, 25, 184
 Ahi İsa vi, 11, 34, 35
 Ahilik 11, 50
 Ahi Tekkesi 50
 Ahmed Midhat Bey vi, 12, 13
 Ahmed Midhat Efendi 69
 Ahmed Nazif Efendi 13, 14, 78, 118
 Ahmed Paşa vi, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 38, 41
 AHMED PAŞA (HACI-DOĞANCI) 15
 AHMED PAŞA (KALAYLIKÖZ) 16
 Ahmed Rasim Bey 32
 Ahmet Hisarı Savaşı 138
 Ahmet Midhat Bey 12
 AHMET PAŞA (KAPTAN-I DERYA) 16
 Ahmet Remzi Efendi 29, 176
 Akbıyıkoglu Hasan Ağa 20, 21, 22, 64, 69, 77
 Akçakayalı 20, 21, 22, 64
 Akçakayalı Abbaszade Sadık Ağa 21
 Akçakayalıoğulları vi, 20, 21, 64
 Akçakayalızade Ömer Ağa 12
 Akdağ 38, 149
 Akşehirli Hafız Osman Efendi 64
 Alaaddin Köşkü 63
 Alâeddin Ali Bey 34, 58
 Alâeddin Camii 121
 Alâeddin Keykubad 27, 33, 40, 111, 112, 113, 114, 115, 130, 131, 132, 133, 136, 177, 180
 Alameddin Kayser vi, 22, 47, 71, 72, 187
 Alâüddevele Bozkurt Bey 44
 Albert Gabriel 85, 119, 120, 156, 166, 173, 175, 192
 Ali Dağı vi, 23, 24, 63, 83, 95, 182, 183, 185
 Ali Saib Paşa vi, 25, 26, 184
 Anadolu Beylikleri 45, 111, 156, 172, 178
 Anadolu Selçukluları 27, 61, 67, 177
 Arpacılar Çarşısı 144
 Asmalı Çeşme 30, 180, 181
 Atatürk Evi 97, 98, 181, 182
 At Meydanı vi, 27, 40, 80, 136, 147

B

Babai İsyanı 116
 Baba İlyas 115, 116
 Baba İshak 116
 Bahçecizade 156, 158
 Bakkallar Çarşısı 73, 74
 Baltacı Mehmed Paşa 16, 123
 Barsama 77, 85
 Battal Gazi 57, 63, 118
 Baycu Noyan 116, 164, 166, 170
 Bayram Paşa vi, 29, 176
 BAYRAM PAŞA MEVLEVİHANESİ VE VAKFI 29
 Bedesten vi, 30, 63, 81, 91, 104, 143
 Bedreddin İbrahim Bey 109
 Bektaşî Tekkesi 63
 Bektaşzade 21
 Beylerbeyi Çoban Bey 189
 Beyşehir Gölü 116
 Bezçiler Çarşısı 144
 Bostancı Çelebi Zaviyesi 31
 BOYACIOĞLU ÜSTAD ABDİ VAKFI 32, 33
 Börekçiler Çarşısı 73, 74
 Bünyan Ulu Camii 89, 170, 181, 182, 186, 193

C

Camikebir 191
 Celaleddin-i Rumi 63, 168
 Celaleddin Karatay 33, 114, 164, 168, 171, 177
 Cemaleddin-i Aksarayî 61
 Cezair-i Bahr-ı Sefid 17
 Cezayir-i Bahr-i Sefid 17
 Cirit Meydanı 63
 Cumhuriyet Meydanı 27, 40, 70, 136, 143, 147, 174, 180
 Cüneyd Bey vi, 11, 34, 58, 82, 89, 179
 CÜZZAMHANE (MECZUMİN ZAVİYESİ) 36, 37

Ç

Çanakçıoğlu Hacı Süleyman 64
 Çardak Mescidi 73, 80, 110, 178
 Çelebi Hüsameddin 72
 Çelebi Mehmed Bey 43
 Çerkes Bey vi, 38
 Çerkez Hasan 17, 104, 136
 Çerkez Hasan Paşa 104, 136
 Çifte Medrese 65, 184
 Çilingirler Çarşısı 144

D

Daire-i Şûrâ 25
 Danişmendli Devleti 53, 128
 Danişmendlilerden Anadolu Selçuklular 40
 Danişmendnâme 57, 58
 Darend 43, 64, 86, 95
 Davud-ı Kayseri 63
 Demirtaş vi, 39, 107, 109, 122, 123, 189
 Derbentbaşı 191
 Derecik Mezrası 58
 Dereçukuru Mezrası 58
 Derevenk 129, 187
 Derviş Mehmed Zillî 62
 Develi Kalesi 35, 36
 Develi Karahisarı 48, 78, 102, 190
 Devlethâne 42, 111, 115, 121, 136
 Dış Kale 105, 174, 190, 192
 Dilaver Paşa vi, 19, 41, 62, 74
 Divan-ı Hümayûn 65
 Doğa Hatun vi, 41, 42, 50, 86, 108
 Doğancı Hacı Ahmet Paşa 85
 Doğanlı 191
 Dulkadıroğulları 56, 86, 92, 98, 110, 126, 127, 175, 178

E

Ebu İshak Alemdârî vi, 46
 Ebu İshakhâne 46
 Ebu Said 39, 67, 122, 189, 193
 Ebu Said Bahadır Han 39, 67, 189, 193
 Ebü'l-Kasım vi, 46

EBÜ'L-KASIM BİN ALİ ET-TÜSÎ 46, 47
 Eflâki 22, 24, 182, 193
 Elvan Çelebi 31
 Eminateddin Mikail vi, 47, 48
 Emir Ağa 49, 50
 Emir Ağazade 50, 64
 EMİR ALİ BEY 50, 51, 53
 Emir Ali Pişrev Türbesi 42
 Emir Celâleddin Karatay 134
 Emir Gazi 53, 54, 62
 EMİR HALİL TÜRBEŞİ 55, 57
 EMİR HASAN BEY 57
 Emir Hatirüddin Zekeriya 87
 Emir-i Arız 170, 171
 Emiri Danişmend Gazi 57
 EMİR ÖMER BEY VAKFI 58, 59
 Emir Pir Ali 34
 Emir Sadeddin Köpek 33
 Emir Şeyh Ahmed Tacdar 182
 EMİR (ŞEYH) ÇOBAN 48, 49
 Emir Taceddin Mesud 193
 Emir Yusuf Çelebi 34
 Erciyes Dağı 48, 49, 63, 83, 84
 Eretna Beyi Ali Bey 89, 178
 Eretna Devleti 40, 61, 82, 86, 89, 191
 Eretnal Devleti 58
 Ermeniler 23, 42, 53, 137, 183, 184, 187, 188
 Erzincan Seferi 179
 Eski Bedesten 30, 91, 104
 Eski Konya Müzesi 119
 Eski Pamukçular Hamamı 63
 Eşraftan Zennecizade Osman Ağa 49
 Evhadî Tekkesi 60
 Evhadüddin-i Kirmanî vi, 59, 61, 108
 Evliya Çelebi vi, 23, 24, 29, 41, 62, 63, 64, 70, 105, 107, 117, 118
 EVLİYA ÇELEBİ'YE GÖRE KAYSERİ 62, 63
 Eyyubiler 113, 114, 130, 134, 162

F

Fahreddin Ali viii, 27, 47, 96, 138, 139, 164, 165
 Fahreddin Ayaz 116, 170
 Fatih Dönemi 98, 183, 190

Fatih Sultan Mehmed 30, 43, 65, 68, 86, 102, 110, 127, 155, 172, 175
 Fatma Hatun 66, 69, 72, 80
 Feke 128
 Felahiye 38, 81, 194
 Ferruha 12, 13
 Ferruhaa Güpgüp 69
 Ferruha Hanım 12, 13
 Feyzi Efendizade Fethullah Efendi 64
 FEYZİOĞULLARI 64, 65
 Feyzizade Hacı Mehmed Efendi 64

G

Gavremzade 49, 64, 65, 66, 104, 117, 137, 173
 Gavremzade Hacı Abdülkadir Ağa 49, 65
 Gedük Kalesi 35
 Gedük Menzili Hanı 88
 Germir 32, 63, 129, 187
 Germir Vadileri 187
 Gevher Nesibe 41, 103, 104, 141, 147, 166
 Geyhatu 109, 165
 Gıyaseddin Keyhüsrev 46, 49, 55, 70, 87, 90, 112, 113, 114, 115, 122, 131, 134, 139, 140, 141, 144, 145, 147, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 168, 170, 171, 173, 177
 Göksun Yaylası 43
 Gön Hanı vi, 63, 67
 Gültepe Mahallesi 60, 108
 Güllük Şemseddin vi, 67, 68
 Güneri Bey 109
 GÜPGÜPOĞULLARI 68, 69
 Güpgüpzade 12, 20, 22, 64, 65, 68, 69, 117, 182
 Güpgüpzade Hacı Bekir Ağa 20, 64, 68, 69
 Güpgüpzade Hacı Mustafa Ağa 12, 22, 68, 117
 GÜRCÜ HAMAMI 70, 71
 Gürcü Hatun vi, 22, 70, 71, 72, 96, 115, 116, 139, 140
 Gürcü Kapısı 70
 Gürcü Prensesi 70, 115
 Gürcü Prensesi Tamara 115
 Gürzülü Zaviyesi 98
 Güzelöz 191

H

Hacet Mescidi 73, 77
 Hacı Abdi Bey 41, 63, 73, 74, 77, 117
 HACI ABDİ (KIĞLAMAZZADE) VAKFI 73, 75
 Hacı Arap Bağı 144
 Hacı Bekir Ağa 20, 64, 68, 69
 Hacı Bekir Paşa 21, 64

Hacı Bektaş-ı Veli 31
 HACI HALİL EFENDİ 74
 HACI HAMZA VAKFI 76
 Hacı Hüseyin Paşa vii, 20, 77, 78
 Hacı Kılıç Camii 27, 46, 47, 93, 94
 Hacılar 60, 62, 64, 65, 83, 100
 Hacı Mansur Mahallesi 117
 Hacı Mustafa Ağa 12, 13, 22, 66, 68, 69, 74, 117
 Haçlı Ordusu 121
 Halep Naibi Yelboğa 36
 Halil Edhem 14, 52, 54, 72, 73, 90, 91, 93, 115, 116, 118, 119, 127, 133, 135, 136, 142, 146, 156, 163, 166, 173, 175, 181
 Hamza Paşa vii, 79, 188, 191
 HANÇERLİ FATMA SULTAN VE VAKIFLARI 80, 81
 Harsanos Kalesi vii, 82
 Hasan Ağa vi, 20, 21, 22, 64, 65, 69, 77, 78
 Hasan Bey Zaviyesi 37
 Hasan Dağı vii, 83, 84
 Hatice Hatun vii, 80, 85, 86
 Hatice (Mısır) Hatun vii, 43
 Hatiroğlu Şerefeddin vii, 87, 88, 134, 139
 HATİROĞLU ŞEREFEDDİN MESUD 86, 87
 Hatuniye Medresesi 43, 45, 86, 102, 103
 Heyet-i Temsiliye 32, 97
 Hızır Bey vii, 30, 89
 Hilmi Paşa 30
 Hisarcık 20, 23, 24, 49, 63, 65, 137
 Hisariye Kalesi 84
 Hoca Hasan vii, 14, 90, 91, 119, 121, 145, 146, 147
 Hoca Hasan Medresesi 14, 90, 119, 146
 Hoca Müstevfi 47
 Hoca Piri Mescidi 73
 HOCA VATAN 91
 Hunat Camii 29, 62, 119, 173
 Hunat Hatun 72, 114, 115, 116, 131, 132
 Hunat Medresesi 14, 64, 75, 156, 173
 Hüseyin Avni Paşa 17
 Hüseyin Bey vii, 27, 46, 63, 93, 94

I

I. Alâeddin Keykubad 27, 33, 40, 111, 112, 115, 130, 133, 136, 177, 180
 II. Abdülhamid 14, 17, 18, 25, 27, 184, 188
 II. Bayezid 30, 44, 48, 80
 II. Gıyâseddin Keyhüsrev 33
 III.Ahmed Dönemi 156
 III. Gıyâseddin Keyhüsrev 22
 III. Murad 15

III. Mustafa 16, 78, 79, 191
 III.Selim Dönemi 156
 II. İzzeddin Keykâvus 33, 47, 116, 132
 II. Keyhüsrev 40, 70, 71, 72, 111, 116, 132, 138, 177
 II. Keykavus 86, 87, 109, 138, 177
 II. Kılıç Arslan 90, 119, 121, 128, 141, 144, 161, 162
 II. Mehmed 11, 34, 58, 82, 89, 110, 178, 179, 181
 II. Mehmed Bey 34, 110, 178, 181
 II. Selim 15, 38, 190
 I. İzzeddin Keykavus 67, 177, 192
 IV. Kılıç Arslan Dönemi 86
 IV. Mehmed 125
 IV. Murad Devri 29
 IV. Rükneddin Kılıçarslan 33

İ

İbn Abduzzahir 23
 İbn Batuta Konya 41
 İbn Bibi 47, 48, 130, 131, 133, 134, 140, 142, 146, 148, 154, 163
 İBNÜ ABDÜZZÂHİR VE BAYBARS'IN KAYSERİ SEFERİ 95
 İbrahim Bey 43, 86, 92, 105, 109, 110, 126, 155, 170, 172, 178
 İbrahim Tennuri 76, 143
 İç Kale 27, 35, 40, 42, 69, 70, 110, 127, 136, 143, 147, 153, 174, 190
 İçmece 191
 İhtiyareddin Hasan 121, 144, 145
 İlhanlı Dönemi 103
 İlhanlı Hanı 109, 138, 165
 İlhanlılar 67, 109, 138, 170, 181, 186, 189, 193
 İlhanlı Sultanı Gazan Mahmud 52
 İMAMZADE REŞİT AĞA 97
 İNCESU OMUZU GÜÇLÜ (GÜRZLÜ) ZAVİYESİ 98, 99, 101
 İNCESU ŞEYH KUMARİ ZAVİYESİ (TÜRBESİ) 101
 İncesu Şeyh Şaban 48, 122
 İncesu Şeyh Turesan Zaviyesi 116
 İsfahanî viii, 177
 İsmail Bey 41
 İstasyon Caddesi 27
 İzzeddin Kılıç Arslan 115, 122, 131, 147

K

Kadı Bedreddin Mahmud vii, 67
 Kadı Burhaneddin Dönemi 11, 30, 82, 89
 Kadı Mahmud 102, 103
 KADI MESCİDİ 103

Kadı Muhyiddin İbnü Abdü'zzâhir 95
 Kağnı Pazarı 29, 103, 174
 Kalaycıoğulları vii, 68, 104
 Kalaylı Ahmed Paşa 16
 Kale (Hisar) Önü 143
 Kalenderhane Mahallesi 105
 Kalenderhane Şeyhi 105
 Kale Önü 29, 116, 143, 144, 153, 171, 176
 Kanuni Sultan Süleyman 15, 18, 44, 46, 67
 Kapadokya 14, 57
 Kapalı Çarşı 22, 30, 67, 69, 72, 102, 136, 140, 143, 153, 180
 Kapan Çeşmesi 73
 Kapan Hanı 29, 32, 63
 Karaca Bey 42, 55
 Karahisar 48, 78, 79, 98, 109, 122, 129, 165, 190, 191
 Karaman Beyliği 109, 110, 149, 155
 Karamanlı Bey 92
 Karamanoğulları vii, 30, 35, 39, 40, 43, 61, 88, 89, 92, 109, 110, 111, 119, 129, 155, 165, 175, 177, 178, 183, 189
 Karaozü Kasabası 44
 Karatay vi, 33, 34, 44, 46, 87, 95, 97, 114, 126, 134, 164, 168, 171, 177
 Karatay Hanı 33, 34
 Karpuz Sekisi 84, 172
 Kasaplar Çarşısı 74
 Kâsım Paşa 25
 Katiroğlu Camii 63, 88
 Kayır Han vii, 111, 112, 113, 114, 115, 131
 Kayseri'de Millî Mücadele 32
 Kayserili Raşid Efendi 75
 Kayseri Merkez Kapan Hanı 32
 Kayseri merkez Külli 31
 Kayseri Mirlivası 38
 Kayseri Müzesi 14, 68, 75, 86, 91, 118, 119, 125, 136, 148, 162, 175
 Kayseri Naipliğine 21
 Kayseri Ovası 95, 172, 182
 Kayseri Valisi Hızır Bey 30
 Kayseri Valisi Şeyh Müeyyed Çeşmesi 30
 Kemaleddin Kamyar vii, 111, 112, 113, 114, 115, 131, 134
 Kemaleddin Rumtaş 33
 Kemertaş köyü 182
 Keser İsa Bey 38
 Keyhüsrev vii, 22, 33, 40, 46, 47, 48, 49, 55, 61, 70, 71, 72, 87, 90, 95, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 121, 122, 131, 132, 134,

- 136, 138, 139, 140, 141, 144, 145, 147, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 171, 173, 177, 192
- KEYHÜSREV II 115
- Keykavus 67, 86, 87, 109, 138, 141, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 173, 177, 192
- Keykubad Dağı 63, 87, 135, 171
- Keykubadiye Sarayı 33, 40, 46, 95, 111, 113, 114, 115, 131, 133, 134, 135, 136, 171
- Kığlamazzade vii, 117
- Kığlamazzade Seyyid Mahmud Ağa 117
- Kılıç Arslan 47, 49, 53, 57, 71, 82, 86, 87, 90, 109, 111, 114, 115, 119, 121, 122, 128, 131, 136, 138, 141, 144, 145, 146, 147, 161, 162, 164, 165, 167, 168, 169, 171, 173, 177, 179
- Kırgızların Soldoz Kabilesi 39
- Kırım Harbi 17
- KIRK NİSA (KIRK KIZLAR) TÜRBESİ 117
- Kırk Nisalar 117
- Kızıl Ahmed Bey 15
- Kızılcalı Çarşısı 32
- Kızıldağ Kaleleri 128
- Kızılırmak 31, 34, 44, 81, 82, 162, 163, 164, 169, 171, 194
- Kızılırmak Vadisi 194
- Kızılviran 101
- Kiçikapı 46, 64, 102, 174
- Kiçiköy Mahallesi 25
- kitabeler 108, 118
- Koca Ragıp Paşa 78
- Kösedağ Savaşı 167, 168, 170
- Kudüs 57, 75, 86, 121, 145
- Kurşunlu Camii 15, 41, 62, 63, 69, 70, 85, 103
- KUTBEDDİN MELİKŞAH 121
- Kutluğ Tekin Hatun vii, 107, 122, 123
- Kuyumcular Çarşısı 30, 143, 144
- Kültepe 82, 83, 118
- L**
- Lala Camii 174
- Lale Camii 13
- Latife Hanım 27
- Lifos 23
- M**
- Mahmud Ağa 104, 117
- Mahmud Bey 30, 109
- Malazgirt Zaferi 53
- Manastır Valisi 25
- Mancusun 44, 58, 59, 127, 187
- Mehmed Ali Paşa 17
- Mehmed Efendi viii, 49, 64, 74, 143, 144, 156
- Mehmed Raşid Efendi 21, 156, 161
- Mehmed Said Hemdem Çelebi 176
- Mehmed Selvi Bey 64
- Mekteb-i Harbiye 25
- Melik Arslan vii, 43, 44, 126, 127, 175
- Melik Davud 46
- MELİKE ADİLİYE HATUN 130, 131, 133
- Melik Emir Gazi 55, 141
- Melik Eşref 112, 113, 130
- Melik Gazi Kalesi 54
- Melikgazi Türbesi 130, 142, 175
- Meliki Kutbeddin Melikşah 144
- Melik Mehmed Gazi vii, 73, 127, 128, 129, 141, 156, 178
- Melik Müeyyed Şeyh 86, 92, 110, 178
- Melikşah vii, 57, 90, 121, 144, 145, 146, 161, 162
- Melikü'l-Ümera 46
- Memiş Bey 85
- Memluklular 36, 42, 43, 55
- Memluklu Sultanı Berkuk 36, 43
- Memlüklü Sultanı Baybars 23, 30
- Memlük (Mısır) Sultanı 178
- Mengücek Bey 121
- Mengücekliler 46
- Meşhed vii, 38, 57, 87, 112, 114, 133, 134, 135, 171
- MEŞHED OVASI 133, 135
- Mevlâna Celâleddin-i Rûmi 47
- Mevlânâ Cemal 31
- Mevlânâ Dergâhı 176
- Mevlevihane 29, 63
- Meydan Kapısı vii, 27, 40, 62, 73, 74, 87, 105, 115, 136, 143, 144, 147, 174
- Mısır Memluklu Devleti 42
- Mısır Sultanı Kayıtbay 43
- Midhat Paşa'nın Konağı 17
- Millî Mücadele 27, 32
- Mimar Sinan 15, 27, 62, 63, 70, 85, 93, 94, 95
- Miralay Seyit Mehmed Ağa 136
- Miskinler Zaviyesi Zaviyedarı 37
- Moğol Hanı Mengü Han 33
- Mollazâde 136, 137, 138
- Mostar Köprüsü 63
- Muineddin Süleyman Pervane vii, 22, 95, 96, 138, 153, 164
- Musa Ağa Camii 124, 125
- Müeyyed Saray 40
- Mütercim Rüştü Paşa 17

N

- Nasıreddin Ali 170
- Nasreddin Mehmed Bey 43, 44, 86
- Nazif Efendi vi, 13, 14, 20, 41, 78, 91, 118
- Necmeddin Ebü'l-Kasım Tûsi 46
- Niğde serleşkeri 87
- Nuh Naci 37, 93

O

- Ok (meydan) Burcu 40
- Ortaköy 92, 153
- Ortodoks Rumlar 149
- Osman Kavuncu 27
- Osman Paşa Camii 62

Ö

- Ömeroğulları 34
- Ömer Paşa 21, 104
- Özvatan ilçesi 194

P

- Pamukçular Çarşısı 63, 144
- Pamuk Hanı 29, 30, 32, 180
- Papa Eftim viii, 149, 150, 151, 152
- Paşa Hamamı 63
- Penbeciler Çarşısı 74
- Pervane Muineddin Süleyman 70, 71, 73, 87, 89, 93, 138, 139, 140, 153, 164
- Piri Paşa 74

R

- Ramazanoğlu 43, 92
- Raşid Efendi Kütüphanesi viii, 76, 125, 157, 159, 160, 161
- Rodos Adası 17
- Roma Tümülüsleri 23
- Rükneddin Süleyman viii, 131, 141, 144

S

- Saat Kulesi 27, 42, 70, 147
- Sadrzazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa 74, 75
- Sahabiye Çeşmesi 27
- Sahabiye Medresesi 27, 96
- Sahip Isfahanî 168
- Serçeönü Camii 27
- Setenönü Hamamı 63

- Seyyah Kayseri 50
- Seyyid Battal Cafer Gazi Tekkesi 117
- Seyyid Burhaneddin Türbesi 14, 29, 176
- Sivas Kapısı viii, 40, 62, 77, 116, 134, 136, 171, 174, 180, 182
- Sivas Kongresi 32, 97, 156
- Sivri Kilise 38
- Soğanlı 191
- Sultan Camii 74, 80, 96, 144
- Süleyman Türabi 29

Ş

- Şah Hatun 30, 89
- Şeker Gölü 63
- Şerife Fatma Hatun 69
- Şeyh Camii 73, 143
- Şeyh İbrahim Camii 73
- Şeyh İbrahim Tennûri 41, 65, 68, 74
- Şükürlü Hatun 41

T

- Taceddin Mahallesi 136
- Tac-ı Kızıl 37, 89
- Taşkın Paşa viii, 89, 182, 186, 193
- Tavlusun viii, 22, 63, 187, 188
- Tekgöz Kaplıcası viii, 169, 193
- Timurtaş Noyan 39
- Türk Ortodoks Patrikhanesi 149, 150

U

- Ulu Camii 62, 63, 73, 75, 77, 89, 107, 128, 130, 140, 141, 142, 144, 156, 170, 178, 181, 182, 186, 193
- Ulvan Camii 62
- Urgancılar Çarşısı 67
- Uzun Çarşı 63, 67, 73, 74, 143, 144

V

- Vakf-ı Zaviye-i Bostancı Çelebi 31
- Veliaht Melikşah 121
- Vezir Fahreddin Ali 139, 164, 165
- Vezir Hanı 30, 67
- Vezir Hoca Hasan 90, 121, 146
- Vezir Pervane Muineddin Süleyman 71, 87
- Vilayet Konağı 27, 62

Y

Yağlıbasan 53, 64, 127, 128, 141
Yavaş Karahisarı 39, 189, 190
Yeni Hamam 63, 64
Yeni Kapı viii, 62, 136, 174, 190
Yılanlı Dağı 23, 172
Yoğun Burç 46, 64, 77, 136, 147

Z

Zahide Hatun 73
Zamantı Kaleleri 44
Zencan Çayı Muharebesi 39
Zennecioğlu hamamları 63
Zeynelabidin Türbesi 27, 32, 147
ZİRHA KALESİ 194, 195
Zincidere beldesi 21

